

కావ్య నవీక్షలు

సంపాదకులు

డా॥ ఎం.వి. నత్యనారాయణ, ఎం.వి. కె.ఎ.ఎ.

తెలుగు రాభ, అంధ్ర విశ్వకోవరిష్టు

1983

2081
RDF

అంధ్రాయూనివరిస్టీ పెన్
వార్సేరు, విశాఖపట్నం 530 003

Acc. No. 199

కావ్య సమాక్షలు

నంపాదకులు

డా॥ ఎం.వి. సత్యనారాయణ, ఎం.వి., విషాట్.డి.

తెలుగు శాఖ, అంధ విశ్వకళాపరిషత్తు

1983

ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ ప్రైవేస్
వార్లేరు, విశాఖపట్టణం 530 003

వ్యతల : 1,000

వమండల 1983

(C) అంధ్ర యూనివర్సిటీ, వార్క్రీ

సిరిస్ నం. 185

వెల : రు. 20-00

వ్యతల :

దిశ్యులీ క్రెడిట్

అంధ్ర యూనివర్సిటీ ప్రైవ్ అండ్ వర్లెక్స్ ఎస్

వార్క్రీ

విభాగవట్టం 530 003

ముద్రణ : అంధ్ర విక్షేపానిషత్ ముద్రణాలయము, వార్క్రీ

తొలిపలుకు

M. R. APPAROW, M.A.
VICE-CHANCELLOR
ANDHRA UNIVERSITY

WALTAIR
December 10th, 1980

ఆంధ్ర విశ్వకొచ్చరివత్తు స్వద్రోత్సవ సందర్భంగా ప్రచరింపబడుతున్న గ్రంథాలలో ఈ 'కావ్య నమిాత్మలు' అన్నది ఒక గ్రంథం. ఈ సంపాదకుడు డాక్టర్ ఎం.వి. నత్యనారాయణ, షట్టికేషన్ అసెస్మెంటు, తెలుగుశాస్త్ర, ఆంధ్ర విశ్వకొచ్చరివత్తు, ముచ్చెవ ప్రాచీనాంధ్రకావ్యాలమిాద సమర్థులయిన విమర్శకులవేత కావ్యసమిాత్మలు ప్రాయించారు.

ఈ కావ్య సమిాత్మలో కది జీవితం, జన్మఫలం, కాలం, తలడండ్రులు, గురువులు, రాజుశ్రయం, కృతులు మొ.; కథాసంగ్రహం; సంగ్రహ సమిాత్మలో—కథాపత్రుత త్వం, పాత్రవిత్రణ, వర్ణనలు, రసం, శైలి, కథియాత్మిక్యత మొ. రచింపబడ్డాయి. సమిాత్మలో ఉదాహర్ణత పద్యాలలోని కొన్ని పదాలకు అర్థాలు, విధిగా అనుబంధంలో చేర్చబడ్డాయి. ప్రతి వ్యాసానికి ఉపయుక్తగ్రంథాలు సూచింపబడ్డాయి. సమిాత్మవ్యాసపరచయితయుక్క జీవిత సంగ్రహాంకూడా ఇందులో చేర్చబడింది.

ప్రతి కావ్య సమిాత్మ అచాశవాణిలో 1 ర నిమిషాలలో ప్రసారం చేయ తూనికి అనువుగా తుంది. సహృదయులు ఈ రచనల్ని వదివి ఆనందిస్తారని ఆశిష్టవ్యాపారాన్నామ.

ఎం.ఆర్. అప్పరావు
ఏపొఫ్ఫ్యూషనులు, ఆంధ్ర విశ్వకొచ్చరివత్తు

కృతజ్ఞతలు

ఆంధ్ర విశ్వకూపరిషత్తు స్ఫైర్లోత్పవ నందర్ఘంగా విశ్వకూపరిషత్తులవతులు, లలితకూతపస్సి అయిన శ్రీ ఎం. ఆర్. అప్పారావు మహేశ దయుల ప్రోత్సాహంవలనే డాక్టర్ ఎల్. చక్రధరరావుగారి నంపాదకత్వాన 'కవితా సంకలనం' (నన్నయ - ఫీరేశలింగం) ; డాక్టర్ ఎం.వి. నత్యనారాయణ నంపాదకత్వాన 'నవకవిత' (1900 - 1976) అన్న పద్య గేయ వచన కవితా సంకలనం ; ఆచార్య యస్సే జోగారావుగారి నంపాదకత్వాన 'కావ్య సౌరభాలు,' 'శారదదరహసొలు' అన్న సాహిత్య వ్యాసాలు, సమాక్షలు ప్రచురింపబడ్డాయి. శ్రీ అప్పారావు మహేశదయుల సంకలనపాఠాలనే ఇటువంటి ప్రణాళికతో ఆకాశవాణిలో 15 నిమిషాలలో ప్రసారం చేయదగిన 'కావ్య సమాక్షలు' వెలువడ్డాయి.

శ్రీ ఎం. ఆర్. అప్పారావు మహేశదయుల ప్రేరణమువల్లనే ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల సందర్భంగా, శ్రీ ఎమ్మెయియల్ రచించిన కావ్య పరిచయాలు ప్రచురించటం ; వారు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వంలో సాంస్కృతిక వ్యవహారశాఖామాత్యులుగా నున్నపుడు ప్రోత్సహించుటవల్లనే ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమివారు 50 ప్రభంధాలు ప్రచురించి తక్కువ వెలకు విక్రయించటం జరిగింది.

నవకవితా సంకలనానికి, ఈ కావ్య సమాక్షలు ప్రాయించుతానికి నాకు సదవకాశమిచ్చిన —

ఆంధ్ర విశ్వకూపరిషత్తులవతులు శ్రీ ఎం. ఆర్. అప్పారావు మహేశదయులకు —

తమ ఆమూల్యమయిన కాలమును వెచ్చించి, రచనాశక్తిని ప్రదర్శించి యిలాంటి ఈ తమ వ్యాసరచనలు గావించిన ఈపాథ్యములకు, పరిశోధకులకు, తదితరులకు —

తమ పరిశోధకులను ఇట్టి రచనలకు సర్ప్పాధా ప్రోత్సహించిన ఆహార్య యస్మీ జోగారావుగారికి, డాక్టర్ (శ్రీమతి) కోలవెన్న మలయవాసినిగారికి—

త్వరలో అందంగా ఈ గ్రంథాన్ని అచ్చొత్తించిన ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ముద్రణాలయం డిప్యూటీ డైరక్టర్ శ్రీ జి. మదనరాజుగారికి, అసిస్టెంటు డైరక్టర్ శ్రీ ఎం. ఆర్. బి. నరసింహరావు, ఎం.ఎ., గారికి, ముద్రణాలయా దోషులకు—

నా కృతజ్ఞతా నమస్కమనస్కలు.

తెలుగుశాఖ అంధ్ర విశ్వకూపరిషత్తు వార్లేరు 30-11-1980	}	జిల్లా సంపాదకులు మోడెకురి వేంకట సత్యనారాయణ
--	---	--

విషయ సూచిక

కావ్యము	కవి	పుణ్య
1. నిర్వచనోత్తర రామాయణము	తిక్కన	1
2. నృసింహ పురాణము	ఎత్తాప్రెగ్గడ	9
3. శృంగార నైషధము	శ్రీనాథుడు	16
4. హరవిలాసము	శ్రీనాథుడు	24
5. భీమభండము	శ్రీనాథుడు	33
6. కాళిసంపదము	శ్రీనాథుడు	42
7. విక్రమాచ్ఛ చరిత్రము	జక్కన	52
8. భోజరాజీయము	అసంతామాత్యదు	61
9. వీరభద్ర విజయము	బమ్మేర పోతన	71
10. శృంగార శాకుంతలము	పిల్లలమత్తీ వినవీరభద్రుడు	81
11. మొల్ల రామాయణము	మొల్ల	91
12. మనుచరిత్రము	అల్లసాని పెద్దన	100
13. అముక్తమాల్యద	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు	109
14. పారిజాతాపహరణము	నంది తిమ్మన	118
15. శ్రీకాళహస్తము	భూర్జటి	127
16. రాజశేఖర చరిత్రము	మాదయగారి ముల్లన	138
17. రామాభ్యదయము	అయ్యలరాజు రామభద్రుడు	146
18. ఉద్ధంటారాధ్య చరిత్ర	తెనాలి రామకృష్ణ కవి	155
19. పాగుసరంగ నాశాశ్వర్యము	తెనాలి రామకృష్ణ కవి	167
20. రాఘవ పాండవీయము	పింగళి సూరన	173
21. కళాపూర్వోదయము	పింగళి సూరన	185
22. ప్రభావతీప్రద్యుమ్మము	పింగళి సూరన	196
23. వసు చరిత్రము	రామరాజ భూషణుడు	205
24. రాధామాధవము	వింతలపూడి ఎల్లనార్యుడు	213
25. బిత్రభారతము	చరిగొండ ధర్మన	221
26. యయాతి చరిత్రము	పాన్నికంటి తెలగనార్యుడు	231
27. వాల్మీకి చరిత్రము	రఘునాథ నాయకుడు	241
28. రఘునాథ నాయకాభ్యదయము	విజయరాఘవ నాయకుడు	249
29. అనిరుద్ధ చరిత్రము	కనుపర్తి అబ్యయమాత్యుడు	255
30. అప్చతెలుగు రామాయణము	కూచిమంచి తిమ్మకపి	265

1. నిర్వచనోత్తర రామాయణము	డా॥ ఎం.వి. సత్యనారాయణ
2. నృసింహ పురాణము	శ్రీ పి. విజయభూషణ శర్మ
3. శ్రీంగార నైవధము	శ్రీ రాంబట్ట లక్ష్మీ శ్రీనారాయణశాస్త్రి.
4. హరవిలాసము	శ్రీమతి టి. కనకమహాలక్ష్మీ శ్రీ
5. భీమభండము	శ్రీ కాసారపు తాతారావు
6. కౌశింధము	డా॥ డి. లలితకుమారి
7. విక్రమార్గ చరితము	శ్రీ కనుమలూరు వెంకటశివరియ్య
8. భోజరాజీయము	డా॥ బి. అరుణ కుమారి
9. వీరభద్రవిజయము	కుమారి వట్టిపల్లి సీతామహాలక్ష్మీ శ్రీ
10. శ్రీంగార శాకుంతలము	డా॥ ఎల. శక్రధరరావు
11. మెల్ల రామాయణము	డా॥ కోలవెన్న మలయవాసిని
12. మనుభరితము	డా॥ అ తలూరి నరసింహశాస్త్రి
13. ఆముత్కమాల్యద	శ్రీ కె. ఎ. కృష్ణమాచార్యులు
14. పారిజాతపహరణము	శ్రీ చివ్వకుల రవిశర్మ
15. శ్రీకాళహస్తీ మాహాత్మ్యము	డా॥ మోవిదేవి కృష్ణస్వామి
16. రాజశేఖర చరితము	శ్రీ యెందుగుల జగన్నాథనాయడు
17. రామాభ్యుదయము	శ్రీ వావిలాల సుఖ్యరావు
18. ఉద్ఘటారాధ్యవరిత్త	కుమారి నారవరాజు శ్రీవల్లి
19. పాండురంగ మాహాత్మ్యము	డా॥ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్య
20. రాఘవపండిత్యం	డా॥ జోస్యుల సూర్యప్రకాశరావు
21. కొపూర్ణోదయము	శ్రీ రామవరపు శరత్తీచాబు
22. ప్రభావతీప్రమ్యమ్మము	కుమారి కందాళ వెంకటరమణ
23. వసుభరితము	డా॥ వేదుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
24. రాధామాధవము	శ్రీ ఎలవర్తి విశ్వనాథరెడ్డి
25. విత్రభారతము	కుమారి దశిగి అన్నపూర్ణ
26. యయాతి చరితము	శ్రీ ఆదిశట్ల సూర్యనారాయణ
27. వాల్మీకి చరితము	శ్రీ వేదుల వెంకట కాళీ సూర్యనారాయణ
28. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము	శ్రీ ముచ్చ సీతారామయ్య
29. అనిరుద్ధ చరితము	శ్రీ మల్లావగడ శ్రీమన్నారాయణమార్తి
30. అప్సుతెలుగు రామాయణము	శ్రీ వప్పు వేణుగోపాలరావు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము — తిక్కన

సమాక్ష : డాక్టర్ ఎం.వి. సత్యనారాయణ

[ఇన్నాసలం — భాదంగి, విజయనగరం లో. ఇన్నాసలం — 15-12-1928 ఎం.వి., పిహాన్.డి., దిస్ట్రిక్టుమా [హింతి], పట్టికేపన్ అస్ట్రేసంటు, తెలుగురాబు, అంద్రవిశ్వకర్మాపరిషత్తు, వార్తెర్ల. ముద్రితకృతులు — తృంగుళాశతకము, తృంగుళాశతకము, తృంగుళాశతకమం, తృంగుళాశతకము—కీర్తనలు, తృవేంకటాచల మాహాత్మ్యము [అంద్రాసువాదము]. తెలుగురాబనాలలో అన్య దేశములు [ఆర్కోబద్ధ 1959 ఫారతి] చమత్కారాలు — చాటువులు — సూక్తులు [ఆం.వి. ప్రమాణ] సంపాదకు 'సవకవిత' [1900 — 1976] అంద్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రయుచి. 12 రేడియో ప్రసంగా విచారు.]

1. కవి జీవితాదులు :

పంచమ వేదమయిన భారతాన్ని అంధ్రీకరించిన కవిత్రయంలో ద్వీతీ యుడు, అంధ్ర కవీంద్రులలో అద్వితీయుడు, కవిబ్రహ్మ తిక్కన సోమయాజి. ఈతని తల్లి అన్న మాంబ. తండ్రి కొమ్మునామాత్యుడు. ఈతడార్యోలనియోగి. ఈతని యింటిపేరు కొట్టరువువారు. ఈతని తాత తండ్రులు 'వెలనాడు'లో ఉన్న గుంటూరులో నివసించేవారు. తిక్కన నెల్లూరులో ఉన్నత పదవులలో వున్న పెదతండ్రులతో, వారి కుమారులతో వుండి రాజకుమారుడైన మనుషసిద్ధికి స్నేహితుడై అతనితో విద్యాభ్యాసంచేసి, రాజనీతిజ్ఞుడు లోకజ్ఞడయ్యాడు. ఈ కవీంద్రుడు క్రి.శ. 13వ శతాబ్దికి చెందినవాడు.

తిక్కన మహాకవికి ఉభయకవి మిత్రుడు, కవిబ్రహ్మ అను బిరుదులున్నాయి. తిక్కన మనుషసిద్ధి ప్రభువుకు మంత్రిగా పస్నాపుడే ప్రభమ కృతిమైన నిర్వచనోత్తర రామాయణాన్ని అతనికి అంకితమిచ్చాడు. వహనం లేకుండా రచించినందు వల్ల ఉత్తర రామాయణానికి నిర్వచనోత్తర రామాయణమని నామకరణం చేయి బడింది. తిక్కన సంస్కృత మహాభారతంలోని విరాటపర్వం మొదలుకొని 15 పర్వాలు తెలుగులోనికి పద్యగద్యరూపంలో అనువదించి థర్మాద్వైత తత్త్వం ప్రవోధించాడు. హరిహరాద్వైతవేదిగ పరిగణింపబడ్డాడు. విజయ సేవము, కవిసార్వభౌమవ్యాంధన్సు, తృంగుళాశతకం, తిక్కన విరచితములని కొందరి అభిప్రాయం ; కాదని కొందరు.

2. కథనంగ్రహం :

అయోధ్యావతి ఆయన దశరథమహారాజుకు శ్రీ రాముదులు నలుగురు పుత్రులు జన్మించారు. శ్రీరాముడు శివధనుర్ఘంగంచేసి సీతను వివాహమాడాడు. సీతాలక్ష్మీషులలో వనవాసంచేస్తూ, శూర్పుణి గర్వమణి, రావణకుంభక్రూరుల్లి వధించాడు. ఆ మహానుభావుడు అగ్నిదేవతా సన్మిధిని సీతను పరిగ్రహించి, విధిషణ సుగ్రీవ వాయువందనల్ని ఆదరించి, దేవేంద్రాదులచే స్తుతింపబడి, లక్ష్మీషుము పుష్టుక్క చిమానం తేగా, అందులో సీతానమేతుడై నపరివారంగా అయోధ్యాపక్కణానికి సంతోషంగావెళ్లి, ప్రజల మన్మహలు పొంది, రాజ్యపాలన చేశాడు. ఎండ్రి ప్రభమార్యానంలో కథ.

శ్రీరాముని కొలువుకూటాటనికి జనకాదులు వచ్చారు. మునులు రావణకుంభక్రూదుల పరాక్రమాన్ని, వారిని సంహరించిన శ్రీరాముని గుణగణాల్ని కొనియాడగా, శ్రీరాముడు అగ్న్యమునిని రావణాదుల జన్మవృత్తాంతం, తపసుచేసిన విధం, కొర్యామలు చెప్పమని కోరాడు.

ఆగస్టుడు శ్రీరామునికి విశ్రవసుత్త, వైశ్రవణుడు, సుకేతువు, మాల్య శాసులు, రావణకుంభక్రూ విభీషణుల వృత్తాంతం తెలిపాడు.

రావణుడు దేవేంద్రాదుల్ని బాధించి, కుబేరుణ్ణి ఒడించి, పుష్పకవిమానం తీసికొస్తాడు. వేదవతి రావణునిచే అవమానితమై అగ్నిలో ప్రవేశించింది. రావణుడు తెరలోళ్ళంచిన శ్రీలచే శపింపబడ్డాడు. రావణుడు కార్తవీర్యార్థనుని చేసి, పాలిచేశి ఉక్కానింపబడ్డాడు. మునులు శ్రీరాముని విడిచి తమ ఆగ్రమాలకు వెళ్లారు. కుబేరుని పుష్పకవిమానం శ్రీరాముని దగ్గరకు వచ్చింది. శీచారాములు తీచ్ఛాను జలలీలావిహరాలు సల్పారు. సీతాదేవి గర్వవతి ఆయంచి. శ్రీరాముడు లోకావాదభీతిచే, సీతను అడవిలో విషువున్నట్టు ఉచ్చారమాలో ఉపోష్ట. వాల్మీకి మహావ్యసీతను తన ఆశ్రమానికి తీసికొని తెడ్డి మునిషట్టుల కష్టగొంచాడు.

ఉక్కాంచర్షతే గ్రేట్సమ్ముదు; శంబాకుణ్ణి శ్రీరాముడు వధించారు. శ్రీరాముడు ఆశ్రమేశయాగం చేశాడు. కుశలవులు యాగశాలలో రామాయణం గానంచేసి, శ్రీరాముడిచే నస్కానితులయ్యారు. వాల్మీకి శ్రీరామునికి సీత కృత్తాంతం చెప్పి, కుగీలభ్రత్తి లతనికి అప్పగించాడు. సీత తన పాతిప్రత్య కుషామకే భూమిలో ప్రవేశించింది. శ్రీరాముడు లవకుశల్ని అయోధ్యకు తీసికొనిపోయి రాజువిర్వలు సేరిపుంచాడు. శ్రీరామవంద్రుడు నకల జనానందకరంగా రాజుపోలనగావించాడు.

3. వస్తుతత్వం :

ఈ కావ్యంలోని పది ఆశ్వసాలలో 1280 పద్మాలున్నాయి. సంస్కృతంలో వార్త్యకి విరచితమైన రామాయణంలోని ఉత్తరకాండలో 111 సర్గలలో [వావిష్ణవతి 1951] 2731 శ్లోకాలు; ప్రక్కిష్టాలైన 13 సర్గలలో 661 శ్లోకాలున్నాయి. సంస్కృత పద్మపురాణంలోని సృష్టి ఖండంలోను, పాతాళభండంలోను, కొన్ని సర్గలలో ఉత్తరరామాయణ కథా ఘుట్టాలు కొన్ని ఉన్నాయి. తిక్కన ప్రెగ్రంథాలలోని కథను స్వీకరించి నిర్వహనోత్తర రామాయణ కావ్యం రచించాడు. దీనికి మూలముయిన ఉత్తర కాండ వార్త్యకి విరచితం కాదని కొందరి వాదం. వార్త్యకి విరచితమని చెప్పటానికి బాలా ఉపవశ్తులున్నాయి. శ్రీరామాయణానికి ‘సీతాయాశ్వరితమ్’ [బాల. 4-7] అన్ననామాంతరం వార్త్యకి చెప్పినదే.

శ్లో. “న్వరాష్ట రంజనం వైవవైదేహ్యశ్చవి నర్మనమ్ ॥

అనాగతం చ యత్ప్రాంచి ద్రామన్య వస్తాతతే ।

తచ్చకారోత్తరే కావ్యే వార్త్యకిర్భగవాన్పిః॥”

[బాల. 3-37, 38]

సీతాపరిత్యాగానికి పూర్వం జరిగిన కథా భాగం ఆరు కాండల్లోనూ, సీతాపరిత్యాగం మొదలు భవిష్యత్తుభాభాగం ఉత్తరకాండలోనూ, భగవంతు డయిన వార్త్యకి చెప్పినట్లు, వార్త్యకిరామాయణంలోని పైశ్లోకాలలో చెప్పుబడింది. కాబట్టి ఉత్తరకాండ శ్రీవార్త్యకి విరచితమే. సీత వుట్టుక బాలకాండలో చెప్పబడింది. ఆమె భూమిలో ప్రవేశించటం ఉత్తరకాండలో చెప్పబడింది. అందువల్లనే సీత అవతారం పరిసమాప్తం అయింది. పూర్వ రామాయణానికి నాయిక అయిన సీతాదేవి ఉత్తరకాండకు కూడ నాయిక. కాబట్టి వార్త్యకి ఉత్తర కాండను రచించాడనవచ్చను. ఉత్తరకాండతో కలిస్తే కాని రామాయణంలో ప్రధాసరవం కరుణ మనిషించుకోదు. రామాయణం కరుణరవ ప్రధాసమన్న అసందపరమని చూపు ఇదే.

నిర్వహనోత్తర రామాయణం మంగళంలో అరంభముయి, మంగళాంత ముయింది. తిక్కన తెనిగింపని కౌసల్యద్వయంతఃపుర శ్రీల తాలధర్మం, శ్రీరామాదుల నిర్మాణం, ఏకాశ్వసంలో చంపువుగా రచించాడు జయంతి రామయ్యఘట్లు.

ఈ ప్రబంధనాయకా నాయకులయిన సీతారాముల కథ, ఉత్తర భాగంలో నుమారు మూడున్నర ఆశ్వసాలకు తిక్కన పరిమితం చేసినా, తన ప్రజ్ఞా సామర్థ్యాన్ని చూపించి, సీతారాముల ధర్మనిర్వహణను ఉదాత్తరీతిని, నిర్వహించాడు.

తిక్కన తరువాత కాబభూపతి విరలరాజు లిద్దరు “రంగనాథరామా యజము” ఈత్తరకాండను ద్విపదలో రచించారు. కంకంటి పాపరాజు వాల్మీకి బిరచితమైన ఈత్తరకాండ కథనే 8 ఆర్యాసాల మహాప్రభంధంగా తెలుగులో రచించాడు. ఈ కథను స్వీకరించి గ్రంథాలు రచించిన యతరులున్నారు.

4. పాత్రవిత్తజః

ఈ ప్రభంధంలోని పాత్రలు కొన్ని దివ్యములు, కొన్ని మానవజాతికి, మరికొన్ని రాక్షసజాతికి, ఇంకా కొన్ని వానరజాతికి చెందినవి. శ్రీరామ చంద్రుని ఈత్తమము, ఆదర్శప్రాయమయిన రాజధర్మ నిర్వహణను, సీతాదేవి పాతిపత్యమును, లక్ష్మీజశత్రుములకు శ్రీరాముని యొడగల భ్రాతృభక్తి చేసితమయిన ప్రభు భక్తిని, వాల్మీకి తాపన ప్రవృత్తిని, త్రికాలజ్ఞతను; కృతియ బాయిరయిన లవకుశల ఈత్తమ పీరోచిత కార్యాల్యి, గురు మాతృపితృ భక్తి భావాలు, రావజాదుల ద్వష్టరాక్షస తామసప్రవృత్తిని విత్రించటంలో అన మాన ప్రభూపాటవం ప్రకటించాడు తిక్కన.

శ్రీరాముచు ప్రభువు కాబట్టి ప్రజారంజనకు సీతను విడిచిపెట్టాడు. కాని అమె ఈత్తమ శీలపతి అను నమ్మకం కలవాడని క్రింది పద్యంవల్ల తెలుస్తన్నది.

ఉ. వేషపునేల ? నేను బృథిషీ సుతచిత్తము పెంపెఱుంగనే ?
భూవలయంబు సంచలతభోందిన వారిథి మేర దప్పినన్
చేవనగంబు పాత గిలిత్రెక్కిన, నందొక కీడుగలునే ?
యావనజాక్షి నిట్లు సెడనాడిన నక్కట ! నోరుప్రవ్యదే.

[నిర్వ. 8-117]

క్రీంచి పద్యంలో సీత పతివ్రతా స్వభావం ఏలాగ చిత్రింపబడిందో చూడడండి :

తే. పతియ చుట్టంబుఁ బక్కంబుఁ బతియ వెలియుఁ
ఎలియ కళ్లియుఁ దండ్రియుఁ బతియ గురుడు
పతియ కైవంబుగావున నతని పంపా
సర్పియగాడె భక్కంబు వాతి కరయ.

[నిర్వ. 9-29]

5. వర్షనలు :

కమిభమ్మ తిక్కన కథాగతికి అడ్డురాకుండా, రసోచితంగా, పాత్రల స్వభావానుకూలంగా, సందర్భప్రాతితో వర్షనలు గావించాడు. ఈ ప్రభంధంలో

అయోధ్యావర వర్ణన [1-45-64], యుద్ధవర్ణన [4-46-63], తైలానగరి వర్ణన [6-29-38], అంధకారవర్ణన [6-39], బంధ్రోదయ వర్ణన [6-40-56], సూర్యోదయవర్ణన [6-87-92], ఉద్యానవిషారవర్ణన [8-24-43], జలత్రీణవర్ణన [8-44-66], సంఖోగ వర్ణన [8-70-80], కుమారోదయవర్ణన [10-134-141] ము.వి. ఈతర రామాయణోచితంగా, రసానుగుణంగా వున్నాయి.

రావణానురుదు కామపరవశ్ఛై రంభను బలాత్మారం చెయ్యటానికి ఈవ స్వారకంగా వున్న బంధ్రికా వర్ణనలోనిది క్రిందివద్యం :

ఈ. అలనత యొప్పవనల్నన రతాంతమునం బ్రియుహ్మాద్రో బాసి నె చైతీకడకేగుదెంచు సరసీరుహానేత్ర విలోబనంబులం దలకెడు మందహాసము విధంబున సొంపున మీయెయున్న చెం గలువలలోన నింపడరు కొముది వేడక్కలొనర్చే జూడ్కురిస్తే.

[నిర్వ. 6-54]

అలాంటి వెన్నెల చూచి యాతీరుగా భావిష్టున్న రావణాయురుచి కంట బడింది రంభ. వాడు యుక్తాయుక్త వివేకశూన్యాడై రంభసు చేణపడానికి దోషాదం చేసింది వెన్నెల, ఇటువంటి మనోహర వర్ణనలుగల ప్రసంగమిది.

6. రనపోషణ :

ఈ కావ్యంలో వీరరనం యొక్క ప్రథాన ఫేదాలయిన యుద్ధపీరం, ధర్మపీరం, పూర్వోత్తర భాగాల్లో క్రమంగా నిర్వహింపబడ్డాయి. పూర్వభాగానికి థీరోద్దతుడయిన రావణుడు నాయకుడు. ఈతరభాగానికి రాబు థీరోదాత్ముడైన శ్రీరాముడు నాయకుడు. ఇందులో ధర్మపీరం అంగిరసం. శృంగారప, కరుణాంగరసాలు. రాజనూయయాగ దీప్యయందున్న, సతీయోగానంతరం ప్రత్యుత్తిన్న అయోధ్యకు తీసికొనిపోయి రాజవిద్యలు నేర్చించుతుయందున్న, శ్రీరాముని ధర్మపీరం మూర్తిభవించింది. నాయికానాయకులయిన సీతారాముల పసంపూర్చ ఘట్టంలో శృంగారం; సీతాపరిత్యాగానంతరం విప్రలంభ శృంగారం; వాల్మీకి మున్మాశ్రమవర్ణనలో శాంతరనం; శత్రుఘ్నుడు అవణానురుణ్ణి చంపిన నందర్శంలో యుద్ధపీరం; రావణుడు కార్తవీర్యనితో వాలితో యుద్ధంచేసినపుడు రాద్ర వీరాదుభుత హస్యాలు వర్ణింపబడ్డాయి.

సీతారాముల లీలా విషారవర్ణనలో శృంగార రసోచిత రచనాపై విత్తిని తిలకించండి.

చ. ప్రమదము మూర్తమైనటులు రాగము రూపు వహించునట్లు విభ్రమ మొడతె త్రినట్లు రక్తిరాజవిహార కుత్తాహలంబు దేహము దగ్గి చాల్చినట్లు హృదయంగమమై విలసిల్లుచున్న యారమణి బ్రహ్మాదరూఢ మదరంజితే జీయు విభుండు ధీరుడై.

[నిర్వ. 8-71]

7. టైలి:

ఈ నీర్విచనోత్తర రాఘాయణంలో ఒక ప్రత్యేక శైలిత్వంది. ఈ మహాకవి తనకు పూర్వులు సమాకాలికులైన శివకష్టల రచనల్ని అనుకరించలేదు. ఇందులోని కావ్యాల్పం, ఈత్తమైలి, పాత్రల సహజ మనస్తత్వ వర్ణన తిక్కన తరువాతి కష్టలకు మార్గదర్శకము ఉయ్యాయి.

లిక్కన కాలంలో ప్రచారంలో వున్న తెలుగు మాండలిక పదాలు, నుణి కారాలు, జాతీయాలు, మాక్కలు, సామేతలు హృదయంగా ఇందలి పద్యాలలో ప్రయోగించబడ్డాయి. వ్యాఖ్యపదాలు కానరాథ. ప్రాత్రోచిత సంభాషణలతో నాటకీయ శిల్పం పాటించటంవల్ల ఈ కావ్యం నూతన శైలితో ఒప్పుతున్నది.

ఉదా:

సీ. అఫిల ధర్మస్థితి నపబారియందునే ?
యోవనంబున దపమాచరించే ;
గరుడా నముద్రుడు గాఁడందునే ? యట్టి
యపరాథి గృహ్యక వాయనముగాఁచే ;
నాశ్రితరక్షమైనర్థి లేడందునే ?
వగతుతమ్ముని రాజ్యపదవి నిల్చే ;
బాటించి నన్న సంభావింప డందునే ?
నాకుగా నెన్ని యత్నములొ చేసే ;

తే. బతిజనించిన కోలెను బరహాత్మక
లోలమతి ; యొడల్ సిదిమినఁ బాలువచ్చ
నాతు క్రిదికార్యమని నిశ్చయంబుచేత
నాయభాగ్యంబ ; యొండొక వేయునేల.

[నిర్వ. 9-22]

టీత తనమ భర్త విడిచివెళ్లినందుకు విచారిస్తూ లక్ష్మీషునితో అంతున్న పైమాటలలో, తిక్కన పాత్రోచితమైన కావ్యశిల్పం పాటించి కవిబ్రహ్మ బిరుదము సౌర్భకం చేసికొన్నాడు. ఈతడు సంస్కృతాంధ్రభాషా కావ్యప్రాథిని పాటించు

శిల్పకళావిదుడు. అయినా. సంస్కృత వద్వరయోగంకంటే, సందర్భోచితంగా, జాతీయములయిన తెలుగుపదాల్ని ప్రయోగించటంలో ఎక్కువ ముక్కువ చూపాడు. వాక్యాల్ని కలపటానికైనా, గద్యరచన చెయ్యలేదు. శ్రౌవ్యంగా ఉండాలని సందర్భశథితేని పదాల్ని ప్రాసకోనమయినా వాడలేదు. పచసంలేకుండానే వర్జనలు సొగించాడు. లలితములు హృద్యములయిన పదాలతో పద్యరచన గాలించాడు.

ఇందులోని సామెతలు, మచ్చకు—

1. నిధి నిఱుపేదవాడు గస్తుట్లు [2-81]
2. పుత్రమిమాసల సుయ్యాలలూగి [6-11]

8. అత్మియత :

తిక్కన మహాకవి వేదశాస్త్ర వురాణకావ్య నాటక కళాపారగుడు, యజ్ఞయూగాది సత్స్కర్మావరణ నిరతుడు, శబ్దిప్రమ్మావిదుడు, రాజనీతి పారంగుటుడు అని కేతన మొదలగువారు ప్రశంసించి తిక్కనకు తమ గ్రంథాలు అంచితం చేశారు. అటువంటి కవిపండితులే తిక్కనకు ‘కవిబ్రహ్మ’ బిరుదము నిబ్బారు. తిక్కన సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్య విద్యాప్రవీణుడు, దేశిమూర్తికవితా విశారదుడు అని రఘవత్స్తవులలే కొనియాడబడి వారివే ‘ఉభయకవి మిత్రుడస్మి బిరుదమును పొందాడు.

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామయణ శాఖ్యం రచించిన తరువాతనే యజ్ఞం చేసి, అటుపిమ్ముట అంధభారత రచన గావించినట్లు, ఆశెండు గ్రంథాల యహశ్వసాంత గద్యలవల్ల తెలుప్పున్నది. భారతం అంధ్రీకరించి ఐహికముష్మిక నుఱ్చశాంతులు పొందాడు తిక్కన. ఈ ప్రబంధంలో ప్రతిపట్టంలోని ప్రతి పద్యం లోనూ తిక్కనకుగల లోకజ్ఞత, శాత్రుజ్ఞత ప్రతిభాత్ముత్పత్తులు ప్రస్ఫుట మవుతున్నాయి.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

వేవరు = వేయమంది

పృథివీసుత = సీత

పెంపు = గొప్పుతనము

వారిధి = సముద్రము

వనజాక్షి = పద్మనేత్ర

ప్రతుప్యుట = పుచ్చుట

నెచ్చెతి = ప్రియనభి

సరసీరుహము = తామరపువ్య
 మందశోనము = చిఱునవ్య
 కొముది = వెన్నెల
 కవియు = విజృంభించు
 కృతాంతుడు = యముడు
 పొడవడచు = పాడుచేయు
 ప్రమదము = నంతోషము
 విభ్రమము = శృంగారచేష్ట
 రత్నిరాజవిషారము = మన్మథక్రీడ
 ధీరుడు = ధైర్యముకలవాడు
 పక్కము = మిల్తము
 పంపొనర్చుట = అజ్ఞమపాలించుట
 నాతి = త్తి
 వాయసము = కాకి
 పగతుడు = శత్రువు
 అభాగ్యము = దురదృష్టము

ఆధార గ్రంథాలు

1. నిర్వచనోత్తరరామాయణము [ఆం.ప్ర.సా. అకాడమియతి, 1968]
2. భాస్కరరామాయణము [వావిళ్లప్రతి, 1965]
3. ఉత్తరరామాయణము – కంకంటి పాపరాజు [వావిళ్లప్రతి]
4. అంధకవితరంగిణి (2వ సంపుటం) – చాగంబిశేషయ్య
5. తిక్కన కావ్యశిల్పము [1973] – డాక్టర కేతవరావు రాములోటిశాస్త్ర
6. సమగ్ర అంధ సాహిత్యం (2వ సంపుటం) – ఆరుద్ర
7. ఉత్తరకాండః [వావిళ్లప్రతి, 1951]
8. నంస్కృత వద్వువురాణమ్ [1, 3 భాగాలు] నృష్టిపాత్రాఖాండములు [గోపాల్ ప్రింటింగ్ వర్క్స్, కలకత్తా, 1958]

సృష్టింహాపురాణము ... ఎత్తాప్రొగెడ

నమిక : శ్రీ చి. విజయభూషణ శర్మ, ఎం.వి. (పాపర్)
 Producer, Spoken Word, A.I.R., Visakhapatnam

[బింబాలం : కొత్తారు, లెనాని ఆంధ్రా, గుంభాయ క్లాస, ఇన్సం : 1936. ఎం.వి. [కొష్టార్] . బింబములు : అంద్రాజీసు, విశాఖ కోలిం. కృతి : ప్రాయుగ్యసిర్, ఆంధ్రాజీసిర్ విశాఖమట్టం. ముద్రితకస్తులు : అమరావతాలే [రిమోడ్ గ్రంథం], యావిరిషుము (పద్మ రాఘవము), నాగంబికము (స్వసంత్ర కొల్పాచ్చుము), 'మార్గిలో రిప్పొ' (అంగ పద్మావతము). అంకే వ్యాపాలు వ్యక్తిలలో ప్రయాపింపుట్టాయి. ఆంధ్రాజీసిర్ వంక్కుఅంధ్రాంగ్లులలో ఉన్నాస్తాలు, గోపులు, చంపులు, స్వీచు కవితాగామాలు, ప్రార్థితాల్ ప్రశ్నల్ రిసాప్ట్ చేశారు.]

1. కవి జీవితచేషించాలు :

సృష్టింహాపురాణ క్రతు ఎత్తాప్రొగెడ ప్రోత్సాహా పూర్వార్థుల పుట్టుము. ఎత్తాప్రొగెడ అరణ్య పర్వ పరిశ్శై భాగ రసవమును, సృష్టింహా పురాణ ప్రణయినమును త్రి.శ. 1315-1325 మధ్య నెరపాడనిస త్రి.శ. వాగపటి జీవయ్యగారి వాచ్చు మహకు చూపలభ్యము. ఎత్తాప్రొగెడ త్రి.శ. 1280 ప్రాంతంలో జన్మించి త్రి.శ. 1345 వరకు జీవించి సృష్టింహా పురాణము, అరణ్యపర్వ శేషము, రాఘవయించు, హరిషశింహసు గ్రంథాలయించు పచ్చుద్దుతలో రచించి ప్రభంథ పరమేశ్వరుడు, శంఖదాసుడనే దిశ్యాతిని పంచాంగింపులోన్న వాడు. పురాణ ప్రభంథములను బహాపద్మవాత్కురంగా రచించిన కటీలప్పుడు. ఈతని జస్తప్పాలం హార్షనాటి యించలి గుట్టారని తెలుగ్గుప్పుటి. ఈతడు కొండమీటిని పరిషాలించిన త్రోలుయొమాలెట్టి అస్థాపనలిగా పురాణిల్లినాడు.

2. కథా సంగ్రహం :

గాలప్పడనే మహార్షి దేశప్రభుడనే మహార్షి బింబిలనిస అహార్ణిల తేత్రమహామ ఈ రాఘవంలో పెంచుటింది. ష్టీరసాగరిల మండిగుస్తు శ్వేత దీయపంతోని దైతుంతంలో ఉన్నాడు శ్రీహరి. ఈతాప్రొక్కాడు కిష్టింపుని దర్శింప వెళ్ళిన ఈపకసందనాది బ్రహ్మరూపులయి వారించిన. విష్ణుమందిర ద్వార పాలకులైన జయిజయులు, ఆ బుధుల శాపంవల్ల హారణ్యక్షిషిం, హారణ్యాంగులనే రాక్షసులుగా జన్మించారు. వారిలో పెద్దవాడైన హారణ్యక్షిషులు త్రిలోకాధి వత్యంకోనం బ్రహ్మనుదేశించి తపస్స చేసి, ప్రపంచంలో ఏ వస్తువుచేత.

దేవరాక్షన నర మునులో ఎవరిచేత, భూమిమిదగాని, ఆకాశంలోగాని, వగటి వేళగాని, రాత్రిగాని, ఏ ఆయధంచేత బావులేకుండా వరం పొందాడు. ఆ వరం వల్ల గర్వించిన హిరణ్యకశిఖుడు మూడులోకాల్చి బాధించడం మొదలు పెట్టగా, జంద్రాది దేవతల కోరిక ప్రకారం త్రీమహావిష్ణువు నరసింహవతారాన్ని థరించి ఆతనిని సంచారిస్తానని వారికి అభయమిచ్చాడు.

త్రిలోకాలను జయించి సైరై విషశరం చేస్తున్న హిరణ్యకశిఖునికి ఒక పుత్రుడుదయించాడు. ఆ బాలునికి ప్రఫ్ఫోదుడనే పేరు పెట్టాడు హిరణ్యకశిఖుడు. తండ్రి ఉపనయనం చేసి విచ్ఛాభ్యసార్థం గురుకులానికి పంపిన కుమారుణ్ణి రప్పించి నభలో సుభాషితాన్ని ఉపన్యసింపమన్నాడు. విష్ణుప్రభావంతో జన్మించిన ఆ బాలుడు విష్ణుమహాత్మాన్నే ప్రపచించాడు. అందుకు కోపించి హిరణ్యకశిఖుడు ఆ బాలుణ్ణి నానాబాధలు పెట్టించి నాగపాశాలతో కట్టించి సముద్రంలో త్రోయించాడు. మరొకనాడు విష్ణుభక్తి తస్క్యయుడైన కుమారుణ్ణి కోపంతో నభకు రప్పించి, ఒక త్రంభాన్ని కొట్టి అందులో విష్ణువును చూప మన్నాడు. ఆ స్తంభం నుండి విష్ణువు నరసింహమూర్తిగా అవిర్ఘావించి ఆ రాక్షసుణ్ణి వధించి భక్తుడైన ప్రఫ్ఫోదుణ్ణి ఓచార్చాడు. ఆ స్వామి బలాన్ని దేవతలు, మునులు అహోబల శ్బ్రహ్మర్యకంగా ప్రుతించిన చోటయిన ఆ తీర్థానికి అహోబలమని, తానున్న కైలానికి గరుడాద్రి అని, ఆ నమయంలో అక్కడ అవతరించిన గంగానదికి భవనాశినీ నది అని పేరు పెట్టాడు ఆ నరసింహస్వామి. తీవేవి అవతరించివచ్చి నృసింహస్వామి వామాంకాన్ని అలంకరించింది. బ్రహ్మదులు తన మాహాత్మ్యాన్ని స్తుతింపగా, లత్తీనృసింహస్వామి ప్రఫ్ఫోదుణ్ణి పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేసి, కోరికలు తీర్చి, ఆ అహోబలక్షేత్రంలో అధివసించి లోకరక్షణ చేస్తున్నాడు — అన్నది యి కథానంగ్రహం.

3. వస్తుత త్వం :

పేరుకిది పురాణమైనా, వస్త్రైక్యమున్న ప్రబంధం, దీని మూలకథ కొంత బ్రహ్మండ పురాణం నుండి, మరి కొంత విష్ణుపురాణం నుండి గ్రహింపబడింది. అంతేకా పెద్దల వలన వినిన కథను కూడా చేర్చి ఎఱ్పున ఈ ప్రబంధాన్ని స్వతంత్రంగా రచించాడు. నృసింహవతారానికి హేతుభూతమైన ప్రఫ్ఫోదుని చరిత్ర ఇందులోని వస్తువు అయినా, ప్రఫ్ఫోదుని చరిత్ర అంతా, ఇందులో వర్ణింపబడలేదు. ప్రఫ్ఫోదరక్షణ రూపమయిన నృసింహవతారానికి, ప్రఫ్ఫోద రక్షణకు ఆవసరమైనంత కథ మాత్రమే ఈ గ్రంథంలో ఉంది. హిరణ్యకశిఖుని జన్మకు కారణమైన వృత్తాంతంతో ప్రారంభమై, ఆతని దుష్టుత్యాలతో పెంపొంది, ప్రఫ్ఫోదుని రక్షణతో అంతమేస యా కథ నృసింహవతారానికి కార్యకారణ భూతాలైన పూర్వోత్తర కథాంశాలతో వస్తైక్యతను సంతరించుకొంది.

4. రనపోషణము :

శాంతరస ప్రధానమైన ఈ గ్రంథంలో కరుణ, శ్యాంగార, రౌద్ర, అష్వత్త, బీభత్సాది పెక్కగా రసాలు వక్కగా వర్ణింపబడ్డాయి. ననకనసంచారులు కోపంతో జయవిజయమిల్లి శపించిన ఘుట్టంలో రౌద్ర రనం, తా శాపంపొంది వారు మూర్ఖీల్లిన ఘుట్టంలో కరుణరనం పోషింపబడ్డాయి. ప్రష్టోదుని జనసం మొదలు హిరణ్యకశివుని వధవరకున్న కథ భ్రాతిరన ప్రధానమైంది. ప్రష్టోదుడు శ్రీమహా విష్ణువును గురించి, ప్రవచించిన వచనాలు భ్రతిశాస దిలసితాలు. ఈ ఘుట్టంలో అక్కడక్కడా ఇతర రసాలు పోషింపబడినా, ప్రష్టోదుని సహసం శాంతరసానికి ఆలవాలమైంది.

ఉ. మాటలువేయనేమెటికి మాధవ దొక్కడ దైవ మేను ము మ్యాటికి జాటిలిన్ గుటిలమత్తర భావము లుళ్ళించి య మేట్టి భటింపుటీ తెరువు మేలుగురై కొనుఁ డాత్కులోన మో మాట యొకింతటేడు హరినొల్లామి యొప్పుడు చెప్పితింబాటీ.

[నృ. 4-102. వ.]

అనే యా వద్యంలో గురువులు విభావాలై వారి బోధనలు ఉచ్చిష్టాలై, తైర్యవైశారద్యాదులు అనుభావాలై, స్వీతిమాతి వితర్మహార్షాదులు సంచారీ భావాలై విరాజిల్లి విష్ణుమహామాత్కమైన భక్త్యత్సాహం భ్రాతిరమై విలసిల్లు తోంది. ఇంద్రాదిదేవతలు తమ బాధలను నారాయణునితో మొరపెట్టుకున్న ఘుట్టం కరుణరసాల వాలం. ప్రష్టోదుని హిరణ్యకశివుడు బాధించిన నందర్భంలో వీర రౌద్ర అధ్యాతరసాల వక్కగా పోషింపబడ్డాయి. నృసింహాపతారా విరాఘవ ఘుట్టం రౌద్రాధ్యాతరసాల కాటపట్టు. హిరణ్యకశివుడు సృషంహాస్యామితో పోరాటిన నందర్భంలో వీర రనం, నృసింహాస్యామి హిరణ్యకశివుని చీలిన వధించినపుడు రౌద్ర బీభత్సరసాలు వక్కగా వర్ణింపబడ్డాయి. హిరణ్యకశివుని తపోభంగం కావించడానికి వచ్చిన అప్పరఃకాంతల విలాసవిభ్రమాలు వర్ణించు నందర్భంలో శ్యాంగార రనం పోషింపబడింది.

5. పొత్రవిత్రణ :

ఈ నృసింహాపురాణంలో విభిన్న మనప్రత్యామతో కూడుకున్న భిన్నభిన్న పొత్రలను ఔచిత్యప్రదంగా బిర్మించి, అయి పొత్రల ద్వారా ధర్మభక్తి జ్ఞానాదుల్లి పొరకులకు సున్వష్టంగా వ్యక్తంచేశాడు బహు శాస్త్ర పొరంగతు దయిన ఎణ్ణానర్యాడు. ఆతడు యోగశాస్త్రవు లోతులు మాచినవాడు. అతని దృష్టిలో ప్రష్టోదుడు జ్ఞాని, యోగి. ఆతడు మునివుంగపులను స్నేతము, సెద్దులు గను, జ్ఞానయోగులుగను నిరూపించివాడు. శ్రీమహావిష్ణువును సైతం జ్ఞానయోగ

మను ప్రసాదించు పరత త్వంగా చిత్రించాడు. హిరణ్యకశిషుని పుత్రవాత్పల్యం, హరిషట్ల విరక్తి, పుత్రుని శిష్టించు నమయంలో వాని మనోవ్యథ, ప్రస్నాటంగా వ్యక్తికరింపబడ్డాయి. ఈ ప్రబంధంలో ప్రఫ్ఫోదుని విష్టుభక్తి మూర్తిభవించి నట్టంది.

ఈ కావ్యంలో ప్రఫ్ఫోదునిచే—

ఆదియు మధ్యంబు నంతంబు నెవ్వాని
కరయలేదని చెప్పు నాగమములు
పొదముటయును లేక పొదలుటయును లేక
తఱుగుటయును లేక తనరు నెవ్వు
దెవ్వునివలనన యంతయు నంభవ
స్తావ నమాపోర దశలజెందు
గారణంబుల కెల్లగారణంబై యెవ్వు
డవగత కారణండై వెలుంగు.

నమ్మిహసుభావు నమ్మితునవికారు
నమితతేజా విష్టు నాదిదేవు
నాశ్రయించినాడ నధిప యింతయకాక
యితరమైన యర్థ మెతుగనేను.

[నృ. 4-7]

అని చెప్పించి, ఎత్తనార్యాడు, శ్రీమన్నారాయణ తత్త్వాన్ని విశదంగా వ్యక్తికి రించడంతో పాటు భక్తిజ్ఞానాలను వివరించాడు. హిరణ్యకశిషుని రాజన తామన ప్రవత్తి, విష్టుద్వేషం, సునిశిత పరిశీలనా దృక్ప్రథంతో హిరణ్యకశిషుని పొత్త విత్తణలో కానవస్తాయి. దేవదానవ గురువులైన బృహస్పతి, శుక్రాచార్యుల భిన్నస్వభావాలు సున్పష్టంగా చిత్రీకరింపబడ్డాయి.

6. వర్ణనలు :

నృసింహావురాణం, సురుచిరములు, విశ్వతములు, సుందరములు నయిన వర్ణనల సౌభాగ్యమును సంతరించుకొన్న ప్రబంధం యిది. ప్రబంధములలో అష్టాదశవర్ణన లుండవలెనను అలంకారిక సంప్రదాయమునకు గౌరవము కల్పించినదా అనిపిస్తుంది కావ్యం. ఈ ప్రబంధంలో సాయం, నిశాచంద్రోదయ వర్ణనలు, శరద్యతు తారకా సీలమ్మణి మణిస్వగిత రంగవల్లి పరిష్కారన భోంగణ వర్ణనలు రాళీభూతములై ఉన్నాయి. తృతీయార్యానంలోని చంద్రోదయ వర్ణన, యా ప్రబంధపరమేశ్వరుని భావనాక్తికి నిదర్శనము. చంద్రోదయ దృశ్యం మనోజంగా కన్నులకు కన్పుత్తుచున్నది.

తిమిరభూతమునోకు తెరల జగత్తుయా
 అలనదాల్చిన రక్త తిలకమవగ
 సఖ్యంబునకు నిశాపతి రొమంగినఁ బ్రాచి
 ప్రాపించు గురివింద బంతియవగఁ
 దోయధివెడగుంకి తోచు వురందర
 కుంభిందూరిత కుంభమవగఁ
 గులిశాయుధుని పెద్ద కొలుపున నెత్తిష
 దీపించు హూణక్య నీపమవగఁ
 గుముదినీరాగ రహస్య గుళికయినగఁ
 గామినీరంజ నౌషధకశమమవగఁ
 చొడఫు పెలపుష బింబంసు వొలుపు ముగసలఁ
 జంద్రుఁడుదయింపెగాంతి నిష్టించుఁ డగుచు.

[పు. 3 84]

7. శైతి :

ఇందులో లోటోక్కులు, సామెతలు, జూటీచొలు పెట్టులున్నాయి. అవి ఎత్తిననాటి సాంఘిక బీహితమును, రొపత్తదరికు తెలిపికొఱుతిను, నాటి వ్యాసపోరిక రాష్ట్ర స్వరూపమునూ అర్థం చేపికొఱుతు చేపియొగిస్తాయి.

ఎత్తినకు అలపకారాల పట్ల ఉడిక్కిష ఏకుప. ఉప్పొడు, ఉప్పుచు, మాపకములు, మిర్చిలిగా వాతీవాడు. ష్వాప్త్రి లోధా భాసిలిచ్చింపును వాడినాడు. ఇక ప్రతి ఆశ్వాసము, వీఁఁలి ష్టోలతో చొడిప లశ్వాసాత ఉద్వ్యాలతో ముగియుట మాప్తూర. అదీ చూతిని, సింహపోగాలము, ప్రస్తుతి, వజంగ ప్రయాతము చొచులునపటి.

నీలాన కవిత సపుగై శ్రావణి, ఉచ్చారాలంకృతమై శ్రార్పించ్చి కితుంచై న్నాట్కు ద రహితమై, నట్కు వి ఉపాయిత్ప్రాణాలంగాటు ఇంద్ర ఉపాయిత్ప్రాణమై ఉన్నిత్తులకిఁ ప్రాణాల్యి శాంతిపూర్ణమై అలరాచుపుట్టిరి. ఎండ్రు కొండించుటిఁఁ, ఉచ్చారాలు

ఉపద్రుతు హార్షణ్ణిశిష్టిని తపము పెరిఁ ఉప్పొసుము ఉపము ఉపముప అన్పరిల ఉప్పురేఖాలుణ్ణముల ప్రస్తుతపఁ :

సీ. బాషులఁగుమోముఁ బింబురు వీఁడిఁఁప

రాగాంబాధులు నీట్ల గ్రమ్ముసముట

....

ఒలుపలుగావె తాపత్తల పెలుపులెల్ల.

[పు. 2-50]

ఎట్లన సరళ నుండరకై లికుదాహారణము :

హారణ్యకిష్టివుడు ప్రఫోదునకు విషము పెట్టించినప్పటి వద్యము .

అమృతుననంతునచ్యుతుని నాత్మిదిరంబుగన్ని, నిత్యబో
ధమునుగరంగు నప్పరమధార్మకుడైంపుగ నారగించున....

[నృ. 4-88]

ఎట్లన నంస్కృత నమాసాల దైర్ఘ్యానికి ఉదాహరణ :

ఇంద్రునకు బృహస్పతి నారాయణమంత్రమును ఉపదేశించు నందర్భ ములో గ్రుక్కుతిప్పుకో నీయని ఈ శబ్ద బంధురత చూడండి :

ఉ. శ్రీపతినకుంకుమ ద్రవనిషిక్త భుజాంతరభాగవిష్ణురత్త.....

[నృ. 2-37]

అత్మీయత : ఎట్లనకవి బహువురాజ రచనా శీలుడు, ధర్మ శాత్రుజ్ఞాడు, కథా విస్తరణ ప్రవీణుడు, విజ్ఞానాత్మక వాజ్ఞాయ సృజనాధురీణుడు, ప్రోధ మనోజ్ఞ రసబంధ కవితా ప్రబంధశ్యరుడు, ప్రబంధరచనా సమగ్ర సూత్ర ప్రణాలికా నిర్మాణ నిపుణుడు. ఈతడు నన్నయ తిక్కునాదుల కవితామాధురీ రీతుల నాపోశనము పట్టినవాడు. తన కవితద్వారా, పరిత్పం చిత్రవృత్తుల ప్రసన్నము చేసికొన జాలినాడు.

ఎట్లన సృసీంహపురాణాన్ని అపోశాబల సరసీంహాస్యమికీ అంకితము చేసి తన భక్తిభావాన్ని ప్రపన్న మన స్మీతిని బాటు కొన్నాడు. ఈతడు లోగడ నన్నయ కర్తృకతనే తాను రచించిన ఇరణ్యపర్వ శేషమును రాజరాజనరేంట్రునకు అంకితము చేయుట ద్వారా తన విశాల హృదయాన్ని బాటు కొన్నాడు. ఈతడు శివకేశవాద్వైత భావము గల కవి. శంఖదాన లక్ష్మణాభిధేయుడు. సృసీంహపురాణమును రచించి, విష్ణుగాథా విష్ణురణద్వారా, విష్ణుభక్తి తత్పరతను తెలుపుకొన్నాడు. ఈ విధంగా శివకేశవాద్వైత భావాన్ని పెంపొందించుకొని పరిణతినందిన భక్త కవిగా రూపొందాడు ఎట్లన.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

నిద్రము = నునుపైన

కులిశాయధుడు = ఇంద్రుడు

వురందర కుంభి = ఏరావతము

శ్తుకీ = ముత్యపుచిప్ప

భోగి = పాము

వలి = ముడుత

ఆధార గ్రంథాలు

1. నృసింహపురాణము – సాహిత్య అకాడమిా ప్రతి 1967
2. అంధ్ర కవితరంగిణి [4 వ సంపుటం] – బాగంటి శేషయ్య
3. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యము [3 వ సంపుటం] – ఆరుద్ర

శ్రీంగారనై షఫము — శ్రీనాథుడు

సమాక్ష : రాంబట్ల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి, ఎం.ఎ.

[జన్మస్థలం : గుడివాడ, పాలకొండ కాలూకా, శ్రీకాళుళం లెల్లా. జననం 20-12-1908. సాహిత్య విద్యావ్యవస్థలో, ఉధయశాస్త్ర ప్రపాతి, రాష్ట్రభాషా విచారణ, ఎం.ఎ., పి.ఎ.ఎల్. ప్రధాన పండితుడు, నంస్కృత పాఠకాల, వార్షికిష్ణరం; ప్రధాన తెలుగు పండితుడు, సాలూరు, పార్వతీ వరం ఉన్నత పాఠకాలలు. తెలుగు పండితుడు, మిసెన్ ఏ.వి.ఎస్. కళాశాల, విశాఖపట్టణం; తెలుగు పండితుడు, తెలుగు కాళ, అంద్ర విశ్వకోచరిషట్లు, వాల్మీరు. బిరుదులు — ప్రాహ్లాదూషణ, గుంటూరులో (బూదుల) పండితరత్న, విశాఖపట్టణం (తెన్నేలి) విర్యతక్కవిశేషర, (గుంటూరు) (సాహితీవర) నమ్మానాయ : కచి గండవెంచేర న్యూర్కంకటాదులు హౌండారు. ముద్రితకృతులు— రఘువంశ రక్తానులు, అలిక్ష్మణ కాళంతలము, శతకర్యాయము, శంకర విజయము, ప్రతీకారము (నంస్కృతము) మొ.]

నంస్కృతభాషలో పాషాణప్రాకమైన శ్రీహర్షుని నైషధీయ బరితమునకు అంధ్రీకరణము శ్రీంగారనై షఫము. విద్యాంసులకు గూడ బౌషధప్రాయమైన ఆ సంస్కృత నైషధీయ బరితమును అంధ్రీకరించిన మహాకవి శ్రీనాథుడు. ఇతడు సుమారు కీ॥ శ॥ 1350–1450 సం॥ల మధ్యకాలములో జీవించినట్లు తెలియుచున్నది. ఈతడు పాకనాటి నియోగి. భారద్వాజ గోత్రుడు. ఆవస్తంబ స్వాత్మము. కమలనాభమాత్యుని పొత్తుడు. మారయమాత్యుని కుమారుడు. ఇతని తల్లి భీమాంబ.

శ్రీనాథమహాకవి ప్రాహ్లాద తత్త్వ వరప్రసాదుడు. నంస్కృత భాషా సముద్ర మును దరియంగసీదిన మహాముఖి. మడ్చుపూ పండితుడు. బ్రహ్మతులు - స్కృతులు - మధ్యర్థములు - మధ్యర్థములు ఉత్తనికి కర్మత్రామలకములు. ఇతడు ఈచ్ఛ రార్థన కళాశీలుము. క్రీ॥శ॥ 1422–1420 సం॥ల మధ్యకాలమున కొండ ఏచేసి పాలించిన పెదకోమటి చేమాచెడ్డి ఆస్తానమునందు విద్యాధికారిగా ఇతడుండెను. క్రీ॥ శ॥ 1423–1445 సం॥ల మధ్యకాలమున రాజమహాంద్రవర మును పాలించిన అల్లాడ వీరభద్రారెడ్డి యాస్తానమున ఆస్తానకవిగా ఉండెను. తన శేషుముషీ వైభవముతో నానారాజసందర్భములనుచేసి సాటిలేని మేటి కవిగ పేరు గొంచెను. కర్మాటక్కేతిపాలుని ఆస్తానమున కనకాభేష్కాది గౌరవములను అందిన కవిసార్వభోముడు ఇతడు.

ఇతడు కేవల పండితుడేకాడు. మహా ప్రతిభావంతుడైన మహాకవి. చిన్నారి పొన్నారి విఱుత కూకటినాటినుండి కవితావ్యాసంగము చేసినవాడు. ఇతడు బహు గ్రంథకర్త. మరుత్తరాట్చరిత్రము - శాలివాహన నష్టశతి - పండితారాధ్వరితము - శృంగార నైషధము - హరవిలాసము - భీమఖండము - కాళిఖండము - శివరాత్రి మాహాత్మ్యము - అనునది గతని కృతులు. ఇందు మొయటి మూడు గ్రంథములును ఇవ్వడు లభించేదు. గావిగాక పల్చుటి వీరపరిత్రమను ద్విపద కావ్యముసు ఇతడే రచించెనని అథనిచులు భావించుమన్నారు. వల్లభరాయకృత ముగా ఉచ్చు త్రికాబిరామమచూడ శ్రీహాథముద్రా ముద్రితమై ఉచ్చుచి. ఇంతే గాక, భసంజయ ఏజయము - సంద సందపచరిత్రము ... పల్లభాభ్యుదయము - అనెడు అలభ్య గ్రంథములు గొడ శ్రీనాథ కర్తృకములుగానే విసువుచున్నవి. పోగా లభ్యమాన కృతులలో మొచటిది శృంగార నైషధము. దీనిని ఇతడు పెద కోమటి వేమారెడ్డికి ప్రథాన నవివుడైన మామిడి సింగనామాత్మ్యసత్తు అంకిత మొసంగెను.

సంస్కృత వాజ్యయముసందు రాధిచాన భారది మాఘుకణ్ణల కావ్యవంచక ముతో పొటు పండిత శిరఃకంచన యోగ్యమై శ్వాఫూపాత్రమైషాది నైషధియ వరితము. దానికర్త, కవిశిరోమణి, వింతామణి మంత్రోపాసకుయు - సకలరాత్ర పారంగతుడు - ప్రాజ్ఞ వక్రవర్తి -- భాష్యపరిమేష్టి - అయిన శ్రీమార్దుడు. ఇతడు క్రీ॥४॥ 1169 - 1195 సం॥ల సంచు తమ్యాకుబ్బమును హాలించిన జయంతచంంద్ర భూపాలునకు సమకాలికుడు. ఇతని తంంచి శ్రీహీరుడు. తల్లి మాముల్ల దేవి. ఈకవివతంనుడు, సైర్వయిభార ప్రకరణము - శ్రీవిజయప్రశస్తి - నవసాహస్రాంకపరితము - ఖండవసండగూడ్యము -- మున్నగు పెక్కు కృతులు రచించెను. కాని యూగ్రంథములు నైషధమువలె ప్రశస్తిసందలేదు. సూత్మానల్ని కల్పనలతో నారికేళ పాకమున రచింపచిచిన ప్రాథతమగ్రంథము నైషధము ఇది కేవల కావ్యమాత్రమేగాక, నిఛాన సర్వవ్యమనదగియున్నది. ఇందు బహుధావిప్రేతమైన శ్రీహార్షని శాత్రువరిభూషము, అపూర్వ కల్పనాచాతుర్యము, సమగ్రభాషాధికారము, ఈతని ప్రాథత్యముసు నాటుచున్నది.

మహాభారతముస అరణ్యపరాయంతర్భూతమును సతోపాభ్యాసముసందు ఏకదేశమైన సలదమయంతుల వివాహ పర్వంత ఫుటుమును గ్రహించి యాకవి ఇంచమించు 2800 శ్లోకములుగతిగి ఒన్న సర్పలతో బృహద్యుంథముగా తీర్చిదిద్దినాడు. ఇందులో పెక్కు శ్లోకాలు లమ్మట్టప్పు వంటివే. అంటే చాలచిన్న శ్లోకాలు. వృత్తాల సంఖ్యయు తావన్యాత్రమే. ఈ నైషధియ విరతమున శ్రీహాదు 1280 గద్యవద్యములలో 8 అశ్వాసములలో రచించి శృంగార నైషధమని నామకరణము చేసినాడు.

నాయకా నాయకుల యసురాగముతో ఆరంభమై వివాహముతో పరిసమావ్యున ఈ కథాగమునకు శ్రీనాథుడే శృంగార నైవధమని పేరుపెట్టినాడు. విప్ర అంభ - సంభోగ - శృంగారములు రెండును మొదటినుండి తుదివఱకు చక్కగ పోషింపబడి రచింపబడినందున దీనికీ పేరు సార్కమని చెప్పవచ్చును.

బహుప్రతాపరాతి - తేజస్వి - రాజలక్ష్మణ లక్ష్మితుడు అయిన నలుడు నిషఫ దేశమును పాలించుచుండిడివాడు. ఇతని సౌందర్యమునకు ముగ్గులుకాని త్రీలు ముల్లోకములతో లేరనుట అతికయోక్తికాడు. ఇతని పరిపాలనముతో ధర్మము నాలుగుపాచాల నడుచుచుండెను. ఇతడు ఏర్పేన భూపతికుమారుడు.

ఆ నమయముతోనే కుండిన పురమును రాజధానిగా చేసికొని భీమభూపతి విదర్ఘ దేశమును పాలించుచుండెను. ఈతని కూతురు దమయంతి. ఈమె త్రిలోకముందరి. నకలసర్దుణఖని. ఇటు దమయంతియు అటు నలుడును ఒకరిని గుత్తించి ఒకరు విని పరస్పరము ప్రేమించుకొని ఉండిరి.

ఒకదినమున నలుడు ఊద్యానవనముతో విహారించుచుండగా ఒక బంగారు హాంస ఆతనికింట పడినది. దాని చక్కదనమునకు ముగ్గుచైనలుడు మొల్లగా దానిని పట్టుకొనెను. అప్పుడాహాంస ఆతని చేతులనుండి తప్పుకొనలేక పలువిధ ముల దుఃఖించి తన్న విడువుమని ప్రార్థించెను. కరుణాశుభైన నలుడు దానిని విడిచెను. అంత ఆ హాంస నలదమయంతల మధ్య రాయబారము నడుపును.

నలుడు విచిచిన హాంస దమయంతినిచేరి తన వాక్యాత్మయముతో నలుని యందు గూఢానురాగము గలదానినిగా గావించెను. మరల నలుని కడకువచ్చి ఆమె యనురాగమును నలునకు చెప్పి వారిరువరకు ప్రేమబంధమును గట్టిగ ముడివేసెను. తన కూతురు కుతూహలమును గుర్తించి భీమభూపతి దమయంతి స్వయంవరమును చాటించును.

పర్వత నారదులను మునులు స్వర్గలోకమునకు వెళ్లి, ఇంద్రుని సభలో ప్రసంగవశమున దమయంతి స్వయంవర వృత్తాంతమును చెప్పిరి. ఆ వార్తాను విని ఇంద్రుడు - ఆగ్ని - యముడు - వరుణుడు - అను నలుగురు దిక్కాలకులు దమయంతి పైనాశకే స్వయంవరమునకు భూలోకమునకు వచ్చుచుందురు. త్రోవలో వారికి నలుడు కంటబడును. వానిని చూడగానే ఆ దేవతలు, తమ కార్య మును నెరవేర్పుకొనుటకు వన్నాగమును వన్ని నలునే దమయంతి దగ్గరకు రాయబారిగా పంపుదురు. దేవతలిచ్చిన తిరస్కరిణీవిద్య ప్రభావము వలన నలుడు దమయంతిని సమాపించి, ఇంద్రాదుల ప్రేమ నందేశమును వినిపించును. వారిలో నెవ్వరినయిన వరియింపుమని చెప్పాను. దమయంతి నలుని తప్ప

ఇతరుల నెవ్వురిని నేను వరింపనని నృష్టముగా చెప్పి, సీవెవ్వుడవో చెప్పమని నిర్ణంధించును. అప్పుడు నలుడు, తనపేరుచెప్పి, తొందరవడినందులకు మిక్కిలి విచారించి, దేవకార్యమును పాడువేసితినే అని మిక్కిలి బాధవడెను. అప్పుడు బంగారు హంస మరల ప్రత్యక్షమై ఆ నలదమయంతుల విచారమును పోగా ట్లుమ. అద్వశ్య రూపములతో దీనినంతను గమనించుచున్న ఇంద్రాదులు నలుని మనశ్శుద్ధికి మిక్కిలి మెచ్చుకొనిరి.

స్వయంవరమునకు ముల్లోకములనుండి నానాదేశాధీశ్వరులు వత్తురు. ఇంద్రాదులుకూడ దమయంతిపై ఆశను వదలుకొనలేక నలుడున్న సింహసనము నకు సమాపమున నలుని రూపములతో నుండురు. త్రిలోకవాసులను దమయం తికి పరిచయము చేయుటకు భీమరాజు సరస్వతిని ప్రాణ్ధించును. ఆమె ప్రత్యక్షమై దమయంతితో కలిసి స్వయంవర మంటపమునకు వచ్చి, తన వాక్మత్స్వాతితో అందరిని దమయంతికి పరిచయము చేయుచుండును. అందరిని విచిచి దమయంతి యింకను ముందునకు పోపుచుండెను. అప్పటి పంచనీయము కలదు. ఇంద్రాదులు నలువురు నలునిలో కలిసి యొకేతీరున నుండురు. సరస్వతి కూడ వారిని వర్ధించుపట్ల, నిరివక్కములకు సరిపోతునట్లు వాక్మత్స్వాతిని చూపుచుండెను. సందిగ్నావస్తలో వడిన దమయంతి చివరకు, దేవతలకు మూన వులకు గల భేదమును గుర్తించి నలుని మెడలో వుష్ణపరమును వేయుచు. దేవతలు ఆమె భక్తికి యోగ్యతకు మెచ్చుకొని ఆ దంపతుల నాశిర్యదింతురు. నలునకు నల్యారు నాలుగు వరముల నిచ్చెదరు. సరస్వతియ నలునకు చింతా మణీ మంత్రము నుపదేశించును.

నలదమయంతుల వివాహము వైభవోపేతముగ జరుగును. కొన్ని నాళ్ళ యిన తరువాత నలుడు దమయంతిని తోడ్చుకొని తన సగరమునకు పోవును.

ఇంద్రాది దేవతలు స్వర్గముసరు పోపుచుంచగా త్రోపలో కాముచు — క్రోధుడు — మోహండు — లోబుడు మున్నగువారు కసబటి స్వయంపర వృత్తాంత మును విని వెడలిరి. కలిపురుషుడు మాత్రము ద్వాపర పురుషునితో కలిసి వారి కెదులై, స్వయంవరము జరిగినదని వారిపోటవిని, కోపమును తెచ్చుకొని, ఆ దంపతులను విడదీయుటకు దికిన ఉపాయమును ఆలోచించుచు, ఆ నిషఫధదేశపు పొలిమేరలో మకామువేసి తగిన నమయమునకు వేచియుండును. ఆ సలదము యంతులు మాత్రము హాయిగా రసప్రవంపములో విహారించుచు సుఖముగా కాలము గడువుందురు.

అంధసాహిత్యలోకమునకు నంస్కాత కావ్యమాధుర్యముచు, మర్యాదసు చవిచూపించిన మొట్టమొదటి కవి త్రీనాథుడు. శృంగార సైషధము శృంగార రస ప్రధానమైన కావ్యమని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఇందులో ఉన్న భావనంపద

యంతను ముఖ్యాతిక ముఖీవసు శ్రీహర్షునిదే. భావయు, భావ వ్యక్తికరణము మాత్రము శ్రీనాథునివి, సంస్కృత నైషధము బాల ప్రొథతమమైన కావ్యము. తెలుగు లోనికి దాని ననువదించినవుడు శ్రీనాథుడు ఆ ప్రొథత్వానికి లోపము ఏమాత్రము రాకుండ మిక్కిలి నమర్థతతో అనువదించెనని చెప్పవచ్చును. కవి సార్వబోముడయిన శ్రీనాథునికే యిది వెల్లినది కాని యితర కవులకీపని యసాధ్య మనుట అత్యుక్తి కానేరదు. మూలకథలో పెద్ద మార్గులు లేవు. వరునలో కొంత స్వాతంత్యము కనబడును. శ్రీనాథుడు పద్యరచనలో సిద్ధహస్తుడు. ప్రొథక్కబ్బ నందొజనము శ్రీనాథుని సొత్త. అతని సీనవద్య రచనా విన్యాసము ఒక ప్రత్యేకతను సంతరించుకొన్నది.

అనువాదము చేయుపట్ల ఆతడవలంబించిన మార్గమును తానే విశదీకరించు కొనెను.

“భట్టహర్ష మహాకవీశ్వరుండు కవికులాదృష్టాధ్వ పాంఠుండు ఒనర్చిన నైషధ శృంగారకావ్య ప్రబంధ విశేషంబున, అశేష మనీషి హృదయంగమముగా, శబ్దింబనుసరించియు, అభిప్రాయంబు గుజీంచియు, భావంబుపలక్షీంచియు, రనంబు హోషించియు, అలంకారంబు భూషించియు, చౌచిత్యం బాదరించియు, అనోచిత్యంబు పరిహరించియు, మాతృకానుసారంబున చెప్పబడిన యిం భాషా నైషధ కావ్యంబు” [8-202] అని అనువాద పద్ధతిని వివరించెను. కాన దీనిని గూర్చి వివరింపవనిలేదు.

నైషధమున చెప్పుకొనదగిన కథాఘుట్టములలో మొదటిది హంస దొత్యము. దీనిని హోషించుటలో శ్రీనాథుడు మూలమునకు వన్నె దిద్దెననవచ్చును.

రెండవది నలదొత్యము. ఇది మృదుమథురముగ భావసంపదతో నిండి యున్నది. ఇందున్న యుక్తి ప్రత్యుక్తులతిమోహరములు.

దమయంతి సౌందర్య వర్ణనము మరవురానిఫుట్టము. పంచనళీయమున చూపిన పాండిత్య ప్రతిభ అనువమానము. అటునట వర్ణనలన్నియును నూతన కల్పనాబ్ధయల నందుకొన్నవే.

మూలమున వలుబోట్ల గ్రంథగ్రంథులు గలవు. ఆవి ఆ సంస్కృత కావ్య మునకే చెల్లినవి.

అనువాదమున వానిని చూపుట దుర్భటము. పంచనళీయ శుట్టమున ఇంద్రాది దేవచతుష్టయమునకు నలునకును సరిహోవునట్లు అయిదర్థములతో ఒక శ్లోకమున్నది. దాని ననువదించుట యొంతటి వానికయినను సాధ్యముకాదు.

“దేవః పతిః విదుషి నై షధరాజగత్య
నిర్మియతే న కిము న వ్రియతే భవత్య,
నాయం నలఃబలు తహాతి మహానలాభో
యద్యేన ముజ్జుసి వరః కతరఃపరస్త”

[13 సర్-34 శ్లో ||]

జ్ఞటీవానిని విడిచెనని యనువాదయితను దూషించుట ధర్మముకాదు. లక్ష్మీ మును తప్పక బాణము వేయుట యొట్టిదో మూలమును విడువక యనువదించుట అంతకష్టము. అట్లయ్యను శ్రీనాథుడు మధురాతిమధురముగ ననువదించి యభిజ్ఞల మన్మనలకు పాత్రుడగుట మిక్కిలి ప్రశంసార్థ ము.

“దు-ము-వు-లు చేర్చుట తప్ప శ్రీనాథుని యనువాదమున గల ప్రత్యేకత యేమున్నది. గమికర్మి కృతసైక సీవృతుడు – అస్తినాస్తి విచికిత్సాహాతు శాతోదరిలో సదసత్పుంశయగోవరోదరి” – అని మూలమును మూలముగానే ప్రాసెనని కొండఱందురు. నిజమే, అనవచ్చును. వంటలోని రుచి బాగులేదని చెప్పవచ్చును. కాని రుచిగా వండుట మాత్రము చేతగాదుగడా! ఆ పదముల కంతకంట మధురముగ నెవ్వరైన అనువదింపగలరా?

“తపనియ దండైక ధవళాతపత్రితోద్దండతేజః కీర్తిమండలుండు.”

“నిర్వుల నిజకథానిమిష కట్టోలినీఖ్యాతాఖిల జగత్కులైషుండు” [1-46]

జ్ఞటీ రచనాపాటువము అందరకును లభించునా? ఆయా క్షేపజలకేమి? ఎవ్వరికి తోచినట్లు వారనుచుందురు. ఆ మహానుభావునకు సాటిమేటి మఱియొకడు లేడని నేనందును.

ఈక ఆతని యనువాదమున మచ్చునకు ముద్దుగ మూడు వద్యములను ఉచాహారింపును.

1. “సరశకల్పన - (మూలము):

నాక్షరాణి పరతా కి మపారి
ప్రస్తుతః కి మధవా పరితోపి
ఇత్తమర్మిజన సంశయణోలూ
భేలనం భలు చకార సకారః”

[5వ సర్ - 121 శ్లో ||]

”ఈ నలుడు అక్షరాభ్యాస సమయమున నకారమును నేర్చుకొనలేదా? లేక, నేర్చుకొని దానిని మరచేనా? అని నలుని యాచించుట కేగిన యథిజనులను

కొండురట ? అనగా లేదను నిషేధార్థక సకారమాతని నోట నెప్పుడును రాలే దని తాత్పర్యము.

అనువాదము :

“ అక్షరముల్చార్థించు సమయంబునఁ బారము సేయడయ్యెనో ?

శిక్షిత వర్జనధ్యమునఁ జెండెనావిన్పుణితి ? ” నంచు నర్థలు

త్రైక్షయునర్తరీక్రియ నభీష్టఫల ప్రతిపాదన క్రియా

దత్తుని నిన్ను గూర్చిన యథర్మునికారమున న్నకారమున్.

[3 అ॥ 70 ప॥]

2. “ టైప్ కల్పనము :

“అస్యాం మునీనా మపి మోహమూహే

భృగుర్వషాన్ యత్కుచైల శిలీ,

నాసారదాష్టది ముఖం శితోరుః

వ్యాసో మహాభారత నర్దయోగ్యః”

[7వ నర్ద - 96 శ్లో॥]

మునులకు కూడ దమయంతి యందు మోహము కలుగుచున్నదట ? ఏమనగా భృగుమహర్షి ఆమె కుచ సౌష్టవమును పరిశీలించుండెనట. ఆమె ముఖము నారద మహార్షికాష్టదకారి యయ్యెనట ? మహాభారతమును రచించిన వ్యాస మహర్షి ఆమె తొడల నాశ్రయించెనట ? ఇందలి బమత్కురమును జాడుడు.

భృగువనగా కొండశిఖరమని యర్థము. ఆమె కుచములు శైలశిఖర సమము లని భావము. ఆమె ముఖము నాసా-రద-అష్టది. అనగా అందమయిన ముప్పుది రెండు దంతములతో నొప్పుచున్నదని భావము. వ్యాసమనగా విస్తీర్ణమయిన అని యర్థము. “విస్తారో విగ్రహో వ్యాసః” అని నిఘంటువు. అట్టి విశాలమయిన ఆమె తొడ, మహా + భా + రత + నర్ద + యోగ్య అట. అనగా సంభోగ సౌభ్యము నిచ్చుటలో ననువుగ నున్నదని తాత్పర్యము, ఇట్లు పైశ్లోకము టైప్ గర్చితమై యున్నది. అనువాదమును చూడుడు.

“వనిత నానారదాష్టది వదనకమల
నీలకుంతల కుచైలశిలి భృగువు
భామ శ్రీ మహాభారత నర్దయోగ్య
కారణవ్యాస కవితోరు గూరమహిమా॥

[3 అ॥ 200 ప॥]

మూలమున కేమాత్రము తీసిపోని అనువాదము. కల్పనాచాతుర్యమును గనుడు.

3. “లావణ్యన తపాస్యమేవ బహునా తత్పూర్తమాత్రమ్నారౌ
చంద్రః ప్రోంఘనలబ్బతార్థమిలనే నారంభి శేషేణ తు,
నిర్మాయ ద్వయమేతదప్సు విధినా పాణీభాలుక్కొంతా
తల్లేకైరథునాపి సీరనిలయై రంభోజ మారభ్యతే॥”

[22 నర - 144 ర్తో॥]

బ్రహ్మలోకమందున్న లావణ్యమునంతను ఒక ప్రశ్నరమందున పోసి, ముందుగా నున్న లావణ్యములో దమయంతి ముఖమును నిర్మించెనట. ఆ మిగిలిన అడుగున ఉన్న దానితో చంద్రచింబమును నిర్మించెనట. అందుచేతనే అ చంద్రచింబమున గల మచ్చ యా ప్రశ్నరమందున్న చిలుముతో నేర్పడినది. తరువాత ఆ బ్రహ్మ తన రెండు చేతులను సీళ్లలో కడుగుకొనెనట. అ వేత్తికంటిన లావణ్యరసముచే తామరపువ్యలు నీటినిండి తుట్టివెనట ? ఇదియొట్టి యుత్సైక్షయో యూహింపుడు, తామరలను, చంద్రునిమించి ఆ దమయంతి ముఖమండలమున్నదనిగదా భావము. అనువాదమును చూడుదు.

“నవలావణ్యరసంబ ప్రశ్నరమిలోనంబోసి, యగ్రంబునన్
భవదీయాస్యమేనర్చి, యార్చి, పీదపం ప్రాలేయరజ్ఞండలం
ఖు వినిర్మించె విరించి యచ్చిలుమువో పూఁబోఁడి ! యాచిహ్నమం
బువులందాతడుచే దొలంచు మిసిమిన్ బుట్టెన్ నరోజూతముల్.”

[అర్య 8, ప॥ 193]

ఉదాహరించుట కిట్టి వెన్నియైనముగలవు. కాని ఒక్కమాట. శ్రీనాథుని నైషధత్వద్వయములు స్వతంత్ర రచనగా గోవరించునుగాని అనువాదములుగా కనఁబడవు, అదియే ఆ కవిసార్వభౌముని రచనాశిల్పము.

హరవిశాసనము — శ్రీనాథుడు

సమాప్తః శ్రీమతి కందాక కనకమహాలక్ష్మి

[ఇంవుస్తుం . బొభయట్టం . జనం : 22-6-1952. ఎం.ఎ., ఆసియర్ రిసర్చ్ అసైన్సెంబు — లెఱగు క్లూబ్‌లోకి పథకం — లెఱగుశాఖ, అంగ్ర విక్యవిధ్యాలయం, వార్తెరు. 'తశ్చమ పచార్తే ఆర్థవికంజామము' అన్న అంశంపైని తిపోక్.డి. పట్టచుండు పరిశోధన చేస్తున్నారు. పటువాటు 'తశ్చమ పచార్తే ఆర్థవికంజామము' మొదలగు వ్యాపాలు ప్రపికల్లో ప్రచరింపబడ్డాయి. రేపిచో ప్రసంగాయ — ఎష్టాప్రెగ్రస సాహిత్య వ్యక్తిర్వం మొదలగునని.]

కవి జీవితానులు : విలాస కావ్యాల్లో ప్రశిథి పెందింది హరవిలాస కావ్యం. హరవిలాస కావ్యకర్త శ్రీనాథుడు. శ్రీనాథుడు 1360 ప్రాంతంలో పొకసాధులో జన్మించాడు. విద్యారాజీవభవుడు మారయ, వుణ్యాచార శీల భీమాంబల ఇసుంగు పుత్రుడు. ఆరువేల నియోగి. కవిసార్యభామ బిరుదాంకి తుము. గౌడింటిమభుట్టు కంచుఢక్క వగలగొట్టించి కనకాభిషేక గౌరవం పొందిన మహా కవి. లభండ ప్రభూవంతుడు. తన తాత కమలనాభామాత్యడినే శ్రీపాథుడు తన గురువుగా భావించినట్టు కనిపిస్తుంది.

శ్రీపాథడి కృతులలో మరుత్తరాట్టరిత్ర, శాతివాహన సప్తశతి, పండితారాధ్య పరిత్ర, నందనందన చరితం, మానసోల్లాసం, ధనంజయ విజయం, మొదలగునవి అలభ్యాలు. శృంగార సైపథం, భీమేశ్వర పురాణం, హరవిలాసం, శివరాత్రి మహాత్మ్యం, కాళీఖండం, పల్నాటి పీర పరిత్ర, వీధినాటకం మొదలగునవి లభ్యాలు.

హరవిలాస కావ్యాన్ని శ్రీపాథుడు తన బాల్యమిత్రుడు అవచితిప్పయ సెట్టీకి అంకితం ఇచ్చాడు. హరవిలాసం ప్రథమశ్యాసనంలో వర్ణించబడ్డ బిరుతొండనంబి కథలో బిరుతొండనంబి అవచితిప్పయ వంశానికి మూల పురుషుడు.

కథా పంచమం : హరవిలాసంలో ఏడాశ్వాసాలు ఉన్నాయి. మొదటి ఓండాశ్వాసాల్లో బిరుతొండనంబి కథ, 3, 4 ఆశ్వాసాల్లో గారీకల్యాణం, అయిదో శాశ్వతంలో శివపార్వతుల దారుకావన విషరం, అరో ఆశ్వాసంలో హలాహల భక్తణం, ఏడో ఆశ్వాసంలో కిరాతార్థనీయం వర్ణించబడ్డాయి.

1, 2 ఆశ్వాసాల్లో కథ : దుర్యాసుడి శాపం చేత తుంబరుడు, అతని భార్య, కాంచీపురంలో ఒక గొప్ప వైశ్యకులంలో భార్యాభర్తలుగా వుడ్డారు.

వాళ్ల కొడుకు సిరియాణడు. చిరుతోండనంబి గౌప్య శివభక్తుడు, ధనపంతుడు. జంగం వాళ్లేది అడిగినా లేదసను అనే ప్రతం పడ్డాడు. పార్వతి కోరికపై శివపార్వతులు వృథ జంగాల వేషంతో ఘాలోకానికి వస్తారు. చిరుతోండనంబి ప్రత దీక్షాపరుడు. రోజు కొక జంగం వాడికైనా అతిధ్యం ఇష్టవిచే భోంచేయడు. ఇది తెల్పిన శివుడు ఆ రోజు జంగం వాకైవరు లేకుండా చేస్తాడు. జంగాల కోసం గాలిస్తూ చిరుతోండనంబి వృథుల రగ్గరకి వచ్చి తమ అతిధ్యం స్వీకరించ మని కోర్రాడు. అందుకా వృథుడు తనకొక ప్రతం ఉండనీ తాను నరమాంసం తప్ప తిననని, ఆ ఇంటి యజమాని, వుప్రుడు తన పంత్కినే భోంచేయాలని చెప్పాడు. చిరుతోండనంబి సంతోషంగా అంగికరించి తన పెంట ఆ వృథులను తీసికెళ్లి తన కొడుకు సిరియాణద్వి చంపి ఆ మాంనంతో అనేక రకాల పీంచి వంటలు వండించి విందు చేస్తాడు. సరిగ్గా తినే వేళకి శివుడు వెంగమాంయి చేత సిరియాణద్వి పీలిపిస్తాడు. సిరియాణదు బతికివస్తాడు. శివపార్వతులు ప్రత్యక్షమై వారందరికి మోత్కుం ఇస్తారు.

3, 4 ఆశ్వాసాల్లో కథ : తారాకాసురుడు బ్రిహ్మ వల్ల వరాలు పొంది, దేవతలను బాధిస్తూ ఉంటాడు. దేవతలంతా పెళ్లి బ్రిహ్మతో మొరపెట్టు కుంటారు. శివాంశతో పార్వతికి పుట్టే కుమారుడే తారాకాసురుణ్ణి చంపగలడని అంచేత శివపార్వతులకి పెళ్లి జరిగేటట్టు చూడమని చెప్పాడు. పార్వతి హిమవంతుడి కూతురిగా పుట్టుంది. శివుడు ఆ ప్రాంతాల్లోనే తపస్సు చేస్తుంటాడు. నారదుడి వలన శివుడు తన అల్లుడు కాగలడని తెలుసుకొని శివుడ్డి తన అతిధిగాఎంచి పార్వతిని అతని సేవకి నియమిస్తాడు. ఆ సమయంలో ఇంద్రుడి ఆజ్ఞ చేత మన్మథుడు తన చెలికాడు వనంతుడి సహాయంతో శివుడికి మన్మథ వికారాన్ని కలిగిస్తాడు. శివుడి కోపానికి మన్మథుడు మన్మథోతాడు. పార్వతి తన సౌందర్యాన్ని నిందించుకొని తపసు చేయడం మొదలెడ్డుంది. శివుడు మాయావటువు వేషంలో వచ్చి పార్వతిని పరీక్షించి తృప్తిచెంది దేవాది బుమల సహాయంతో ఆమెను పెళ్గడాడు.

5 వ ఆశ్వాసంలో కథ : శివుడు హిమవంతుడి ఇంట్లో ఇల్లరికం అల్లుడిగా ఉండడంతో శివగణాలు విచ్చలవిచిగా విహారిస్తుంటాయి. దీన్ని గమనించి హిమవంతుడు అల్లుడి ప్రవర్తనను గూర్చి కూతురితో చెప్పి మందలించ మంటాడు. ఇది తెలిసి శివుడు అలిగి దారుకావనానికి పెళ్లి అక్కడ మనిషపు లతో యథేచ్చగా విహారిస్తుంటాడు.

6 వ ఆశ్వాసంలో కథ : పార్వతిశివుడి కంఠం నీలంగా ఉండడానికి గల కారణం అడుగుతుంది జవాబుగా శివుడు నముద్ర మథన వత్తాంతాన్ని హోహాల భక్తణాన్ని వివరిస్తాడు.

7 వ ఆశ్వాసంలో కథ : ఆర్థనుడు ఇంద్రకీలాద్రిపై తపను చేస్తుంటాడు. ఇంద్రుడు మునలిఖ్రాష్ట్రాజు వేషంలో వచ్చి శివుడి కోసం తపను చేయమంటాడు. ఆ తర్వాత ఆర్థనుడు ఈశ్వరుడి కోసం తపను చేస్తాడు. శివుడు మాయాభిల్యాడి వేషంలో వచ్చి పరీక్షీంచి, తృప్తిచెంది పాశపతాస్తాన్ని అర్థనుడికి ఇస్తాడు. అది తీసికొని ఆమరపురికి వెళ్తాడు. ఊర్యోశి అతన్ని కోరుతుంది, ఆమెను కాదని రాపాన్ని పొందుతాడు. ఏంతో ఈ కథ ముగుస్తుంది.

వస్తుతత్వం : శ్రీనాథుడు శివభక్తుడు, కాని వైష్ణవమత ద్వ్యామికాడు. ఇతడి రచనలలో ఎక్కువభాగం శివపరమైనవి. శివకావ్యం అవడంచేత శివ కవుల రచనా రీతులకు దగ్గరగా దీన్ని నడిపించాలని శ్రీనాథుడు భావించినట్లుగా తోస్తుంది.

రచనాశ్రయమైన నమగతిచే కాకపోయినా వస్తునాయకార్షితమైన గౌరవం చేత హరవిలాసాన్ని ఉదాత్త కావ్యశ్రేణిలో చేర్చవచ్చు. హరవిలాసంలోని వస్తుపు లోకోత్తరమైంది. ఇందులో అన్ని శివసంబంధమైన కథలే అయినా ఒక దానితో ఒక దానికి సంబంధం లేదు. ఒక విధంగా దీన్ని ఖండకావ్యం అన్నాచ్చు. 3, 4, 5, 6 ఆశ్వాసాల్లో శివుడే నాయకుడు. 1, 2, 7 ఆశ్వాసాల్లో శివభక్తులైన చిరుతొండనంబి, ఆర్థనుడు నాయకులు. ప్రథమాశ్వాసంలో చిరుతొండనంబి కథకు మూలం బనవపురాణంలో ఉంది. ప్రాచీన గాథగా శ్రీల పాటల రూపంగా కూడా ఈ కథ ప్రసిద్ధిచెందినదే.

పాత్ర చిత్రణ : ఇందులో పాత్రలు చిరుతొండనంబి, తిరువెంగనాంబి, సిరియాశుడు, శివుడు, పార్వతి, మన్మథుడు, రతి, హిమవంతుడు, మేనక, ఆర్థనుడు, ఇంద్రుడు, ఊర్యోశి, బ్రిహ్మ మొదలగునవి.

మూడు, నాలుగు, అయిదు, ఆరు ఆశ్వాసాల్లో శివుడే నాయకుడు. ఒకటి, రెండు ఏడు ఆశ్వాసాల్లో శివభక్తులైన చిరుతొండనంబి, ఆర్థనుడు నాయకులు. శివుడి ఆధిక్యతను మునులద్వారా బక్కగా చెప్పించాడు కవి. ప్రతి పాత్రను బక్కగా తీర్చి దిద్దాడు. చిరుతొండనంబిని గొప్ప శివభక్తుడిగా చిత్రించాడు. ఇతని భక్తి తత్పరత ఒడలు పులకింప జేస్తుంది. ఇక సిరియాశుడు భక్తి విషయంలో తండ్రిని మించిన తనయుడు. తనను తండ్రి చంపించి జంగం వారికి విందు చేస్తాడని తెలిసినా చలించని దృఢ చిత్రుడు.

పార్వతి సౌందర్యాన్నిలా వర్ణించాడు కవి :

చ. చముగవవేగునన్ మిగుల నన్నత్తు గానసియాడగెంపు మిం
తీన నునుఱట్టు జేలఁగటి తీంగులువాలుగ గట్టి భూమి భృ
తన యపనూన గుచ్ఛములు దాతిచి లేజెగురుల్ ధరించి వ
చ్చిన నడదీవవోలె నిలిచెందరుఁఁడుకిరీటి నన్నిథిన్.

[3-69]

అర్థనుడి తపోదీక్కనిలా వర్ణించాడు :

మ. ధనురష్టంబులుకేలదాల్చి శరధిద్వంద్వంబునే పార ఏ వున బంధించి కిరీటియై కవచియై పూనెందపశ్చర్య య రునుడత్వంత గరివ్య నిష్టమరేంద్రుం గూర్చి యయ్యంద్ర కీ లనగాగ్రంబున బ్రత్వసీక విజయ్యాఘాభి లాషంబునన్. [7-5]

ఈలా కావ్యంలోనే ప్రతీ పాత్రను అత్యధృతంగా విత్రించాడు శ్రీనాథుడు.

వర్షపలు : ఈ కథలో కైలాసంలో అప్సరసల నాట్యం హస్తమ్ము శివుడికి చెమట పడుతుంది, అది మాసి పార్వతి ఈర్ద్వులో శివుడు తామరపువ్య పెట్టి కొడ్దుంది. అప్పుడు శివుడిలా అంటాడు:

సీ. కమలాళ్ళి ! యిది యేమిగాదలంబితి విప్పు
దర్థుదేహంబు నీయదియ కాదె ?
హృదయంబు పొరువున హృదయ ముండుటలేదె
యేకీఫలింబిన యిరువురకును ?
నే భావమైన నీ హృదయంబునకు దాడ
నేఫంగి వచ్చ నా హృదయమునకు ?
నవరాథశంక యాపంతయైనను లేదు
నీ చిత్తమునకెక్క నిక్కుపంబు

తే. తప్పులేకుండ నేల నెత్తమ్మై మొగడ
వినరివక్కు ప్రదేశంబు వ్రేటు కొంటి ?
కేనరంబుల రజముఁ బుష్టాపవంబు
నెఱసెనిది చూడు కన్నుల నీరుగ్రమ్మై. [1-37]

ఈ పద్యంలో కవి అర్థనారీశ్వరత్వాన్ని, దాంపత్యతత్వాన్ని శివుడు చేతే చమత్కారంగా పెప్పించేడు. ఇందులోనే సృష్టి రహస్యం జమిడి ఉంది. “హృదయంబు పొరువున హృదయ ముండుటలేద..,” అనడం ఎంతో చక్కగా ఉంది.

ఇదే కథలో శివుడు వృథుడి వేంటోవచ్చి ఊరవతల ఉంటాడు. శిరుతొండనంబి జంగాల కోసం వెతుకుతూ ఈ వృథుడి దగ్గరకి పస్తాడు. అ శతవృథుడు ఎలాచూసేడో, ఎలా దీవించేడో కవి చక్కగా రెండు పద్యాల్లో వర్ణించేడు :

తే. నరసింహాలిన బొమలెత్తి పరమ వృథు
తలవడంకగ నొయ్య నీ రెలుగు పడుచు

నంబిసెమ్ముము దేరకొనంగ జూబి
శివుని కారుణ్యమునుచు నాశిర్యదించె.

[పార. 2-49]

- క. దీవించి యతని యతని వదనము
జేవెలుగిడి చూచి యేమి చెప్పెదు చెపుమా
యే పీసుల వినగావున
మనీవొత్తుచుజెప్పు చెప్పెనే మహాత్మ.

[పార. 2- 50]

కనుబోమల మిాద అరచెయ్య పెట్టుకొని ఆ చేవెలుగులో చూడ్దం ఎంతో
సహజంగా ఉంది.

చిరుతొండనంబి కథను కవి స్వతంత్రంగా రాసేందు తాని చివర్లో
సిరియాష్టస్తే తల్లిపిలిచే సన్నిఖేశంలో రాసిన పద్యానికి నరిపోయే ద్వ్యాపక
పాల్గురికి సోమనాథుడి బిసవ పురాణంలో ఉంది.

అంగనయను నెట్లి సాస్టాంగ మెరగ..... [బిప. 4-795-802]

బసవపురాణంలో సోమనాథుడు ముపైపైండు ద్వ్యాపద పాదాలో తల్లి
చేత పిలిపించేడు. ఇదే కథ “చిరుతొండ రాజు వరిత్ర” అనే త్రీల పాటగా
కూడ ప్రభారంలో ఉంది. కాని త్రీల పాటలో వారు వెలమలు త్రీనాథుడి
కథలో వైశ్వులు.

మన దేశంలో త్రీనాథుడి కాలంలో కాని అంతకు ముందు, ఆ తర్వాత
గాని నరమాంన భక్తుడ లేదనే చెప్పొచ్చు కాని వీరకైవులు మాత్రం జంగాలను
తృప్తిపరవడానికి ఏం చేయడానికైనా వెనకాడేవారు కారని కచ్చితంగా పెప్పొచ్చు.
వరిశిలించి చూసే త్రీనాథుడు వీరకైవాన్ని విమర్శించినట్లు తోస్తుంది. ‘అవ
గింజంత భూతిమైనలది కొనిన వెలఱి గుమ్మడికాయంత నెట్లిపుట్టు’ అంటాడోక
వీట (పార. 2-100). త్రీనాథుడు భిజ్ఞావృత్తి జంగాన్ని హరవిలాసంలో
పేరొ౦న్నాడు. చిరుతొండనంబిని తూమెడు చెరుకురనం తెమ్ముస్తు జంగాన్ని
భిజ్ఞావృత్తి జంగంగా వర్ణించడం వల్ల త్రీనాథుడికి ముందునుంచి త్రీకైల పరిచయం
ఉందనే విషయం తెలుస్తుంది.

కాశిదాను కుమారనంభవానికి త్రీనాథుని హరవిలాసంలోని గౌరికల్యాణం
స్వతంత్రమైన, సంగ్రహమైన ఆంధ్రికరణ. త్రీనాథుడిది జక్కుడ కథాను వాదమే
కాని కావ్యాను వాదం కాదు. కుమారనంభవం మొత్తం గ్రంథంలో చెప్పిన
కథను ఇతడు రెండాశ్వాసాల్లో చెప్పేడు. ఆ కారణం చేత కొన్ని మనోజ్ఞమైన
వర్ణనలు విడిచిపెట్టడం జరిగింది. అలాకాక కొన్ని వర్ణనల్లో మార్పు చేశాడు.
ఉదాహరణకి మన్మథుడు మన్మహోయన తర్వాత రత్న విలపిస్తూ వసంతుండ్రులో

ఇలా అంటుంది. ‘నహరారమంజలీ తరుపిండకబళసు పెట్టుండుమారు నైపికము ముట్ట’ మావిడి విగుళ్ళము కబళంగా పుకప (కోఱుల) చుట్టేతుటుగా పెట్ట మంటుంది. గొళ చక్కటి ఖాషం, సమువిత్యున వర్షసు, చున్చుచుండికి తగినట్లుగా చక్కగా వర్షించేడు కవి.

ఈశ్వరుడి దారులాపన దిహిరం ఒక ఉపమార్గ ఫుట్టుప. ఇందుల్చి లోతిక శృంగారచ్ఛాయలు కనిపించున్నా, ఇది దిష్ట్యు శ్ర్వంగార నిలపితంగానే భూప్రస్తుతింది. ఇక్కడ ఖాగపతంలోని ర్మాణ్ణగోపితా వాల్మియ ఆపటి దానినే అషుసపథింపు కోవాతి. సర్వ చీఫులు ఏచ్చులు యహిచేష్టుకు పశుపతి జీవిశ్వరుల ఎంధూపాన్ని అటఁకపరచేయి అభ్యాసం, అహాలూపల, ఘంచి మొదిలగుణమి బంధంణాస్తుమాయ. గోపితావస్త్రాషపార్ణవ పుట్టుం అత్మార్పుణితి ప్రాంతిక, “అ”నే పారుసా బాధించి వ్రిష్టిన మనిషించులిను శింసు ప్రాలోర్తు పెట్టుండి భూర్జ శరిత్రంగా అభ్యాసాలుండి అంపినించుపుసులు” ఇంక్కుల ప్రాంతిగా భూప్రస్తుతింది వెదచారు వసులలో యహిచేష్టుకు శింసున్ని విపరింశించఁ చారి నుండింపులకా పరిషక్కుం రాలేనిసడానికి నిధిప్రస్తుతింది.

మృదుచోప్పట్టుభూరిత, పంచాంగిత్తుమై పులభాగాఁ ఇ క్రితి పుట్టుంచుటి⁸ శ్రీనాథుడికి గఱ నైపుణ్యం ఈ దుఃఖుపల్చి వెల్లుణుధించఁ ఉది. ఇంద్రజాత్మాల నంభాషణ, కిరాతార్థికాల నివాచిం ఎంతి⁹ పంచాంగా, పక్కగా ఉపశాయ. భారవి కిరాతార్థునీయింల్చి ఈండ ఇనే ఇనిప్పుత్తిం. ఈ దుఃఖుపల్చి శ్రీనాథుడు అరణ్యపర్వంలో పస్తుయి కథి పచించినట్లుగానే కథిం పులగించాలగా, అనాంతర వ్యాప్తిలేకుండా చక్కగా, విక్కగా రనిపించేం. అంధుము శింసు ఒక ఉండికిల్చి పుతుంచిపట్లు నన్నుయి రవసు, శ్రీనాథుడు సీన్ని అండ పుంచులలో రవించేం. శివుడు షట్టుల పూజాప్రియుడు అంచిం సేత ఈ విధంగా రచించి ఉండేశ్శు.

భారవి కిరాతార్థునీయింల్చి హాసుపత్రాస్తాన్ని ఇంక్కుంతి¹⁰ చిథి ఇంపిని తుంది. అర్థముడు న్యాధానికి వెళ్ళింది. డార్మో కేరిండి, అంధుముడు రూఢిండి, శాపి పొందిండి ఎండిన్ని, శ్రీనాథుడు బిలోత్తుత్తు కు కోపి పెలని చాగిపోంగా అన్నిష్టంది.

క్రీతి: శ్రీనాథ వీంగప చెంచ్చులు మొదిలాఁఁ ప్రాణిం తింపాంచి, పెంపు మొదలగు మధ్య లుంగిల కమిలిం నుంచ్చి ఉప్పు పంచించింది. స్తుతి సుమధు యంది కాచ్చుల మార్గ, చేశి విధాశాలు సేతుండాగా వితుపింది. ఇతిపక్కత్తులలో ప్రభూత్మేష ఏర్పాణ కథిలు, చేశియుమై విరుద్ధాలండి కథ పంచిం సేతు వలె కిలిపిపోయేయి. ఇందుల్చి క్రీతి చుట్టుండి నుదిచారాలతో ఇంపుగా ఉపింది:

శా. అక్కయ్యంబుగ దివ్యమాధుకర భిక్షునుంబు వడ్డించేదా
గోక్కీరంబులతోడ శర్గురలతో, గ్రోన్సైతితో, దేవెతో
ద్రాక్షదాడిమ చూత పాకములతో దాక్షయణీ భర్తకున్
చక్కారాగ మెలర్పగా హరిణి విశ్వాసంబు తో ముంగిటన్. (5-46)

శ్రీనాథుడీ కావ్యంలో దేహియములైన అనేక పలుకు బఱ్చను, సామెతలను వాడేదు.
'తేవయ్యాతూ మెడిక్కురసం' (2-7) 'అలుమగడును నొకకుత్తుకై (గాక)' (2-61)
'పాదయినట్టి చిత్తము' (2-64) అనాదరార్థంలో శ్రీనాథుడికి పాదయినా అనే
ప్రయోగం ఇష్టం. 'కుట్టి యా చూడగ దోసకాయలే' (2-64) 'చంకదుఢును
శరణార్థి' ఇలాంటివి అనేకం. ఇందులో కొన్ని దేశ్య పదాలకి అర్థాలు రూపాలు
ప్రపంచంగా లేతు. 'బసువర' (2-6) 'బసవేశ్వర' శబ్దం కావచ్చు. బల్లజంపులు
(2-52) కాలశ్చేపం మాటలు కావచ్చు. శివయోగి రాజకున్ (2-68) సగాగమ
రహితంగా ప్రయోగించేదు. మాలెతవలె జోలెత అని వాడేదు. 'కృపీటయోని'
(3-82) అనే శబ్దాన్ని చక్కగా సందర్శనుసారంగా వాడేదు. నీటిలో
పుట్టేది నిప్పు, ఆ నీరే మళ్ళీ నిప్పును ఆర్పితుంది. అలాగే ఇక్కడ పార్వతి
యొడల శివుడికి కలిగిన ప్రేమ వలనే కోపంపుడ్డుంది మన్మథుడు మసైపోతాడు,
మౌర్య ఆ ప్రేమే మన్మథుణ్ణి బతికిస్తుంది. ఇంత అర్థం ఇమిడి ఉంది నదంలో.

శ్రీనాథుడు ఒక్కప్పు చోటు ఒకే అర్థాన్ని ప్రకటించడానికి అన్ని క్రియలే
వాడేదు. "అమవ దప్పిరి, నొచ్చిర లసిరి" (3-10) ఇదో శిల్పం. అలాగే
ఒకే భావాన్ని అనేక పదాలతో చెప్పడం. ఓషధి ప్రస్తుతురంలో శివుడి బంటు
చేసే ఆగడాల్ని శ్రీనాథుడు చమత్కారంగా వర్ణించేడు. దుడుకువారు అనడానికి
ఒక పదమాలను సంఘానించేదు.

శ్రీనాథుడికి ఇష్టమైన వర్ణనలు కొన్ని ఉన్నాయి. అరిటాకులో భోజన
మంచే కవికి బాల ఇష్టం. 'అనంతరంబ చిగురు ముదురునుంగాని నిడుపు
వెడల్పుం గల కద్దోపలాశంచ నడిమి యానియు బుచ్చిపఱవి' (2-126) అని
అరిటాకుని వర్లిస్తాడు. శ్రీనాథుడికి ఇష్టమైన రాగం హందోళ అలాగే 'వికట
పాటల జటాముకుటికా' అనే సమాసం అంతే ఎక్కువ మక్కువ. ఇదే సమాసం
'శివరాత్రి మహాత్మ్యంలో కాశిభండం'లో కూడా ఉంది. శివుణ్ణి 'మంచుకొండ
యమంగు పెండ్లికొడుకు' అని వర్లించేదు. పెండ్లికొడుకు అనే పదాన్ని అల్లుడు
అనే అర్థంలో వాడేదు. కాబట్టి అనే అర్థంలో 'అగు పట్టి' (3-26) అనే
పదం వాడేదు. ఇదొక విచిత్రమైన ప్రయోగం.

రసం : శ్శంగార పీర రసన్యరూపాలను సాక్షాత్కరింపజేసికొని
కావ్యాన్ని రచించిన మహాకవులలో శ్రీనాథుడు ఒకడు. చిరుతొండనంబి కథలో

భక్తివీరం, సముద్రమథనవృత్తాంతంలో శివుని దయా వీరం, కిరాతార్జు నీయంలో అర్చనార్చిత తపోయద్ద వీరం, గౌరీకల్యాణ ఘట్టంలో శృంగారం కనిపిస్తాయి. ఒకటి, రెండాశ్వసాల్లో చిరుతొండనంబి కథ ఉంది. భక్తిరస ప్రధానమైన ఈ కథలో కూడా శ్రీనాథుడు రవంత శృంగారాన్ని చవి చూపించాడు. దాచుకా వనంలోది శృంగారాభాస.

అత్మియత : శ్రీనాథుడి కాలంలోని అచార వ్యవహారాలు కొన్ని హార విలానంలో ప్రతిబింబిస్తాయి. రాజులు భోగపరాయణాలు. ప్రభుపుటలో పొటు ప్రజలు కూడా వత్సవాల్లో పాల్గొనే వాళ్ళనడానిది వనంలోట్టప వద్దపలే నిదర్శనం. కైవమతం రెడ్డిరాజ్యంలో విస్తారంగా అదరం పొందినట్లు తెలుప్పుంది. బోధ్య, జైన, పొఫుండ, లోకాయతిక, చార్యాక, చాపాలిక, హితుండిక, వాస్యప్తి. పొశపత, జంగమ, యోగి ప్రముఖులు (2-శి). జంగం ప్రభుపుటలే ఎక్కువ ఆదరం, గౌరవం లభించేవి. వీరిలో సన్మార్గులు, ఉత్సాహవర్తులు ఉన్నట్లు మాయవేషధారిణియైన పొర్చుతి మాటల వల్ల తెలుప్పుంది.

జోగులుకపటోపాయ

ప్రాగల్యాంబున నిధాన వనసిద్ధులక్షే.

(హర. 2-98)

ఆ కాలంలో వర్కం సాధారణుగా షైక్ష ప్రముఖుల చేతిలో ఉండేది. వద్దీ ఒక రూక. అనాడు వంచే కొన్ని రకాల ధాన్యాల్ని శ్రీనాథుడు పేరొక్కన్నాడు. “కంపాతరంగణీ ప్రహాహ నదీ మాత్రుకాయమాన విశ్వంభరాథరెతకలమూలి పీరాముఖ పొష్టిక పతంగహాయన ప్రముఖ బహుంభు ప్రీహిథేద సపయత్సం పన్నంబును” (1-10). ద్రవమాసంగా ‘గట్టు తూము’ అనే మానప వాటుకలో ఉండేది.

సాంఘికాభారాల్లో వివాహాన్ని గూర్చి వివరాలు గౌరీకల్యాణంలో ఉన్నాయి. ప్రాచీన కాలంలో పరుచివైపు వాట్లు పథుపైవైపు వాళ్ళతో నంపుదించడం సదాచారం. శిష్టుడు అడుక్కుండా పొర్చుతి పెళ్ళి చేయడానికి పొమవంతుడు వెనకాడతాడు. పెళ్ళి విషయంలో పుతుషులకుండే త్రీలకే ఎక్కువ ప్రమేయం ఉండేదని శ్రీనాథుడి అభిప్రాయం.

కన్యకాదానవేళలఁగలదు చనష్ట

క్షీతి గృహశ్ఫుల కంట నద్దోహిసులకు

(1-68)

తలంటే వేళ ఉపయోగించే పద్మాలను ఏరిపిగా పేరొక్కన్నాడు కవి. శివుడు కూడా కొంత కాలం ఇల్లరికపుటల్లుడుగా ఉంటాడు. సామూన్యంగా లోకంలో ఇల్లరికపుటల్లుళ్ళకి జరిగే మర్యాదే శిష్టుడిటి కూడా జరిగింది. ఈంటులో శ్రీనాథుడి లోకానుభవం, హన్యకోశలం ప్రస్తుత మౌతున్నాయి.

ఈ విధంగా హరవిలాన కావ్యం ఆనాటి ఆహార వ్యవహారాదుల్ని కథాను గుణంగా తెలియజేస్తూ, నవరసభరితమై, అధునిక ఖండరావ్య లక్ష్మణోపతమై కవితా శ్రీనాథుడైన శ్రీనాథుని రచనా విలాసమై, విలసిల్లుతూ ఉంది.

కొన్ని పదాలకి అర్థాలు

అక్కయంబుగా = సమృద్ధిగా, అధికంగా

ఆవంత = కొంచెం, ఇసుమంత

కార్యము = కట్టము

చిత్తము = మనసు

చాళ్ళయణీ = పార్యతి

చాడిమ = దానిమ్మ

నిక్కువముగా = నిశ్చయముగా

సెత్తమ్మి = తామరశువ్య

పీకము = కోఱల

పుష్పానవంబు = పుత్పులో ఉండే తేనె

పొరువున = పక్కన

భంగి = విధము

మాధుకరము = మధుకరవృత్తి

ప్రేటుకొను = కొట్టు

శంక = సందేహము

శర్గుర = చక్కర

హారిణి = త్రీ.

అధార గ్రంథాలు

1. హరవిలానము వావిళ్ళవారి ప్రతి
2. హరవిలానము ఎమెసోగ్రావారి ప్రతి
3. హరవిలానము అకాడమిావారి ప్రతి
4. సమగ్ర ఆంధ సాహిత్యం ఆరుగ్ర
(4వ సంపుటం)
5. ఆంధ్రకవి తరంగిణి చాగంటి శేషయ్యగారు
(5వ సంపుటం)
6. శ్రీనాథుడు డా॥ కొర్కపాటి శ్రీరామూర్తిగారు
7. పీర రసము డా॥ జి. వి. నుబ్రమణ్యంగారు
8. కావ్యవరిమళము విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు.

ప్రచురితము — శ్రీనాయుధం

పఠించు : రాజీవ్ గాంధీ

【 జస్టిష్ ప్రొఫెసర్ కుడా, 1966 తో
కొంపర్యూటర్ అనుమతి దాఖల, శ్రీమద్ కామింగ్ కుడా, 1966 తో
ప్రొఫెసర్ కుడా, ప్రొఫెసర్ కుడా - ప్రొఫెసర్ కుడా, 1966 తో
అన్న అంగంలోని వరిశేభన - ఎంగుంథ, అంధ్రప్రదీప్ కుడా, ప్రొఫెసర్ కుడా -
బహుధించి, శ్రీ ప్రాంతిక్ కుడా, శ్రీ దామోదర్ కుడా, కొన్సిస్ కుడా, నీస్ కుడా -
మింపబడ్డాయి. రేపు శ్రీ ప్రాంతిక్ కుడా, శ్రీ దామోదర్ కుడా, శ్రీ ప్రాంతిక్ కుడా -
ఒక దారికి సంఘనేడ ప్రాంతిక్ కుడా.】

కవి చీటితాములు :

అనపట్టిట్ తూర్పుల్లో తూర్పుల్లో అంధ్ర వాజ్యయూక్తింటి వెలు
గులు వించే కవితాసాహస్రాంగు శ్రీనాథుడు. ఈసత్తులు నిచ్చెంగి శాస్త్రమూడు. ఈతని
తల్లి ఫీమాంబి, తండ్రి పూర్వము, దాత కమలనాథమూత్యాంగు. వెర్ప్రోఫర
ల్రైప్షాట్ ట్రై రాయల పన్నిధిని కవిప్రాంత్యాంగు విరుద్ధమందిన ఈ నిద్యత్వాని
క్రి.శ. 1365లో జన్మించేడని శ్రీ కంచుకూరి కీర్తిశాంగంగారుడు, క్రి.శ. 1385
అయిఉంటుందని శ్రీ వేశురి ప్రభాకర శాస్త్రిగారుడు అభిజ్ఞాయుష్మద్దారు. ఈ
వివాదాలు జర్చించిన “శ్రీనాథ” పిథాపత గ్రంథంలో డా॥ కొన్సిస్ ప్రాంతిక్ శ్రీరామ
మూర్తిగారు శ్రీనాథుని జస్టిష్ ప్రొఫెసర్ కుడా అంధ్రప్రదీప్ కుడా. క్రి.శ. 1360
అయిఉంటుందని నిర్మించేరు. ఇక జస్టిష్ ప్రొఫెసర్ కుడా ఒకరంలీ కాల్పణి
మని మరొకడు. శ్రీ నేలటూరి వేలక్కిటించుటయ్యగాడు పెల్లారించ్చారు. నెల్లారినే
సుంచర గ్రామార్థంల పొక్కపాటిలోని “స్ఫూర్తిగారు”గా, దానినే శ్రీనాథుడు కాల్పణి
ఉంగా వర్షించేడేమోసని శ్రీ వాగిపటి వారథిప్రాయుషుడ్దారు. ఈనాటి పెల్లా
రాపాటి సముద్ర తీరమేఘాసనియు “ఇలాధుకణితరంగిని” (స్తుతి 7, 8 పుటులు)
లో పూహించేరు. “పూశినాటిపటి వాడు”నని అభ్యర్థిప్రాయుషు, ఫీముఖండం అంపితం
పొందిన పెండపూటి అస్త్రయుషుప్రతి ఈతని బంధులోటినిదాటే !

శ్రీనాథుడు “ప్రాథ నిర్వర్ధమయః పరిషారం”లో జెచ్చుచేండ్ర ప్రాయుషులో,
అంతే క్రి.శ. 1430లో ఫీముఖండం ద్రాసి ఉంటాడని శ్రీ కొర్కెపూటివారే నిర్మ
రించేరు. క్రి.శ. 1402 - 20 మధ్య కొండపిటిరాజ్యమేలిన పెటకోషుటి వేము
రెడ్డి ఆస్థానకవిగా, విద్యాధికారిగా ఉండేవాడు. శ్రీనాథుడు రాజముహాంప్రదవరంలో

ఉన్నప్పుడు వీరభద్రారెణ్టితోకలిని, భీమేశ్వరనామక గురుస్నామిని సేవించినాడని కాశీఖండమంటున్నా, అతని విద్యాగురువు మాత్రం తాత కమలనాభామాత్యుడై ఉంటాడు.

త్రీమహదామరణాంతం గ్రింథ రఘన గావింబేడు. శృంగారమైషధం, భీమేశ్వరపురాణం, కాశీబ్లండం, హరవిలాసం, శివరాత్రి మాహాత్మ్యం—ఉపలబ్ధి ప్రసిద్ధ కృతులు. మరుత్తరాట్టురిత్ర, శాలివాహన నప్తశతి, పండితారాధ్య చరిత్ర రచించినట్లు త్రీమాథకంలోక్తి యొగాని, అతని నందనందన జరిత్ర, ధనంజయ విజయం మున్నగునవి అనుష్ఠాలు. పల్నాటి చరిత్రాచలు మినహయిస్తే పై కృతుల్లో తక్కువని భాషాంతరికరణాలే.

శ్రీ॥ నిరాశ్రయానశోభనే । కవితావనితాలతాః ॥

అని విషయజ్ఞాల దాటరానిమాట. త్రీకృష్ణదేవరాయల్లా రెణ్టి ప్రభువులును, సాటి లేని మేటి ఆంద్రభాషా సేవకులు. వీరి పాలనలో, వీరి ఆశ్రయంలో కవి జగన్నాథుడు, కావ్యరస జగన్నాథుడు త్రీనాథుడు పరిధవిల్లేడు.

కథా నంగ్రాం :

భీమఖండకథ దక్షారామ భీమేశ్వర ప్రతిష్ఠకు చెందింది. దక్షారామక్షేత్ర వృత్తాంతం, మాహాత్మ్యం—అగస్యుడు కాశిబాసివచ్చిన వ్యాసునికి సృష్టపురుస్తాడు. పూర్వం నిర్మరుల ప్రార్థనమై వింధ్యవర్షయత విజ్ఞంభం నిరోధార్థం కాశి పుణ్య క్షేత్రం ఎంతో కష్టంతో వీడి దక్షిణాపథం విచ్ఛిన మహార్థి అగస్యుడు. శీఘ్రులతో పెల్లాకట కుంది కాశిని :

శ్రీ॥ “మాభూత్ త్రైపూరుషీ విద్యా మాభూత్ త్రైపూరుషం ధనం ।
మాభూత్ త్రైపూరుషీభక్తిః కార్యం నివనతాంనదా ॥”

అని శపింపబోయి, కాశివిశ్వనాథుని కోపానికి గురై, మందలింపబడి, కాశి నుండి బహిష్కృతుడయినట్లు వ్యాసుడే అగస్యునితో హాపోతాడు. అన్నపూర్ణా దేవి ఆజ్ఞమేరుకు దక్షిణాశినామాంతరంగల దక్షారామం విచ్ఛిన్నా, మార్గ మధ్యంలో దక్షావాచిక నుండి వీరాపురం హోవోవు అగస్యుణై కలుస్తాడు. కుశల ప్రశ్నల అనంతరం తమకాశిబాయి కరుణామయ వృత్తాంతానుభవాలు మచ్చ టీంచుకుంటారు. ఇటనుండియే కథా ప్రారంభం. దక్షారామ ఫీలికావుర వర్ష రలు, వంచతీర్థ వివరణ, తుల్యభాగ సముద్రవం, సూర్యప్రతిష్ఠిత దక్షారామ ఉమేశ్వర ప్రసంగి, భీమనాయకునియందుమాపత్రియైక్యం, నప్తముని స్తోత్రం—మున్నగునవిందుగలవు. వీటితోబాటు కీరసాగర మథనకథ, హాలాహలభక్షణ, ప్రతిష్ఠరాసుర సంహర ఘుట్టాలును ఉన్నాయి. స్థాలంగా, భీమేశ్వరపురాణస్త కథా విశేషాలివి.

వస్తుత త్ర్వం :

భీమబుండ నామాంతరంగల యా భీమేశ్వర వురాణానికి పెక్కు స్ఫులపురా జాలకు మల్లే సంస్కృత స్వాందపురాణమే మూలమని కొందరంటారు. శ్రీనాథుని వలనో, మరింతెవలివలనో అంధ భీమబుండం సంస్కృతీకరింపబడి స్వాంద పురాణంలో చోటుచేసుకొంది అని మరికొందరంటారు. ఈ తర హించు దేశంలో కాశీషైల్ప్రాతి మెంత ప్రసిద్ధమో! దక్కిణ హించునేశంలో ఉష్ణరామం అంత ప్రసిద్ధం. ఆ ఉష్ణరామ భీమేశ్వరుని గూర్చినది భీమేశ్వర పురాణం.

శ్రీనాథుడు భీమబుండంగూర్చి అశ్వాసాంత గద్యల్లో “భీమేశ్వర పురాణం”గా నూచించినా, “ప్రబంధం”గానే పేర్కొన్నాడు. శ్రీ పింగళి అష్ట్రీచాంతంగారు భీమబుండం గూర్చి వరామర్చిప్పు : “ప్రబంధమున సుండరగిన అష్ట్రాదశపర్షపలలో కొన్నింటికి ఇందు అవకాశం కలిగిపచి, ఈ ఉఛ వురాణమును ప్రబంధ ప్రాయముగా శ్రీనాథుడు నంతరించెనని తోషును” (అంధ సాహిత్య చరిత్ర-386 పుట) అని కృతి రచనా తత్త్వం ఉటంకించేరు.

శ్రీనాథుని కావ్యాల్లో నైషధం మాత్రం ప్రస్తుతక్వం గల అనువాదచావ్యం. హరవిలాసం కథై క్వాతలేంది. బహుళ కథా సమవ్యాత ఇండరావ్యానంపుట వంటిది. కాశిండ, భీమబుండాలు శివప్రేత్ర ఘంచాత్వ ప్రతిపాదకాలు. భీమబుండం, వురాణ నామాంకిత ప్రబంధం.

శ్రీనాథునిగూర్చి, అతినికాలంగూర్చి డా॥ శ్రీ జంధ్యాల జయకృష్ణభాషాబీ ఉల్లేఖిస్తూ “జ్యేశ్వర ఘంచాత్వ రపసర్కాలమునుండిరేమే రూపొందినవి. భీమేశ్వర వురాణ, శాఖాండములు జ్యేశ్వరఘంచాత్వ శాఖాకు పురుషుపోసిన” (శ్రీనాథుని సాహిత్య ప్రసాసన-12 పుట) వనిరి. అందే “క్రైతి, రషము, హింంట్యము ఈ విషయములందే గాక రావ్యాసువాడ విధాసముసిగొడ శ్రీనాథుడు తరువాతి వారికి మార్గదర్శిమైనా”డని వర్ణణించేరు.

విజయసగరం వెళ్లినపుటు శ్రీనాథుడు తప కవితిగూర్చి ముమ్ముక్షితో “వంపొవిరూపాట్ల బహుజటు బాటికా” అను బాటుపులో చెప్పితుంటాడు. అల్సో “ప్రాథింబికింప” (భిమ-1.1.5), “వచియింతు నేములవాడ భీమసభంగి” (కాశి-1.13) పద్యాల్లో ముఖ్యంగా .

మ॥ “హరఘూడా హరిణాంక ప్రతయుఁ గాలాంతస్వరచ్చుండిచా పరుపోధాథ ఘయోధరస్సుటుతటీ పర్యంత రాతిస్వయమున్ సరసత్వంబును సంభవించెనుగా సత్కావ్యముల్ దిర్ఘలన్ జిరకాలంబు నటించుచుండుఁ గవి రాజీగేహరంగంబులన్”

[భిమ-1.11 ప॥]

అను భీమఖండ పద్యంలో శ్రీనాథుడు తన కవితలో వక్రత, కలినత, సరసతల—గూర్చి సూచించేడు. ఇందలి వక్రత—అలంకారికుల మతంలోని ధ్వని, వ్యంగ్యం—అను వాటికి పర్యాయపద మనుకోవచ్చు. సైష, లేక, కాకుస్వరంతో అర్థాంతరం కల్పితమైతే అదే వక్రోక్తి అని విన్నుకోటు పెద్దన, భట్టమూర్తులమాట. “కవి వ్యాపార చక్రత”యొ వక్రోక్తి అన్న కుంతకుడు వర్షపక్రత, ప్రంబంధ వక్రతల గూర్చి ప్రస్తావించేడు. ఒకటిగాని, దెండుగాని, అంతకంటే అధికపర్చాలుగాని, స్వల్ప వ్యవధానంతో పునర్కుమైతే “వృత్యనుప్రాపిత” మంటాము. అదే “వర్షవిన్యాసపక్రత.” భీమఖండంలోని —

సీ॥ “భవు భవానీ భర్త భావనంభవ వై రి
భవరోగ భంజను పాలనమును”

[భీమ-3.83]

వంటి పద్యాలట్టివి. బండారు తమ్యయ్గారు వ్రాస్తా శ్రీనాథుని “శబ్దసమ్మేళనములో బాకుల దన్మయుల గావించు నమోహన శక్తియున్నది. ప్రత్యేకముగా శబ్దాలంకార, అర్ధాలంకార నమ్మధి లేకున్నను కేవలము శబ్దసమ్మేళనమాధుర్యము, శయ్యసౌభాగ్యము, నమత్వ సౌభ్యవము మున్నగు గుణములచేతనే యాతని గద్యపద్యములు వదువరుల మదులు జాఱిగొనుచుండును. కావున సరసత్వ సంపద ఆతని కృతులలో సర్వత్ర వెల్లివిరియుచుండు” (పావిశ్చ-భీమ-పీరి-26 పుట) నని శ్రీ ఈశ్వరదత్తుగారి అభిపొయ ప్రతిధ్వనిగా పేర్కొన్నారు. శ్రీనాథుని “హరచూడా” పద్యస్థ సరసత్వఫుటన మెట్లగునది జందు సూచితం. ఇక కాలిన్యం —

శా॥ “అడిందాండవ మార్చుటి పటపాలీలాటోవ విస్మాపిత
క్రీడాడంబర ముల్లసిల్ల గరశగ్రివుండు జూటాటవీ
క్రీడా ఘాటకరోర కోటరకుటీ కోటీలు రచ్చిందువీ
చీడోలా పటలీ పరిముఖ తరస్సితధ్వని ప్రాధిమన్”

[భీమ-4.148]

వంటి భీమఖండ పద్యాల్లో చూస్తాం. నపర్చులు గోదావరి ప్రభావం ప్రతించే వేళ కవి—

కం॥ “గౌతమ కన్యాతటనిన్
శీతిఁ బయఃపాన మాచరించిన మనుజ
వ్రాత మొనర్పుదు మరలన్
మాతృ పయోధర పయః కణాస్యాదనమున్”

[భీమ-4.163]

అను పద్యం లిఖించేడు. ఇందలంకార ధ్వని ఉండి. పద్యస్తు “పయశ్వర్షా” నికి నీరు, పొలని రెండుటాలు. గోచారపి నీరు త్రాగేవారు మరల తల్లిపొలు త్రాగరు. అనగా మరల తల్లి కచువున పుట్టురని చరచూర్చం. పుసర్థస్వలేదసు విషయం తిరిగి తల్లిపొలు త్రాగిరంటూ తెల్పుగుచే పర్మాయోక్కాలంకృతి. వాస్తవ వ్యంగ్యాఫ్ట్ క్రమం దీనిలో స్వంతులగా తోసించునే ఇది “వాక్యగత నుబలష్టై క్రమాలంకార ధ్వని.” ఇట్టివెన్నో చాప్యుపలో ఉన్నాయి.

రసము : రావ్యంగాల్లో వ్యంగ్య, బసాలు పొణభూతాలు, భీముండంలో శ్యంగారాది రసస్వార్తి అధికంగా రోవినా, ఈ కృతి ఒలురసాల కలుమితో రస వంతంగా, ప్రాథంగా సాగిస ప్రబంధమనిపిస్తుంది. “రసోవైషాసః” “అసపదో బ్రహ్మాతి వ్యజానాత్” “భగపంతుడు రసస్వర్పాపురుఢుంప” “అసపదము ఏరప్రపంచ్య వ్యోచుపము” - అని బ్రతి. కావ్యాపంచు ప్రభాగ్యసంబద్ధ సహాదరమన్నారు వ్యాప్తులు. అట్టి రసాసపద జనచాలైన రపసిలుగా శ్రీవాఖుని కృతులు నిలుస్తాయి.

తే॥గీ॥ “అయ్యతుని మిండఁ జలెండూఘాఫ్టి కస్య
భారతీదేవి ఎద్దుజుడైనిఁ జలై
శచి మహేందునిఁ జలై పసపతికేతి
గంథ కర్మార చిష్టురిచా జలంసు”

| తీము-5.121 |

అను పద్యం శ్యంగార రసబంధురం. చాప్యుపలో కరుణ, నీథత్సు, భయాపకాది రసాలతో పెర్కు ఘట్టాలు మసరు దర్శపమిస్తాయి.

తైలి: శ్రీనాథుని గూర్చి బుండపల్లి అట్టీరంజనంగారు “సంస్కృతాపద్రమ అందాతని ప్రభ్ల నిరండరుశము. ప్రూఢ కవిత్వముతోహాటు శ్రీనాథుడు రచ్య పైన మృదువైతిగల పద్యములసుగాఁడ వ్రాయునుండసు” (అపభ్ర సాహాత్మ్య చరిత్ర సంగ్రహం-75పుట) అని పత్యం ఉచించేరు. శాశానివేషంలో సృత్యం చేసే వేశ్యాంగనము పర్మిస్తూ శ్రీనాథుడు .

సీ॥ “విరుల దండలతోణి వేణుభారంబు
పొంకంబు ఏఱుఁఁబు కొరలియూడ,
మణితులూరోటి కోమల రుణత్తురంబు
రవల మధ్యుల వ్రోత యుషముఁఁఁఁఁ,
గుదురు నిండిన చిన్ని గుబు పన్నులమాఁద
ముత్తుల త్రివరంబు మురువు జూప,
వలమాన తాటంక వ్రజాంరురచ్చాయ
లేత వెన్నెలఱబుక్కిఁంచి యుమియ

తే॥గీ॥ సాని యాశానియై మహోత్సవమనందు
గేల నవవంద్రకాంతంపు గిన్నె (బాని
వీధి భిక్షాటన మొనర్చువేళజేయ
మరుల నృత్యంబు జగముల మరులుకొలుపు”

[భిమ-1.105]

అని చెప్పిన పద్యాల్లాంటివి రఘ్య మృదుకై లి కుదాహాతులు.

వర్షనలు : కవిత్వం ఉత్తమకోటికి చెందిందనడానికి భావావేశంతోబాటు, భావనాక్రియ ప్రముఖ స్థానం వహిస్తుంది. ఏనినే “Poetry is the language of inauguration and emotions” ‘భావనా, భావావేశముల శభ్దస్వరూపమే కవిత్వ’ మని Hazlitt. భీమఖండ మనోజ్ఞ వర్షనల్లోంచి మమ్మనకాక్కటి—

తే॥గీ॥ “నంజకెంపును దిమిరవుంజంపు నలువు

గమిచి బ్రహ్మండ భాండంబుగరము మెఱసె
పరమ పరిపాకదశవృంత బంధమెడతి
పతనమగు తాటిపండుతోచ్చితిమటింబి”

[భిమ-2.30]

అది మార్యాప్తమయకాలం. సంధ్యారుణకాంతు లొకవైవు, చీకటి తెరలు మత్తాకవైవు పరివ్యాప్తం కాగా, బ్రహ్మండ భాండం బాగా అరముగి పతనం కాబోయే తాటిపండులాచన్నట్లు కవి ఉత్సైవక్.

అలంకారములు : ‘అలంకారాలు కావ్యసౌందర్య కారకాలు’—అని కావ్య దర్శంలో దండి ప్రవచించాడు, భీమేశ్వరస్వామి ఉత్పవంలో —

తే॥గీ॥ “మర్యాభామలు విబుధ భామలును గలిసి
యుత్పవములందు వర్తించు చున్నయవుడు
దక్షవాటంబు వీటఫేదంబు దెలియు
దృజై మేషా నిమేష ప్రదీప్తివలన”

[భిమ-3.92]

అన్నాడు. ఇందు విశేషాలంకారముంది. భీమేశ్వరుని మహోత్సవాలు తిల కింప భూలోకం విచ్చేసి, దక్షవాటీ వీఘ్నల్లో నరలోక సుందరులతో బాటు సురలోక సుందరులు విహారిస్తూ ఉండగా, నిమేషానిమేషదృష్టులు (తెప్పపాటుండు టకు, లేకుండుటకు చెందుచూపులు) బట్టి ఎవరెవరో తెలిసికో వీలవుతుందట. ఇటువంటి అలంకృతులెన్నో !

పాత్రచిత్రణ: భీమఖండంలో భీమేశ్వరుడు నాయకపాత్ర వహింపగా, అతని భక్తులు వ్యాసాగస్తులు ప్రముఖపాత్ర ధరించేరు. వీరిలోబాటు బ్రహ్మ, విష్ణు, మహాంద్ర, సూర్యపాత్రలును గలవు. వీరందటి విషయాలు భీమేశ్వరుని కేంద్ర విందువుగా, ముట్టులల్లకొని, అతని మహిమాత్మిశయాలు వచ్చించేవిగా ఉన్నాయి.

శ్లో॥ “శ్రీంగారీచేత్కువిః కావ్యేజాతం రసమయంజగత్”

కవి శ్రీంగారి ఐతే కావ్యంలో, లోకమే రసమయమాతుండని ఆనందపర్చు నుడు. శ్రీనాథుడు భ్రాతిరక్తుల ప్రసిద్ధ నంగమ తైత్తిత్తం. అతడెంతటి ఈశ్వరార్చన కళాశిలుడో! అంతటి శ్రీంగార కళానిధి. భీమనాయకుని గూర్చి శ్రీనాథుడు—

సీ॥ “గజచర్మ మెన్నుహోతాని నిష్పలుఁ గట్టు
పసిచికమ్ములపట్టు పచ్చడంబు”

అంటూ—

తే॥గీ॥ “చాటునడు బక్కినెస్సుడో తానియుండు
దక్కువాటి సువర్ధనోధముల మోద
నెన్నుడో పికాచులనుగాని యుపడుముఖుల
నెల్లతాలంబుఁ దలఁచు భీమేశ్వరుండు”

[భీమ-1.116]

అని పేరొక్కంటాడు. భోగభాగ్యలనుఫిస్తూ విలాసంగా తీవించే రసికా వతంసుడైన ఒక ప్రభుని భీమనాయకునిలో చూస్తాము. త్రిపుర దహన ఘుట్టంలో, శివప్రయుక్త నారాయణాత్ర వహ్నిచ్ఛాలల్లో తాముకట్టేడా ప్రసర్తి చేస్తాడు. శ్రీనాథుడొక పరిహస రసిక కమింద్రుడని ఆతని చాటువులును నిరూపిస్తాయి. అతని కవిత అతణ్ణి సొందర్య దిద్యుత్తుపుగ, రాయ్యరన పిషాసుపుగ చూపుతాయి. భీమఖండం పీరికలో (అబ్బెపల్లివారి ప్రచురణ) శ్రీ చిలుకూరి పొపయ్య శాస్త్రిగార నుట్లు శ్రీనాథుడు దక్కురామ తైత్తిత్తమహాత్మ్యంబట్టి, కృతిభర్త అన్నయమంత్రి అభిరుచిని బట్టి కావ్యంలో ఏశేషంగా సానికూతుల సొందర్యవర్ణన, శ్రీంగార ప్రసక్తి చేసేడు. ఆకలిగొన్న వ్యాసుని కస్సుంపెట్టే అన్నపూర్ణ శ్రీనాథుని దృష్టిలో “వేదాంత వబో మహోవానిషదర్థముయి.” కరుణార్థవిత్తంగల జీత్తమగృహపాణి. వ్యాసాగస్తుల కాశి అనుభవాలు, రసజ్ఞ హృదయాల కదుపుతవి. పరమ మహో శ్వర భక్తులగట్టు వ్యాసపాత్రలో శ్రీనాథుని అత్మియతాముద్రతోస్తంది. ఇట్లా త్ర్యియతా కవితామాధురిగల శ్రీనాథుని భీమఖండం వంటి కవితాఫలాలను “There is no forbidden fruit in the beautiful garden of Poetry” అన్న ప్రేమచికచి ‘విక్రీహృష్యగో’ కవితోద్యాన ఫలాలకు నిదర్శనంగా చెప్పకుండ వచ్చు.

కవి వ్యక్తిత్వం : తెలుగు కవితాకన్యను తన మనోజ్ఞ భాషాడోలికల నుఱ్ఱాత లూబిన విద్వత్తువి శ్రీనాథుడు. బీమఖండ ప్రబంధరచనపేరిట, గోదా వర్షమండలాంధ్ర ప్రాంత విశేషాలు మనసార వర్ణించుకొని, తృప్తినంది, చదు వరులకును అట్టి తృప్తి కల్గించిన ఆంధ్రాభిమానంగల తెనుగు జాతీయకవి శ్రీనాథ మహాకవి. స్వదేశం గూర్చి ఇంత చక్కగా, మక్కువతో వర్ణించికొన్న తెల్లుకవి మఱొకడులేడు. ఆంధ్రజాతి ఉన్నంతవఱకు, ఆంధ్ర భాషావాజ్యాయాలున్నంత వఱకు, కవిసార్వభౌముని, శ్రీనాథుని కావ్యాలతని పేరిట కీర్తిప్రతిష్ఠలను నలు దిక్కుల గుబాళిస్తూ, నిలుస్తూ ఆనందం పంచిపెడతవి. చిరకాలం సహ్యదయ రసిక జిహ్వ రంగస్తలాలపై నర్తిస్తవి.

అనుబంధము

కలినవదాలక్ష్మాలు :

విరూపాథ్ముడు = శివుడు ; చూడ = జట్టు; హరిణాంకుడు = చంద్రుడు; స్నేరత్తు = తోస్తున్న, ప్రకాశిస్తున్న; చండిక = పార్వతి; పరుషము = కరిష్మమైనది; ఉద్దాఢము = అధికము; స్నేటము = స్వష్టమైనది; తటి = ప్రదేశం; కవిరాజి = కవినమూహం; గేహరంగములు = నర్తన స్తలాలవంటి ఇంట్లు.

భవుడు = శివుడు; భవని=గౌరి; భావనంభవుడు = మన్మథుడు; భవరోగము = నంసారమనే రోగం; పాలనయనుడు = శివుడు.

ఆర్ఘయి = మోత; పటహము = తప్పెట; ఆహిపము = సంభ్రమము; మిసూర్చితము = మిక్కెతి ప్రకాశం పొందినది; ఉల్లసిల్ = ప్రకాశిం పగా; జాట + అటవి = (శివని) జడముడి అనే అడవి; క్రోడము = ఒడి; ఆఫూటము = కొలాది, మేర; కోటరము = తొఱ్ఱ; కుటి = గుడిసె; హీచీ పటలి = కెరటాల నమూహం; స్నేతము = అధికమైనది.

తటిని = నది; పయన్సి = సీరు, పాలు; ప్రాతము = గుంపు; అయ్య తుడు = విష్టువు; దుగ్గాథి = పాలనముద్రం; భారతి = సరస్వతి; పద్మ జుడు = బ్రిహ్మ.

వేణిక = సర్వాకారంగా అల్లిన జడ; పొంకము = పొందిక, సొందర్యం; తులాకోటి = అందె; అవశ్యింప = మిఱగా; వలమానము = చలిస్తున్న.

కెంపు = ఎలుపు; తిమిరవుంజము = చీకట్ల నమూహం; కమిచి = వాపించి; కరము = మిడి, నీ. నగాంధ గాగన్గా ॥ ३. १. १. ॥

మర్యాదామలు = మానవకాంతలు ; విషిధ భామలు = దేవతాశ్రీలు ;
దృక్ + నిమ్మేషము = కంటి తెప్పుపొటు.

నిచ్చలు = నదా ; వసిఁడి కమ్మి = బంగారులోనగు వాని కమ్మి ; వచ్చ
డము = అంగవత్తం, కట్టువత్తం ; చక్కి = స్థానం ; సువర్ణ సౌధములు = బం
గారు మేడలు ; జందుముఖులు = శ్రీలు.

ఉదాహరణ గ్రంథములు

- 1) శ్రీ భీమేశ్వర పురాణము (వావిళ్వారి ప్రచురణ)
- 2) భీమేశ్వర పురాణము (అందైపల్లివారి ప్రచురణ)
- 3) శ్రీనాథుడు (సిద్ధాంతగ్రంథం)
(డా॥ శ్రీ కొర్కటపాటి శ్రీరామమూర్తి, ఎం.ఎ., పిహాచ.డి., డి.లి.ట.)
- 4) శ్రీనాథుని సాహిత్య ప్రస్తావము (సిద్ధాంత గ్రంథము)
(డా॥ శ్రీ జంధ్యాల జయకృష్ణ, బాహుచీ, ఎం.ఎ., పిహాచ.డి.)
- 5) అంధ కవితరంగిణి రివ ఫా॥ (శ్రీ చాగంటి చేషయ్య)
- 6) అంధ సాహిత్య చరిత్ర (ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం, ఎం.ఎ.)
- 7) సాహిత్యశిల్ప సమాక్ష (ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం, ఎం.ఎ.)
- 8) అంధ సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము (ఆచార్య శ్రీ భండవల్లి లక్ష్మీ
రంజనం, ఎం.ఎ.)
- 9) శ్రీనాథ కృతిసమాక్ష (శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి)
- 10) కావ్యదర్శః (శ్రీ దండి మహాకవి)
- 11) కాశీభండము (శ్రీనాథుడు)
- 12) ధ్వన్యాలోకః (శ్రీ అనంద వర్ణను(డు))
- 13) భీమభండము - (శ్రీనాథుడు - శ్రీ క్రొవ్విడి రామం)
(భారతి 1943 నవం. వ్యాసం) - మెదలగునవి.

కాళీఖండము — శ్రీనాథుడు

నవీక్త : డాక్టర్ డి. లలితచుమారి

[ఒక్కసంపుటం : విచాఖవట్టిం, ఎమ్.ఎస్., పిహార్.ఎస్., పోస్టు-యాక్టర్ రిసెర్చ్స్‌సార్చుల్స్, తెలుగురాబు, అంధచిక్కిక్కా చరిషులు, వాలైరు. కొన్ని అంధ్రాంగ్ వ్యాసాలు పత్రికలలో ప్రచురించబడ్డాయి. ముద్రితకృతులు — ఆదనికాంగ్ కవితాత్త్వము (పరిజోధన గ్రంథం). దాశరథి కవితా దర్శనము. అనేక రేడియో ప్రవంగాలు చేశారు.]

కవిచీవితాదులు : అంధ్రభాషలో రఘుధాన కావ్యాలు రచించిన మహా కవి శ్రీనాథుడు. ఇతడు బ్రాహ్మణదత్త వరప్రసాదుడు; ఈశ్వరార్పన కళా శిలుడు; నియోగి అధ్యయన వేదశాఖాధీతి నిష్ఠాతుడు. ఇతనిది విద్యద్వయంశం: పద్మపురాణాది గ్రంథకర్త అయిన కమలనాభామాత్యని పోతు డితడు; భీమాంబా మారయామాత్యుల పుత్రుడు. నాసికేతోపాఖాన్ కావ్యకర్త దగ్గపత్రి దుగ్గన ఈతని బావమఱది. ఇతని జన్మస్థానం కాల్పెట్టిం. శ్రీనాథుడు నంప్రుత శారసేన్యాది భాషాపరిజ్ఞానం గల విద్యాంసుడని, వ్యాకరణ న్యాయ మిమాంసాది శాస్త్ర పాండిత్యం గల ప్రజ్ఞాపంతుడని, ప్రతి స్నేతి పురాణాగమ విజ్ఞాన నంపనుడని, పూర్వాంధ్ర కవుల కావ్యకళా రితుల్ని అవగాహన చేసికొన్న జ్ఞానవంతుడని వ్యక్తమాతోంది. ఈతని కాలం సుమారు క్రి.శ. 1360 నుండి 1445 కావచ్చును. “కాళీఖండం” కృత్యాదిలో బిన్ననాటి నుండి రచించిన కావ్యాల్ని పేర్కొని, ‘ప్రాయ మింతకు మిగులు గైప్రాలకుండఁ గాకికాఖండ మను మహాగ్రంథ మేను దెనుగు జేసెర’ అని తాను నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఈ కావ్యం పీరభద్రారెడ్డికి అంకితం చేయబడింది. “శృంగారనైషధము,” “భీమభండము,” “హరవిలాసము,” “పలనాటి పీరచరిత్రము,” “శివరాత్రి మహాత్మ్యము,” ఇతని ఇతర ఉపలభ్య కృతులు.

శ్రీనాథుడు రాజుగోం, దేశాటనం, లోకానుభవం పొందిన భాగ్యరాలి. ఇతడు కొండవీటిరెడ్డ ఆస్తానంలో విద్యాదికారి; దేవరకొండ లింగమనేసి మెప్పించి, నందికంత పోతరాజు కలారిని పొందేడు. 1424 లో కొండవీటి రాజ్యం పతనమైంది. ఇతడు దేశాటన చేస్తూ వంటమైలారురెడ్డి దినవెచ్చాన్ని, విస్పనమంత్రి హేమపూత్రాన్ని, తెలుగురాయని కస్తూరికా దానాన్ని స్వీకరించేడు; 1428 లో రాజుహేంద్రవర రెడ్డ ఆస్తానం ఆశ్రయించేడు.

కర్ణాటరాజ్యం చేరి అరుణగిరినాథ డిండిమభట్టు నోడించి, కంచుధక్క పగుల గొట్టించి, కవిసార్వభౌముడై ప్రోత్సహించే కనకాభిషేక సత్కారం ఇతడు పొందేడు; రాచకొండ పద్మనాయక ప్రభువు సర్వజ్ఞ సింగభూషాలుని మెప్పించి, సత్కారింపబడ్డాడు. 1445 లో రాజుమహాంద్రవర రాజ్య పతనంతో శ్రీనాథుడు కష్టాలకు గుర్తయ్యేడు.

కథాసంగ్రహం : నూతుడు శాసనకాదులకు “కాళిఖండం” కథ వివరిస్తాడు : వింధ్యపర్వతం మేరువుకు తనకు గల తారతమ్యం వివరింపమని నారదుని కోరింది. నారదుడు మేరువుకూడా ఇలాగే పలికిందని తప్పుకున్నాడు. వింధ్య పర్వత విజృంభణ వల్ల త్రిలోకాలకు ఆపద వాటిల్లింది. దీని నివారణకు దేవతలు మునులు బ్రహ్మ ఉపదేశంతో కాళినిహసించున అగస్త్యుని ప్రార్థిస్తారు. అగస్త్యుడు కాళివియోగానికి చింతించి, దక్షిణదిశకు పోతూ వింధ్య గర్వావ హరణం చేస్తాడు; దక్ష రామం దర్శించి, కొల్లాపురం శ్రీమహాలక్ష్మీ అజ్ఞ పాటిస్తాడు. అగస్త్యుడు లోపాముద్రకు కాళియే ముక్తిస్థానమని శివశర్మై పాఖ్యానాన్ని వివరిస్తాడు. విశ్వేశ్వరుడు పార్వతీదేవికి వివరించిన ప్రకారం కుమారస్వామి అగస్త్యునికి కాళిక్షేత్ర మాహాత్మ్యాన్ని వివరిస్తాడు : వారణాసి నామ నిర్వహనం, ప్రకృతి పురుషులైన అర్థనారీక్ష్యరులు కాళి చేరడం, కాళిలోని తీర్థ వాపికా కుండికా నది మాహాత్మ్యాలు, లింగ ప్రాచురాఘవ మాహాత్మ్యాలు, అర్యుల మాహాత్మ్యాలు వరిస్తాడు. శివతీర్థ మాహాత్మ్య వివరణకు సులిలకథ కూవత్యపాఖ్యానంలో వివరింపబడింది. బ్రహ్మ అనావృష్టి నివారణకు దివోదాసుకు భూరాజ్య పట్టాభిషేకం చెయ్యడం, ధరావియోగం వల్ల వేలులు దివోదాసుని పదవీధ్రష్టుని చెయ్యడానికి నిశ్చయించి పూనుకోడం, దివోదాసు బొందితో నిర్యాంం పొందడం, దివోదాస వర్ణనంలో వివరింపబడింది. విశ్వేశ్వరుని పరీక్షకు తట్టుకోలేని వ్యాసుడు కాళిని శపింపబూనడం, శివాజ్ఞచే కాళివియోగం పొందడం, విశ్వేశ్వరుడు అంతర్గేహం ప్రవేశింపడం, దేవతాయాత్రా విధాన వివరణ చెయ్యడం వర్ణింపబడ్డాయి.

వస్తుతత్త్వం : “కాళిఖండం” శైవతత్త్వ ప్రతిపాదకమైన వస్తువుతో కూడిన కావ్యం. శైవమతాధిక్యం కోసం బౌద్ధ వైష్ణవ మతాలు ఇందులో ఉపయోగింప బడ్డాయి. ఇందులో పురాణ ప్రశంస, గోప్రాహ్మణ ప్రభావం, పతివ్రతా ధర్మాలు, త్రీ లక్ష్మణాలు, కాలజ్ఞానం, యోగశాస్త్రం, బాహ్యభ్యంతర తీర్థాలు, తీర్థవాపికా మాహాత్మ్యాలు, దేవతాస్తవాలు, శైవమంత్రాలు, విధూతి రుద్రాక్ష ధారణ, వారణాసి నామ నిర్వహనాలు, శైవభక్తుల కథలు, వర్ణింపబడ్డాయి. కనుక వస్త్యైక్యం సమకూడింది. “సాగ్రందపురాణం”లోని యేఖది ఖండాలలో గల “కాళిఖండం” దీనికి మూలం. సంస్కృత “కాళిఖండం” ద్వాదశ సహాప్ర

గ్రంథ పరిచితి గలది; అంధ్రంలో ఏడశ్వాసాలు, 1777 గద్యపద్మాలు గల గ్రంథం. మూలం కథా ప్రధానం: అంధ్రీకరణ రసప్రధానం. మూలం పురాణ పద్ధతి: అంధ్రీకరణ కావ్య పద్ధతి. శ్రీనాథుడు స్వతంత్రాన్వేతంత్ర పద్ధతిలో అంధ్రీకరించేడు; కథానుగుణంగాహా, పాత్రోచిత్య ప్రధానంగాహా, స్వతంత్ర కల్పనలు చేసేడు. వింధ్య నారద సంపాదం, అగ్నస్యని కాశీవిరహం, శివశర్మై పొణ్యానం, కుచేరవుత్తాంతం, కొవత్యుపొణ్యానం, దక్షాధ్వరధ్వనం, వ్యాన నిష్టానం, ఇందులో రసవద్ధట్టాలు; ముఖ్య ఘుట్టాలు.

పాత్రచిత్రణ: “కాశీభుండం”లో పాత్ర వైవిధ్య ముంది. ఇందులో వింధ్యచలం, మార్యుడు, చంద్రుడు, ధ్రువుడు, ప్రకృతి పాత్రలు; పారావతాలు, కాకులు, శ్యేషం, విష్ణులుక, పట్టి జంతుపాత్రలు; గజానురుడు, దుండుచి నిర్వాయాదుడు, దుర్దానురుడు, వియువ్యాలి రాక్షస పాత్రలు; విశ్వేశ్వరుడు, బ్రహ్మా, విష్ణువు, వినాయకుడు, కుమారస్వామి, నందికేశ్వరుడు, పార్వతీదేవి, లక్ష్మీదేవి, నారదుడు, దేవతలు దివ్యాలు; పురాణ ప్రసిద్ధ పాత్రలు; శివశర్మ, గృహపతి, గుణసిద్ధి, దివోదాసు, సోమిదమ్మ, సుశీల, సులక్ష్మ కావ్య పాత్రలు. ఈ కావ్యంలో విశ్వేశ్వరుడు నాయకుడు. అగ్నస్యని శివబ్క్ష్యావేశం, నిరహం కారం, విశ్వేశ్వరుని ప్రాధాన్యం, ఇలా వట్టింపబడ్డాయి :

పంచాక్షరీమంత్ర పారాయణమునకు
నెవ్యానిమానం బేడుగడయు
దరోప్యధతులగు వాతాపి కిల్యులునకు
వధశిలాస్తాన మెవ్యానికుక్కి
యాది నెవ్యాని దివ్యావతారమునకు
బూర్జాంబు కుంభంబు పురిటియల్లు
మెఱసి లోపాముద్ర మెజుగుఁ బాలిండ్రపై
బవళించు నెవ్యాని భవ్యమూర్తి
కసరి యొవ్యాని కంరహంకారరవము
కొండపాముల కులములోఁ గూర్చె నహమపు
నట్టి పరమమహోవైవు నలఘుతేజా
వెదకి రానందవనములో విబుధమునులు. [ద్వి. ఆ. ప. 40]

వర్ధనలు: దేశకాలప్రజా ప్రకృతి శాత్రు విజ్ఞానంతో, నవీనగుణ చిత్రకవితా చమత్కరంతో, భావావేశంతో, “కాశీభుండం”లో వర్ధనలు చేయబడ్డాయి. శ్రీనాథుడు ప్రకృతిని చిత్రకారునిలా చిత్రించేడు. వింధ్యపర్వతం విజృంఖింపగా, స్వార్థోదయమైంది. ప్రాగ్నిశలో అనూరుని సారథిగా చేసికాని, మార్యుడు

‘నక్కల్త కుముద కావనము గిల్లెడు పొంత ప్రాచి యొత్తిన హాస్తపల్లవాగ్ర మరసి’
ఈదయించేడు ; తలపి వెన్నెలలోని ధావళ్యం, బీకటిచాయ మసీరనం, నెత్తమై పువ్వుల పుష్టిప్పుడి హారిదశాలు, లోలిసంజ ధాతురాగం, కొదమ యొండకి వన్నె కూర్చేయి. అంకాద్రిపై సాగిన హార్య రథం ఇలా వర్ణింపబడింది :

ఒకదిపి కొకకొండ యుదయాద్రి యై యండు
సది యొండుదీవికి నస్తశిఖరి
యొకదివి దొలుసంజ యొన్నేషమునే తొందు
సుదయించు మఱుసంజ యొండుదీవి
నొక దీవినిండు వంద్రికలు మిన్నులు ప్రాకు
నొక దీవివే రెండయుచ్చి కాయు
నొకదిది తపణిల్లు నొకబుతు ప్రారంభ
మొకదీవి నిగురొత్తు నొండుబుతువు
దక్కిణాయన మొకదీవి దశకుఁ జావు
సుత్తరాయణ యొకదిపి నుప్పుత్తిల్లు
నిన్నిటికి యుత్పుభావంబు హేతుభూత
మట్టి రవితేరు సాగె అంకాది మింద.

[ప్ర.ఆ.వ. 124]

ఇందులో తూర్పుపడమరలు, లోలిమలిసంధ్యలు, రేబగళ్లు, వెన్నెల యొండ,
వివిధ బుతువులు, దక్కిణోత్తరాయణాలు, వెలుగునీడలు భూగోళాన్ని వలదూ
వంలో సాక్షాత్కరింప చేస్తున్నాయి. విశ్వాసరుడు తపస్సమాధిలో నుండగా
ప్రాతఃకాల వర్ణన చేయబడింది :

ప్రథమ సంధ్యకాల బలిశంభ నివదంబు
ప్రథమించె శ్రీవిశ్వవిభని నగరఁ
గదిసె నంగుళి యుగ్మకం బంతరముగాగె
గగన గంగారథాంగ ద్వ్యయంబు
నెఱయంగు గైసేసి నిలుపుటద్దుము చూచె
నవము క్తమున విశాలాక్షి గౌరి
కొక్కారోకోయుని ఉక్కుటంబులు ప్రోసె
గడగి పటుష్కుటకంబు నడుము
బ్రహ్మరిఁ దిరుగుట వాలించి ఫైరవుండు
గవని మొగసాల యరుగుపై గన్న మొగిచె
డుంతి విష్ణుశు దొనర గండూష సేసి
యుమిసె వినువీధి జంద్రకుండోదకములు. [తృ.ఆ.వ. 237]

పూరించుటతోనూ, ఉపమానం ప్రయోగించి రద్దుచేస్తూ ఉపమేయాన్ని ప్రయోగించుటతోనూ, ఉపమాభాగపతో ప్రారంభించి ఉపమావాకకం ఉపమోగించుటతోనూ, ధాతుజ విశేషణంతో పాదాన్ని త్రుంచివేసి దానితోనే పెంచుటతోనూ, ప్రశ్నజవాబు రూపంతోనూ, మార్గదర్శిలూ చాత్రధారి వర్తించుటతోనూ, రచన సాగింది. పద్యం యచ్ఛించో ‘ఏ వట్టణమునకు నెలదోటు నందనా రామంబు జైత్రికథవనంబు’ అని ప్రారంభమై, తచ్ఛించో ‘యట్టి యలకాపురము నిధానాధివరము’ అని పూరింపబడింది. అనవ్వయ, ఉర్లేఖ, రూపక, వ్యభావోక్తి మొదలగు అలంకారాలు, వైదర్శి, పాంచాలి, గౌడీయ, మాగధి మొదలగు రీతులు, ఈ కావ్యంలో ఉపయోగింపబడ్డాయి. యజ్ఞదత్తుడు సోమిదమ్మను కోపించిన ఘుట్టం ధ్వనితోనూ, అగస్త్యాన్వేషణ ఘుట్టం ఉక్కె వైచిత్రితోనూ రచింపబడ్డాయి. అల్లోనేరేడుచీవి, పంచబంగాళం మొదలైన జానుతెమగు శబ్దాలూ; కనుతల్లి, వెక్కివెక్కియేడు మొదలైన జాతీయాలూ; అడును లోపల తాచిపండిమినట్టు, ఉన్నహారు కనుతల్లియు నొక్కరూపు మొదలైన లోకోక్కులూ; ఇందులో ప్రయోగింపబడ్డాయి. ఇవన్నీ సంస్కృతాంధ్ర భాషా ప్రాథితో నమ్మేళనం పొంది శ్రీనాథునికి సర్వ స్వతంత్రమైన శైలిని కూర్చేయి.

కవివ్యక్తిత్వం : శ్రీనాథుడు “కాళిఖండాన్ని” ఇష్టదేపతూ ప్రాప్తవతో ప్రారంభించి, సంస్కృతాంధ్ర కప్పల్ని స్తుతించి, కృతిపత్రి పంచాన్ని వర్ణించి, కథా ప్రారంభం చేసేడు. ఈ కావ్యం కొంత రాజమహాంద్రవర చరిత్రను, అనాటి రాశీకీయ సాంఘిక వరిష్ఠితుల్ని విశదం చేస్తుంది. మయూరుడు, విశాఖదత్తుడు, భట్టమురారి మొదలగు హృద్యకవుల కవితావర్యణ మిందులో పుంది, శ్రీనాథుడు. ఈశ్వరార్ఘ్య కాళిలుడు; లింగప్రతిష్ఠలు, విభూతి రుద్రాక్షధారణ, తైవ మంత్రాలు, ఇందులో వివరించేడు. శివశర్మైష్వానంలో శిష్టుడు విష్ణువుకి పట్టాభిషేకం చేసి, ‘విష్ణుండ యే ననియును, నేన విష్ణుం డనియును, నాకు విష్ణువుకు భేదంబు లేదనియును’ పలకడం శ్రీనాథుని హరిహరాభేద తత్త్వాన్ని సూచిస్తుంది. అగస్త్యుని కాళిచియోగం, శ్రీనాథుని కొండవీడు వియోగానికి నిదర్శనం. అగస్త్యుడు దక్షిణాదికి వచ్చి వీరభద్రేశ్వరుని దర్శనంతో ప్రారంభించి శ్రీకైలం పరకు చేసిన చుట్టుతిరుగు తీర్థయాత్రాక్రమం, అగస్త్యుడు పలివెలలో కొప్పలింగేశ్వర ప్రతిష్ఠ చేసిన పతిహ్యం, శ్రీనాథుని అత్మియతకు నిదర్శనాలు. హ్యానిష్టానంలో విశాలాక్షి హ్యానునికి వడ్డించిన చతుర్యుధాహరాలు శ్రీనాథుని భోజన ప్రైయత్వాన్ని హూచిస్తాయి. అగస్త్యుడు గోదావరి తీరం వెంట అంధ్ర దేశానికి విచ్చేయడం శ్రీనాథుని అంధ్రదేశాభిమానానికి నిదర్శనం. శ్రీనాథుడు భారతీయ సంస్కృతి ప్రతిఫలించేటట్లు కావ్య పాత్రల్ని తెలుగుతనంతో

చిత్రించేడు. వింధ్యపర్వతం స్థావర జంగమ రూపాలు హొందడం, ధూతపాప ప్రశ్నర నదీ రూపాలు హొందడం, ప్రకృతికి మానవప్రకృతికి అభేదాన్ని సూచించడానికి నిదర్శనాలు.

కాలస్వరూపుతైన పరమేశ్వరుని సంకల్ప రహస్యం “కాళిఖండం”లో విదిత వ్యాఖ్యలోంది. ఇందులో గుణానిధికథ “పాండురంగ మాహాత్మ్యము” లోని నిగమశర్మ కథకు పురిటిల్ల వంటిది. ఇది శివపరమైంది : అది విష్ణుపరమైంది. శ్రీనాథుడు ప్రయోగాత్మకంగా చేసిన సేసపర్య రచన, అంగ్దంలో షైక్షిష్యయర్ ప్రయోగాత్మకంగా రచించిన ‘సోనెట్స్’ను గుర్తుకి తెస్తుంది. అగస్టుని తీర్థయాత్రా క్రమం పరిశీలిస్తే జాన్ బనియన్ రచించిన “పిలగ్రిమ్స్ ప్రోగ్రెన్స్” నవలలో కథానాయకుడు క్రిస్తియన్ చేసిన యాత్ర గుర్తుకొన్నంది. శ్రీనాథుడు “కాళిఖండం” కావ్య నిర్మాణంలో ఖగోళ శాస్త్రాన్ని అత్యధ్యతంగా ఉపయోగించి రచించడం గమనిస్తే, అంగ్దంలో జాన్ మిల్లన్ ఖగోళ శాస్త్రాన్ని అత్యధ్యతంగా ఉపయోగించి రచించిన “పేర్లడైట్ లాస్ట్” కావ్యం స్వరంజకొన్నంది. “కాళిఖండం”లో కాళి క్షేత్రానికి, శైవమత తత్త్వానికి, ఎక్కువ ప్రాధాన్యం వుంది. అంగ్దంలో స్వర్ణియన్ వచించిన ‘రెలిజియన్ ఎంట్ డివోషనల్ మిస్ట్రిషియమ్’ ఇందులో ప్రముఖంగా గోచరిస్తుంది.

“కాళిఖండం” శ్రీనాథుని కృతుల్లోనే కాదు అంధ సాహిత్యంలోనే ఒక మహాగ్రంథ మని చెప్పువచ్చు. సంస్కృత కృతిలో కంటే అంధ కృతిలో కవిత్వపు పాలు హెచ్చుగా వుంది. ‘కాళిఖండ మయిపిండం, నైవధం విద్యదౌషధమ్’ అని నానుడి వుంది. అనగా “కాళిఖండం” ఇనుప గుగిళ వంటిది; “నైవధం” పండితులకు మందు వంటిది; అని అర్థం. ఈ విధంగా ప్రభ్యాతి పొందిన రెండు కృతుల్ని మూలానికి మలాం వేసినట్లు అనువదించిన శ్రీనాథ మహాకవి ప్రజ్ఞ అసాధారణమైంది ; ప్రశంసాపాత్రమైంది.

కొన్నిపదాలకు అర్థాలు

అర్పుడు = నూర్యుడు

అవిముక్తము = కాళిక్షేత్రము

అస్తిఖరి = నూర్యు దస్తమించు కొండ

అనందవనము = కాళిక్షేత్రము

ఇగురొత్తు = చిగురించు

ఉదయాది = ఉదయపర్వతము

ఉన్నేషము = వికాసము

ఏడుగడ = రక్తకము

ఒనరిక = పొందిక

కుక్కుటాలు = కోట్టు

కెంజేయ = ఎత్తుటే చెయ్య

గండూషము = పుక్కిలింత

గథ స్తిబింబము = సూర్యబింబము

గవని = సింహాద్వారం

గిరికూటము = కొండశిఖరము

గుణరత్నము = ప్రశ్నస్తమైన రత్నము

ఘూర్చిత = తిరుగుడుపడిన

జరరము = కడుపు

జలోఫుము = సీటినమూహము

రవణిల్లు = ప్రవర్తించు

తీర్థము = దాటబడినది

తొలుసంజ = ప్రాతస్నంధ్య

దర్శ్యోద్ధతలు = గర్వంతో అతిశయించిన వాళ్ళ

దీవి = సీటినడిమి దిబ్బు

దుగ్గాంబురాశి = పాలనముద్రము

ధురీణ = భారం వహించు

నినదము = ధ్వని

నిర్వరము = అధికమైన

నెఱయంగ = మిక్కిలిగ

వవళించుట = శయనించుట

పొడతేరగ = ఉదయించగ

ప్రకటము = ప్రసిద్ధము

ప్రతిశ్రుతము = అంగీకరించబడినది

ప్రాలేయము = హిమము

శవ్యమూర్తి = శభమూర్తి

మండూకము = కప్ప

మందారము = మేఘావరణము

మధురసము = ద్రాక్షరసము

మఱుసంజ = సాయం సంధ్య

మిన్నులు = తళతళకాంతి

మెగసాల = నగరి తలవాకిట బావడి

మొగుచు = ముకుళించు

యుగ్మము = జత

రథాంగము = రథబ్రకము

రవము = ధ్వని

వడపీందలు = శాపం పోగొట్టునట్టి ఉఱవేసిన మామిడిపీందలు

వధశిల = చంపుట కుపయోగించు తూయి

విష్ణుంధకారము = అంతరాయమను చీకటి

వినువీధి = ఆకాశవీధి

హంకారము = హంమైని ధ్వనించు

హేతుభూతము = కారణమైనది.

ఆధార గ్రంథాలు

- “కాళిభండము”—శ్రీనాథుడు (వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రలు అండ్ నెస్ట్, బెన్నుపురి, 1962)
- “శృంగార శ్రీనాథము”—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు
- “శ్రీనాథమహాకవి”—బండారు తమ్మయ్యగారు
- “శ్రీనాథుని కవిత్వతత్త్వము”—కుందూరి ఈశ్వరదత్తగారు
- “శ్రీనాథకవితాసమాక్ష”—చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు
- “శ్రీనాథుని కవితా సామ్రాజ్యము”—గడియారం వేంకటశేఖరశాస్త్రిగారు
- “శ్రీనాథకవి (జీవితము)”—చిలుకూరి పీరభద్రరావుగారు
- “కావ్యపరీమళము”—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు
- “శ్రీనాథుడు”—డా. కొర్కుపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు
- “ఈశ్వరార్ఘ్యనకశాశ్లుడు”—డా. కొర్కుపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు
- “శ్రీనాథుని కవిత్వవైభవము”—జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యంగారు
- “సమగ్ర అంధసాహాత్యము” (రెడ్డిరాజుల యుగం-4)—అరుదుగారు
- “శ్రీనాథుని సాహిత్య ప్రస్తావము”—డా. జంధ్యాల జయకృష్ణబాణింగారు
- “విజ్ఞాన సర్వవ్యాప్తము” (నంపుటి 4)—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు, et al
- వివిధ పత్రికలలోని వ్యాసాలు.

విక్రమార్గచరిత్రము—జక్కన

సమాఖ్య : కనమలూరు వెంకటివయ్య

【 ఇన్ఫోసం : తిరుపతి, చీత్తూరుచిల్డ్స్. జననం 1933. ఎం.ఎ. (మేదమెటీక్స్) ముద్రాను యూనివరిటీస్ ; ఎల్.ఎల్.బి. (ఉస్టోరియా యూనివరిటీస్) ; ఎం.ఎ. (తెలుగు) యున్సిటీ. యూనివరిటీస్, తిరుపతి. 'తెలుగు కవిత వైదుష్యము' అనే నివయంపై, ఉస్టోరియా విశ్వవిధానంలో పిహాచ్.డి. వట్టమునకు కరిశోభన చేస్తున్నారు. ప్రకాశం చిల్డ్స్ డి.ఎ.ట. గా కనిచేస్తున్నారు. బిరుదము 'సాహితీవల్లభ' — ముద్రిత వ్యాసాలు — రాయలపారి వ్యవసాయాలిజ్యత, రాయలపారి సంగీత వైదుష్యము.) వట్టమూర్తి వ్యవసాయాలిజ్యత, వట్టమూర్తి సంగీత వైదుష్యము మొ.】

కవిజీవితాదులు :

"విక్రమార్గ చరిత్రం" అను ఎనిమిది ఆశ్వాసాల కథా కావ్యాన్ని ప్రాసిన కవి జక్కన. ఇతడు నియోగి. ఇతని తల్లిదండ్రులు అక్కమాంబా అన్నయా మాత్రులు; తాత పెద్దయామాత్రుడు. ఇతనిది విద్యద్వంశం : ఇతని తాత పెద్దయామాత్రుడు సంస్కృత ప్రాకృత శార సేన్యాది భాషా కోవిదుడు; శతకాలు, ప్రహసనాలు, గర్వకావ్యాలు, ప్రబంధాలు రచింపగల ప్రజ్ఞావంతుడు. జక్కన నెల్లారు పరిసరాలలో క్రి.శ. 1345 ప్రాంతంలో జన్మించాడత! ఈ కావ్యాన్ని జక్కన పదిహేవన శతాబ్ది ప్రభమ పాదాంతంలో రచించినట్లు తెలుపూంది. జక్కన శ్రీనాథునికి సమకాలికుడు. విజయనగర సాపూజ్యాన్ని పాలించిన రెండవ ప్రోఫె�则దేవరాయల కాలంలో మంత్రిగానూ, దండనాయకునిగానూ, ప్రభ్యాతి పౌందిన వెన్నెలకంటి సిద్ధనమంత్రి ఈ కావ్యానికి కృతిభర్త.

కథానంగపాం :

చంద్రగుప్తుడు అను పేరుగల బ్రాహ్మణ యువకుడు మధురానగర రాజురోహితుని కుమారై శీలవత్తిని, రాజుగారి కుమారై రాగమంజరిని, కోశాధికారి కుమారై నుమతిని, దండనాథుని చెల్లెలు మదనరేఖను, శాస్త్రరీత్యా వివాహం చేసి కొంటాడు. వారి ద్వారా క్రమంగా వరరుచి, విక్రమార్గుడు, భట్టి, భార్త్రుపారి అను పుత్రుల్ని పొందుతాడు. చంద్రగుప్తుడు మామగారి రాజ్యాన్ని పాలించి, క్షత్రియకాంతకు జన్మించిన విక్రమార్గునికి రాజ్య వట్టాభిషేకం చేస్తాడు.

విక్రమార్గుడు ఒకమారు వింధ్యవర్షత ప్రాంతాలకి వెళ్లి, ఇదువరు రాక్షసుల కలహానికి కారణాలైన కంఠని, మంత్రదండ్రాన్ని, పాపుకోళ్లని, రత్నపాత్రని చతురోపాయంతో పొందుతాడు. ఇవి మహిమలు గలవి : కంఠని బోర్లిస్తే కనకరాసులు కురుస్తాయి ; మంత్రదండం త్రిప్రితే నగరాలు ఉద్ధవిస్తాయి ; పాపుకోళ్లు కోరిన స్తులానికి గొనిపోతాయి ; రత్నపాత్ర పంచభక్ష్య పరమాన్నాలూ ప్రసాదిస్తుంది. చంద్రగుప్తుడు పాపుకోళ్లు సాహసయ్యంతో మేరు పర్వతం దక్షిణ దిక్కుకి ప్రయాణం చేసి, అక్కడ మంత్రదండం సాహసయ్యంతో చంద్రపురమనే నగరాన్ని నిర్మించి, పరిపాలిస్తాడు. విక్రమార్గుడు తనని దర్శిస్తే వేయ, వానిలో సంఖాపిస్తే పదివేలు, వానితో విందు భోజనం చేస్తే లక్ష, వానిని మెప్పిస్తే కోటి, ధనాన్ని దానం చేస్తుంటాడు.

ఒకమారు విక్రమార్గుడు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లి నిజపాలాగ్ర చర్మాన్ని కత్తితో చీలిపు, మంచిప్రాత ప్రాయమని, బ్రహ్మ దేవుని అర్థిస్తాడు, బ్రహ్మ మెచ్చి బ్రహ్మ స్తోన్ని పరంగా ప్రసాదిస్తాడు. ఉజ్జయినికి వెళ్లి, విక్రమార్గుడు కాళికాలయంలో కొలనుపై ప్రేలాడుతున్న ఉట్టితాళ్లు ఒక్క ప్రేటుతో తెగగొట్టి, దేవిని మెప్పించి వేయ నంపత్పరాల రాజ్య పదవిని, సాహసాంకుడు అనే బిరుదాన్ని పొందుతాడు. భట్టి పెప్పిన ఉపాయంతో వేయి సంపత్పరాలకి ఒదులు రెండు చేల సంపత్పరాలు విక్రమార్గుడు రాజ్యపాలన చేస్తాడు. ఇంద్రుని ఆహ్వానంపై ఇంద్రలోకానికి వెళ్లి, రంభాంగ్రాయశుల నృత్యాన్ని దర్శించి తరతమ భేదాలు తెల్పించాయి నిర్లయం చేస్తాడు. దేవేంద్రుడు మెచ్చి ముపైపై రెండు బొమ్మలున్న దివ్య సింహాసనాన్ని విక్రమార్గునికి బహుకరిస్తాడు. ఒక బంగారు కమలం సాహసయ్యంతో విక్రమార్గుడు సూర్యలోకానికి వెళ్లి, సూర్యాని అనుగ్రహానికి పొత్తుడై, సువర్ణాన్ని ప్రసాదించే కుండలాల్ని పొందుతాడు. విక్రమార్గుడు పాత్రాలోకానికి వెళ్లి, బలి చక్రవర్తిని మెప్పించి, రస రసాయనాలు అనబడే అమూల్య రత్నాల్ని పొందుతాడు. విక్రమార్గుడు మథురాపురం ప్రాంతంలోని చిల్యవాటిక చేరి, రాక్షసుల్ని జయించి, రాక్షసులచే పీడింపబడుచున్న దేవకాంతకు శాప విమోచనం చేస్తాడు.

విక్రమార్గుని సోదరుడు భర్తుహరి రాజు ఎల్లప్పుడూ మంత్రి అజ్ఞనే పాటించాలని, విక్రమార్గునికి బహుత్రమును మంత్రి కథను వివరిస్తాడు. విదర్ఘ రాజవుప్రతి అనంగవతిని వివాహ మాడదలచి, శకవల్లభుడు విదర్ఘపై దండెత్తుతాడు. నారదుని ఉపదేశంతో విక్రమార్గుడు విదర్ఘ రాజుకు సాహసయ్యంచేసి, శకవల్లభుని ఓడించి, అనంగవతిని భార్యగా పొందుతాడు. విక్రమార్గుడు విత్రకూటం వెళ్లి, ఒక మునీశ్వరుని కోరిక తీర్చడానికి, శిరస్మను దేవికి బలిచెయ్య బోతాడు. దేవి ప్రత్యక్షమై మునీశ్వరునికి వరాలిస్తుంది. తనకు అడవిలో సేవ

చేసిన బ్రాహ్మణుని విక్రమార్గుడు పురోహితునిగా గ్రహిస్తాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు తన కుమారుని చంపబోయినా విడిచిపెడతాడు. కంచిలో రాక్షసుని నంహరించి విక్రమార్గుడు నరమోహిని అనే వారకాంతను రక్షిస్తాడు; నరభక్తుజ చేసే రాక్షసునికి జ్ఞానోదయం కలిగిస్తాడు. ఒక స్నేధుని ఉపదేశంతో, ప్రష్టవురం రాజకుమారై కళావతి షరతుల ప్రకారం దీపస్తంఘనికి, కర్మార భరణికి, సువర్ష కలశానికి, ప్రాణంపోసి కథలు చెప్పించి, అమెను మాట్లాడించి, విక్రమార్గుడు అమెను వివాహమాడతాడు.

వస్తుతత్త్వం :

“విక్రమార్గచరిత్రం” ప్రాచీనాంధ్ర కథాకావ్యం. ఇందులో ఎనిమిది ఆశ్వా సాలూ, 1519 గద్యపద్యాలూ ఉన్నాయి. సంపూతంలోని “విక్రమార్గ చరిత్రం,” “కథాసరిత్యాగరం” కావ్యాలలో కొన్ని కథలు దీనికి స్వల్పంగా మూలాలు కావచ్చును. కానీ కవి తన కాలంలో, ఆంధ్రదేశంలో ప్రవారంలో గల విక్రమార్గుని కథల్ని కొన్నిటిని గ్రహించి, ఈ కావ్యాన్ని చాలముట్టుకు స్వతంత్ర కావ్యంగానే తీర్చిదిద్దేడు. ఈ కావ్య నామంలో ‘బరిత్ర’ అనే పదం విక్రమార్గమహారాజు జీవిత బరిత్రను సూచిస్తూంది. జక్కన చారిత్రక పురుషుడైన విక్రమార్గుని కథానాయకునిగా గ్రహించి ఈ కావ్యాన్ని కలిపించేడు. విక్రమార్గుని వల్లనే విక్రమార్గ శకం ఏర్పడింది. ఇందులో విక్రమార్గుని సాహసాదార్య పరాక్రమాది గుణాల్ని విదితం చేసే కథలు నమకూర్చు బడ్డాయి. అందుచే దీనికి వస్తేవ్యక్యం నమకూడింది. ఇది కథా కావ్యమైనా, ఇందులో అష్టాదశ వర్షానలు బోటుచేసుకోవడంవల్ల, ప్రబంధ రచనకు మార్గదర్శకమైంది.

పాత్రచిత్రణ :

ఈ కథాకావ్యంలో పాత్ర వైవిధ్యముంది. ఇందులో సూర్యుడు, సముద్రుడు ప్రకృతి పాత్రలు; వాలినుగ్రీవులు వార పాత్రలు; నారదుడు, బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, బలి, కాలికాదేవి వురాణ ప్రసిద్ధాలైన పాత్రలు. విక్రమార్గుడు, భట్టి, భర్త్రుహరి, అనంగవతి, కళావతి కావ్యపాత్రలు. గుణ నంపత్తిచే లోకోత్తరుడైన విక్రమార్గుని కవి ఇలా కీర్తించేడు:

కను గొనిన వేయి, మాట్లా
డీనే బదివే, ల్లుడువ లక్ష, డెందము బ్రమదం
బును బొందిను గోటి ధనం
బనయము నర్సులకు విక్రమార్గం ణానఁగున్.

వర్షనలు :

“విక్రమర్గవరిత్రం”లో అప్పాదశ వర్షనలే గాక, సందర్భానుసారంగా సాధారణ వర్షనలు కూడా ఉన్నాయి. మథుర, ఊజయిని, అవంతి, కాంచి, విక్రమ సింహం అనే నగరాల వర్షనలున్నాయి. సముద్ర వర్షన, శ్రీల మేరుకైల వర్షన ఉన్నాయి. వర్షబుతువు, శరద్యుతువు, వసంతబుతువు వర్షనలున్నాయి. చంద్రోదయం, చంద్రికోదయం, సూర్యోదయం, సూర్యాస్తమయం, అంధకారం వర్షింపబడ్డాయి. ఉద్యానవిహారం, జలవిహారం, మథుపానం, రథోత్సుం, విరహం, వివాహం, సుతోదయం, మంత్రాలోచనం, దౌత్యం, యుద్ధయాత్ర, యుద్ధం. నాయకాభ్యుదయం మొదలైన వర్షనలున్నాయి. ఇంకా త్రీ, రాజ, వరాహా, నాట్య, అశ్వమేధయాగ, వాయు, కుక్కటరవ, యోగినీ, పుక, ఫోజన, రోదన, పుణ్యతీర్థక్షేత్ర, దేవతా వర్షనలున్నాయి. జక్కన వర్షబుతువులో ఏకాగ్రంగా పడిన వర్షాన్ని ఇలా వర్షించేడు :

దశితానంత దిగంతమై ఘుమఘుమ ధ్వనంబు సంధిల్లగా!
గలయం బాములప్రేలఁ గడ్డినటు, లుగ్రవ్యగ్ర తీల న్నిర
రాళ ధారాళ కరాళమై కురిసె వర్షాంబెందు నేయింటి వా
రలు బోర్లింటికి నేగ కుండఁగ నహేరాత్రంబు జిత్రంబుగన్.

(ఆ. 4.32)

జక్కన మేరుకైలాన్ని సంస్కృత వదాలతో వర్షించేడు :

కనియె నతండు శంకరశిఖా శశి రంజిత చంద్రకాంత సం
జనిత జలార్థ కల్పతరు జాలము, గిస్నేర కన్యకా ప్రమో
దన మణి శ్యంగ సంగత లతావన జాలము దివ్య వాహినీ
వనజ వనితల ద్రుహిణ వాహా మరాళము మేరుకైలమున్.

(ఆ. 2.13)

ఇందులో మేరు పర్వతం గొప్పదనం, గంథిరత్వం విదితమాతున్నాయి. జక్కన ఇక తపసిని చిత్రకారుడు చిత్రాన్ని చిత్రించినట్లుగా ఇలా వర్షించేడు :

అచ్ఛవెన్నెల మించు నవహాసించు విభూతి
యంగరాగంబుగా నలవరించి
యాగమోచితముగా నవయవంబుల యందు
లలిత రుద్రాక్ష భూషలు వహించి
పొంబట్టు పుట్టంబు పొట్ట సందంబుగా
ఘన జటాజాటంబు గలయు బొదివి
యడుగు గెందమ్మల చెడుగు రెట్టీంపగా
గాంచనమణి పాదుకములు దొడిగి

జమిలి మొల్త్రాట నినువకచ్చడ మమరిచ
కక్కుపాలయుఁ గ్ర్హభాగమును బూని
తరుణ శశిమాలి యపరావతార మనఁగ
ధరణిపతి పాలికేతెంచే దపసి యొకడు.

(అ. 2.97)

శ్రీనాథునివలె జక్కున కూడ భోజన పదార్థాల్ని వర్ణించేడు :

మించు కన్నులు గోరగించు రాజున్నంబు
నువమింపరాని సద్గ్యఘ్నితంబు
నమ్మతోపమానంబులగు పీండివంటలు
సుజ్యులంబై యొప్పు నొలుపుఁ బప్పు
మదికింపుఁ బెంచు కమ్ముని పదార్థంబులు
బహుపాక రుచులైన పాయసములు
దగు వాసనా వాసితములైన పచ్చళ్ళు
వడియుఁ గబ్బిన యానవాల పెరుగు
సరన మధుర రసావళి సముదయములు
పంబసార సమంచిత పానకములు
గమ్మకస్తురి నెత్తుమిఁ గై పు చేసి
యూరుఁ గాయలు జల్లని యుదకములును.

(అ. 4.188)

చతుర్యుధాషోరాలు ఇందులో వివరింపబడ్డాయి.

రనం :

“విక్రమార్గ చరిత్రం” లో కథలన్నీ అద్భుతాన్ని కలిగిస్తాయి. అందుచే ఇందులో అంగిరసం అద్భుతరసం. కథానాయకుటైన విక్రమార్గుని సాహాన కృత్యాలు వర్ణింపబడ్డంచే, వీర శృంగార రసాలు అంగరసా లయ్యేయి. విక్రమార్గుడు రాక్షసులతోను, సిద్ధవుర రాజుతోను, యుద్ధంచేసిన ఘుట్టాలు, వీర రస పోవణకు నిదర్శనాలు. విక్రమార్గుడు భార్యతో పుర ప్రవేశం చేసిన ఘుట్టం, అనంగవతీ విక్రమార్గుల ప్రమదావన విషారం, లీలాకై లాలోహణం, దోలారోహణం, పుష్పావచయం, జలకేళి మొదలైన ఘుట్టాలు, శృంగార రసపోవణకు నిదర్శనాలు. విక్రమార్గుడు శకమహేకాంతునితో చేసిన యుధాన్ని జక్కున ఇలా వర్ణించేడు :

మెఱుగులు గ్రమ్యుడు మేఘాత్మ మేసినఁ
 బవన బాణంబును బరిహారించె
 విషము లుమియు కాద్రవేయాత్మ మేసిన
 గరుడ బాణంబున గర్వ మణచె
 సమధికోన్నతమైన కైలాత్మ మేసిన
 నింద బాణంబున నేపు మాపె
 దృజ్మిరోధంపైన తిమిరాత్మ మేసిన
 నరుణ బాణంబున విరియు జేసె
 నిత్తెఱంగున శకధారణీశదివ్య
 శర పరంపరఁ బ్రతిబాణ సమితి నణచి
 యడరి పుంఖానుపుంభ నానాత్మ శత్రు
 వితతి సందంద యతనిపై వెల్లిగొలిపె.

(అ. 4. 117)

ఇందులో ఇరుతెగల యుద్ధ తంత్రాలూ, వివిధాస్తాలూ, వాటి పరిషోరాలూ వ్యక్త వోతున్నాయి.

కైలి :

జక్కున సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో వైదుష్యం గలవాడు. ఇతడు వచించిన ‘భజత భవ భజ్జం, పాణిహేంలా కురజ్జం’ అనే విరూపాక్షస్తుతి సంస్కృత భాషా పాండిత్యానికి తార్మాణం. ఇతని సీసపద్య రచన నూతనత్వంతో సాగింది. మొదటి పాదం ఏ విధంగా నడిస్తే తక్కిన సీసపద్య పాదాలు అదే విధంగా నడుస్తాయి. ఒక్కావ్యాధకం, దానిపై ఆనంతర్యాధకం, దానిపై నమాపక క్రియతో రచించడం, అరు ఇంద్రగణాల వరకు ఒకనమాసం, దానిపై రెండు నూర్యాగణాలకు రెండు తెలుగు పదాలు కూర్చు రచించడం జక్కున ప్రత్యేకతలు. జక్కున సీసపద్యంలో, మొదటి పాదం సంస్కృత భూయిషంగా నడిస్తే, తక్కినవి కూడా అలాగే ఉంటాయి :

ఉల్లోల సురథునీ కల్లోల మాలికా
 ప్రతిభట ధ్వజపట ప్రాభవంబు
 నానా మహాసౌధ నవనుధా చంద్రికా
 ధగధగాయిత సభోదర్పుణంబు
 ఫేచర దంపతి లోచనానందన
 వందన మాలికా వైభవంబు
 ప్రాకార కీలిత బహురత్న దీపికా
 విహిత విక్రమ దిశా విలననంబు

వివిధ శ్యాంగార వన మహీ విహారమాణ
మంద పవమాన పలమాన మానితంబ
రమణ రమణే నమాకీర్త రాజమాన
భరిత విభవంబ వంచకపుర వరంబ

(ఆ. 7.7)

జక్కున కంద పద్మాలలో ద్వ్యాప్రాన, త్రిప్రాన, చతుర్స్మాన ఉపయోగించేడు. శశాధాలంకారాలు ఇతని కవిత్వంలో ప్రస్తుతంగా కనిపిస్తాయి. అనుప్రాన, అంత్యానుప్రానలే గాక సైష, యమకాలు సహజంగా ఇతని కవితలో బోటుచేసు కున్నాయి. ఎంతటి భావానైనా ఒక చిన్నపద్మంలో కూర్చుగల ప్రతిభాశాలి జక్కున. వాలాయించి, గాదము, కంచులి, మజా, కోడిగీలు మొదలైన ప్రత్యేక పదజాలం; కరతలామలకంగా, పగలుచాటు, కాలుప్రవ్వ మొదలైన పలుకు బట్టలు; ముందట నుయ్య వెన్కు లోతగు గౌయ్య, జడ విడిచి వదురు పట్టుట, తెడ్డునాకి యువవాసము మాన్సికొనంగ మొదలైన తెలుగు సామెతలు; అప్పింసా పరమో ధర్మయనంగ, ధర్మస్య త్వరితాగతి, నర్వం విష్టమయం జగత్ మొదలైన సంస్కృతం సామెతలు; జక్కునకు ప్రత్యేకమైన శైలిని చేకొర్చేయి.

వ్యక్తిత్వం :

ఇష్టదేవతా ప్రార్థన, నంస్కృత కవిత్తుతి, కవిత్తయ ప్రశంస, కుకఫి నిరసన, కృతికర్త సభావర్థన, కవివంశ ప్రశంస, జక్కున కవితాప్రశస్తి, కావ్య కరణ హేతువు, కృతిపతి వంశ శంసనం మొదలైన అంశాలతో ఈ కావ్యం ప్రారంభింపబడింది. నన్నయ, తిక్కున, ఎళ్లున, నస్నేచోడుడు, నాచన సోమున. హుళక్కి భాస్కరుడు మొదలగువారి పోకడలు జక్కున కవిత్వంలో గోచరిస్తాయి. శ్రీనాథుడు, పెద్దన, చేమకూర వేంకటకవి, జక్కున ప్రభావానికి లోనయ్యేరు. బోతిశ్శాత్రుం, యోగశాత్రుం, గణితశాత్రుం ఈ కావ్యంలో వివరింపబడ్డాయి. విక్రమార్కుడు జన్మింపగా ‘దిన కృద్వానర వైత్రశ్శద్ నవమిం దివ్యం దృతీ యాంశ నంజనవనం’ బొందెనని పరించడం, జక్కున బోతిశ్శాత్రు విజ్ఞానానికి నిదర్శనం. అశ్వమేధయాగ వర్షన జక్కున యాగ విధాన పరిజ్ఞానానికి నిదర్శనం. జక్కున రాజనీతిని ప్రతిపాదిస్తూ ‘జ్ఞనవతులకు పాపాత్ముల ధన మెమ్ముయైన గొనుట ధర్మంబు’ అన్నాడు. రాజ్య నిర్వహణకు మంత్రి అవసరమని జక్కున లోకజ్ఞతని ప్రకటిస్తాడు. రాజు సప్తాంగాల్ని రక్షించాలని, పస్తోపాయాల్ని ప్రయోగించాలని, నాచు వ్యవసాయాలకి లోను కాకూడదని జక్కున వివరిస్తాడు. శ్రీకైలం, మథుర, కాశి, అపోశాఖిలం, సేర్దపట్టణం, కాళహస్తి, తిరుపతి, కంచి, శ్రీరంగం.

కుంభకోణం, రామేశ్వరం మొదలైన వుణ్యష్టేత్రాల వర్షన జక్కన అత్మియతకు నిదర్శనం.

నరన కథలకూ, పలురకాల చమత్కారాలకూ, ప్రోథ ప్రయోగాలకూ, గడును పోకడలకూ, నికరమైన సీతులకూ, రుచిరమైన రచనకూ, సంగమషేత్రం; తెలుగు కథానక కావ్యాల్లో మణిషునాన; జక్కన “విక్రమార్గ చరిత్రం.”

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

అంగరాగము = చందనాదులపూత

అర్థులు = కోరుకొన్నవారు

అపోశారాత్రము = రేవగలు

ఉపమించుట = పోలుచుట

ఉల్లోలము = పెద్దాలల

కక్కపాల = నన్యానులజోలె

కబ్బడము = కెపీనము

కరాళము = వెరవు పుట్టించునది

కల్పతరువు = కోరిన విచ్చెడు దేవవృక్షం

కెందమ్ము = ఎఱ్ఱదామర

ఫేచరులు = ఆకాశంలో నంచరించువారు

చంద్రకాంతము = చలువరాయి

దళితము = ఖండింపబడినది

దిగంతము = దిక్కులు అంతమందు గలది (భూమి)

ద్రుహిణాడు = బ్రహ్మ

ధ్వనము = ధ్వని

నిరగ్గశము = అడ్డులేనిది

పవమానుడు = వాయువు

పొదివి = క్రమ్మ

ప్రతిభటుడు = శత్రువు

మరాళము = హంస

మానితము = మన్మింపబడినది

రంజితము = రంజింపబడినది

వనజము = నీటిలో పుట్టినది

వలమానము = చలించుచున్నది

వాహము = గుణం, ఎద్దు

విలననము = ప్రకాశము

విహితము = విధింపబడినది

శృంగము = కొండకొమ్మె

సంగతము = చేరిక

సమాకీర్త = సమంగా కప్పబడింది

సురథుని = గంగానది.

ఆధార గ్రంథాలు

1. విక్రమార్గ చరిత్రము — జక్కనకవి, ప్రమరణ : అంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమిా, హైదరాబాదు - 4, జనవరి, 1968.
2. సమగ్ర అంధ్ర సాహిత్యం — (గజపతులయుగం) ఆరుద్ర
3. అంధ్ర వాజ్యాయ చరిత్ర — దివాకర్ల వేంకటావథాని
4. విష్ణున సర్వస్వము (4వ సంపుటం).

భోజరాజీయము — అనంతామాత్యదు

నమిక : డాక్టర్ బి. అరుణ కుమారి

[ఇన్ఫోర్మేషన్ : పద్మాకిమిడి, ఉత్కృష్టేశం. ఇనెండ్ 4-1-1945. ఎం.ఎ., పిపోచ్.కి. ఉద్యోగం - తెలుగు వ్యవస్థాత్రికోశ పథకం, ఆంధ్ర విశ్వకోశ పరిషత్తు, వార్తెరు. ముద్రిత క్రైతులు - ఆంధ్ర వాచ్యమున చారిత్రక కావ్యములు (17 క శతాబ్దము పరకు); ఒరియా కథా మాల (ఒరియా నుండి తెలుగులోనికి అనువాదం) ఉదయనోద కావ్య సంపాదకర్యం. 'అదిషభాల' అన్న కలం వేదతో కొన్ని ప్రతికలలో పరిశోధనా వ్యాసాలు వ్రద్ధింపబడ్డాయి. రేఖియో ప్రసంగాల చేశారు. డి.రి.ఎ. కోసం పరిశోధన సాగిన్నన్నాడు.]

కవిజీవిత విశేషాలు :

కృష్ణమండల నివాసి అయిన అనంతామాత్యదు క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్దపు మొదటి భాగంలో నివసించాడు. ఇతనికి అనంతుడు, అనంతామాత్యదు అనే రెండు పేర్లు వ్యవహరించో ఉన్నాయి. ఇతనితండ్రి తిక్కనామాత్యదు, తల్లి మల్లాంబిక. తోబుట్టువులారుగురు. గురుదేవతా భక్తి తత్పర్యదైన అనంతామాత్యదు అపోశాబల నరసింహ భక్తుడు. ఇతడు భోజరాజీయము, రసాభరణము, భందోదర్శణము అనే గ్రంథాలు భగవదర్పితాలుగా రచించాడు.

భోజరాజీయము రెండువేలతొంభైరెండు పద్మాలతో ఉన్న ఏడార్ఘ్యసాల పద్యప్రబంధం. ఇందులో ముఖ్యమైన మూడు పెద్ద కథలు, ఆ కథల్లో చిన్న కథలు, ఆ కథలకి ఉపకథలు దారానికి కూర్చున రకరకాలైన తుష్ణేణాగ సూత్ర కథ చుట్టూ అల్లుకొని కావ్య రూపంలో శోభిల్లతున్నాయి.

కథోపకథాత్మకమైన ఈ భోజరాజీయం వింతవింత కథలతో విరాజిల్లు తున్న మంచి కథా కావ్యం. పైశాచీ ప్రాకృతంలోని బృహత్ప్రథమ మన దేశ భాషల్లోని మొదటి కథాకావ్యం. దీనిని ఆధారంగా చేసికొని తదితర భాషల్లో చాలా కథా కావ్యాలు ఉన్నవించాయి. తెలుగులో కూడ దశకుమార, కేయూరచాపు, విక్రమర్జు చరిత్రాది కథా కావ్యాలున్న ప్రటికీ స్వతంత్ర కల్పనతో విరాజిల్లన మొట్ట మొదటి స్వతంత్ర కావ్యం భోజరాజీయం అనటం అతిశయోక్తి కాదు.

కథా సంగ్రహం :

ఈ తావ్యం లాటదేశాధిష్టాన మహానికి దత్తాత్రేయుడు ప్రయాగాది క్షేత్రమాహిత్యలను చెప్పు భోజవృత్తాంతం వివరించటంతో ప్రారంభమై. భోజ సర్పటుల నడుమ అనేక కథలతో నడచి, భోజునకు అభినవ భోజుడుదయించి, తన వంశాన్ని విస్తరింప చేయటంతో అంతమాతోంది. నిరాహారి నదాబ్రహ్మాచారుల మహిమ, చెప్పుగూడతో పాయసంతోడి అతిధ్వయి మిచ్చిన ఫలితం, ఇంద్రుడు చెప్పిన మంటిముద్ర యోగికి పెట్టడం వలన కలిగే ఫలితం కథ, తినగా మిగిలిన అన్నం పెట్టిన ఫలితంగా చండాల దంపతులుగా పుట్టిన వైనం, పుష్పగంధి చరిత్ర, ఎలుక కథ, విప్రవ్రథావం, రత్నమండనుడు బ్రహ్మరాక్షసునికి చెప్పిన గోవ్యాప్రు సంవాదం, వులి ఆవుకు చెప్పిన చాకిత చెరచగా తపోమహిమ తగ్గి వందిగా పుట్టిన యోగివివరం, ఆవు చెప్పిన మదనరేఖ పావకలోముల వృత్తాంతం, తండ్రి చెల్లెతి కొడుకును, తల్లి అన్న కొడుకును కాక పిష్టుకుంటును పెండ్లాడిన రాజకుమారై కథ, అన్నదానం చేసే మరదిని వదినలు వేరింట కావురం పెట్టించిన వైనం, అల్పాశనం పెడితే వచ్చే అనర్థం, విష్ణువు పరీక్షిస్తే ఇసుకును చెరిగి వండిపెట్టిన త్రీ వైనం, అన్నదాన ఫలితం, వంజరోపాఖ్యానం ఈ గ్రంథంలో బోటు చేసుకున్నాయి. ‘ధర్మ రక్షణ తిరక్తి రక్షణ తిరక్తి’ అనే అర్యోక్తి ప్రకారం ఈ కథలన్నింటిలో ధర్మపరిపాలన మహిమ ప్రతి కథకి మకుటంగానో ఫలప్రతిగానో నిబంధింపబడి ఉంది. ఈ కథలన్నీ మానవ జీవన ధర్మ ప్రవీధకాలు.

సూత్ర కథ భోజరాజ చ
రితమ యానడుమ ధర్మరీతులు నీతుల్
చిత్ర కథలైతలిర్పుగ
శ్రీత్ర సుఖముగా నొనర్పి జొపుడి యుండున్.

(భో.రా. 1-86)

అని అనంతయ తన కథా ప్రణాళికను వివరించాడు.

ఈ సూత్ర కథానాయకుడైన భోజరాజు చారిత్రక పురుషుడు. క్రీ.శ. 1000-1055 సంవత్సరాల నడుమ మాశవదేశాన్ని పరిపాలించాడు. ఇతడు మహాకవి, కవి పండిత పోవకుడుగా, భోజకాళిదాన కథలు, భోజుని ముఖం చూడగానే కవిత్వమబ్యుతుందనే గాథలు అనేకం మనదేశంలో ప్రచారంలో ఉన్నాయి. సరస్వతీ కంఠాధరణం (అలంకార శాత్రు) యుక్తి కల్పితరువు (న్యాయ శాత్రు) నామమాలిక (సంకలన గ్రంథం) మొదలైన ఇరవైమూడు గ్రంథాలు రచించిన గొప్ప కవి. భోజుడు విశ్వవిద్యాలయాలు స్థాపించాడు. పారమార శిల్పం పరమావధికి చేరిన సరస్వతీ మందిరం నిర్మింప చేసి అందులో

వాగ్దేశులు విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠింపజేసాడు.¹ సారస్వత సామ్రాజ్య స్థాపకుడై యశ్శించి అయి, అమరతావాన్ని పొందిన భోజని గూర్చిన వివరాలు ఈ గ్రంథంలో అత్యల్పాలు. కథానాయకునిగా ఆయన జన్మ వృత్తాంతము, కొన్ని గుణగణాలు, దినచర్య మొదలైన కొద్ది అంగాలు మాత్రమే ఉన్నాయి.

ప్రస్తావనగా లాట దేశాధికుడైన మహానితో ప్రారంభమైన ఈ గ్రంథం లోని కథలన్నీ చెప్పుకోవడానికి వీలులేదు కాబట్టి ముఖ్యమైన మహాని కథ. భోజని చరిత్ర, పుష్పగంధి వృత్తాంతం, ఆపు కథ, మదన రేఖాసుఖీల ఉదంతాలు ముచ్చటగా తెలుసుకుండాం.

పురాకృత పాపంతో మహాడనే రాజు కుషారోగ వీడితుడై గాతమిలో పడి శరీర త్యాగం చేయాలని పోగా, ఆ నది అది భరించ లేక త్రీరూపంలో వచ్చి దత్తాత్రేయ మహార్షిని సేవించి రోగనివారణ పొంద మంటుంది. మహాడా విధంగా చేసి ఆరోగ్యవంతు డోతాడు. మహాని కోరికపై దత్తాత్రేయుడు భోజ వృత్తాంతం వివరించాడు.

భోజుడు తన పూర్వ జన్మలో దరిద్ర బ్రాహ్మణుడు. ఆ దారిద్ర్య బాధకోర్యలేక తీర్మాయాతలు చేస్తూ ప్రయాగ చేరుకున్నాడు. అక్కడ నలుగురు తీర్మాలే మేంజన్మలో స్థిరింప వలసిన తమ మగల లక్ష్మణాలను వర్షించి, నంకలపు చేసి ప్రాణ త్యాగం చేసారు. అది చూసిన బ్రాహ్మణుడు తానా తీర్మాలకు మగనిగా జన్మించాలని నంకలపు చేసి ప్రాణ త్యాగం చేసి మరు జన్మలో భోజుడై పుట్టి, సుగంధి, పద్మగంధి, కనకవత్తి, చంద్రప్రభ అనే పేర్లతో రాజ కన్యలుగా పుట్టిన ఆ నలుగురు తీర్మాలను వివాహం చేసుకొని లాటచేశంలో ధారానగరాధి పతి అయ్యాడు. అతడు రాజ్యం చేస్తూ ఒకరోజు వేటకి వెళ్లి అక్కడ నర్వటి అనే సిద్ధుని చూచి అతనికి అతిథిగా తన రాజ్యానికి తీసుక వస్తాడు. ఒకనాడు నర్వటి భోజని కొలుతువచికను స్వర్ణమయంగా మార్చి వెళ్లిపోయాడు. భోజుడు నర్వటికి ధూమ వేదివిద్య తెలుసిని గ్రహించి కవటోపాయంతో నర్వటిని మరల తన రాజ్యానికి రప్పించి ధూమవేది విద్యను గ్రహించాడు. మోసం తెలిసి శపించిన నర్వటి వివరకు రాజును త్వమించాడు. వారిద్దరి ప్రసంగంలో వచ్చిన కథలే భోజరాజీయంలోని కథా సముచ్చయం.

కథింగ దేశంలో పుండరీక పురాధిపతికి దుష్టగ్రహ కూటంలో పుష్పగంధి జన్మించింది. అమెను పరిణయమాడిన వ్యక్తి బ్రహ్మరాక్షసుని పాలవడతాడని వండితులు చెప్పారు. మాశవ రాజకుమారుడు రత్నమండనుడు ఈ వివయం

తెలిసి అమెనే కోరి వివాహం చేసుకుని ఒకనాడు బ్రహ్మరాష్ట్రాయిని వాత పడతాడు. రత్నమండనుడు మరణించే ముందు ఒకమారు ఇంటిల్ వెళ్లివస్తాసని అర్థించి, బ్రహ్మరాష్ట్రాసని నమ్మించడానికి సత్యవాక్య పరిపాలశపల్లు తలగే ఫలితాలను తెలిపే కథలను వినిపించి, రాష్ట్రసని మెప్పించి ఇంటిల్ వెళ్లిమరలి వస్తాడు. అతని భార్య పుష్పగంధి ఐద్ది కుశలతతో భర్తసు రష్ట్రంచ కుంటుంది.

ఒక ఊర్లో ఒక బ్రాహ్మణుడున్నాడు. అతనికో అవుంది. అది మేతరు వెళ్లి పులికంట పడుతుంది, అవు, తనకు చిన్నదూడ ఉందని, చివరిపారి దానికి పాలు కుడిపి వస్తానని పులిని అర్థించి, పులిని నమ్మించ డానిరే తొన్ని కథలు చెప్పి, ఇంటికి వచ్చి పీల్లకు పాలిచ్చి, బుధులు గరపి మరలివస్తుంది. పులి అవు సత్యవాక్య పరిపాలనకు మెచ్చి విడిచిపెడుతుంది. అవ్యాదు విష్టవు ప్రత్యక్షమై రెండింటికి దివ్యలోకాన్ని ప్రసాదిస్తాడు.

మదనరేఖ మగధరాజు కూతురు. అమెను గురువుత్రుడు రామించాడు. అమె తన వివాహం కాగానే మొదటి రాత్రి తన దగ్గరకు వస్తానని గురువుత్రునికి మాట జెస్తుంది. అమెకు తంంత్రి అనే రాజుతో వివాహ మౌతుంది. భర్తతో జరిగిన విషయాలు వివరించి గురువుత్రుని వద్దకు బయలుదేరి త్రోవలో బ్రహ్మరాష్ట్రాసని పాల పడుతుంది. మదనరేఖ రాష్ట్రసనితో తను ఎళ్లబోయే విషయాన్ని వివరించి, మరలివస్తానని మాట జెచ్చి గురువుత్రుని వద్దరు వెళ్లంది. తన తప్ప తెలుసుకుని గురువుత్రుడామెను ఆశ్రూదించి పంపుతాడు. బ్రహ్మరాష్ట్రాయిను కూడ అమె సత్యనిష్ఠకు మెచ్చి అమె పాదాలపై పడతాడు. విష్టమూర్తి వారందరికి వరాలిస్తాడు.

తలిదండ్రులు అనుకున్న విధంగా కాక పిచ్చుకుంటును వివాహాప చేసు కుంటుంది సౌభీరాధిపతి కుమారై సుశీల. ఈ కథ చిధి కృత్తాప్తి, తప్పుంపు లేము అన్న అంశాన్ని బుజువు పరుస్తోంది. ఇలాంటి కథాలీ చావ్యగంలో నరవైచ్ఛాయాలు.

పాత్రవిత్రణ :

ఉత్తమ కావ్యానికి బోచిత్య ప్రదర్శన, వర్ణనా సౌలభ్యం, సంభాషణా చాతురి, సంవిధానవరణి, ఉదాత్త పాత్ర చిత్రణ తగు పొల్లులో ఉండాలి. కథకు తగిన విధంగా అఅ అంశాలను చొప్పించి కావ్యాన్ని నుండ రంగా మలచటం కష్టం. ముఖ్యంగా పాత్రవిత్రణ అందరూ చేయలేదు. ఆకార చేష్టా స్వభావాడుల్ని కళముందు కదలాడిసట్లు పాత్రలకు ప్రాణ ప్రతిష్ఠ చేసి పాతకులను మెప్పించే నేర్చు తిక్కనది. కావ్యాల్ని నిర్మాణంలో అనంతుపకు పరోక్ష గురువైన తిక్కన నేర్చే పాత్రపోషణ కూడ అనంతునకు అలవడింది.

బోడి, యనగ నత్యంత సౌకుమర్యమునఁ జేరిపి, చిత్రమున కింపునింపు నచ్చెలువఁ జూబి, నయన కర నంజు నానరనాథ తనయ....” [4-256] దాష్టో నించే టట్టు చేసేందట.

వర్షానలు : అనంతుడు రసభంగంకాకుండా తగిన విధంగా అష్టాదశ వర్షానలు చేసి కృతార్థత పొందాడు. ఎలాంటి వర్షానైనా స్వాభావికంగా, సహజ సుందరంగా, కావ్యానికి అందాన్ని చేకూర్చే విధంగా చేయటం అనంతుని వైశిష్ట్యం. ఈతని వర్షానలు నంక్రీప్తాలై అప్రయత్నంగా హృదయాన్ని ఆక్రియి అష్టాదాన్ని కలిగిస్తాయి. ప్రకృతిని వర్ణించి నమ్మడు, బాహ్య ప్రపంచాన్ని దర్శించినప్పుడు, అనంతుని వత్తువు నూక్కుతి నూక్కు వివరాలను కూడ తన మనోనయనాలతో దర్శించి యథాతథంగా పునస్నేష్టి చేయ గలదు. గంగా యమునల సంగమ వర్షాన, ధారానగర, వటవుక్క వర్షానలు, భోజరాజాది పాత్రల వర్షాన, బ్రహ్మరాక్షసుని వర్షాన, ప్రకృతి వర్షాన అది ఇది అని ఏమి అనంతుని ప్రతి వర్షాన, ఈతని నిఱిత పరిశీలనకు, భావనా పటిమకు వర్షానా కౌశలానికి దృష్టాంతాలు.

‘జక్కువలలరఁ జక్కోరము
లుక్కుఅఁ గమలములు విరియ నొగికై రవముల్
ప్రుక్క నమస్త జనంబులు
మొక్క దికలు వెలుగ భాస్కురుడు పొడతెంచెన.’ [1-132]

అంటూ సూర్యోదయ వర్షాన ఎంత రామణీయకంగా వర్షించగలిగాడో, అత్యల్ప విషయాలను కూడా అంతంచంగాను, లలితంగాను చెప్పగలగడం అనంతుని ప్రత్యేకత. మూడిక వనిత వృత్తాంతంలోని చిన్ని ఎలుక వర్షాన గోవత్స సంభాషణ ఇతని ప్రతిభకు స్థాపించుతాలు. ఈతని ప్రతి వర్షానలోను కవి మొక్క క్రాంత దర్శిత్వం వ్యక్తమౌతుంది. కాళిదాసాదులలాగ స్వాభావిక్కి సుందరంగా, అందమైన ఉపమానాలతో నిండి ఉంటాయి అనంతుని వర్షానలు. నీతి వర్షాన కావ్యమంతటా అద్భుతంగా విరాళిల్లింది.

“ఆడకుమనత్య భాషలు
కూడకు గోఱగాని వానిగొంకక యొరు లె
గ్గాడిన నెదురుత్తర విమా
జాడకువిని విననివాని బాప్పున జనుమి.” [6-31]

అని అలతి అలతివదాలతో ఉత్తించంగా చెప్పగలగడం అనంతునికి అలవడిం దనటం అతిశయోక్కాదు.

రసపోషణ : భోజరాజీయ మందంతటా అనంతుడు తగు విధంగా రసపోషణ చేసాడు. ఈ కావ్యంలోని ప్రథాన రసం అద్భుతం. కథలన్నీ అభూత కల్పనలతో నిండి చదువుతున్నంతసేవు ఉత్కుంరను కలుగబేస్తాయి. అద్భుత రసానికి అంగాలుగా తక్కిన రసాలను అభివర్షించి కృతకృత్యుదయ్యాడు అనంతుడు. పుష్పగంధి రత్నమండనుల సమాగమ సన్నిహితంలో శృంగారం, బ్రహ్మరాక్షసుని ప్రవేశపెట్టినప్పుడు బీఫత్సు భయానకాలు, గోత్తు వత్సాన్ని విడవిచచ్చినపుడు కరుణ, పావకలోమ రాష్ట్రసుల యుద్ధ సందర్భంలో రౌద్రం తగిన విధంగా పోషింపబడ్డాయి.

కైలి : ఉత్తమ కైలీ లక్ష్మణాలైన అర్థ సౌలభ్యం, గాన మాధుర్యం, నవరసోచిత పదప్రయోగం, సహజగాంభీర్యం, మూర్ఖవం, బౌపదేశిక సంపద భోజరాజీయ కావ్యమంతటా వెల్లి విరుద్ధా కావ్యానికి వైస్తోయిన్ని చేకూర్చాయి. నునిశితగాన మాధుర్యానికి “ఆలోల మందానిలాధూత లత మాడికై నినుగాంచి హర్షకంపనమతోడ, రత్నిపుఱబ్బోప హరమునఁ ల్రీతునిజేయు గతిఁ గతిఁ చూపులు గడలు కొనగు” (7-110) అనే పద్యం చిన్న ఉదాహరణ కాగా,

“జెప్పుగు జూచి సిగువడు
జెప్పుగుజెప్పక యున్నదీరదే
జెప్పుదగాక; యంచుగెగి
జెప్పు దలంచు.....”

[4-259]

అనే పద్యం అర్థ సౌలభ్యానికి ఉచితమైన తార్మాణం. ఇక నవరసోచిత పద ప్రయోగానికి సహజగాంభీర్యానికి, మూర్ఖవానికి. బౌపదేశిక సంపన్నతకు భోజరాజీయ కావ్యం నుండి కోకొల్లలుగా ఉదాహరణలను ఉదహరించవచ్చు. అవి ఎవరికి వారు చదివి ముగ్గులు కావటం నముచితం.

చిత్రవిచిత్రాలైన కథలతో రచనావైదువ్యంలోను, వర్షనా వైచిత్రిలోను. కథా కథనంలోను ఎవరికి తీసిపోని అనంతామాత్యుడు తన కావ్యాన్ని కాంతా నమ్మితంగా, ద్రాక్షాపాక నిర్మిషంగా, మనోహరంగా, వైతిక దీక్ష నమ్మితితంగా వెలార్చిన కవి లిటి. ఎడ తెగక వీచే మందమారుతంలాగ అతిమనోహరమైన రచనతో, సందర్భాను సారంగా చేర్చబడ్డ సామెతలు జాతీయాల మేళనంతో నజీవమైన భాషలో, ముగ్గాంగనలాగ మదికి అనందాన్ని చేకూర్చి పారకులను అలరిస్తుంది భోజరాజీయం.

“గాఢనీహరంబు గప్పినదప్పునే మార్తాండ చింబ
విన్నారిపెంపు, నీఱుపై గవిసిన నాఱంగ
నేర్చునే ప్రకటిత దావ పావకునివేడి.....”

[7-207]

అన్నట్లు భోజరాజీయ కావ్యమందంతటా అనంతుని సహజ కవితాధార, కల్పనా ప్రతిభ ప్రకాశిస్తూనే ఉంది. ఇంతటి ప్రతిభ ఉండి కూడ పూర్వ కవుల కవిత లాగ తన కవిత్వం అందరికీ రుచిస్తుందో లేదో అంటూ (1-7c) కనీసం చిన్న పెల్లల ముద్దు పలుక్కల్లాగానైనా ఉంటుంది కదా అనుకునే ఈతని సౌబ్యం ప్రశంసనియం.

కవివ్యక్తిత్వం : అనంతామాత్యాడు తన గ్రంథంలోని కథలన్నింటిలో మానవులు అవస్యం ఆచరించాలిన ధర్మాలను ప్రతిపాదింప చేసాడు. ముఖ్యంగా నత్యప్రతినిష్టే జీవిత పరమావధి అని తెలియ చేసే కథలే ఎక్కువ. మహా ధర్మ ప్రతిపాదకాలైన కథలలో పారకుల్ని ముగ్గుల్ని చేయటమే అనంతుని కావ్య రచనా పరమార్థ దృక్ప్రథంగా వ్యక్తమౌతుంది. అనంతుని కథలన్ని ఏ కథ కా కథే సంపూర్ణమైనవుటికీ, దేనికది విడివిడిగా కాకుండా ఒక కథ నుండి మరొక కథ ఆయాకథల్లో ప్రతిపాదింపబడిన ధర్మసమర్థున కోసం ఉత్సవమై అవినాభావ నంబంధాన్ని నంకరించుకున్నాయి. అంతేకాకుండా అన్ని కథల్లోను అంతర్యాహానిగా ప్రవహిస్తున్న వైతిక నిష్ఠ, ధర్మబలం, శారీర బలం కంటే సహస్రాధికమని, అవి క్రూరరాక్షసుల్ని సాధువులుగాను, క్రూర మృగాలను గంగిగోవులుగాను చేయగలవని నిరూపించాడు అనంతుడు. శిల్ప ప్రాణిమతో, చమత్కారమ్మార్థితో, వర్షనా వైవిత్తితో విరాజిల్లతున్న భోజ రాజీయులోని కథలు సీతి, శిల్పం భిన్నం కావనే స్థాంతానికి లఙ్క్యలు. ఎలాంటి పెట్ట కథనైనా నంపూర్ణ కావ్యంగా మలచి, ప్రసన్న గంభీరమైన కైలితో నీతిని, శిల్పాన్ని సమేళన పరిచి కావ్యంలో ఆ రెండు సమానంగా వెలుగొందే టట్లు చేయగలగటం ఈతని శిల్పం. ప్రతి కథలోని ప్రతి పొత్తును ఈ సీదాంతానికి పరమ దృష్టాంతంగా మలచి, నాటకం లోని పొత్తుల్లాగ మన మనసః ఘలకం మీద ముద్రింప బడేటట్లు చేయటమే అనంతుని రచనా సముద్రేశమనటం అతిశయోక్తికాదు. భాయాచిత్రం లాగ మదిలో కలకాలం ముద్రింపబడి అంధ సారస్వతాన్ని అలరించే చక్కని కావ్యం ఈ భోజరాజీయం.

“నకల విద్యల యందు జర్చింపగవిత యు
 త్సైష్ట మండ్రది నిత్య కీర్తి కొఱకు
 న్ధా ప్రీ కొఱకును వ్యవహరలక్షణం
 వెత్తిగెడు కొఱకు ననేక విధము
 లగు నమంగళముల హారియించు కొఱకును, ను
 చిత నిత్య సౌభ్య నంసిద్ధి కొఱకు

నొనరి గాంతా నమ్మితోవదేశంబునఁ

శ్రీతియై హీతమావరించు కొడుకు
నమ్మెగాన బెద్దలాదరించెదరంచు

నేర్పు కొలఁది.....

[1-60]

ఆచంద్ర తారార్క్షింగా నిలవదగ్గ కావ్యాన్ని అందిచ్చి కీర్తి భాజనుడైన అనంతుని రచనా వైదుష్యాన్ని గురించి ప్రతి అంగాన్ని వివరించడానికి కాలశ్శల పరిమితులు చాలపు. అప్పరూపమైన, మధురకథానికరమై ఊత్తమోత్తమంగా విరాజిల్లతున్న భోజరాజీయం, హోతన, శ్రీకృష్ణదేవరాయ, నంది తిమ్మున, సూరణార్యుల వంటి విద్యుత్తపులకు అనుకరణ యోగ్యమైన దంటే అది ఎంతటి ఊత్కృష్ట కావ్యమో స్వప్నమాతోంది. కాబట్టి భోజరాజీయం అంద్ర సారస్వత నందనవనంలో అనదృశ కావ్యం అనటం అతిశయోక్తి కాదు. పునర్త్కీలేకుండా కథా రూపంలో నీతులను బోధించి వినోదం కల్పించిన అనంతుని కావ్యం ఎవరికి వారు చదివి అనందించ దగ్గ వక్కని కావ్యం.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

తలిర్పగ = అతిశయించగా

బోపుడి యుండున్ = సరిపడ ఉండును

తుష్టి = సంతృప్తి

ఊళ్లు = పాలువేతికేటప్పుడు ఆవుకాళ్లకు కట్టినకట్టు

తెత్తలు = జబ్బు, రోగం

కురు మట్టము = పొట్టి

న్నుర చాపము = మన్నుదుని బాణము

సాయకము = బాణము

అంబరము = ఆకాశము

ప్రుక్క = ముకుళించు

పొడతెంచెన్ = ఉదయించెను

ఎగ్గాడిన = దూషించిన

తీరదు = చక్కబడడు

నీహరము = మంచు

మార్కాండ బింబము = సూర్య బింబము

విస్మార్తి = ప్రకాశం

పావకుడు = అగ్ని

ఉత్కృష్టము = ప్రేషము

హరించు = అడగు

హితము = యోగ్యము, మేలు, మంచి.

ఆధార గ్రంథాలు

1. భోజరాజీయము—వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రలు అండ్ నన్స్,
చెన్నపురి, 1952.
2. భోజరాజీయము—ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఆకాడమిా, హైదరాబాదు.
1969.
3. సమగ్రాంధ్ సాహిత్యము—(5 వ నంపుటము) ఆరుద్ర, యం.
చేషాచలం అండ్ కంపెనీ, ముద్రాను.
4. ఆంధ్ సాహిత్య చరిత్ర—కీ. కే. డా॥ పింగళి లక్ష్మీకాంతం, అంధ్
ప్రదేశ్ సాహిత్య ఆకాడమిా, హైదరాబాదు 500 004.

వీరభద్ర విజయము — బమ్మేర పోతన

సమాక్ష : వట్టిపల్లి సీతామహాలక్ష్మి

【 జన్మసంఖం : కొప్పురు. ప.గ్. కెల్లా. జనసం—15-9-1951. ఎం.వి. శక్యగం — తెలుగు ప్రధానుల్లో పథకం — తెలుగు రామ, అంగ్ర విశ్వవిద్యాలయం, హైదరాబాదు. 'ఆధునికాంగ్ర పాపాత్మణంలో మార్కు కవిత్వం' అన్న అంగ్రంతై కిషాక్.డి. వట్టానిక వరిశోరన చేస్తున్నాడు. ప్రచురణలు — శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరరావులు — రాంగితావరి, మాతృమందిరము — నంమి సంగ్సరణము మొ. నవరాత్రి మొ. కుత్రికంలో ప్రచురింపబడ్డాయి. రేడియో ప్రసంగాలు — 'శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు — రాంగితావరి' మొ. ఆరు.】

కవిజీవితాధులు :

శివకథా ప్రధానమైన 'వీరభద్ర విజయము' అనే ప్రబంధాన్ని రచించిన పోతన క్రీ.శ. 1380 ప్రాంతంలో జన్మించి నుమారు 1440 వరకు జీవించాడు. పోతన నియోగి. ఇతని తండ్రి సాధుగుణాధ్యాదు, బహుకూనిధియైన కేసయ. లక్ష్మీ కన్య (ఈమెనే భాగవతంలో లక్ష్మీమాంబగా పేరొక్కన్నాడు) ఈతని తల్లి. గురువు సోమునాథుడు. ఇతని జంచిపేరు బమ్మేర. ఇతని జన్మసంఖలం నిజాం రాష్ట్రంలోని వరంగల్లుకి సమాప గ్రామం అయిన బమ్మేర. ఈ కృతి రచనాకాలంనాటికి పోతన శైవమతాధిమాని. శైవమత స్వీకారం తండ్రి దగ్గరనుండే ప్రారంభం అయినట్టు మనకు తన తండ్రిసిగుర్చి చెప్పిన 'శైవశాస్త్రమతము గనియె' అనే విషయాన్ని బట్టి తెలుస్తోంది. వీరభద్ర విజయరచన చెయ్యాలనుకునే నాటికి పోతన చిన్న వాడు. అప్పటికే కవిత్వం రాయడం నేర్చాడు. అరోజుల్లోనే ఇహపరాల్సో కీర్తిని గడించే ఒక పుణ్యకథను రాయాలనే ఉద్దేశం కలిగింది. ఆ సమయంలో పోతన గురువు, నకల శైవశాస్త్ర రహస్యాన్ని తెలిసిన ఇవ్వటూరి ఆరాధ్య చంద్రుడైన సోమునాథుడికిట్టి పిలిచి, 'వింతపండువు బోలెను వీరభద్ర విజయమెల్లను విని గడువేడ్కుయియ్యె, నది తెలుంగున రచియింపు మఖిమతముగ' అని కోరాడు. 'పిన్నవాడననియు, చెక్కు నంస్కృతులను, వినని వాడననియు వెఱపుమాను' మని ప్రోత్సహించాడు. గురువుసాద దివ్యమహిమ చేతను, వీరభద్రేశ్వర ప్రసాదం వల్లను, వాయవురాణసారమైన వీరభద్ర విజయ కథను తెలుగున రచించాడు. 'జనశిక్షిత విహితాక్షరాభ్యాసండనై' అని మొదట విద్యాభ్యాసం తండ్రి దగ్గర చేసాడని తెలుస్తోంది.

భాగవత కర్తృయైన పోతన వీరభద్ర విజయం కాక భోగినీ దండకం, నారాయణ శతకం కూడా రాసినట్లు అంధ వాచ్చియకారుల అభిప్రాయమై ఉంది.

కథాపంగ్రహం : వీరభద్ర విజయం నాలుగాశ్వసాల ప్రబంధం. ఇందు లోని కథావృత్తాంతం వాయువురాజం నుండి గ్రహింప బడింది. వాయుదేవుడు మునులకు ఈ కథను నవిష్టారంగా వినిపించినట్లు రచింపబడింది. రజత ధరణీ ధర శిఖరంపైన పరమేశ్వరుడు పర్వత రాజశ్రుతితో కొలువై ఉన్న నమయంలో, దేవసురముని గంధర్వులేతెంచి శివుని స్తుతిస్తుండగా దత్తుడక్కడికి వస్తాడు. శివుడు వారినందర్నీ గౌరవించి, అనంతరం దత్తుణ్ణి గౌరవించాడు. అందుకు దత్తుడు శివుడు తనని వారందరి ముందూ అవమానించినట్లు భావించి, కోపగించి, ప్రతీకారంగా ఒక యాగాన్ని చెయ్యడానికి నిశ్చయించుకొంటాడు. దేవతలు మునుల్నందర్నీ ఆహ్వానించి శివరహితంగా యజ్ఞాన్ని ప్రారంభించాడు. ఆ యజ్ఞ వార్త నారదుడివల్ల తెలుసుకొన్న దాక్షాయణి శివుడికా వార్త తెలిపింది. శివుని ఆజ్ఞ గైకొని యజ్ఞాన్ని చూడటానికి బయలుదేరింది. దత్తుడామెను ఫిలవని పేరంటానికి పచ్చిసందుకు తిరస్కరించడమే కాకుండా శివుణ్ణి నిందిస్తాడు. శివ నిందను భరించలేని దాక్షాయణి శివయోగాగ్నిని సృష్టించుకొని దేహాత్మాగం జేసింది. జిరిగిన వృత్తాంతాన్ని తెలుసుకొన్న శివుడు వైవన్యతమనువు నాడు దత్తుణ్ణి కడతేరుస్తానని శపిస్తాడు. ఆ తరువాత దాక్షాయణి హిమవంతుడికి కూతురుగా జన్మించి, శివుణ్ణి భర్తగా ధ్యానించింది. యవ్వునవతి కాగానే హిమ వంతుడు పార్వతిని శివుడి పుష్పామకై నియమించాడు. ఇది ప్రథమాశ్వసంలోని కథ.

ద్వితీయాశ్వసంలో తారకాసురుడు దేవతల్ని పెడుతున్న బూధల్ని బృహపూ నృతి బ్రహ్మకు చెప్పడంతో కథ ప్రారంభం అవుతుంది. శివపార్వతులకు జన్మించే కుమారుడివల్ల తారకాసుర నంహారం జరుగుతుందని బ్రహ్మ దేవతలకు తెలియ జేశాడు. శివుడి తపోభంగానికి ఇంద్రుడు మన్మథుణ్ణి నియమించాడు. ఈ విషయం తెలిసిన రత్నిదేవి మన్మథుణ్ణి వారిస్తుంది. రత్నిదేవి వారించినా వినకుండా మన్మథుడు శివుడికి తపోభంగం కలిగించి ముక్కంటి కంటి మంటకు గురొతాడు. హిమవంతుడు పార్వతిని ఇంటికి తీసుకొని పోగా, శివుడు ఎలుకత వేషం వేసుకొని పార్వతి వద్దకువచ్చి, పరమేశ్వరుని కొఱకు తపస్సు చెయ్యమని చెపుతాడు. తల్లి తండ్రుల అంగీకారంతో పార్వతి వనానికి వెళ్ళి తపస్సు చేయగా, పరమేశ్వరుడు మెచ్చి మాయా వటువు వేషంలో వచ్చి అమెను పరీక్షించి, ప్రత్యుషమై, తన మనోరథాన్నామెకు తెలియజేస్తాడు.

పరమేశ్వరుడు నత్తమహర్షుల్ని పీలిచి వారిని తన తరఫున పెళ్ళి పెద్దలుగా హిమవంతుడి వద్దకు వంపించగా, హిమవంతుడు వారిని పూజించి గౌరవిస్తాడు.

పార్వతీ పరిణయానికి బ్రహ్మది దేవతలందరూ వస్తారు. శివుడు గణాధిపతిని కూడా వివాహానికి తీసుకొనివస్తాడు. వివాహానంతరం పార్వతి శివుడి కంఠం నీలంగా ఉండటానికి కారణం అడుగగా త్రీరసాగర మథన వృత్తాంతాన్ని శివుడు వివరించాడు. ఇది తృతీయాన్యానంలోని కథ.

వైవస్వత మన్మంతర మవడంచేత దత్తుడు ద్వితీయ యజ్ఞం ప్రారంభించి శివుణ్ణి తప్ప మిగిలిన వారందర్నీ ఆహ్వానించాడు. అందుకు దధిచి దత్తుణ్ణి మందలించినా లెక్కచేయక, దత్తుడు దధిచినే అవమానించాడు. దధిచి కైలా సానికి పోయి శివపార్వతులకీ వృత్తాంతం తెలియజేయగానే, వారు కోపించగా, శివుడి కోపంసుండి వీరభద్రుడు, పార్వతి కోపంసుండి భద్రేశ్వరి పుట్టి దత్తు యజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేశారు. విజయంతో దేవతలభంణితాంగాల్ని తీసుకొని ఇరువురు కైలానం రాగా, శివుడు బ్రహ్మది దేవతల్ని అనుగ్రహించి వీరభద్రుడికి పట్టం కట్టడంతో నాలో ఆశ్చానం ముగుస్తుంది. ఇది స్వాలంగా వీరభద్ర విజయంలోని కథ.

వీరభద్ర విజయ కర్తృత్వం, రచనాకాలం అనే విషయాలు పలుచర్చలకు లోనయ్యాయి. ఇందులో మొదటిది వీరభద్ర విజయం పోతన రాయలేదని కొందరు పండితుల వాదన. ఈ గ్రంథరచన్ని భాగవతంతో పోల్చి పరిశీలిస్తే పోతన రచనలూ అనిపించదని, కాబట్టి పోతన రచన కాదని ప్రభావంగా వీరివాదం. కానీ అలా పరిశీలించి చూచినప్పుడే ఇది ఒక మహాకవి ప్రాథమిక రచన అనిపిస్తుంది. అంతేకాక భాగవతం, వీరభద్ర విజయగ్రంథ పీటికల్లో ఇచ్చిన వంశవృక్షాల్ని, వంశ నామధేయాల్ని పరిశీలిస్తే సమానంగానే ఉన్నాయి. ఇక రచనాకాలం విషయం—ఇది భాగవత అనంతర రచన అనేది. భాగవతంలో చేసిన శివనిందా దోషం పోగొట్టుకోటానికై వీరభద్ర విజయం రాశాడని కొందరివాదన. అయితే ఈ సంగతిని తెలిపే పద్యం కొన్ని ప్రతుల్లో మాత్రమేఉంది. అది ప్రక్కిత్తం కావచ్చ. అటువంటి శివనింద వీరభద్ర విజయంలో కూడా విశేషంగానే ఉంది. రచనా విధానం, శైలిని పరిశీలించినప్పుడు వీరభద్ర విజయం పోతన రచనే అనిపిస్తుంది. భాగవత రచనాకాలంనాటికి వీరభద్ర విజయ రచన కాలంనాటికి కాలంలోను, కవి వయస్సులోను వ్యాఖ్యానం ఉంది కాబట్టి ఈ రచన కొంత పేలవంగా ఉంది అనిపిస్తుంది.

వస్తువు : ‘వాయువురాణ సారంబగు నీ కథా వృత్తాంతం బంతయు దెలుంగున రచియింపుము’ అని తనగురువు అనతి అని కవి పీటికలో చెపుకున్నాడు. కాబట్టి ఈ కథకు మూలం వాయువురాణం. ఈ కథావస్తువు బ్రహ్మండ లింగ వురాణాల్లోనూ, కాశిభండ భాగవతాదుల్లో కూడా ఉంది. అయితే పీటిల్ దేనిలోనూ దత్తుడు రెండుసార్లు యజ్ఞం చేసినట్టులేదు. ఇది ఒక వాయువురాణ

లోనే ఉంది. వాయువురాణంలో చెప్పబడిన యజ్ఞద్వయాన్ని గ్రహించి ఆ రెండు యజ్ఞాలకీ మధ్య మన్మథ దహనం, రత్నివిలాపం, శివపార్వతుల కల్యాణ ఘట్టాన్ని బోధించి, వర్షనలతో ఒక ప్రబంధంగా సంతరించాడు కవి. ‘తెనుంగున’ రచించేటప్పాడు కొన్ని తావుల్లో సందర్భానుసారంగా మార్పుల్ని చేశాడు. వాయు వురాణంలో దక్కయజ్ఞానికి నతీదేవి వెళ్ళేటప్పాడు నతీపరమేశ్వరుల మధ్య ఎటు వంటి వాదంలేదు. అనువాదంలోకూడా మూలంలోలాగే ‘పిలువని పేరంటా నికి’ వెళ్ళినట్టు చెప్పాడు. అంతేకాక ‘పిలువకున్నను కన్యలకుఁ బుట్టిన యిండ్కుఁ బోవలోకమునైచ్చును’ అని యాగాన్ని చూచి రమ్మంటాడు శివుడు. అయినప్ప తీకి నతీదేవి తండ్రిదగ్గరకు పోవ నిరాకరిస్తుంది. కానీ శివుడే అనునయించి పంపిస్తాడు.

రచనలో స్వతంత్రించడమే కాకుండా కొందరు ప్రాచీన కవుల్ని అనుకరించాడు. పీరికలో వాల్మీకి, బాణ, కాళిదాన, మాఘ, భోజ, భారవ్యాది సంస్కృత కవుల్ని, నన్నయ, తిక్కన, రంగనాథ, వేములవాడ భీమకవి మొదలైన తెలుగు కవుల్ని అధిక భక్తితో ప్రపుత్తించాడు. పీరసైషుల్నందర్నీ స్తుతించాడు.

‘ఉన్నతగుణధర్య నన్నపార్య’ని పోతన తన గ్రంథారంభంలోనే అనుక రించాడు. ఇతని రచన ఆదికవి అనుకరణంతో ప్రారంభమైంది. ‘శ్రీ వాణి గిరిజాస్మిరాయదధతో వక్షోముఖాశ్చేషు....’ అనే నన్నయగారి ఆదివర్య ప్రారంభ శ్శోకాన్ని అనుకరిస్తూ ‘సిరియను వాణి గౌరియను ఇన్నగు కన్యకు మేనువాళ్ళ....’ అనే పద్యంతో గ్రంథారంభం చేశాడు. పీరభద్రుణ్ణి స్తుతించటంలో దండ రచించాడు. రతీమన్మథుల సంభాషణల సందర్భంలో నన్నెచోడుని కుమార కాన్ని సంభవాన్ని ఆధారంగా తీసుకొన్నాడు. రతీదేవి ‘నేర్చు మెడసి పలుమరు’ మన్మథుడికి బుద్ధిచెబుతుంది. శివమన్మథులకు గల వ్యత్యాసాన్ని గుర్తుచేస్తుంది. ‘అతని శరాసనవంబు కనకాచలము....’ అనే కుమారసంభవంలోని వృత్తపద్య భావాన్ని ‘భూకాంత తేరును బూతుల తేరును....’ అనే సీసపద్యంలో విధించాడు. కానీ ఈ ఘట్టంలో నన్నెచోడు చూపిన నేర్చు, రచనానై పుణ్యం పోతన రచనలో కనిపించదు. రతీ విలాప ఘట్టంలో కాళిదాను కుమార సంభవానుకరణ కనిపిస్తుంది. శివుడు తపస్స చేస్తున్న వనంలోకి ప్రవేశించి శివుడిపై చుప్పు బాణ ప్రయోగానికి నన్నుధృతే వింటిని నవరిష్టాన్న మన్మథుణ్ణి ‘విలుచూచున్ వెలిజాచ....’ (2-101) అని వర్ణించటం నాశనసోమన రాసిన ‘అరిజూచున్ హరిజూచున....’ అనే దాని అనుకరణ. ఇదేరకమైన భావంతో కూడిన రచన పరిపక్వ స్థితిలో భాగవతంలో నరకాసురుడితో యద్దంచేసే సత్యభామను వర్ణించటంలో (‘పరు జూచున్ వరుజూచు....’) కనిపిస్తుంది. పీరభద్రుడు దత్తుని యజ్ఞం ధ్వంసచేసి దేవతల వివిధాంగాల్ని కోసి శివుని వద్దకు తెచ్చి చూపినట్టు

చేసిన వర్ణన పండితారాధ్యని శివతత్త్వ సారంలో దక్కాధ్యర ధ్వంసంలో ఉంది. దానినే ఈ కవి గ్రహించాడు.

పాత్రవిత్రణ : పోతన త్రీలమనప్రత్యాన్ని నిశితంగా పరిశీలించి ఆ పాత్రల్ని చిత్రించేటప్పాడు ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించాడు. తండ్రియజ్ఞాన్ని గురించి శివుడికి తెలియజేయాలనుకున్న సందర్భంలో —

ఉ. చెప్పిన దప్పవచ్చునొకొ చెప్పకయున్నను రప్పవచ్చునో
తప్ప దొలంగరాని యది దారుణ మెమ్మెయి నాథుచేతనే
యొప్పునవైన నుండెదను యొప్పమినైనను నిర్వహించెదన్
రప్పిన బిన్న బుధియగు దాననుచన్ మదినిశ్చయంబుతోన్

[1-106]

అని పరిపరి విధాల సంశయిస్తుంది. వడవడ వణకుతుంది. చిడిముడిపాటును పొందుతుంది. చింతాకులమై వెడగుదనంతో ‘కడువాడిన పువ్వు’లా ఉండి, పెద వులు తడుపుకుంటూ, భయవడుతూ మెల్లమెల్లగా నడుస్తూ, తొప్పువడుతూ శివుని ఎదురుగా నిలిచి అనలు సంగతి చెఱుతుంది. మన్మథుడు రతీదేవి కొగిల్లో ఉండగా ఇంద్రుడతట్టి కార్యార్థమై తలుపుకుంటాడు. ఇంద్రుడు తలచుకోగానే మన్మథుడిలో మార్పు వస్తుంది. ఆ మార్పును గమనించిన రతీదేవి ‘పెరగన్నియలకు న్యాలబి’ తన్న మరచాడేమోనని అనుమానిస్తుంది. అనంగతి తెలిసే రాజవంభకు వస్తానంటుంది. ‘ఇల్లాండైన కులాంగనల్ మగలతో నేతెంతురా’ అని రాజవంభ లకు త్రీలు వెళ్ళి ఆపారంలేదని (2-26) అమెని వారిస్తాడు. ముగ్గులకు రాజ వనులు తెలియజేయ తగనివనే (2-23) అలోచన ఆ కాలంవారికి ఉండేది.

రజతగిరినుండి తిరిగి వచ్చిన దశ్మణి భార్య ‘మనయల్లుని మనబిడ్డను గనుగొంటిరె’ అని ప్రశ్నించి వారి విశేషాల్ని తెలుసుకోవటానికి చూపే చౌతున్ క్యంలో, తనకుమార్తె అల్లుక్క క్షేమసమాచారాలు తెలుసుకోగోరే తల్లి మనప్రత్యం గోరిస్తుంది. పార్వతీదేవి బాల్య వేష్టల్నిచూసి ఆమెను మేనక ముద్దుజేయ టాన్ని వర్ణించటంలో (1-191, 193) ఒకతల్లి తన కూతుర్చిచూసి ఎంతగా పొంగి పోతుందో కళ్ళకు కళ్ళినట్లు కవిపిస్తుంది.

వర్ణనలు : పోతన సందర్భానుగుణంగా వర్ణనలనేకం చేశాడు. ప్రబంధానికి కావలసిన వర్ణనలన్నీ ఇందులో ఉన్నాయి. అమరావతి పట్టణవర్ణన (2-31), ప్రకృతి వర్ణన (3-121), బంద్రోదయ వర్ణన (3-122, 123), తారక వర్ణన (3-118), కథాప్రారంభంలో నైమిశారణ్య వర్ణన; బీకటి వర్ణన (3-119), వన వర్ణన, పార్వతి తపస్సుజేసే తపోవన వర్ణన (2-239), మూడుకాలాల వర్ణన,

వీరభద్రుడు వీరవిషారం చేసేటప్పుడు యుద్ధవర్షన, వాలాసందర్భాల్లో నాయకా నాయకుల వర్షన, నాయక విరహవర్షన (2-212, 213), ఎలుకత వర్షన మొదలైన అనేక వర్షనలలో వీరభద్ర విజయ ప్రబంధాన్ని తీర్చిదిద్దాడు. ఈ వర్షనలన్నీ సందర్భాన్ని చెప్పితంగా ఉన్నప్పటికీ, పాత్రపోషణలో కొన్ని సందర్భాల్లో చెచిత్యం చెడిందనే చెప్పాలి. పార్శ్వతీని ఘాసివచ్చిన మునులు శివుడి ఎదుట అమెను ప్రత్యంగ వర్షాప చేయటం చ్ఛాత్రాన్ని తగినట్లుగాలేదు. ఇక్కడ ప్రబంధంలోని ఆషాదశ వర్షనలోని ఒకటైన నాయకా వర్షనమాత్రమే కనిపిస్తుంది. అలాగే శివ నిండ చేసిన దక్కుల్లి, సతీదేవి నిందించేటప్పుడు ఆ పాత్రలో ఉద్భత్త కనిపించదు (1.146). అక్కడ మనకు కనిపించేది శివహాషణ చేసిన వ్యక్తిప్రతింగి వీరకైవుడు ప్రయోగించే తీవ్ర వాక్యాలాలు, శివనిందని సహించలేని స్వమతాభిమానం.

కానీ ఎన్నో సన్నివేశాల్ని పోతన సందర్భాన్ని చెప్పితంగా రూపొందించాడు. హిమ వంతుడు తనకుమారై వివాహసికి రావలసిందిగా బంధువులకు లేఖలు పంపి స్తాడు. అవి ఎవరెవరికంటే —

మత్త. వెండికొండకు బైణి కొండకు వింధ్యయన్ బలుకొండకున్
చండభానుడు దోషు కొండకు సాగరాంతపు గొండకున్
మండనం బన నొప్పుకొండకు మందరంబను కొండకున్
కొండరాయఁడు పంపె లేఖలు కోటికాలరి పంక్తిచేన్. [3-110]

ఈలా వర్ణించటంలో చెచిత్యం జంది. హిమవంతుడు పర్వతరాజు. అతని బంధువులు కూడా పర్వతాలే అయిఉండటం సహజం. ఇంతేగాక అనుష్ఠాని పాటించి పద్యానికి, భావానికి ఒక విషాత్మరూపాన్ని కల్పించటం పోతన ప్రత్యేకత.

రసం : వీరభద్ర విజయంలో ప్రధానమైంది భక్తి. శైవకావ్యాల్లో సహజ మైన భక్తి వీరం పోషింపబడింది. దక్కుడు శివనింద చేసినప్పుడు సతీదేవి అవ మానం పొందిన సందర్భంలో రాద్రరసం; పార్వతి శివుడికి సపర్యలు చేసే సమయంలోను, రత్నిమన్మథుల్ని వర్ణించటంలోను, వివాహసికి తరలివచ్చిన శివుణీ చూసిన తీర్మలను వర్ణించటంలో శృంగార రనం; మాయా వటువుని పట్టి దండిం బాలని పార్వతి చెలికత్తెలు ప్రయత్నించే సందర్భంలో అధ్యాతరసం; వీర భద్రుడు భద్రేశ్వరి ఆవిర్భవించినప్పటి నుండి దక్కయజ్ఞ ధ్వంసం చేసేవరకూ రాద్ర, వీర, బీథత్యాద్యుత భయానకాదిరసాలు; మన్మథుడు భన్మం అయిన అనంతరం రతీదేవి విలపించే సందర్భంలో కరుణరనం; శివుడు తిరిగి ఏవరి దేహ భాగాల్ని వారికి ఇచ్చాడని చెబుతూ ‘భారతి ముక్కను భారతి కిప్పించి, ముక్కన

కొన మంచి ముత్తెమిచ్చే' అని వర్షింహటంలో సున్నితమైన హాస్యం; ఈవిధంగా నవరసాల్లో పెక్కురసాల్ని సందర్శించితంగా పరిపోషించి కావ్యానికి వన్నె కూరాచడు కవి.

ఆంశ్చిర్యత: ఏ కావ్యమైనా ఆ కాలంనాటి పరిస్థితులకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తుంది. వీరభద్ర విజయంలో కూడా కవి ఆనాటి సాంఘిక అచూరాలు, కట్టుబాట్లు, వివాహపద్ధతులు నేర్చుగా వివరించాడు. పార్యతిని వివాహం చేసు కోవడానికి నిశ్చయించుకొన్న శివుడికి, హామివంతుడివద్దకు బెద్దల్ని పంపి పార్యతిని అడగవలసిందిగా, అమె చెలికత్తెలు తెలియజేస్తారు. వరుడు తరపు వారే వధువు ఇంటికివచ్చి అడగటం ఆచారంగా ఉండేది. దానికి మాట్లాడే పెద్దలు—

క. బలముగలవారు నివృణత
గలవారును బుధి నీతిగలవారును ని
ర్ములత గలవారు సంపద
గలవారు వివాహతతికి గావలయుధరన్.

[3-23]

అందుకే శివుడు నద్ద మహార్షుల్ని పంపిస్తాడు. వివాహ విషయాలు మాట్లాడే టుప్పుడు వరుడు కన్య తండ్రికి కొంత కన్యాశుల్గుం చెల్లించి నిశ్చయం చేసుకోవడం ఆచారంగాకనిపిస్తోంది (2-307). బుధుల్ని పంపిస్తూ చెప్పిన మాటలు—

సీ. శీతాచలేంద్రుని కూతురు బార్యతికన్వ
నతిమోదమున మాకు నడిగిరండు
ఉడురాజవదనకు సుంకువేమడిగిన
నెంతైన మైకొని యిచ్చిరండు
మదిరాళ్ళి నాతండు మనకిచ్చునట్లుగా
చెంపారనుంగ్రమురు పెత్తీరండు
పాలకూళ్ళగుడిచి భాలనుమనసొమ్ము
చేసిరండను వొందు జేసిరండు
ఇదియె మాకు మెచ్చు నెల్లభంగులనైన
దీనిఁ జేయవలయురు దెలుగు మెతసి
కదలిపోవ నిదియె కడుమంచి లగ్నంబు
భూధరేంద్రవురికి తోయిరండు.

[3-27]

దిన్నిబట్టి పెళ్ళికి మాట్లాడటానికి వెళ్ళిన పెద్దలు ఉంకువచ్చి, ఉంగరం పెట్టి, పాలకూళ్ళను భజించి వచ్చేవారని తెలుస్తోంది. కూతుళ్ళ పెళ్ళిక్కును వివాహ సంబంధి విషయాల్ని మాట్లాడే పెద్దలు తల్లులే (3-29). అందుకే మేన

కతో మాట్లాడటానికై శివుడు మునులతోపాటు అరుంధతిని పంపిస్తాడు. పెళ్ళి కుమారైను శభముహా ర్దంలో నువ్వు వీరంపై కూర్చోపట్టి పుణ్యహజలాల్చి శిరస్సుపై జల్లి కల్యాణ వాద్యాలు మోగుతుండగా ముద్రారోహణం చేసి, ఉంకువ ఇచ్చే పద్మతి ఉంది. వివాహం నిశ్చయమైన తర్వాత బంధువులందరికి శభలేఖలు పంపే ఆచారంకూడా ఉంది (3-97, 3-108, 3-109), పెళ్ళిలగ్నాన్ని నిర్ణయించడానికి తమ పెద్దింటి అరుగుమిద ఘడియారం కట్టించేవారు.

శభముహార్మానికి ముందు వధూవరుల చేత మంగళస్నానాలు చేయించే వారు. విడించిని కస్తూరితో అలికించి ముత్యాలతో ముగ్గులు పెట్టేవారు. పెళ్ళి కుమారైను తల్లి తీసుకొనివచ్చి రత్నవీరంపై కూర్చోపట్టి పసుపుట్టేంతలతో దీంచి మంగళ వాద్యాలు మోగుతుండగా తలంటుతుంది (3-165, 166). పుణ్యశ్రీలు అనేకరకాల వస్తువుల్ని వళ్ళింలోపెట్టి పాటలు పాడుతూ ఎదురు వస్తారు (3-170). వివాహం జిరిగే నందర్ఘంలో వధూవరులమధ్య తెరపెట్టడం, మధుపర్మాల్ని ఇవ్వడం, తెరతిసిన వెంటనే వరుని చూడమని చెప్పటం (3-179), తరవాత తలంబ్రాలు పోసుకోవడం మొదలైన ఆచారాలున్నాయి (3-183). పెద్దింటిలోమండి పెళ్ళిఅరుగుమిదకి వచ్చి అక్కడ హేశామం చేస్తారు (3-184). హోతన పొర్చుతివరమేశ్వరుల నాలుగురోజుల పెళ్ళిని మనో హారంగా వర్షించాడు. వివాహంలో తలంబ్రాలదే ప్రాధాన్యతగా కనిపిస్తుంది. మంగళసూత్రధారణని గూర్చిన ప్రస్తావనలేదు. కానీ రతీ విలాప ఘట్టంలో ‘మంగళ సూత్ర బంధం’ గురించిన (2-126) ప్రస్తక్తి ఉంది.

ఈంధింగా ఆనాటి దేశకాల పరిస్థితుల నన్నింటిని సందర్భాభితంగా కథలో చౌప్పించి శివకథాప్రధానమైన కావ్యంగా ఈ గ్రంథాన్ని మరిచాడు కవి.

సీ. కరమొప్ప నీనీల కంర స్తవంబులో

నబల యొక శ్లోక మైనఁ జాలుఁ

గరమొప్ప నీనీల కంర స్తవంబులో

నబలయర్థ శ్లోకమైనఁ జాలుఁ

గరమొప్ప నీనీల కంర స్తవంబులో

నబల పాదశ్లోకమైనఁ జాలుఁ

గరమొప్ప నీనీల కంర స్తవంబులో

నబల కించిన్నా త్రమైనఁ జాలుఁ

విమలభక్తితోడ వినినఁ బరించిన

సజ్జనుండు సకల సంపదలును

గలిగి భవములేక కై లాసహసుఁడై

నన్నుఁ జేరియండు నలిననేత్ర.

అని నోరు నోవ్వంగ హరుని కీర్తించిన గ్రంథం ఇది. సహజ పాండిత్యని తోలిరచన అయిన వీరభద్ర విజయంలో కోరక దశలో పొడచూపిన కెవితా రీతులే భాగవతంలో సహస్ర వికసితాలై కావ్యసౌరభాన్ని వెదజల్లాయి.

కొన్నిపదాలకు అర్థాలు

అమవు = ఉపాయం, విధం, అవకాశం

అబల = శ్రీ

ఉంకువ = కన్యాపుల్కం

ఉడురాజవదన = చంద్రుడివంటి ముఖం కలది, పార్వతి

ఎమ్మెయి = ఏవిధం

ఒప్పుమీ = కీడు, తప్పు

ఒప్పు = సమ్మతి

కరము = మిక్కిలీ

కాలరి = దూత

కించిత్ = అల్పం, కొంచెం

కుడుచు = భుజించు

కైలాసవానుడు = కైలాసంలో నివసించేవాడు, శివుడు

కొండరాయడు = కొండలకు అధిపతి, హిమవంతుడు

చండభానుడు = సూర్యుడు

తత్తి = సమూహం

ధర = భూమి (కొండ)

నలిన నేత్ర = తామరపువ్వులాంటి కన్ములు కలది, పార్వతి

సీలకంరుడు = కంరం సీలంగా ఉన్నవాడు, శివుడు

పాలకూళ్ళు = పాలతో తయారుచేసే పీండివంటలు

పెంపార = గొప్పగా, అతిశయంచగా

పైడికొండ = బంగారపుకొండ, మేరువర్యతం

ఘంగుల = విధాల

ఘవము = పుట్టుక, నంసారం

భూ ధరేంద్రపురి = హిమవంతుడి పట్టణం

మందనము = అలంకారం

మదిరాక్షి = మత్తెక్కిన కన్ములుకలది, పార్వతి

మందరము = కవ్యంకొండ

మెఱసి = ప్రకాశించి

పైకోను = సమ్మతించు

మోదము = సంతోషం

లగ్గము = పుభముహూర్తం

లేబులు = పుభలేబులు

విమలభక్తి = నిర్మలమైనభక్తి

వెండికొండ = కైలాసం

శీతావలేంద్రుడు = హిమవంతుడు

సాగరాంతపు కొండ = పడమరన గల కొండ.

ఆధార గ్రంథాలు

1. వీరభద్రవిజయము — వావిళ్వారి ప్రతి - 1952
2. పోతన — శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు
3. పోతన — ఇతరకృతులు — డా. వేదుల రాజేశ్వరి
4. సమగ్ర అంధ సాహిత్యం — శ్రీ ఆరుద్ర
(5 వ సంపుటం)
5. అంధ కవితరంగిణి — శ్రీ బాగంటి శేషయ్య
(6 వ సంపుటం)

శ్రీంగారచాకుంతలము — పిల్లలమత్తి పినపీరభద్రుడు

నమింత : డా॥ ఎల్. చక్రధరరావు

[ఇన్నప్పుడు : తఱకు పచ్చిమ గోహాపరి జిల్లా. జననం 3-7-1939 ఎమ్.ఎ., పిఎస్.డి.; శాస్త్రమా (పొంది), సీవియర్ కిష్టమా (సంస్కృతం), ఉపస్థితములు; తెలుగు జ్యోతిష్ట్రోపిక్ పదక వ్రధాన సంపాదకులు — తెలుగుశాఖ, అంద్ర విశ్వకొవరిషట్, వార్తెర్లు. ముద్రింత కృతులు — కేళవశతకము, శాస్త్రమాప్రత్తి వ్యాసములు, దేశికవిత; కవితా సంకలనం (నన్నుయు — పీరేచింగంగం), శ్రీ యం. ఆర్. అప్పురావు సమ్మాన సాహిత్య సంచికాసంపాదకులు, అనేక పరిశోభక వ్యాసాలు ముద్రించబడ్డాయి. 11 రేసిమా ప్రసంగాలు చేశారు.]

పిల్లలమత్తి పినపీరభద్రుడు క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్దికి వెందిన మహాకవి. ‘విద్యాభారతీజాని’ అని పేరు బడ్డ గాదిరాజుకు నాగమాంబకు వలునోముల ఫలితంగా పినపీరభద్రుడు జన్మించాడు. పీరి ఇంటిపేరు ‘పిల్లలమత్తి’. ఈ కారణంగా కొందరు ఈ కవి జన్మస్తావాన్ని తెలంగాణాలో నగ్గొండజిల్లాలో ఉన్న పిల్లలమప్రిగా భావించారు. పినపీరన తన ‘శకుంతలాపరిషయము’లో నెల్లారు జిల్లాలోని ‘సోమరాజుపల్లి’ని విపులంగా వర్ణించటంవేత ఈ కవి జన్మస్తావం ఇదే అని కొందరి ఊహా. పినపీరభద్రుని జన్మస్తావం పిల్లలమప్రి కాగా రాజుశ్రయాన్ని కోరి నెల్లారుకు తదనంతరం కర్చాటరాజ్యాన్నికి ఈ కవి వెళ్లి ఉంటాడని మనం భావించవచ్చ. ఈ కవి నియోగి. ఈ మహాకవి ‘రమణీయ వాగ్రితి’లో ‘అవతారదర్శనము’ అనే గ్రంథాన్ని, తేటవడేటట్లుగా నత్కువిశ్రేష్టి ఆదరించేటట్లుగా ‘సారదీయము’ అనే ఆంధ్రికృత వురాణాన్ని అశేషశేముపీ విశేషంతో ‘మాఘమాహత్యుము’ను, ‘మునబుధి’తో ‘సముద్రసీత శయ్య’తో ‘మాససోల్లాససారము’ను రచించినట్లుగా శ్రీంగార శాకుంతలావ తారికను బట్టి మనకు తెలుసోంది. ఈ గ్రంథాలేవీ మనకు ఇప్పుడు లభ్యాలు కావు. శ్రీంగార శాకుంతలము, శకుంతలాపరిషయము అనే నామాంతరాలు కల ‘శాకుంతలకావ్యము’ను రచించి పంటరెడ్డి ప్రభువుల పరిపాలన కింద ఉన్న నెల్లారు మండలంలోని సోమరాజు పల్లిలో విపుల వైభవంతో వెలు గౌందిన చిల్లర వెన్న యామాత్యనికి పినపీరభద్రుడు అంకితమిచ్చాడు. క్రీ.శ. 1485-90 సంవత్సరాలలో విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన శ్రీసామవ నరసింహ రాయలకు ఇతడు తన జైమిని భారతాన్ని అంకిత మివ్యటమే కాకుండా

రాయలపై నవరత్నాల్ని రచించాడు. భారతీమంత్రోపానకుడైన పీటలమళ్ళీ పినఫీరభద్రుడు ‘వాణి నారాణి’ అన్నాడట. ఈ జనప్రతిని బట్టి ఈ కవి సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడని వశ్యవాక్యాని నిర్ణయించవచ్చు.

సంస్కృతాంధ్ర మహాభారతాల్లోను కాశిదానమహాకవి రచించిన ‘అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్’ గ్రంథంలోను ప్రఖ్యాతంగా ఉన్న శకుంతలాదుష్యంతుల ఇతి వృత్తాన్ని తీసుకొని కొన్ని మార్పులతో పినఫీరభద్ర కవి నాలుగు ఆశ్వాసాలలో 772 మార్పుగద్య పద్మాల్లో, శ్యంగార శాకుంతలాన్ని రచించాడు. హాస్తినాపుర విషులవర్షనాలో ‘శాకుంతల కాష్య కథ’ ప్రథమశ్యాసనం ప్రారంభ మాతుంది. అ నగరాధిపతి ఐన దుష్యంత మహారాజు గుణకీర్తనాసంతరం పుచ్చిందులు రాజుకు కామకలు అర్పించి క్రూరముగబాధనుంచి తమమ కాపాడవలసిందిగొ అభ్యర్థిస్తారు. భృత్య సామంత మాండవ్య నహాతుడై వేటకు వెళ్ళి దుష్యంతుడు గొల్లవర్షలో విక్రమిస్తాడు.

ఈక ద్వితీయశ్యాసనంలోని కథ : మర్మాడు మరల వేట కొనసాగించి దారికపే ఆశ్రమ హరిషాన్ని అమునరించి కణ్ణాశ్రమ ప్రాంతాన్ని దుష్యంతుడు నమిపిస్తాడు. అక్కడ శకుంతలాదుష్యంతులు పరస్పరం ఆకర్షితులోతారు. కణ్ణమహార్షి శిష్యుని వలన మేనక విక్షామిత్రుల పుత్రియే శకుంతల అనే సత్యాన్ని దుష్యంతుడు తెలుసుకొని సంతోషిస్తాడు. శకుంతలా దుష్యంతుల విరహ వర్షన చేయబడింది.

తృతీయశ్యాసనంలో కణ్ణశిష్యులు తాముచేసే అతిరాత్రం అనే యజ్ఞాన్ని రాక్షసులచారిమంచి రక్షించాలి అని కోరగా వారి వినతిని మన్మించి దుష్యంతుడు ఆశ్రమానికి వస్తాడు. శకుంతలకు దుష్యంతునికి జన్మించే పుత్రుడు యోవరాజ్య పదపీరంలో ఉండే పరతుపై అనమాయా ప్రీయంవదల నమక్కుంలో విక్షాంధరాభర్తకు విక్షామిత్రపుత్రుత్తికి గాంధర్వ వివాహం జరుగుతుంది. అ నమయంలో నవనధ్యంసానికి వచ్చిన మాకంద, శరభ, రవిజిహ్వ, పాటలవర్ష - కౌళికముబుల్ని నమరంలో నమూలంగా నర్స్యంపహస్యామి ఐన దుష్యంతుడు నాశనం చేసి మునీంద్రబృందానికి అనందాన్ని కత్తిస్తాడు. నిశావర్షన శకుంతలా దుష్యంతుల విరహవేదన సూర్యోదయవర్షన బమత్యారంగా కవిచే కావించ బడ్డాయి. పెదవ శకుంతలా దుష్యంతుల నమాగమం కవిచే బోచిత్య విలసితంగా వెల్లడించ బడింది. చిత్రం శకుంతలాయత్తం కావించి పృథివీపతి హాస్తినా వురానికి సామ్రాజ్య ప్రతిష్టక్త వెళ్లాడు.

చతుర్థశ్యాసనంలో కణ్ణమహార్షి సోమతీర్థం నుంచి నిజాశ్రమ భూమికి వచ్చి శకుంతల వల్ల యావద్యాంతాన్ని విని హర్షిస్తాడు. తన్న నమిపించిన

మని వర్యాలతో కణ్వుడు దుష్యంతవంశాభిజాత్యాన్ని కొనియాడి మాధ్యాహ్నా కాన్స్పాసానికి నదికి వెళ్లాడు. అనమయంలో దుర్వాసుడు కణ్వముని ఆశ్రమానికి వచ్చి శకుంతల తన ఉనికిని గమనించ లేదనే కోపంతో 'జ్యువతి యా సతిస్వాతముగాక' అని శపిస్తాడు. ఆ శాపాన్ని ఉపసంహరించ వలసిందిగా అనసూయ ప్రార్థించగా కృపాశడైనముని 'ప్రియండు ముద్రికా దర్శనంబు సేయనప్పుడే విద్రుమాధరిఁ గతిసి మెలగంగఁగల వాడు' అని శాపావధిని అనుభూప్రాప్తాడు. దుర్వాసాప్రవ్రథావాస స్పృహతి శకుంతలను పుంత్రీగా మరచి పోతాడు. గర్భంధరించిన శకుంతల నవమాసాలు పరిపూర్ణం కాగానే కుమారుణ్ణి ప్రపంచించగా ఆ దుష్యంతికి కణ్వమహార్షి భరతుడనే పేరు పెడతాడు. ఎంత కాలమైన దుష్యంతుడు శకుంతలను రాజుప్రాసాదానికి తీసుకుపోవటానికి ప్రయత్నించక పోగా సంశయగ్రస్తుడైన కణ్వమహార్షి కుల కన్యకా ధర్మాల్చి తెలిపి అనసూయా ప్రియంవదల్ని వృథతపస్సినీజనాన్ని ఇద్దరు శిఖ్యలతోడిచి రాజుపోలికి పంపుతాడు. నగరిలో కణ్వశిఖ్యులు భూమాలుణ్ణి దర్శించి పూర్వ వృత్తాంతాన్ని పరామర్చించి శకుంతలను భరతుణ్ణి పరిగ్రహించ వలసిందిగా కోరగా మునిశాపప్రభావంచే దుష్యంతుడు విన్ముఖి నంది విన్మయం పొంది నంయమించుల కోరికను తిరస్కరించి పేరోలగానికి వెళ్లాడు. నిండు కొలువుకు వెళ్లిన కణ్వ పరిపారంలోని అనసూయా ప్రియంవదలు దైవక్తిని సత్యప్రకట నాటం ప్రార్థించి దుష్యంతునిచే ఇవ్వబడిన అంగుళియకాన్ని చూపుతారు. ఆకొపాణి సత్యాన్ని వెళ్లడింపడంల్ల అంగుళియకదర్శనంవల్ల రాజకు జ్ఞానోదయమై విచారిస్తుండగా నారదుడు వచ్చి శాపవృత్తాంతాన్ని అందరికి ఎరుకపరచి దుష్యంతుని నిర్దోషితాన్ని నిరూపిస్తాడు. దుష్యంతుడు శకుంతలను అగ్రమహిమిగా స్వీకరించి భరతుణ్ణి యువరాజ్య రమాధ్యాత్ముణ్ణిగా చేసి చిరకాలం రాజ్యసౌభాగ్యాల్చి అసుఖవిస్తాడు.

మహాభారతంలో శకుంతల కథ ఒక ఉపాభ్యాసం మాత్రమే కాగా 'అభిజ్ఞాన శాకుంతలమ్' ఒక సాటకం. ఈ గ్రంథాల్లో వురవర్ధనకు నాయక వైభవవర్ధనకు అవకాశంలేదు. శ్రీంగారశాకుంతల కావ్య కథా లతాలవాల మైన హస్తినాపురీ లలామ సౌందర్య వర్ధనలు దుష్యంతగుణ నంపత్తిరనలు సుదీర్చంగా సహృదయ హృదయ రంజకంగా ఈ కావ్యంలో ఉన్నాయి. దుష్యంత మహేషాలుని పేరోలగపు వైభవము కన్నులకు కట్టినట్లుగా ఇందు వర్ణించ బడింది. వుళిందుల కోరికమేరకు వేట కై వెడలినరాజు ప్రయాణసన్నాహలు వేటాడే విధానాలు సాంగోపాంగంగా పేర్కొనబడ్డాయి. భారతంలో లేని అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో ఉన్న అనసూయా ప్రియంవదల పాత్రలు పెనవీరభద్రుని శ్రీంగార శాకుంతలంలో ప్రముఖంగా ఉన్నాయి. పీరిరువురు శకుంతలతో పాటు రాజ

ప్రాసాదానికి కొలువుకూటానికి వెళ్లి దుష్యంతుడు తమ చెలిని నిరాకరించగా కోపవిహితేక్కుణలై దేవతలను నత్యప్రకటనార్థం వేడుకొని ధర్మ సంస్థాపనకు దోషాదం చేస్తాడు. మహాబారతంలో వలె శకుంతల తన జన్మవృత్తాంతాన్ని దుష్యంతునితో చెప్పటంకాని, కాశిదాను శాకుంతలంలో వలె మనికన్య అవివాహిత బన అనుమాయా ముఖంగా శకుంతలా జన్మక్రమాన్ని రాజుకు ప్రకటించటం కాని చేయకుండా చెచిత్యపరిపోవడ దృష్టితో ఎతద్వ్యాత్మాన్ని కజ్ఞశీష్యుడు మహీపాలునికి తెలిపినట్లుగా పినఫీరభద్రుడు పరికల్పించాడు. పినఫీరన మహాబారతాన్ని అనునరించి భరతుడు కట్టాప్రశమంలో జన్మించినట్లు కాశిదానుని బట్టి అంగుళీయక వృత్తాంతాన్ని కల్పించాడు. మహారాజు కొలువుకూటంలో ఆకాశవాటితో పాటు అంగుళీయక దర్శనాన్ని కూడా చూపి ‘ద్విరూధం సుబ్ధం భవతి’ అన్నట్లు లోకాపవాదాన్ని రాజు విస్మృతిని తోలగించి కవి శకుంతలా దుష్యంతుల ప్రణయాన్ని ప్రతిష్ఠించాడు.

‘శృంగారము ముఖ్యంబగు నంగియు నంగములు దలాప నవ్య రసములున్’ (శృంగాకుం. 1-25) అని కవియే కంఠోక్తిగా చెప్పినదాన్ని బట్టి ఈ గ్రంథంలో శృంగారం అంగి రసంగాను హస్య కరుణ రౌద్ర పీర భయానక బీభత్సాధ్యత శాంతరసాలు అంగరసాలుగాను పరిపోషించ బడ్డాయని నిధరించవచ్చు. శకుంతలా దుష్యంతులు అలంబన విభావాలుగా తద్వాను రాగ రూపరతి స్థాయి భావంగా చంద్రికామలయమారుతాడులు ఉచ్ఛీపన విభావాలుగా అప్తపాతాదులు అనుభావాలుగా పరస్వర చింతాదులు సహకారులుగా ఉండి రసరాజుమైన శృంగారం ఈ కావ్యంలో పరిపుష్టినంది పారకులకు పరమానందాన్ని కలిస్తోంది. మేనకా విశ్వమిత్రుల ఘుట్టంలోకూడా శృంగార రసం జాల్యారింది. విదూషకుడైన మాండవ్య పాత్ర ద్వారా హస్యరసం అంగరసంగా పోషించబడింది. శకుంతల అత్తవారింటికి వెళ్లి నందర్భంలో కష్టవిశీతిని కరుణరససోప్రకంగా కవి వర్ణించాడు. మాకందశరభ రవి జిహ్వాది రాక్షసులతో దుష్యంత మహారాజు రణ మొనర్చే నందర్భంలో రౌద్రపీర భయానక బీభత్సరసాలు సమయోచితంగా పోషితాలయ్యాయి. పేరోలగంలోని ఆకాశ భాషణం ద్వారా అద్భుత రసం అత్యద్యుతంగా స్వార్థి పొందింది. నవరస భరితమైన శృంగార శాకుంతల కృతి అమృతవు గుళిక.

నన్నయార్యాని ‘ప్రబంధవాసన,’ తిక్కన సోమయాజి ‘వాక్పుక్కిక్కా మోదము,’ నాచనసోముని ‘వాచా మహాత్మ్వ సౌరభము,’ శ్రీనాథుని ‘భాషా నిగుంఘము’ పీల్లలమత్తి పినఫీరభద్రుని కవితా కల్పవల్లిలా గుబాలిస్తున్నాయి. రసానుగుణమైన కైలి ఇతని కవితలో అడుగుగున కనిపుంది.

“ఆతన్యంగి వయం బ్రియంబొదవి విశ్వామిత్తురు డీక్షించుచున్
చేతః పద్మమునందు నున్న శివునింజేమోడ్చి ప్రార్థించి తా
నాతారాద్రికిఁ బంపి యచ్ఛట లతాంతావాసనీ మన్మనో
జాతుం ప్రీతుని జేసె దేవగణికా సంభోగ సౌఖ్యంబులన్.”

[శృం.శాకుం. 2-141]

అనే పద్యంలో శృంగార రనం చమత్కారంగా పోషించ బడింది. కరుణ
రసానుగుణంగా

“పొమ్మను జూచు జూచి మది బుట్టిన ప్రేమము పేర్కుబాష్పముల్
గ్రమిమ్మను గ్రమ్మఱం బెడ మెగంబు కన్నుల నీరు ప్రుంగుచుం
గ్రమ్మఱఁ దాశకుంతల మెగంబునప్రశ్నలు నించు గొంత సే
పమ్ముని జాలి బొంది ధృతి యంతయ నిల్వక విచ్చి పొతుగన్.”

[శృం.శాకుం. 4-84]

అనే పద్యం కవిచే రచించ బడింది.

అష్టాదశ వర్షానలలోని పలు వర్షానలు శృంగార శాకుంతలంలో ఉన్నాయి.
వర (1-69), రాజ (1-87), మృగయా (2-8), బుతు (2-121), ఉద్యానవన
(2-133), రత్న (2-141), పర్వత (2-103), యుద్ధ (3-120), శంద్ర
(3-173), హర్య (3-201), విరహ (3-212), సీతి (4-174), పుత్రోదయ
(4-60) వర్షానలు ఈ కావ్యంలో సహృదయ హృదయంగమంగా ఉన్నాయి.
పూర్ణిమల్ని (1-97) కణ్ణమహార్థి ఆశ్రమాన్ని (2-48) విశ్వామిత్తుని తపస్సను
(2-117) పినపీరభద్రుడు మనోహరంగా వర్ణించాడు.

హృవ కాశిదాప వాగనుశాసన శ్రీనాథుల ప్రభావం పినపీరభద్రునిపై
అధికంగా ఉంది. ‘యా సృష్టి సృష్టురాధ్యా.....’ (అభి.శాకుం. 1-1) అనే
శోకానికి ‘హృనిచరా చరంబు భరించు నొక మూర్తి.....’ (శృం.శాకుం. 1-2)
అనే పద్యం అనువాదం. ‘గ్రీవాభంగాభి రామం ముహురనుపతతి.....’
(అభి.శాకుం. 1-7) అనే శోకాన్ని ‘విలుగొని వెంట వెంటఁ బృథివీపతిరా.....’
(శృం.శాకుం. 2-19) అనే పద్యంగా కవి అనువదించాడు. ‘చలా పాంగాం
దృష్టిం స్పృశసి బహు శోహేపథుమతీము’ (అభి.శాకుం. 1-19) అనే శోకానికి
'వనితం జంపదపాంగఁజేసి కనుగైవన్ ముట్టుచున్' (శృం.శాకుం. 2-72) అనే
పద్యం చక్కటి అనువాదం.

“కొనకొని తావి మూర్ఖొగ్నని క్రోవ్యిరి యెయ్యెడ వజ్జ సూచిడ
యని రతనంబు జిహ్వ బవియానని తేనియ గోరు మోపి గి
ల్లని చిగురాకు లాలిత విలాసనికేతన మాలతాంగి తా
ననుభవక ర్త యేఘునుఁడో యావిధి యత్నమెలుంగ నియ్యెడన్.”

[శృం.శాకుం. 2-158]

అనే పద్యం ‘అనాప్రూతంపుష్టం కిసలయ మలూనం కరరుహైః....’(అభి.శాకుం. 2-10) అనే కాశిదాన శ్రీకానికి తేట తెలుగు అనువాదం. అభిజ్ఞాన శాకుంత లంలోని మనోహర భావాలను తెలుగు పద్యాల ద్వారా అంధులకు అందించాడు మహాకవి.

‘శ్రవణ సుఖంబుగా సామగ్ంనంబులు చదివెడు శకముల చదువు తగిలి కదలక చినుచున్న కరులయయ....’ (ఆది ప. 4-23) అనే నన్నయ పద్యానికి

‘వృద్ధసీంహమునకు విహారింపఁ దొండంబు కైదండగా నిచ్చు గంధగజము ఘులిక్రోత్తయానిన హౌదరించీలోనికి బురిటాలి తగవు గొంపోపు హరిణి శరభంబు కొనగోళ్ళ శిరముదుప్యాగు జొక్కు కనుమోచ్చు సుఖానిద్రగండకంబు సీంహకోరంబు చేరవచ్చిన వింత లేక బన్నిచ్చు బాలెంత కరిణి

యెలుక తోడుతఁ ఔరలాడు నెనసిపిల్లి
నెమిగైబురిచిని నిలిచి పింభమ్ము నీడ
భుజగకన్యక నాడించుఁ బూనినమతి
యనఫు కణ్ణమునీంద్రు వుణ్ణ్యశ్రమమున’

[శ్శం.శాకుం. 2-45]

అని రచించి పినపీరభద్రుడు వన్నె పెట్టాడు. కొన్ని ఘుట్టాల్లో కాశిదాను శాకుంతలాన్ని నన్నయ భారతాన్ని కూడా మించి శ్శంగార శాకుంతలం ఉంది అని పండిత ప్రశంసనల్ని ఈ గ్రంథం పొందింది.

వాల్మీకి వ్యాసుల యొడల కాశిదాన హర్షభట్ట బాణ మయూర భవభూతి మాఘుబారవ్యాది సంస్కృత కపీందుల ఎడల భామహ దండి వామునా ద్వాలంకారికుల ఎడల నన్నయ తిక్కునాది తెనుగు మహాకవుల ఎడల పిల్లలమురి పినపీరభద్రునికి అపార భక్తి ప్రపత్తులు ఉన్నాయి (శ్శం.శాకుం. 1-10, 11, 12). చిల్లర వెన్నయ మంత్రితో తద్వారా రాజులతో ఈ కవికి ఉన్న పరిచయం ఈ కావ్యానిర్మాణంలో మిక్కెలి ఉపకరించింది. ఆకారణంగానే రాజు ప్రాపాద వర్షనలను ముగయా ఏనోదాన్ని రాచరికపు అలవాట్లను సభా మర్యాదలను ఈ కవి చక్కగా నిర్వహించ గలిగాడు. పినపీరభద్రునికి ఆహావరంగంతో ప్రత్యక్షునుబంధం లేకపోయినట్టుతే దుష్యంత రాక్షన రణరంగాన్ని అంతవిపులంగా కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్షించ గలిగి ఉండేవాడు కాడు. ఈ కవికి శక్కనాల మింద విపరీతమైన నమ్మకం ఉంది. కలలో పాయసాన్ని భోజనం చేసేవారికి శ్రేయస్సు కలుగుతుందని ప్యాప్స్యాధ్యాయంలో చెప్పబడిందట (శ్శం.శాకుం. 1-128).

“పూర్వంబు వెడల వాయనము చేరువఁ దీర్చి వృషభంశెదుర అంకెవేసి నిలిపి వాడలో శనకంబువచ్చెను దక్కిణంబుద పూర్వకుంభంబు లెదురు వడియె గవని వెల్గుల చెరికయుఁ బోతువలగొనె వలతెక్కుహూపే జేవలత్తిఁ జెమరు పరువునేలను వచ్చేబాల పయ్యెరవంక కుణి నుండి యెదమకు నడచె నక్క

నీవు వేటకు విచ్చేయు నెడ సృష్టాల !

వంబిపెండ్లికి నగుళకునంబులయ్యె

నేడు గొల్లలమాట మన్నించి నిలిచి

మృగయ కరుగుట మిక్కిలి మేలు తేపు”

[శృం.శాకుం. 1-132]

మేడ సుంచి దుష్యంతుడు వేటకు వచ్చేటవ్వాడు కాకి రగ్గరకు వచ్చింది, ఎద్దు ఎదురుగా వచ్చి రంకెవేసి నిలిచింది, కుడిగూ కుక్కు వచ్చింది, సీటితో నిండిన కుండలు ఎదురుపడ్డాయి, ద్వారంబైట పెరిక ప్రదక్షిణం చేసింది, జెమరుకాకి పమిపంలో కుడిరెక్కును చూపింది, పాలపేట మందమారుతం తైపు కోసుదూరం వచ్చింది, నక్క కుడినుంచి ఎడమకు వచ్చింది, ఇవన్నీ పెళ్ళికి వేళ్ళేటవ్వటి శకునాల వలె రాజకు ఉన్నట్లు చెప్పబడ్డాయి. మగవారికి కుడిభుజం అదరటం (శృం.శాకుం. 2-50), వామలోచనలకు వామలోచన మదరటం (శృం.శాకుం. 3-102) శభ సూచనలుగా పేర్కొనబడ్డాయి.

శౌచిత్యదృష్టి కవికి మిక్కుటంగా ఉంది. మేనకా విశ్వామిత్రుల శకుంతలా దుష్యంతుల రతివర్షన సూచనమాత్రంగానే ఉండికాని అతివేలంగా లేదు. “సభా స్థలంబుల శ్రీ జనులంబోడసూపించుకొనుట యనర్లుంబని యందత్తివీడు కొలిపి సగరిలోనికిం జని యంతఃపురాంతికంబున నేకాంత సోధంబున నాసీనుండై మాన్య లగు వృద్ధకాంతలంబిని వారల రప్పించుకొని....” (4-100) అని ప్రాయటం వల్ల శ్రీలపట్ల రాజుల గౌరవం తెలుస్తుంది. ఇట్లే శౌచిత్య పరిపోషణ పూర్వ కావ్యాలలో మృగ్యం. మద్యపాశ ద్వారాదుల గూర్చి ప్రాయక పోవటం వల్ల కవికి వాటి పట్ల ఉన్న ఏహ్యభావం తెలుస్తోంది. కణ్ణమహర్షి శకుంతలకు ‘కేవల పతి భక్తియ చాలు నిహముఁ బరము ఘటీంపన’ (శృం.శాకుం. 4-80) మొదలైన నీతుల్ని చెప్పి అనేక కుల కన్యకా ధర్మాల్చి (శృం.శాకుం. 4-81, 82) విశదం చేస్తాడు. కణ్ణమహర్షి దుష్యంత సుతునికి చేసిన ఉపదేశాల సారాన్ని మనం పరిశీలిస్తే పినపీరబద్రునికి కల రాజకీయపరిజ్ఞానం (శృం.శాకుం, 4-162) మంచి 178 వరకు) మనకు విశదమౌతుంది.

ఏ కవి ఎనా కాలానికి ప్రతినిధి. సమకాలీన సాంఘిక పరిస్థితులు కవిత్వంలో ప్రతిబింబిస్తాయి. శృంగార శాకుంతలాన్ని బట్టి పినపీరన నాటి

ఆచారవ్యవహారాలు ఇంకా అనేక విశేషాలు మనకు తెలుస్తాయి. ఆకాలంలో వేటకుక్కలకు పులి మల్లడు, అడవి పోతులరాజు, గరుడుడు, గాలివేగం, పంచేల పనిడి, విష్ణువుసాదం, వేడిగుండు, వచ్చిమిర్యము, వెప్రిపుచ్చకాయ, వేట మాణిక్యం, విరవాది, మెడబల్మీ పెట్టుగాడు, ఉపకారి, పిడుగు తునుక, జిగురుడు, చిత్రాంగి, శ్రీరామబాణం, పులియడు, కస్తూరి, బ్రౌడ్యుమల్ల (శృం.శాకుం. 1-108) అనే పేర్లు ఉండేవని తెలుస్తోంది. వేటకు వెళ్ళటప్పుడు ఆటవికులు తీసుకొని వెళ్ళి ఉరులు, జిగురుగండె తెరలు, బోసులు, వారు వారెనలు, వసులు, గసులు, మిశ్శు, వలలు, పెట్లు, గోట్టు, దీమాలు (శృం.శాకుం. 1-116) మొదలైన సాధనాలు ఉండేవని తెలుస్తోంది. నాడు భోజనానికి ఆహ్వానించి నప్పుడు అంగీకరించకపోవటం, తాంబూలాగంధ పుష్పాలు ఇచ్చి నప్పుడు వద్దనటం మర్యాదకాదు (శృం.శాకుం. 1-130) అని తెలుస్తోంది. బాలంతరాండ్రకు కానుకలు ఇవ్వటం (పురిటాలి తగవు) ఆనాటి ఆచారం (శృం.శాకుం. 2-45; 4-62), దిష్టి తీసే ఆచారం ఆనాడుండేది. ఆకాలంలోనే తెరవొమ్ములున్నట్లు వాటిని ఆటకాడు అడించే వాడని మనకు అర్థమాతుంది (శృం.శాకుం. 3-125). జాతరలో గొప్రెల్ని బలిజచ్చ ఆచారం ఆనాడు ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది (శృం.శాకుం. 3-130). ‘అహా యభ్యాస వేళ బాల్యంబనందు ప్రాసి చదివిన యూఱిక్కరముల చేత వశ్యముగా జేయవచ్చ భావజ విరోధి’ (శృం.శాకుం. 4-5) అని పినవీరన పేరోక్కటం బట్టి నాటి విద్యాభ్యాసం ‘ఓం నమశ్శివాయ’తో ప్రారంధ మయ్యేదని తెలుస్తోంది. అల్లుణ్ణ అత్తవారిపై నేరాలెన్నటం అప్పుడు కూడా ఉంది (శృం.శాకుం. 4-78) పాపిటసింధారం పటీర తిలకం పెట్టుకోటం, చెవాకు, గాజలు ధరించటం తాంబూలం వేసుకోటం, కొప్పలో పుష్పులు పెట్టుకోటం, సంతతభర్తు ఫలాభి వృద్ధికి దోహదకారులుగా భావించ బడ్డాయి (శృం.శాకుం. 4-78).

అపూర్వ ‘శృంగార శాకుంతల’ కావ్యనిర్వహణ జనిత యశోరాజీ విరాజియైన పినవీరభద్ర కల్పతరువు అంధ సారవ్యత లోకంలో ఆచంద్రార్కం తన కవితామోదాన్ని వెదజల్లుతుంది.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

అంతికము = నమింపం

ఉదపూర్ణ కుంభము = సీటి నిండుకుండ

ఎనయు = కలియ

కరిణి = అడవినుగు

కైదండ = చేయూత

కొనకొను = పూను

క్రమ్యాల = మఱల

క్రొవ్విరి = కొత్తపుప్పు

గండకము = ఖ్యామ్యాగం

గంధగజము = మదపుట్టునుగు

గవను = పురద్వారం

చెమరు = చెమరుకాకి

చేత్తః పద్మము = మనః పద్మం

చేవలాతి = సమిాపం

చొక్కు = పరవశించు

ఢాయు = సమిాపించు

తస్యంగి = సన్నని శరీరం కలది, శ్రీ

తారాద్రి = ప్రకాశించే పర్యాతం, కైలాసం

తావి = వాసన

తీర్చు = (శభాషఫహమావకంగా పిట్టలు మొదలైనవి) ఒక పక్కనుంచి
మరొక పక్కకి పోవు

దక్కించు = కుడి

దేవగణిక = దేవవేశ్య (మేనక)

ధృతి = తైర్యం

నగరు = అంతఃపురం

నెమ్మి = ప్రేమ

పనుచు = పంపు

పంబు = అతిశయించు

పయ్యార = మందమారుతం

పరుపునేల = కోసునేల

పాల = పాలపిట్ట

పురిటాలి తగవు = బాలింతరాలికి ఇచ్చే బహుమానం

పేరికై = పెంపు

పోతు = పురుష శ్రేష్ఠుడు

పెరిక = పక్కివిచేపుం

భావజ విరోధి = మన్మథుని శత్రువు, శివుడు

మనోజాతుడు = మనుస్తలో వుట్టిన వాడు (మన్మథుడు)

మృగయ = వేట

లతాంతావాన సీమ = పొదరిండ్ల ప్రదేశం

వంక = వైషు

వజనూబి = రత్నాలకు రంధ్రాలు చేసే వజువు నూది

వలగొను = ప్రదక్షిణం చేయు

వలటెక్క = కుడిరెక్క

విధి = బ్రిహ్మ

శరభము = సింహంకంటే బలమైన ఎనిమిదికాళ్ళ జంతువు

హరిణి = ఆడలేండి

హర్ష్యము = మేడ.

ఆధార గ్రంథాలు

1. శృంగారశాకుంతలము – వావిళ్లవారిపతి – 1970
2. అంధకవి తరంగిణి (6 వ నంపుటం) – చాగంటి శేషయ్య
3. సమగ్ర అంధ సాహిత్యం (6 వ నంపుటం) – ఆరుద్ర
4. శారదామంబీరము – 1971.

మొల్లరామాయణము — మొల్ల

నమిక : దా॥ కోలవెన్న మలయవాసిని

[ఈన్యూప్రేటం — ముక్కమల, రథు తాలూకా. ఇన్నం — 8-1-1944 ఎం.ఎ., హిమాన్.కి. రచయిత, తెలుగుకాల, అంద్ర విశ్వకోపరిషత్తు, వార్తెడు. ముద్రితకృతులు — వశ్వలు. (Awarded Prize in sixteenth Prize Competition of Books for Neo-literature; (By govt. of India) (Ministry of Education). తెలుగు కవయిత్రులు, అంద్ర విశ్వకోపరిషత్తు న్యూప్రోత్సవ ప్రమాదం. రామాయణము — పత్రప్రాచ్యరులు మొ. 9 వ్యాసాల సాహిత్య పత్రికలలో ప్రమాదింపబడ్డాము. 10 అంశాలపైని రేఖిస్టు ప్రసంగాలు చేశారు.]

కవి జీవితాదులు :

ఆంధ్ర వాజ్ముయరంగంలో నన్నయ ఆదికవి. మొల్ల తొలి కవయిత్రి. నన్నయ రచన భారతం. మొల్ల రచన రామాయణం. ఆంధ్ర వాజ్ముయం ఆవిర్భవించిన నాలుగు వందల సంవత్సరాల వరకు ఎక్కడా కవయిత్రి నామం వినిఁడడు. 15 వ శతాబ్దిలో మొల్ల ఎట్లీ రాజుశ్రీయమూ లేకుండా న్యయంగా రామాయణాన్ని కావ్యంగా వ్రాసి రామచంద్రునికి అంకితమిచ్చింది. ఆ రచనతో ఆంధ్ర సారప్పత లోకంలో ప్రోథ రచన చేయగల కవయిత్రులున్నారని స్పష్టమయింది.

మొల్ల అంటే మల్లెలహాతిలో నన్నగా ఉండే వువ్వు. అవిదపేరులాగే ఆమె కవితకూడా సరస సౌరభాన్ని విరజిమ్ముతూ ఉంటుంది. ‘వాసించు కవిత చెప్పిన’ అనే విధంగా ఆమె కవిత గుబాళిస్తూ ఉంటుంది.

మొల్ల వూర్య కవిస్తుతిలో ‘రసికుడైనటి శ్రీనాథుడు వరకుగల తెలుగు కవులను పేరొక్కని—తొల్లిటి యవ్వటి సత్కువి వల్లభులను భక్తిగ దలతునన్నది. అలా చెవ్వడం వల్ల తొల్లిటి కవులు నన్నయాదులు. ఇప్పటికపి శ్రీనాథుడు కావలసి ఉంది. శ్రీనాథుడు వృద్ధుడై ఉండగా మొల్ల ఈ రచన చేసి ఉండవచ్చునని భావించుకోవచ్చు.

గురులింగజంగమార్చునవరుడు, శివభక్తిరత్నుడు, బాంధవహేతుడు అయిన ఆతుకూరి కేసయసెట్టి వరపుత్రిక మొల్ల. కేసనపెట్టి సూరిజన వినుత కవితా చమత్కారికూడా. అట్లి కవితా చమత్కారి పెంపకంలో మొల్ల కవితామతల్లి అయింది. గోవరహు శ్రీకంరమల్లేశుని వరముచేత నెఱి కవిత్యంబు చెప్పగా నేర్చుకొంటేనని

మెల్ల వచనం. కాగా అమె నెల్లారు మండలంలో గోపవర గ్రామ నివాసిని అన్న మాట.

కథ :

ఇక ఈమెక్కుతి రామాయణం. కరుణ రసాత్మకమయిన కమనీయగాఢ రామకథ. ఇందలి ఇతివృత్తము జగత్త్వసిద్ధము. అదికవి వాల్మీకి రచనమైన నంబ్రూత రామాయణాన్ని తెలుగులో సంక్షిప్తంగా, సమగ్రంగా, సుందరంగా చెప్పింది మొల్ల. అయితే ఆమె మొదటి అరుకాండలలో కథనే గ్రహించింది. ఉత్తరకాండలోని కథను మొల్ల ఎత్తుకోలేదు. మొల్లకంటె ముందు ఆంధ్ర వాజ్య యంలో తిక్కున, గోన బుద్ధారెడ్డి, ఎఱ్లన, భాస్కరాదులు రామాయణం ప్రాసారు. అయితే వారి రచనలు విస్తృతాలు. తిక్కునది—ఉత్తరకాండ ఒక్కటి. రంగనాఢ, భాస్కర రామాయణాలు అనలు కథకు మరిన్ని వుక్కిటి వురాణాల్ని జత చేసాయి. ఎఱ్లన రామాయణం అలభ్యం. ఇక దొరికిన వాటిలో సంక్షిప్తమూ సులభసుందరమూ అయిన రామాయణం మొల్లదే అని చెప్పవచ్చు. ఒకతరం వెనుకటి వరకు అనలు మొల్లరామాయణాన్ని వీధిబడుల్లో విద్యార్థులకు పారంగా చెప్పేవారు.

వస్తుతత్వము :

ఉత్తమ లక్ష్మణాలన్నీ తన కావ్యంలో యథోచితంగా ప్రయోగించి రామాయణ రచన చేసింది మొల్ల. బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్ఫింధ, సుందరకాండలు ఒకొక్క ఆశ్వానంలో ముగించి కథను మహావేగంలో నడిపిం చామె. యుధకాండ ఒక్కటి మొల్ల మూడార్యాసాలుగా ప్రాసింది. కథాకథనంలో మొల్ల ఆదికవి వాల్మీకి రచనకు భిన్నంగా కొంత తీర్చింది. అయితే ఆ ఘుట్టాలు కొన్ని అధ్యాత్మ రామాయణంలోను, కొన్ని అనందరామాయణంలోనూ ఉన్నవే. ఘుతకామేషీలో యజ్ఞవురుషుడిచ్చిన పాయసాన్ని దశరథుడే స్వయంగా ముగ్గురు భార్యలకు పెట్టినట్లు వాల్మీకి ప్రాయగా—మొల్ల—దశరథుడు కొసల్యకు, తైకకు పాయ సం చెరిపగం పెట్టాడనీ—వాళ్ళద్దరూ తమతమ భాగ్యాల్లో సగం సగం సుమిత్రకు ఇబ్బర్నీ ప్రాసింది. ఈ విధమైన పంపకం అధ్యాత్మరామాయణంలో ఉంది. అలాగే గుహలు రాముని కాట్ల కడగడం అనే ఘుట్టాన్ని మొల్ల అధ్యాత్మ రామాయణం సుండి గ్రహించింది. శ్రీరాముని పాద స్వర్పవల్ల రాయి అహల్యాగా మారిన విషయం అనాడు దేశమంతటా వింతగా వ్యాపించింది. ఆ వార్త పడవ నడుపుకునే గుహలికి భయం పట్టుకుంది. రామపాదరజం సోకితే కట్టతో చేసిన తన నావ ఏమయిపోతుందో అనే భయంతో రాముని కాట్ల కడిగి మరీ నావ నెక్కించాడు. గుహలికి పాత్రమాటుగా రాముని శ్రీపాదములు కడిగిన మహ

భక్తురాలు మొల్ల. రామపాదాల ప్రశంస వచ్చినప్పుడల్లా మొల్ల శ్రీపాదములనే భక్తితో పేర్కొంటుంది. ఇవికాక కాలనేమి వృత్తాంతం—విభీషణుడు రావణుని నాభీమూలంలో అమృతభాండ మున్నదని రామునితో చెప్పడంవంటి విషయాలు మరికొన్ని వాత్మీకానికి భిన్నంగా సాగిన ఘుట్టాలు.

అవాత్మీక ఘుట్టాలు ఉన్న ఆమె రచన సంక్షిప్తంగా సమగ్రంగా ఉంది. ఉదాహరణకు—సందర్భకాండలో సీత హనుమంతుణ్ణి రామలక్ష్మణుల రూపు రేఖా విలాసాల్టట్లో వివరించమంటుంది. ఆ సందర్భంలో మొల్ల ఒక సీనపద్యం వ్రాసింది. అది—

“సీలమేఘవ్యాయ బోలుదేహమువాడు
ధవళాబ్రహ్మపత్ర నేత్రములవాడు
కంబు నన్నిభమైన కంరంబు గలవాడు
బగైనయట్టి గుల్మములవాడు
తిన్ననై కనుపట్టు దీర్ఘబాహులవాడు
ఫనమైన దుండుభి స్వానమువాడు
పద్మరేఖలుగల్ల పరయుగంబులవాడు
వక్కని హీనవక్కంబు వాడు

తే. కపటమెఱుగని నత్యవాక్యములవాడు
రమణి! రాముండు శథలక్ష్మణములవాడు
ఇన్నిగుణముల రూపింప నెనగువాడు
వరున సౌమిత్రి బంగారు వన్నెవాడు.”

[సందర్భ-102]

ఈలా శ్రీరాముని రూప గుణాదికాలాన్ని చెప్పి చివరగా ఈ లక్ష్మణాలాన్ని సౌమిత్రికరూడా సరిపోతాయి. కాకపోతే అతని రంగుమాత్రం బంగారు రంగు అంది. మరేకవి అయినా ఈ సందర్భంలో లక్ష్మణుని వర్ణనకు మరో సీన పద్యమయినా ప్రాసేవారు. లక్ష్మణుని గురించి చెప్పేటప్పుడు సాధారణంగా మొల్ల సౌమిత్రి తనే వ్యవహారిస్తుంది. రామసౌమిత్రులు, సౌమిత్రి భూపుత్రులు అనే సమాసాలు ఈమె రచనలో అధికంగా కనిపిస్తాయి.

పాత్రచిత్రణ : రామాయణంలోని ప్రశిద్ధ పాత్రలాన్ని ఈ కవయిత్రి చేతిలో ఉదాత్తాంగానే తీర్చబడ్డాయి. శ్రీ రచన కావడంతో అందరికంటే సీత పాత్ర మరింత మహేశాన్నతంగా తీర్చబడింది. సీతారావణుల నంభాషణ, సీతాహను మంతుల నంభాషణ పరిశీలించినట్టయితే సీతపాత్రను మొల్ల ఎంతనేర్చుతో తీర్చిందో స్వప్తమవుతుంది.

అశోకవనంలో ఉన్న సీతచెంతకు రావణుడువచ్చి — రామాదులను గూర్చి — ‘జడలు ధరించి తపసుల చందమన, కూరగాయలు కూడుగా కుడుచు రాముడేరీతి లంకకు రాగలండు’ అంటాడు. అంతేకాదు — ‘ఇంక చేయలేదు ఈదంగ నోపరు, వారథి కట్టలేదు, ఘుట్టిరాలేదు జలభిదాటగ నరులకు లావు చూలదు’ అంటూ రాములక్ష్మీ జులు లంకకు రావడం అనుభవం అని బెదిరిస్తాడు. అప్పట్టున సీత బేల అయిపోక — తొణకక బెణకక దైర్యంగా రావణుడికి నమూ ధానం చెప్పుంది. రాముని శార్య సౌహసిక కృత్యాలన్నిటినీ వివరిస్తూ రాము డంటే సౌమాన్యుడు కాడు. బాల్యంమండీ రాక్షస సంహారం చేసిన మహా వీరు డత్తుడు. అబ్బి రామునకు సీవనగ ఎంత సీలావు చేవఎంత చెప్పనేబించి సీవ చూచెదవుగాక ! అని అతిదైర్యంగా నమాధానం చెప్పుంది. హనుమంతుడు సీత అవస్థ చూడలేక, అమ్మా ! నా భుజాలమిద ఎక్కిగ్నంచుకుని మిమ్మల్ని రాముల వారి వద్దకు చేరుస్తానంటాడు. లంకనుండి, రావణుని బారినుండి ఎంత శిథ్రుంగా తప్పుకుండామని ఉన్నా సీత లోకధరాక్షాన్ని గుర్తించి రాముడు వచ్చి రావణునితో యుద్ధంచేసి గెలిచి బాహోటుంగా తీసుకుపోకుండా ఇలా దొంగ తనంగా నన్ను తీసుకువెళ్లినట్లయితే రావణుడికంటే రాముడే పెద్ద దొంగ అంటుంది లోకం. కాబట్టి అది మంచివద్దతి కాదంటుంది సీత. ఈ ఘుట్టంలో సీత భావన ఎంత ఉదాత్తంగా తీర్చిందో చూడండి మొల్ల. మా జానకి చెట్టుపట్టగ మహారాజు వైతివి అంటూ సీతవల్లనే రామునకు కీర్తి అంటాడు త్యాగరాజు. అది అక్క రాలా నిజమనిపించింది మొల్లతీర్చిన సీత.

రాముణ్ణిగూర్చి విభీషణుడు చెప్పిన ఒకవద్యంలో మొల్ల రాముని స్వరూప స్వభావాలకు అద్దంపట్టింది.

ఆ. వంపవచ్చినట్టి శత్రువునై నను
శరణుచోచ్చునంత నదయు దగుచు
నథయమిచ్చి కామతూతని విరుదంట
సీతనిచ్చి రాముజేరి బ్రతుకు.

[యుద్ధ. ప్రథమా. 18 ప.]

అంటూ రావణునకు హోతవుచేప్పూ విభీషణుడు రాముడెంతటి క్షుమాళిలో వివరిస్తాడు.

పద్మరవనలో క్రియావదాలతో పద్మాన్ని ప్రారంభించి నందర్మోచితంగా అయాపాత్రలకు మహాదానందాన్ని కలిగింపచేయడం మొల్ల ప్రత్యేకత.

అశోకవనంలో నశోకంతో దీపురాలై ఉన్న సీత రావణుడువచ్చి బెదిరించి వెళ్లిన తరువాత తనకు దిక్కెవ్వరు లేరని దుఃఖిస్తుండగా అక్కడే చెట్టుమిద ఉన్న హనుమంతుడు :

క. ఉన్నాడు లెస్పురాఘవు
 డున్నాడిదెకపులగూడి యురుగతిరానై
 యున్నాడు నిన్ను గొనిపో
 నున్నాడిది నిజము నమ్ము ముర్యీతనయా !

[సుందర. ప. 91]

అంటూ వినీవినగానే సీతమ్మ ప్రాణాలు కుదురువడేలా హనుమంతుడిచేత వల్కుంచింది మొల్ల. సీతమ్మతల్లినేకాడు, సీతజాడ తెలియక వగబే రామయతంట్రి చెంతకు, లంకనుండి వస్తూ హనుమంతుడు బిగ్గరగా “కంటిన్ జానకీ బూర్జువంద్ర వదనన్” (సుందర. ప. 245) అంటూ రాముడికీ అనందాన్ని కలుగవేస్తాడు.

వర్షానలు : వర్షానల వివయంలో మొల్ల ప్రబంధకవుల పంక్తిలో నిలువ గలట్టిది. అయ్యాధ్యానగర వర్షానలో శ్రేష్ఠ, విరోధాభాసాలంకారాలను విరివిగా వ్రథాగించి మొల్ల తన పాండిత్య ప్రకర్షను ప్రదర్శించింది. చల్ప్రమాద వర్షానకు ఉదాహరణగా కుప్పించి ఎగసిన హనుమంతుణ్ణి చూడవచ్చ.

“పదములూనఁ ద్రౌక్కి పదనంబుదిగఁ జాచి
 చేతులూని నడుము చిక్కుబట్టి
 క్రుంగి నిక్కియెగసి కుప్పించి వడిదాటి
 చనియె గగనపీథి నవిల సుతుడు.”

[యుద్ధ. ద్వ్యాతి. 64 ప.]

అంటూ హనుమంతుని చేష్టపున్ని టీసీ వివరించింది మొల్ల.

శ్రీ అయినా మొల్ల యుద్ధవర్షాన చాలా చక్కగా చేసింది. చిన్నచిన్న కంద పద్యాలో రామరావణ యుద్ధాన్ని నడిపిందామె. ఆ కందాలు ఆమె కవితకొక్కొత్త అందాన్ని యిచ్చాయనవచ్చు. ఉదాహరణకు నాలుగు కందాలు కందాము :

“గిరిగిరి నభము నభంబున
 ధరధరయును జలదిజలధి దార్శను రీతిన్
 సురరిపుడు ననురరిపుడును
 దురమున నెదురించి రథిక దోర్చుల యుక్తిన్.”

[యుద్ధ. తృ. ఆ. 53 ప.]

“జాఱుకుమా బీరము చెడి
 పాఱకుమా రిపులు నవ్వు భయవడి వనమున్
 దూఱుకుమా పేర్కుంచును
 జీఱుకుమా కపుల దోడు చేకొని పోరన్.”

[యుద్ధ. తృ. ఆ. 45 ప.]

“నీ లావును నా లావును
వాలాయము సురలు నూచి వర్షింపగనేఁ
డాలము లోపలఁ జూపు ద
మేలాగర్చోక్కు లిప్పుణినకులతిలకా !”

[యుద్ధ. తృ. ఆ. 81 ప.]

“జీతిలి రాముడు దైత్యుని
కుత్తుక నొక కోలఁ ద్రుంబి కూల్చుట దౌడ్డో
నెత్తురు గ్రమ్యక మున్నే
మెత్తములుగఁ దలలు మరల మొలచుట దౌడ్డో !”

[యుద్ధ. తృ. ఆ. 94 ప.]

యుద్ధభూషిని భూచినవారో, స్వయంగా యుద్ధం చేసినవారో, యుద్ధవర్ణన చేయడం దౌడ్డో, యుధరంగంతో పరిచయం లేని మొల్ల ఈ వర్ణన చేయడం దౌడ్డో నహృదయ పారకులే నిర్మయించాలి.

మొల్ల వర్ణనలలో ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోవలసింది మరొక్కుటి ఉంది. అది వర్ణిస్తే లనం. అంటే రంగులనుగూర్చి ఆమె చెప్పే తీరన్నమాట. ఆమె గంటం నుండి ఆ రంగుల విషయం విధి భంగుల్లో జాలువారింది. ఈదాహారణకు మొల్ల వర్షించిన చీకటిని - వెన్నెలని భూద్ధాం—

“అవని అంతటా వ్యాపించిన చీకటి—
కారు మొగులు రీతిఁ గాటుక చందాన
సీటిభాతి నింద్రసీలమహిమ
మాషరాశిపోల్కి మత్తిమత్తి యపుడంధ
కార మవనియొల్లఁ గలయఁ బర్యై.”

[అయోధ్య. 9 ప.]

నల్లని మేఘాలవలె, కాటుకవలె, సీరువలె, ఇంద్రసీలాలవలె మినుగులు రాశిపోసి నట్టుగా జగత్తంతా నల్లగా ఉండంటుంది. ఇక్కడ అన్నీ నల్లటి వస్తువులనుగూర్చి చెప్పింది. వెన్నెల వర్ణన మరో పద్ధతిలో చేసింది. వెన్నెల ప్రకాశిస్తోంది. ఆ వెన్నెలలో జగత్తంతా శ్వేతమయంగా ఉంది. ప్రతి వస్తువూ తెల్లగా మారిపోయింది అని చెప్పడానికి—

“నారదులైరి సన్ముఖులు, నాకమహీజములయ్యే భూజముల్
శారదలైరి భామినులు, శంకరకైలములయ్యే గోత్రముల్
పారదమయ్యే సీరథులు, పన్నగ నాయకులయ్యే నాగముల్
వారిద వర్గమొల్ల సితవర్షములయ్యేను బండువెన్నెలన్.”

[అయోధ్య. 15 ప.]

అంటుంది. అంటే — నారదుడు తెల్లనివాడు కదా! అందువల్ల మునులందరూ నారదులయ్యారంటుంది. చెట్లనీ కల్పవృక్షాలయ్యాయట. కల్పవృక్షం తెలుపు కదా! శారద తెలుపు. కాగా శ్రీలందరూ శారదలయ్యారట. వర్యతాలనీ తెల్లగా తెల్లానపర్యతాలయ్యాయట. సముద్రాలనీ పాదరసంలా తెల్లగా మెరిసిపోతున్నాయట. పాములనీ సేషుడులా తెల్లగా అయ్యాయట. నల్లటి మేఘాలనీ తెల్లగా అయిపోయాయట. ఇది ఆమె వర్ధనా చమత్కృతి.

ఆత్మియత :

తాను రామాయణం రచించడానికి కారణం శ్రీరాముడే అంటుంది మొల్ల.

“బెప్పమని రామచంద్రుడు
బెప్పించిన పల్లుకొద్దు జెప్పెద నే నె
ల్లిప్పుడు నిహాపర సాధన
మిప్పుణ్య బరిత్ర తప్పులెంచకుడు కవులే.”

(పీతిక 13 ప.)

రాముడు బెప్పమంటే బెట్టున్నాను. ఇహాపర సాధనకై ప్రాసున్నాను. ఈ నాకవితలో తప్పులెంచకండని కప్పులకు వినయంలో విన్నవించింది. రాజితకీ రియైన రఘురాముని పరిత్రమున్ కవిశ్వరులు తేజ మెలర్ప జెప్పిరని తెల్పియు-భూజన కల్పకంబగుచు భుక్తికి ముక్కికి మూలమైన-ఆ రాజు-దైవము-అయిన రఘురాము నుతించి దప్పు కల్గునా అని పాతకుల్ని ప్రశ్నిస్తుండామె.

లోకంలో రాబులను స్తుతిస్తే వారు భుక్తికి లోటు లేకుండా చేయగలరు. ముక్కి విషయం హారేం చేయలేరు. కాని, ఈ రాజు అంటే రాముడు భుక్తికి ముక్కికి మూలమైనవాడు. కాబట్టే ఇంతనికి అంకితంగా ఈ కావ్యం ప్రాసున్నానంటుంది మొల్ల.

ఈ కవయిత్రి తాను శాస్త్ర వ్యాకరణ కావ్య నాటకాదులేపి చదువుకోలేదనీ గోపవరపు శ్రీకంఠ మల్లేశుని వరముచేత కవిత్వం బెప్పుడం అలవడిందనీ బెప్పుకుంది. ఎక్కుడా ఏమీ బచువుకోలేదని బెప్పినా ఈంపుకు కవిత్వం గురించి కొన్ని బక్కటి అఖిప్రాయాలున్నాయి. అంధ్రికరించేటప్పుడు కవి తన పాండిత్వం ప్రకటించేయులా మళ్ళీ సంస్కృత శబ్దాలే తెలుగులో చెప్పే ఏమి రుచిగా ఉంటుంది బెప్పండి అని ప్రశ్నించి “తేనె సోక నోరు తియ్యనయేలా, శబ్దం వినివినగానే అర్థం తెలియాలి. అలా కాకుండా ఆ రచన గూఢార్థ శబ్దాలతో నిండి ఉంటే మూగవాళ్లూ చెవిటివాళ్లా ముచ్చటించుకున్నట్లుంటుంది అంటుంది.” అంతేకాదు - తెనుగులో

కవిత్వం ప్రాసేవారు — కందువ మాటలు, సామెతలు అందంగా కూర్చునట్లయితే ఆ తెనుగుకవిత రుచియై వీసుల బిందై అలరారుతుందంటుంది.

మొల్లకు రఘురాముని చరిత్ర విస్తుకొలదీ కొత్త చవులూరిస్తూ వుణ్ణస్తిని కలిగిస్తూ వేదమై లోచబడ్డి ఈ రామకథ కావ్యంగా ప్రాస్తున్నాను. కేవలం వెళ్లినే మాత్రం కాచు అంటుంది. రామ నామ సుధారణ సాన మంటే అమెకు అత్యంత ప్రేయమైన విషయం. రామ నామ మాహాత్మ్యం వివరించడానికి—ఒక వారకాంత బిలుకను పెంచి ఆ బిలుకకు ‘శ్రీరామ’ అని పేరు పెట్టుకుని రామురాము అంటూ బిలుకను పిలిస్తేనే మోత్తం ఇచ్చాడు. ఇక భక్తిలో రామా! అంటే కలిగే అనందం హందే వైఖోగం ఎంత గొప్పవి అని మొల్ల ప్రశ్న.

కవిత్వంలో కందువ మాటలు, సామెతలు ఉంపేగానీ తెనుగునకు పొందు కాదన్న మొల్ల తన రచనలో ఎన్నో సామెతలను ఆమెతలుగా పెట్టింది. సీతా కల్యాణానికి ఎందరో వచ్చారనడానికి బుజంబు, బుజంబు తోపులాడగ వచ్చా రంటుంది. శివధనస్తును చూచి బెదరిపోయా రనడానికి ‘విల్లా ఇది కొండ’, అనుకొన్నారంటుంది. మరణం ఆనన్నమైన దనడానికి ‘కాలుడు కన్న గిటు’— నంటుంది.

వెన్నలోబెట్టిన విద్య, ఒక తలకు తెచ్చేనేని, కంటిలో నెఱను, వెవినిల్లుకట్టి, విన్నపము చేయ, నే డెల్లి శాంతింపుమా, కుయ్యమొత్తో అను, కాలుప్రేలు చెయ్యి కదపనోపక, మొదలైన ప్రయోగాలు అడుగడుగున కనిపిస్తాయి మొల్ల రచనలో.

భాగ్యవిస్తారుడైన రామభూపాలకౌరి పట్టాచిషిక్కుడై ఆశ్చర్యమేధయాగము చేసి పదునొకొండువేల సంవత్సరములు రాజ్యమేలాడని వెప్పు తన రచనను మంగళాంతకంగా పరితకు శభప్రదము నుఖప్రదమూ అయ్యెట్లు ముగించింది మొల్ల.

కావ్య రచనా విన్యాసంలో మహాకవుల నరసన నిలుపగలిగిన కవయిత్రి మొల్ల.

“మొల్ల పలికె జాజిమలై రీతి”

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

ధవళాబు = తెల్లతామర

కంబు = శంబుము

నన్నిభము = నరియగు

గుల్మము = చీలమండ

దుంధభి = వార్యవిశేషము

పీనవత్తుంబు = విశాలమైన, బలిసిన వక్కస్తలము

సదయుడు = దయనొకూడిననూడు

ఉరుగతి = గొప్ప విధముగా

ఉర్మితనయ = భూపుత్రిక సీత

అనిలమతుయ = వాయుదేవుని పుత్రుడు, ఆంజనేయుడు

నభము = ఆకాశము

సురరిపుడు = దేవటల శత్రువు, రావణుడు

అసురరిపుడు = రాక్షసుల శత్రుపు

యరము = యుద్ధము

చీరము = పరాక్రమము

వాలాయము = తప్పచుండ

దైత్యుడు = రాక్షసుయ

కుత్తక = గొంతు

కోల = బాణము

కారు మొగులు = నల్లుని మేఘము

మాహరాశి = మిముగుల గుంఫ)

నాకమహాజము = కల్పవృక్షము

భామిని = త్రీ

శంకరశైలము = కై లాపము

పొరదము = పొదరపము

పన్నగ నాయకుడు = రేషుటు

వారిద వర్గము = మేఘ సమూహము

నాగము = పొము

సిటవర్షము = తెల్లని రంగు.

ఆధార గ్రంథాలు

1. మొల్ల రామాయణము- పీతిక—అంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య ఎకాడమిప్రమారణ.
2. మొల్ల రామాయణము --ఎమెసోప్ ప్రమారణ.
3. తెలుగు కవలుపులు —అంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ స్వల్పిత్పన సంహరణమున శారండరహస్యములలో ప్రపంచింపబడినది.

ముసుచరిత్రము — తెల్లసాని పెద్దన

సమాక్ష : డాక్టర్ అత్తయారి నరసింహరావు

[ఇశ్వర్పం : రిక్సాసానివారిచౌథం, తెలాలికాలూకా, గుంటూరు జిల్లా. జనవరి 1-6-1946. ఎం.ఏ., కింగ్స్.ఎస్. టెప్పరెట్, తెలుగుళాబాదు, అంగ్రేజ్ విశ్వకూరు పరిషత్తు, వార్తెరు. [ప్రమాదము — కవితలు, కదల, రావిచాలీయం (రా.వి. రాష్ట్ర నిఘంటువు). 'తిలక్ కవితా తత్త్వం' వైని కింగ్స్ ప్రాణాదు.]

కవిజీవితాదులు :

ఆంధ్ర సాహిత్యంలో స్వాస్థయుగమైన ప్రబంధ యుగం అల్లసాని పెద్దనతో ఆరంభమైంది. ప్రబంధ కవితోద్వయమానికి పెద్దన ప్రవక్త. మార్కుండేయ పురాణంలో మనక మనకగా, 'స్వారోచిష మను నంభవ' కథను యుగ జీవనాన్ని, సమకాలిక భావ నంభలనాన్ని వ్యాఖ్యానించే శిరిష కుసుమ పేశల నుభామయ కావ్యంగా తీవ్రిదిద్దాడు. పెద్దన వయనులో అద్వైత మతావలంభి. పరిసర సమాజంలోని వైష్ణవ మత ప్రాబల్యం, రాయల వ్యక్తిత్వం, శర్గావయతి ప్రభావం పెద్దనను వైష్ణవుని గావించాయి. ప్రతిభావంతులు మత విషయంలో స్తంభి భూత స్వభావులు కారు. ఆలోచనకు, అన్యోషణకు, సత్య దర్శనానికి వైష్ణవమతం పెద్దనకు ఆధారమైంది. మత వనరుధరణ దృష్టితో కాక సమకాలిక భాషాలకు ప్రాతినిధ్యం పహిస్తూ యుగానికి స్వభావాన్నిచ్చిన మహాకవులలో పెద్దన ప్రథమగణ్యాడు. శిల్పంలో, వస్తువులో, రచనా పరచుర్భావంలో, వ్యక్తిత్వంలో పెద్దన ఆంధ్రకవి పరంపరకు గురువీరం.

అల్లసాని పెద్దన జన్మన్తలం బ్యారి జిల్లాలోని దొరాలయ లేక దోరాల అని కొండరు; కడవ జిల్లాలోని కోకటు గ్రామంగాని, సమాపంలోనే పున్న పెద్దనపొడు గ్రామంగాని అని మరికొండరు విమర్శకుల అభిప్రాయం. అల్లసాని పెద్దన నందవరీక స్వార్తనియోగి. తండ్రి పేరు చౌక్కునామాత్యడు. పెద్దన తాత్కృత గురువు పేరు శర్గావయతి. రాజగురువు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఆశ్చేన కవిగా పెద్దన రాయలచేత స్వయంగా గండ పెండేరం తొడిగించుకున్నవాడు. మమచరిత్ర మహాకావ్యానికి ముందు 'హరికథాసారం' అనే పద్యకావ్యం పెద్దన రచించాడు. దీనిని తన గురువైన శర్గావయతికి అంకితం చేశాడు. ఇప్పుడా గ్రింథం అలభ్యం. రంగరాట్చందంలో ఊదాహరించిన అయిదారు పద్యాలు

మాత్రమే పెద్దన హరికథాసారం రచించాడని చెప్పటానికి సాక్ష్యధారాలుగా మిగిలాయి. అల్లసాని పెద్దన 1470-1533 మధ్యకాలం వాడని విమర్శకుల అభిప్రాయం.

కథాసంగ్రహం :

ఆ ఊరీపేరు అరుణాస్వదపురం. ఆ ఊరో వున్న ప్రవరుడు అందగాడు, నీప్పాగరిష్ఠుడు. అతిథులకి నిరతాన్నదానం చేసేవాడు. పుణ్యక్షేత్రాల్ని దర్శించాలనే కోరిక గలవాడు. ఒకనాడు ప్రవరుని ఇంటికి సిద్ధుడు అతిథిగా వచ్చాడు. ప్రవరుడు అతిధ్యమిచ్చి వివరాలు అడిగాడు. సిద్ధుడు తను తిరిగిన ప్రదేశాలన్నీ పాదలేపనంతో నంచరించగలుగు తున్నానని సమాధానం చెప్పాడు. దాంతో ప్రవరుని మనసులో మెరుపు మెరిసింది. పాదలేపనం ప్రసాదించి తీర్చియాత్ర ఫలం కలిగించమని ప్రవరుడు కోరాడు. సిద్ధుడు ప్రవరుని పాదాలకి పాదలేపనం రాశాడు. ప్రవరుడు కోరుకున్నాడు. హిమాలయాల్లో ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

ప్రవరునికి హిమవత్పర్వత పరిసరాలు కనులవిందు కలిగించాయి, మంచు నీట్టు అంటి పాదలేపనం కరిగిపోయింది. ఇల్లు, ఇల్లాలు మనసులో మెదిలాయి. వికలిత మనసుక్కడై ఆశతో ముందుకు నడిచాడు. అక్కడ రాశిభూతమైన అందం స్త్రీ రూపంలో కనిపించింది. ప్రవరుడ్ని చూసి ఆ స్త్రీ కదిలిపోయింది, కరిగిపోయింది. కోరికల గూళ్ళు కట్టుకుంది. ప్రవరుడు తన విషాద పరిస్థితి చెప్పి దోషమాపించ మని వేడుకున్నాడు. తను వరూధినినని పరిచయం చేసు కుంది. తనుపు నీకే అంకితం చేశానని చెప్పాకుంది. ప్రవరుడిలో అంగీకారం కనిపించలేదు. వరూధినిలో కోరికల ప్రహాహం విజృంభించింది. ప్రవరుడ్ని ఆమాంతం ముంచేసింది. ప్రవరుడు ఆ ప్రహాహాన్ని వెనక్కి నెట్టిపేశాడు. వరూధిని కళ్ళలో కన్నిట్ను. మాటల్లో నిష్టారాలు. ప్రవరుడు ఆగ్నిపోత్తుడ్ని ప్రార్థించాడు. అరుణాస్వదపురంలో లడుగు పెట్టాడు.

ఇదంతా మొదటనుండి గమనిష్టున్న గంధర్వుని మనసులో విషపు తెరటం విష్టుకుంది. శాంబరి మహామతో ప్రవరుని రూపాన్ని పొంది వేచివున్నాడు. నిజ ప్రవరుడే అనుకుని వరూధిని మళ్ళీ వేడుకుంది. మాయ ప్రవరుడంగిక రించాడు. ఫలితం గర్భం. కొన్నాళ్ళకి మాయాప్రవరుడు మాయమాటలు చెప్పి నిష్టుమిస్తాడు.

వరూధిని బాలమీరకుమారుడ్ని కన్నది. మునులు స్వరోచి అని పేరు పెట్టారు. స్వరోచి పెరిగి పెద్ద వీరుడయ్యాడు. విశ్వకర్మ మంధర పర్వతం దగ్గర పట్టణాన్ని నిర్మించి ఇచ్చాడు. ఒకనాడు స్వరోచి వేటకి వెళ్లినపుడు ఒక స్త్రీ ఆర్తహాదం చేసి రక్షింప మని కోరింది. ఆమె ఇందివరాత్ముడనే గంధర్వని కూతురు మనోరమ. తన శాప వృత్తాంతం మనోరమ స్వరోచికి వివరించి, తన

దగ్గరున్న అత్త హృదయ విద్యను గ్రహించి రాక్షసుని సంహరించమని కోరింది. స్వరోచి ఆ విద్యను గ్రహించి రాక్షసుడై నంహరించాడు. అంతట రాక్షసుడు దేవతా రూపాన్ని ధరించాడు. ఆతడు గంభర్యుడు.

ఇందివరాక్షసు వరూధినికి తమ్ముడు. స్వరోచికి మేనమామ. తన శాప వృత్తాంతం స్వరోచికి వివరించి నా శాపం ఫలించింది, నా కర్తృర్చు స్వీకరించి, అయిర్యేద విద్యని గ్రహించమని కోరాడు. స్వరోచి, మనోరమల విషాహం వైభవంగా జరిగింది.

స్వరోచి మనోరమ చెలికత్తెలైన విభావసిని, కొవతిని కూడా విషాహం చేసుకున్నాడు. తన చాంపత్యం గురించి హేశనగా ఒకనాడు చక్రవాకి, హంస సంభాషణ మరొకనాడు మగలేడి మాటలు వింటాడు. ఇంకొకనాడు స్వరోచి వేటకు వెళ్లాడు. ఒక ఆడవి పందిని చంపబోతుండగా ఆడలేడి వచ్చి అడ్డుపడి తన వృత్తాంతం చెప్పి పరించమని కోరుతుంది. స్వరోచి కాగలించుకుంటాడు. ఆడలేడి వనదేవత రూపం ధరించింది. పలు శ్రీలతో విషారించిన స్వరోచి విరక్తుడై వనదేవతతో సుఖంగా వున్నాడు. అమెగర్యవతి అఱు కుమారుడై ప్రసవించింది. అతడే స్వారోచిషుడు. ద్వితీయ మనువై వుండమని స్వారోచికి విష్ణువు పట్టం కట్టాడు. స్వారోచి ప్రజల్ని కన్నబిడ్డలూ కాపాడాడు. దేశం నుభిక్షమై ప్రజలు ఆయుర్ాగ్య పశ్వరాయాలతో సుఖించారు.

వస్తుతత్త్వం :

ప్రభంధోద్యనంలో తొలిఫలం మనుచరిత్రమని ఆంధ్ర కవిత్వ వికారదుల స్థాంతం. కానీ ప్రభంధాని కుండవలసిన ఏకనాయకాశ్రయం, వ్యుత్క్యత మనుచరిత్రలో కొరవడిందని ఆరోపణ. సహృదయునిలో అఖండాను భాతిని వ్యుత్క్యతే ప్రసాదిస్తుంది. వస్తుతత్వ వివేచనం పొశాత్యం. గ్రీకు అలంకార శాస్త్ర సార్యభాముడైన అరిస్తాచీల్ మహాశయుడు వ్యుత్క్య సీధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు. “A play must begin at some definite point and at some definite point it must end.” నాటక మొక నృష్టమైన ఘటనతో ఆరంభమై ఒక స్వప్తమైన ఘటనతో అంతమొంది తీరాలి. వస్తుతత్వ మనేది కథను మాత్రమే ఆశ్రయించి వుండదు. వస్తువనగా భావం. కావ్యంలో ఒక ప్రధాన ఆధికారిక భావం అద్యాంతంలో పోషింపబడాలి. దీనినే వ్యుత్క్యత అంటారు. కథా భాగాలలో అనేక కారణాలతో కొన్ని భాగాలకి దీపీ రావచ్చ. అంత మాత్రాన వ్యుత్క్యతకు భంగం పాటిల్చిందని అనరాదు. మనుచరిత్రలో యుగధర్మ ప్రతిష్ఠాపకుడైన మనుసంభవం పసుపు. నమకాలీనమైన భావ నంభలనాన్ని ఒక సమవ్యాయ దృక్పథంగా రూపొందించటానికి పెద్దనకు మను సంభవ కథ ఆధారమైంది. వరూధిని ప్రవరుల నన్నివేశం ప్రభావ కథకు బీజం.

గృహస్తార్జు ధర్మం పతనం కాకుండానే ప్రవరుని మను వరూధినిటై ప్రభావం కావించింది. మాయాగంధర్య సంపర్కంలో జాతి సాంకర్యం రష్ణించబడింది. వరూధినిలోని ప్రపాహాళిలమైన శ్రీ సౌందర్యం, గాఢప్రేమ, ఆశయ సాధనకు నిర్మికత ; ప్రపటనిలోని నిష్ఠాగరిష్టత్వం ధార్మికత ; మాయాప్రవరునిలోని భోగలూలపనత, ఇహాలోక రక్తి, కళాకుళలత స్వరోచిగ అవతరించినవి. స్వరోచి జీవితం పరిపూర్ణమైన పురుషోత్తమ జీవితం. ఈ స్వరోచికి యుగధర్మ నిర్మేత మనుషు ఆవిర్భవించాడు. కనక కాప్యంలోని అన్ని విషయాలకి ఏక హక్కుత వుంది. విశ్వంఖల వర్తనం, దర్శక్యతిరేకత, రక్తిముక్కల ఘుర్రుణ మొదలైన సమకాలీన భావ సంచలనం భిన్న పాత్రత్వి అశ్రయించి విభిన్న సన్నిహితాలలో వ్యక్తికరించి చివరికి మను సంభవమనే కావ్య లఙ్గులతో దృక్పుథ ప్రకటన గావించాడు. కనక మనుచరిత్రలో వస్త్వక్యత లేదనటం అవిచార రమణీయం.

మనుచరిత్రలో స్వారోచిషమను సంభవమనే పరిపూర్ణ భావమే నాయకుడు. ఉత్తమ కాప్యంలో కని దృక్పుథమే / (dominating idea) నాయకత్వం వహిస్తుంది. ఏకనాయకాశ్రయమనే ప్రబంధ లక్ష్మణం ఈ విధంగా మనుచరిత్రలో సీద్ధించింది. మానవాంతరంగంలో ధర్మాధర్మాలకి, ధర్మానికి ధర్మానికి సంఘర్షణ, సాంచరణ్య సమన్వయాలే మనుచరిత్రలో వస్తువు. వరూధినిది గంధర్య జాలి ధర్మార్థం. ప్రపటనిది వైదికాచార బద్ధమైన ధర్మం. ఇక్కడ ఘుర్రు ధర్మానికి ధర్మానికే.

పాత్రచిత్రణ :

మహాకవి ప్రతిథకి గల ముఖ్య లక్ష్మణాలలో పాత్ర చిత్రణ ఒకటి. ఆంధ్రదేశంలో భారత, రాష్ట్రాల పాత్రాల తర్వాత వరూధినీ ప్రపటలే ప్రసిద్ధ పాత్రలు. ఈ రెండు పాత్రలూ రెండు విరుద్ధ రసాలకి ప్యతినిధులుగా తున్నాయి. మిగతా పాత్రల కన్నా ఈ రెండు పాత్రల చిత్రణలోనే పెద్దనలోనీ మహా శిల్ప నైవ్యుణం కనిపిస్తుంది. సౌందర్యానికి, సాంపుదాయానికి నిలయం పువరుడు. ఉదయానే నిద్రలేచి భగవన్నామన్మరణ చేసి వరదానదిలో స్నానం చేస్తాడు. నిత్యాగ్ని పోశాత్రం, సిరతూస్తు దానం అతని నిత్య కృత్యం. అతను అప్రతిగ్రహీత. ఇక వరూధిని అక్రమ కామ విజ్ఞంభణకు ప్రతినిధి. ప్రపటుడ్ని ప్రథమ వీక్షణలోనే కామించింది. ప్రపటుడు వరూధినిని సమాపించి ఆమె గురించి ప్రశ్నించి తన గురించి పరిచయం చేసుకున్న సందర్భంలోను, వరూధిని తన ఇంటికి అహోనించినవుడు చెప్పిన ప్రత్యుత్తరంలోను అతని చిత్రమైతి, నిష్పత్తిష్ఠమైన పూటల ధోరణి, అమాయకత్వం, అంతరు వెల్లడవుతుంది. తనని తాను నిందించుకోవటంలో శుద్ధ శ్రోత్రియ లక్ష్మణం కనబడుతుంది. వరూధిని ముందు మర్యాదగా ప్రపటుడ్ని ఇంటికి అహోనిస్తుంది. ప్రపటుడు

సొంత ఇంటికి వెళ్లాలనే తపనలోవుండి దోవ చూపెట్ట మంటాడు. అప్పుడు వరూధిని తమ పైభవం గురించి వివరంగా చెప్పి చివరికి నీ మిాద మనుసు పడిందని స్పష్టంగా చెబుతుంది. అప్పుడు దానికి ప్రవరుదు తన కులం గురించి, తల్లిదండ్రుల గురించి, ఇంటికి వెళ్లకపోతే జరిగే సప్టం గురించి అమాయకంగా చెబుతాడు. వరూధిని నిష్ఠూరాలతో భోగం విషయమై, దానికి ప్రతిగా ప్రవరుదు వరమ అమాయకంగా ధర్మం విషయమై వాదించుకున్నారు. వివరికి ఇక లాభం లేదని ఆలింగనం ఆఖరి ఆయుధంగా వరూధిని ప్రయోగించింది. పాపాణమైన ప్రవరుదీ మిాద ఈ ప్రయోగం ఫలించలేదు. ఈ ఇద్దరు రెండు భిన్న వ్యక్తిత్వాలకి, సంస్కృతాలకి, సంప్రదాయాలకి ప్రతినిధులు. ఈ రెండు పాత్రలూ తెలుగు పాహీత్వంలో వెలుగు దీపాశు. వరూధినీ ప్రవరులు రక్తమాంసాలతో నజీవ పాత్రలుగా కదలాడినట్టు మనుచరిత్రలో మరే ఇతర పాత్రలూ వుండవు. మనుచరిత్రలో ప్రతి స్త్రీ పాత్రా వురుషుని ప్రేమకోసం అంకిత మైనవిగా పెద్దన చిత్రించాడు. మనుచరిత్ర అనగానే పెద్దన కన్నా ముందు వరూధినీ ప్రవరులే స్వరణకు రావటం పెద్దన పాత్రచిత్రణ ప్రతిభకు ప్రబల నిరర్పనం.

వర్ణనలు :

కవి వ్యాపారమే వర్ణన. దర్శనానికి అక్షర రూపం వర్ణన. వెద నంహితల నుండి, కథా నరిత్యాగరం నుండి జనసాగరం నుండి వివిధ కథల్ని స్వీకరించి ఉపాభ్యాన సహితంగా మత ప్రాధాన్యం ఉగడించటం చేత వురాణ కవులది కథా దృష్టిగాని వర్ణనా దృష్టికాదు. ప్రకృతి వర్ణనలు కథని ఉజ్యాలం చేసి అనుభూతి గమ్యాలు కావాలి కథలో అంతర్భాగాలు కాని వర్ణనలు కావ్య కళలకు భంజకాలు. ప్రబంధాలు వర్ణనలకి మణిమంజాపలు. ఇరన్నుతయైన వరూధిని మానసిక స్థితిని స్పష్టం చేయటానికి పెద్దన సూర్యాస్తమయ, చంద్రాస్త మయ, బ్రక్రహాకాల్ని వర్ణించాడు.

వర్ణనాత్మకత, ఉహా ప్రబంధ ప్రక్రియకు లక్ష్మణం. వమ్మత, శిల్పం అనే కళాధర్మాల్లో ప్రబంధం శిల్పానికి ప్రాధాన్యం వహిస్తుంది. ఒక్కొక్క ప్రబంధం ఒక్కొక్క శిల్ప సామ్రాజ్యం. సిద్ధుడు మలయ పర్వత శైతాన్ని వర్ణిస్తూ “అంధకరిపు కంధరా వాన వానుకి వియోగభవ దుర్వ్యధాభోగ భోగినీ భోగ భాగ పరిషేషిత పటీర విటపి వాటికావేల దేలాలతా వలయంబగు మలయంబనం గల చలువకు విలువ యొయ్యది?” శివుని కంఠంలో వానుకి స్తోరనివానం ఏర్పరచు కొనటంతో వానుకి ప్రియరాండ్రు విరహస్గులో పగిలిన గుండెలను చలువడనంతో నింపుకొనటానికి ఏలకీ తీగలలో చుట్టుకొనిన మలయ పర్వతమున కల చందన వృక్షాల్ని కొగలించుకున్నాయి. ఆ చలువకు విలువేమి? ఇది ప్రబంధ కవి ఉహా శక్తికి నిదర్శనం.

సూర్యాస్తమయ, చంద్రాస్తమయ వర్ణశలు వరూధిని అవస్తతో తన్న యాభావాన్ని పొందేటట్లు చమత్కారావహంగా వర్ణశల్ని పెద్దన కథా ప్రవంతిలో ఉజ్జ్వల తరంగాలుగా మలిచాడు. వరూధిని ప్రవరుడు నిరాకరించి పెళ్ళిపోయినప్పుడు ఆమె మనస్సులో వేదనల బీకటి ఆవరించింది. ఆ సమయానికి సూర్యాస్తమయం అయింది. ప్రవరుని పట్ల కోపంతో సూర్యుడు ఎగ్రబారినట్లు పెద్దన వర్ణించాడు.

“తరుణి ననస్యకాంత నతి దారుణ పుష్ప శిలో ముఖ వ్యధా
భర వివశాంగి సంగభవు బారికి నగ్గము సేసి క్రూరుడై
యరిగే మహేసురాధముడ హంకృతితోనని రోష భీషణ
స్వరణ వహించెనో యన్న నభోమణి చాల్చెగ పాయ దీధితిన్.”

[3-10 ప.]

సాయంత్రం పూట నీడలు దీర్ఘంగా వుంటాయి. సూర్యుడు పెళ్ళిపోయాడు, నీవు నిర్మయంగా రావచ్చునని చంద్రుడికి కబురు పంపడానికిగాను రాత్రి అనే త్రీ పంపిన దూతికలా అన్నట్లు నీడలు దీర్ఘంగా తూర్పు దిక్కుకి నడుస్తున్నాయని వర్ణన.

“తరుణి యిదె క్రుంకుచున్నా!
డఱుదెమ్మని చంద్రువిల్య నరిగెడు రజని
తరుణిమణి దూతిక లన
నరిగెం దూర్పునకు నీడ లతిదీర్ఘములై”

[3-13 ప.]

తూర్పు దిక్కునెడి త్రీ రాత్రికి భర్త అయిన చంద్రుడు నమిపిస్తున్నాడని విని ముఖాన్ని మునురుకున్న బీకట్లనే ముంగురుల్ని దువ్వుకొనటానికి తీసుకున్న దంతపు దుష్టేన అనేటట్లు తూర్పు దిక్కున తెలువు కనిపీంచిందని వర్ణన.

“అంతటఁ బ్రాచి నిశాపరి
యంతికగతుఁడా విని ముఖాలంచి తమః
కుంతలములు దీర్ఘుగఁ గాను
దంతపు దుష్టేన యనంగ ధవళిమ దోచెన్”

[3-30 ప.]

ఆర్యావర్త మనబడే వింధ్య హామాద్రుల నడుమ పుణ్య దేశంలో వరణ అనే నది బడ్డున ఆకాశాన్ని తాకే కోటలు, చంద్రమండలంలోని లేడిని కూడ తెల్లనిదానిగా చేసే సున్నపు కాంతులతో ఒప్పు మేడలు కలిగి భూదేవి కంతాన్ని దాల్చిన ముత్యాలపోరంలోని నాయకమణిలా అరుణాస్పదవురం వుందని పురవర్ణన పెద్దన ప్రతిభావంతంగా చేశాడు.

“వరణాద్విషపతీ తటాంపలమునన్ వప్రస్తులీ చుంపితాం
బరమై, సౌధనుధా ప్రభా ధవళిత ప్రాలేయరుజ్ఞండతీ
హారిణంబై యరుకొన్నదం బనగ నార్యావర్త దేశంబునన్
బుర మొప్పున్ మహి కంతహశ తరళన్నారిన్ విడంబింపుచున్.”

[1-49 ప.]

వనదేవత అడలేడి ఆకారంలో వచ్చింది. స్వరోచి ఆలింగనంలో నుండరి
రూపం దాల్చింది. లతల లావణ్యమే దేహంగాను, పుష్ప గుత్తలే స్తనాలుగాను,
చిగురాకులు చేతులుగాను, పుష్ప మొగ్గలు గోట్టుగాను పూరాయి. తాని అంతకు
ముందు తాల్చిన లేటికన్నులు మాత్రం అలాగే వుండగా హారిణాషీర్మేన తీ
రూపం పొందిందని వనదేవతా సౌందర్య వర్ణన పెద్దన వేశాడు.

“వల్లీమతల్లి లావణ్య సర్వస్వంబు
విమలాంగ రేఖ నావిర్పవింప
మంజల మంజలీ మహిత సౌభాగ్యంబు
పరివృత్త కుపవృత్తి బరిణమింప
బల్లవచ్ఛద శారు భావంబు
ముచు హస్తలీల మూర్తిభవింప
రమణీయ ముకుళ విభ్రమ భాగధేయంబు
కరరుహ స్నాని సౌభూత్యరింప
జేసి మృగిర్మై వహించు నక్షిద్వయంబు
భాసురంబుగు దన యంకపాళిలోన
మించు క్రొమ్మించు నుపమించు మెలాత యగుచు
నిలుచు నవ్యనదేవత నృపతి సూచి.”

[6-96 ప.]

ఇలా హిమవన్నగ నముద్ర శైల బుతు కన్యాంగ సౌందర్య వర్ణనలు
మమ చరిత్ర కథ అనే పందిరిపై పొకాయి. ఈ విధంగా ప్రబంధ లాష్టణమైన
వర్ణనాత్మకత అనే లక్ష్మణ మనుచరిత్రలో ఉంది. కథాగమసంలో కలిసిపోయే
వర్ణనలకి మనుచరిత్రే మార్గదర్శి.

రనం :

ప్రబంధానికి శృంగార రనం జీవం. ఈ శృంగారాన్ని కూడా సంపూర్ణత
కావ్యాల్లోలాగ శాస్త్రియమైన పద్ధతుల్లో రనంగా కాక మానవప్రవృత్తు లాభారంగా
పోషించటం ప్రబంధ కపుల విశిష్ట లక్ష్మణ. కామప్రవృత్తులనంతం. వ్యక్తివ్యక్తికి
శృంగార రసభావ ప్రకటనలో వైరుధ్య ముంటుంది. ఇలాంటి వైవిధ్య వైరుధ్య
దృష్టి ప్రబంధ కపుల శృంగార రస దర్శనం. అంధ కవితా పితామహుని
మనుచరిత్ర తూర్పుభాగంలో శాంత, శృంగార ప్రవృత్తుల ఘర్షణ వుంది. తామానికి,

మౌహ దధంరుకి, కోరికల కోలాహలానికి, శోగ దృష్టికి వరూధని ప్రతినిధి. గృహస్తాక్రమ ధర్మానికి, ఏకపత్రి ప్రతానికి, నంతాసంకోసం శృంగారం అనే శాత్రు వాక్యానికి ప్రవరుపు ప్రతిసిద్ధి.

కవివ్యక్తిత్వం :

ప్రబంధాలలోని సౌందర్య ప్రవాహాల అట్టడుగున జీవం గాంభీర్య ప్రదాయిని. అయిన ధర్మపథ నిర్మిశమంది. నమకాలిక నమాజంలోని సర్వ భావ సంపలనాలు కవి దృక్పుథం నుండి తాత్క్షిక దృక్కొణంగా వ్యక్త మయ్యాయి. ప్రబంధ ఉద్యమ నాయకుడు కృష్ణదేవరాయలు. రాయలే, రాయల తత్త్వమే విభింగు కపుల ఆత్మాక్రయ సంవేదనల నుండి విశిష్ట ధర్మపథ నిర్మిశమంది. పెద్దన విశిష్టాద్వైత వైష్ణవుడు. వేద వ్యామాజాలంగికరించి కర్మ, జ్ఞాన, భత్తి యోగాలకు కూర్చువంగా మనుచరిత్రను మలచాడు. అంధీ మహా కపులలో పెద్దన విశిష్ట వ్యక్తిత్వం కలవాడు. మనకు రాజుల దాన శాసనాలే దర్శనమిస్తాయి గాని కపులవి కనిపించవు. కానీ పెద్దన దాన శాసనాలు ఆయన విశిష్ట వ్యక్తిత్వానికి నిదర్శనాలుగా మానవులోకంలో నిలిచే వుంటాయి. ఒకానొక సందర్భంలో రాయల ఆస్తాసంలో కవి పండిత నమశ్రూంలో పెద్దన ఆశవుగ చెప్పింది ఊత్పల మాలిక. ప్రబంధ కవిత్వోద్యమానికి మూల తత్త్వాలైన సౌందర్యార్థన, వ్యక్తుతి ఏలి, ఊహా, వర్ణపాత్రకత, శబ్ద లాలసత్యం, ఉత్పలమాలికలోనే వున్నాయి. ఇది విని అనందించిన రాయలు గండపెందేరం తొడిగాడు. శోగ త్యాగాల్లో, రాజనంలో, రసికతలో రాయలతోపాటు నమానంగా వెలిగిన వాడు పెద్దన.

మనుచరిత్ర ప్రతిష్ఠకు ప్యథాన కారణం సవ్యత అనే గుణం. కవిత్వానికి శబ్ద సౌందర్యం పెద్దన సాధించిన నవ్యతాగుణం భారతీయ సాహిత్యంలో శబ్ద సౌందర్యంతో ఉత్తమ కవిత్వ కాంతుల్ని వెదజల్లిన మహాకపులు కాళిదాసు, పెద్దన, రఫిందురుడు, కృష్ణ శాస్త్రి. అందుకే “Poetry is made of words” అని సిద్ధాంతం. ఇన్ని విధాల పెద్దన అంధీకవితా ఏతామహుడు, మనుచరిత్ర మానవ జాతి మణిదీపం.

కొన్ని పదాలపు అర్థాలు

అంగభవు చారికిన్ = మనుఫుని పీడకు

అంవలమునున్ = చేరువను

అంతికగతుడు = దగ్గరకు వచ్చినవాడు

అంధకరిపు = అంధకానుఱునకు శత్రువైన శిఖని యొక్క

అగ్గముచేసి = వశమొనరిచు

అనుభావంబు = ప్రభావం

ఆభోగ = అతిశయం కల

కంధరా = కంతం

కుంతలములు = వెంట్టికలను

తట = ఒడ్డు యొక్క

తరణి = సూర్యుడు

తరళ = నాయకమణి యొక్క

నభోమణి = సూర్యుడు

వటార విటవి = మంచిగంధపు చెట్ల యొక్క

పుష్పశిలీ ముఖ = పువ్వులు బాణాలుగాగల మన్మథుని యొక్క

ప్రాలేయరుక్క = చంద్యాని యొక్క

ఫోగ్బాగ = శరీర భాగాల చేత

ఫోగీని = పర్మ త్రీల యొక్క

మంజరి = పువ్వుగుత్తుల యొక్క

ముకుళ = మొగ్గల యొక్క

రజనీ = రాత్రి యనెడి

వప్ప = కోట యొక్క

విడంబించుచున్ = అనుకరించుచు.

ఆధార గ్రంథాలు

- మనుచరిత్రము – నవ్యాభ్యాసము – వెంపరాల సూర్యునారాయణశాత్రీ
- మనుచరిత్ర – కావ్యపరిచయాలు – సంపాదకుడు – ఎం.వి.ఎల్.

నరసింహారావు

- సాహితీ సుధాలహారి – సముద్రాల నాగయ్య
- సాహిత్యంలో దృక్పథాలు – ఆర్.ఎన్. సుదర్శనం
- మనుచరిత్రము – అల్లపాని పెద్దన
- ఆంధ్ర ప్రభంధము – అవతరణ వికాసములు – కె.వి.ఆర్.

నరసింహం

- సారవ్యత వ్యాసములు – ప్రథమ సంపుటి – సంపాదకుడు – జి.వి.

నుబ్రహ్మణ్యం

- మనుచరిత్రము – సంపాదకుడు – తిమ్మావరుల కోదండరామయ్య
- కావ్యలహారి – దివాకర్ణ వేంకటావథాని
- అల్లపాని వాని అల్లిక జిగిచిగి – విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
- కావ్య పరిమళము – విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
- మందార మంజరి – సంకలన కర్త – ముదిగొండ శివప్రసాద్.

ఆచము క్రమాల్యం — శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

సమిక్ష : శ్రీ కె.ఎ. కృష్ణమాచార్యులు, ఎం.ఎ.

[జన్మస్తం : విజయరాయుగ్రామం. ప. గో. జిల్లా జననం 10 – 10 – 1932 ఎం.ఎ.
[సంస్కృతం], విద్యాప్రవీణ, శాస్త్రప్రవీణ, రెపర్టర్, సంస్కృతశాస్త్ర, అంగ్రేష్యకాపరిషత్తు,
పాఠేదు. ముద్రితకృతులు సంస్కృతవ్యాకరణప్రకాశిక, లమ్పేరపోతన—రాగవతము]

కవి జీవితాధులు :

“అముక్రమాల్యద” అంధ్రభాషలో వెలసిన ఒక ప్రబంధరత్నం. దాన్ని రచిం
చినది శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. అయిన పదిహేనవక్తాభ్యాసి చివరిభాగంలో జన్మించి,
పదహారవ శాఖ్యామైదటిభాగంలో విజయనగరసామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన రాజుధి
రాజు. ఆ రోజుల్లో విజయనగరం అంగళలో రత్నాలను రాసులుగా పోసి అమ్మేహారు.
అంతటి వైభవంతో సామ్రాజ్యాన్ని తీర్చిదిద్దిన ఆ మహానుభావుని కన్న తల్లి
తండ్రులు తుషువ వంశియులైన నాగాంచూ సరసవాయకులు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు బాల్యంలో రాజోవిత విద్యలతో బాటు సంగీతసాహిత్యా
దులు గూడా బాగానేర్చుకొని వాటి మర్మాలను ఆకర్షింపు చేసుకొన్న మహామనీషి ;
సహజంగా దైవభక్తి సంపన్నుడు.

అయిన ఏనాడూ ఓడిపోవడం అనేది లేకుండా చాలాసార్లు దిగ్఩ిజయ
యూత్రలు చేసి దక్కిణ భారతదేశం అంతటినీ ఏకవ్యుత్తాధిపత్యం వహించి
పాలించాడు. అలాగే దక్కిణ భారతదేశం అంతటా చాలా సార్లు పుణ్యమేత్ర తీర్ప
యూత్రలు సాగించి అనేక దైవదర్శనాలు చేసుకొని చాలా దేవస్థానాలకు విశేషంగా
చాన ధర్మాలు చేసాడు. అంతేకాక తన రాజ్యంలో కొత్తగా అనేక దేవాలయాలను
నిర్మించి వాటికి స్థిర వసతులు ఏర్పాటు చేసాడు. అనేక కవి పండితులను పోషించి
వారిచేత గ్రంథాలు రచింప చేసాడు. వారిలో 1. ఉల్లసని పెద్దన, 2. ముక్కు
(సంది) తిమ్మున, 3. పూర్వయగారి మల్లన, 4. ధూర్ధుటి, 5. తెనాలి రామకృష్ణుడు,
6. అయ్యలరాజు రామభద్రుడు, 7. భట్టమూర్తి, 8. పింగళిసూర్యన అనే
ఎనమండగురూ అష్టదిగ్గజాలని ప్రసిద్ధి పొందారు. వీరిలో చివరి ముగ్గురూ
రాయలకాలంపాచు కారనీ, వారికి బదులు మరిముగ్గురు సంస్కృత కన్నడ కపులు
అష్టదిగ్గజాలలో ఉండేవారనీ కొండరి అభిప్రాయం. రాయలు తాను స్వయంగా

పండితుడై, కచ్చిట్టె వాలా గ్రంథాలు రచించాడు. ఈ విధంగా ఆయన ఆనాటి భారతీయ నంస్కృతికి జీవగఱ్ణగా కొనియాడ బడ్డాడు. ఆయన చేసిన ఫునకార్య లన్ని తీకి నిదర్శనాలు నేచికి మనకు స్వప్తంగా కనిపిస్తూనే ఉన్నాయి. ఆయన తన రచనలుగా ఆముక్త మాల్యదలో పేర్కొన్న మదాలపచరిత, సత్యాపధూ ప్రీజనం, నకల కథాసార నంగ్రహం, జ్ఞాన చింతామణి, రసమంజరి అనే నంస్కృత గ్రంథాలు ఇప్పుడు మనకు లభించడం లేదు. అది మన దురదృష్టమే. జాంబవతీ పరిణయం అనే నంస్కృత నాటకం ఒకటి ఈ మద్య ఆయన రచనగా వెలుగులోకి వచ్చింది.

కథానంగ్రహము :

పాండ్యదేశంలో శ్రీవిల్మిపుత్తూరు గ్రామంలో విష్ణువిత్తుడనే వైష్ణవభక్తుడు ఉండేవాడు. ఆయనకు తమికంలో ‘పెరియాళ్య’ రని పేరు. ఆయన భగవంతుని కైంకర్యానే పరమపురుష్టారం అని భావించి ఆ ఊరి దేవాలయంలో ఉండే స్వామికి రోజు పుష్పమాలా కైంకర్యం చేస్తూ రాత్రింబవణ్ణ యథాక్తిగా అతిథులకు విందులుచేస్తూ ఉండేవాడు. ఆ కాలంలో పాండ్యదేశాన్ని మత్స్యధ్వజాడనే రాజు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఒకనాడురాత్రి ఆ రాజు భోగిని యింటికి వెళ్లా ఒక బాటసారి చదువుతున్న “వర్షార మహో ప్రయత్నేత మాసాన్, నిశాధ మథం దివసం యతేత. వార్థక్య హేతోర్వ్యయసానవేస పరత్రహేతోరిహ జన్మనాచ” అనే శ్లోకాన్ని విన్నాడు. “వర్షాకాలసుఖంకోనం తక్కిన ఎలిమిది నెలలూ ప్రయత్నం చేయాలి. రాత్రి సుఖంకోనం పగలు కష్టపడాలి. ముసలితనంలో సుఖంకోనం యోవన వయస్సులో పాటుపడాలి. పరలోకసుఖంకోనం ఈలోకంలోనే ప్రయత్నించాలి” అని దానిభావం. దాన్ని విని పరలోకసుఖంకోనం తానిప్పటివరకూ ఏమాచేయలేదని చింతించి, ఇంటికి తిరిగిపోయి, మర్మాడు పండితసభ కావించి మోక్షాన్ని చేచే దేవుణ్ణి గురించి తెలియజెప్పమని కోరాడు.

అనాడు దేవునికి పూలదండలను నమర్పిస్తున్న నమయంలో స్వాచు విష్ణు చిత్రణ్ణే రాజసభకు నెల్లి పండితసభలో వాదించి విష్ణువే పరదైవమన్, మోక్షాన్ని చేచే దేవుడనీ స్విధాంతం చేసి రాజుని వైష్ణవ భక్తునిగా చేయమని ఆదేశించాడు. విష్ణువిత్తుడు స్వామిమహిమలో ఆయన ఆజ్ఞాపించిన విధంగా చేసి, విష్ణువుని చేరే యోగమార్గాన్ని చెప్పడానికి ఉదాహరణగా ఖాండిక్కు కేశధ్వజాల కథని రాజుకి చెప్పాడు.

“పూర్వం ఖాండిక్కుడు, కేశధ్వజాడు అనే ఇద్దరు రాజులుండేవారు. పాల్మిడ్రూ అన్నదమ్ముల బిడ్డలు. వాళ్ల రాజ్యం కోనం పోత్తాడు కున్నారు, ఖాండిక్కుడు యుద్ధంలో ఓడి కొంతమంది ఆప్తులతో అడవులకు పోయి అక్కడ

జీవించసాగాడు. తరువాత కొంతకాలానికి కేశిధ్వజాడు జ్ఞానయోగాన్ని పొంది ఒక యజంచేయడానికి సిద్ధపడ్డాడు. దానికోనం సిద్ధంచేసిన యజ పశువుని పులి చంపి వేసింది. దానికి చేయవలసిన ప్రాయశ్చిత్తం ఖాండిక్యనికి తప్ప ఇంకెవ్యరికి తెలియకపోవడంచేత, కేశిధ్వజాడు ఖాండిక్యని దగ్గరికి వెళ్లి, ప్రార్థించి, అతడు చెప్పినట్లుగా ప్రాయశ్చిత్తం వేసుకొని యజం చూర్చిపేసి అన్నకు కోరిన గురుదక్కిణ ఇవ్వడానికి సిద్ధపడ్డాడు. అతడు తనకు జ్ఞానయోగాన్ని ఉపదేశించడుని కోరి దాని సాధనతో మోక్షాన్ని పొంచాడు.”

ఈ కథను మత్స్యద్వజాడికి చెప్పి, విష్ణువిత్తుడు తన గ్రామానికి పోయి యథాపకారంగా భగవంతుని కైంకర్యంచేస్తూ ఉండేవాడు. అప్పుడు విష్ణుమూర్తి లక్ష్మీదేవితో, విష్ణువిత్తునిలాగే రాజుని వైష్ణవభక్తునిగా చేసి ఉద్ధరించిన మరియుక భక్తుడు యామునాచార్యుడని చెప్పి ఆ కథను ఆమెను చెప్పాడు.

“యామునాచార్యుడోక గొప్ప పండితుడు. అయిన కాలంలోని పొంయ్యరాజు వీరకైవమతస్తుడె, విష్ణుభక్తులైన ప్రజలను బులకనగా చూస్తూ ఉండేవాడు. యామునా చార్యుడు రాజునభకు వెళ్లి, పండితులతో వాదించి, విష్ణువే పరదైవమని సిద్ధాంతంచేసాడు. అప్పుడు రాజు వైష్ణవభక్తుడుగా మారి, అప్పటికింకా పెళ్లికాని యామునాచార్యునికి తన చెల్లల్చి ఇచ్చి, వివాహము చేసి అర్థరాజ్యాన్ని కానుకగా ఇచ్చాడు. యామునాచార్యుడు రాజ్యభోగాల్లో పడియున్నప్పుడు శ్రీరామమిశ్రుడనే భక్తుడు ఆయనదగ్గరికి వెళ్లి, పెద్దలు దాచిన నిధి కావేరితీరంలో ఉందని చెప్పి, అయిన్ని తీసికొని వెళ్లి శ్రీరంగ నాథుని పాదాల్ని చూపించాడు. వెంటనే పూర్వజ్ఞానం కలిగి యామునాచార్యుడు రాజ్యాన్ని త్యజించి భక్తితో కాలంగడిపి మోక్షాన్ని పొంచాడు ఉని విష్ణుమూర్తి లక్ష్మీదేవితోచెప్పాడు.

తరువాత విష్ణువిత్తుడికి తులసివసంలో ఒకబాలిక దొరికింది. పీల్లలులేని ఆయన సంతోషంలో ఆ భాలికని చేరదీసి ‘గోద’ అని పేరుపెట్టి పెంచి పెద్దజేసాడు. అమె రోజుగా స్వామికోనం తండ్రి తయారుచేసిన పూలదండను స్వామికి నమర్చించడానికిముందే రహస్యంగా ఒకసారి తానుధరించి తనలందాన్ని చూసుకొంటూ ఉండేది. ఎప్పుడూ భగవంతునిగూర్చి ఏవోప్రతాలు ఉపవాసాలు చేస్తూ గానంచేస్తూ ఉండేది. రోజురోజుకి కృశించిపోతూ విహా బాధ నసుభంచసాగింది. చాన్ని గుర్తింపలేక విష్ణువిత్తుడు చేపుని నన్నిధిలో అమ్మెన్నితిని గురించి మొరపెట్టుకొన్నాడు. అప్పుడు భగవంతుడు మహాభక్తులకు సాధ్యం కానిదేమాలేదని, గానమహిమ చాలాగొప్పదని ఉదాహరణగా మహాభక్తు డైన మాలచానరి వృత్తాంతాన్ని చెప్పాడు.

“ఒక మాలచానరి రోజుగా తెల్లవారుజామునే లేచి తనచేరికి మూడామడల దూరంలో ఉన్న దేవాలయానికి నడవిపెళ్లి దానిముందు నిలబడి భక్తితో మంగళ

కై శిక్కితాలు పాడేవాడు. ఒకనాడు అర్థరాత్రి పిల్లినిజూచి భయపడినకోడి కూయగా కోడికూత హేళ అయిందని భ్రమపడి లేచి ఆ దానరి దేవాలయం దగ్గరికి బయలు దేరాడు. చీకట్టో దారితప్పి ఒక చెట్టుదగ్గరికి వెళ్లాడు. ఆ చెట్టుమిాద ఉన్న బ్రహ్మ రాక్షసుడు ఆతనిని తినిగోగా గుడిముందు గానంచేసి వచ్చినతరువాత తినమని వేడుకొని, ఎలాగోబిప్పించి వెళ్లి, గానంచేసి అన్నమాటుప్రకారం తిరిగివచ్చాడు. ఆతని సత్యప్రవర్తనకి ఆశ్వర్యపడిన రాక్షసుడు ఆతనిగానపలంలో కొంత తనకిచ్చి తనరాక్షసత్యాన్ని పోగొట్టుమని ప్రార్థించగా ఆపడలాగే చేసాడు. ఆ గానమహిమను విన్న భూదేవి కూడా తనగానమహిమలో స్వామినిచేరాలనే కోరికలో గోదగా అవకరించి విరహతావం పొందుతోంది” అనిచెప్పి గోదాదేవిని శ్రీరంగంతీసుకువెళ్లమని ఆశ్చాపీంచి అక్కడ రంగనాథుని రూపంలో ఉన్న తానామెను వివాహం చేసుకొంటానని చెప్పాడు. విష్ణువిత్తుడు ఆమెను శ్రీరంగంతీసుకువెళ్లాడు. తరువాత గోదాదేవికి శ్రీరంగరాధుడికి వైఘంగా వివాహం జరిగింది. అందరి సమక్కంలో గోదాదేవి శ్రీరంగనాథుడి దగ్గరికి నడవిపెళ్లి ఆతనిలో ఏక్యంపొందింది.

వస్తుతత్వం :

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కటుకంమిాదికి దండయాత్రకు వెళ్లా పెజవాడ ప్రాంతంలో ఆగి అక్కడ ఏకాదశిష్టపవవాసం చేసియున్న ఒకనాడు రాత్రి శ్రీకాకుళాంధ్రవిష్ణువు కలలో కనిపించి “నీవిప్పుటికి ఎన్నోగ్రంథాలు రాశాపు. సంస్కృతంలో సూడా గ్రంథరచన సాగించి మెప్పులుపొందిన సీకు తెలుగుభాషలో రాయడం కష్టంకాదు కాబట్టి దేశభాషలలో లెన్న అయిన తెలుగులో గోదాదేవి వృత్తాన్ని రాయుము”ని ఆశ్చాపీంచాడట. అయిన కన్నడరాయులైనా తెలుగులో రచించమని ఆదేశించడనికి కారణంగా ఆంధ్రవిష్ణువు చెప్పిన విషయాన్ని ఈ పద్యంలో పేర్కొన్నాడు —

“తెలుగుదేల యన్న దేశంబు తెలుగేను తెలుగు వల్లభుండ తెలుగుకండ, ఎల్ల నృవులు కొలువనెరుగవేబా సాడి దేశభాషలందు తెలుగులెన్న.”

భగవంతుని ఆదేశంతో భగవదంకితంగా రచించబడిన ఈ “అముత్త మాల్యద్” ఆంధ్రవంచకావ్యాలలో అత్యంత ప్రోఢమైనది. ఆముత్త మాల్యద అనేది తమిళంలోని ‘మాడికుడుత్త నాచ్చియార్’ అనేదానికి సంస్కృతీకరణం. “తానుధరించి తీసిన వ్యాలదండను ఇచ్చేది” అని దానిఅర్థం. తండ్రి స్వామికోనం తయారుచేసిన వ్యాలదండను ముందు తానొకసారి రహస్యంగా థరించి, తరువాత స్వామికి సమర్పించడంచేత ఆమెకాపేరు వచ్చింది. ఆమెవరిత్తని వివరించే తనగ్రంథానికి కూడా శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఆదేపేరుపెట్టాడు. ఇది విష్ణువిత్తుని కథతో ప్రారంభం కావడం చేత దీనికి ‘విష్ణు చిత్తియం’ అనేపేరుకూడా ఉంది. ఈగ్రంథం విష్ణువిత్తుని కథతో

ప్రారంభమయి గోదాదేవి కథతో పూర్తి అయింది. మధ్యమధ్య సందర్భానుసారంగా జూండిక్కు కేశిధ్వజులకడు, యామువాచార్యుని కథ, మాలచూసరి కథ కూర్చుబడ్డాయి. తసిఫిధంగా ఇందులో మొత్తం ఐదు కథలున్నాయి. ఇందులోని ప్రభావహస్తవు గోదాగ్రీరంగనాఘుల ప్రణయగాథ. అది శ్యంగార రసమయమైన గాథ అయినప్పటికీ భగవంతునికి నంబంధించినది కావడంవేత భక్తి భావంలో పర్యవసించింది. తక్కిన కథలన్నీ వైష్ణవభక్తి ప్రభావాన్ని బాటుతూ ఆభక్తి భావాన్ని పెంపాందింప జేస్తున్నాయి. రచయిత గొప్పరాజనీతివేత్త కావడంవేత సందర్భాన్ని కల్పించుకొని అనేక రాజనీతి రహస్యాలు ఈగ్రంథంలో ఉపాయించాడు. ఇందులోని నన్నివేశాలన్నీ నహజ నుందరాలు. ప్రకృతి పరిశీలన అత్యర్థుతం. అలంకారాలు చక్రవర్తులు ధరించే అలంకారాలలాగ చాలా విశ్లషించుని.

కైలి :

ఈగ్రంథంలోని కైలి ఎక్కువభాగం నారికేళ పొకంలో ఉన్న కష్టవడి వదివి బోధపరచుకొన్నతరువాత లేతకొబ్బరి నీళలాగ, లేతకొబ్బరి గుజ్జలాగా చక్కని, చుట్టురచొనుఫవాన్ని, సంపుష్టినీ కలిగిస్తాయి. ఉదాహరణకు బ్రహ్మ చాక్షసుడు నినసించిన మర్మిచెట్టును వర్ణించే ఈవద్యం చూడండి—

శా. “కాంచెన్ వైష్ణవు దృఢయోజన జటాఫూటోత్త శాఖోవ శా
ఖాంచ జ్ఞాట చరన్యరుద్రయ దబీయ : ప్రేపితోద్యచ్ఛ దో
దంచతీత్యాట కృతప్రణపులన లిప్యాపాదితాధ్వన్య ని
స్నంచారాత్ మహాఫలోపమఫల స్ఫాయద్వాలక్ష్మజమున్.”

[6-15]

ఇందులో కాంచెన్ వైష్ణవుడు అనే రెండువదాలే నులభమైన అర్థంకలవి. తక్కినవదంతా అయ్యామయునైన కక్కుల కళైం లాగా ఉంది. అయినా దాసి అర్థం తెలిసిన తరువాత ఆ కైలికిన్యంవల్ల వృక్తమయే, వటవృక్షపు జటిలత్వం, దీర్ఘత్వం, వైశాల్యం మొదలయినవి చక్కగా బోధపడతాయి. ఈ గ్రంథంలో అక్కడక్కడ నులభంగా అర్థబోధ కలిగే రచన కూడా లేక పోలేదు. ముఖ్యంగా సంవాద సందర్భాలలోని రచన నులభార్థ బోధకంగా ఉంటుంది. విష్ణుచిత్తుడు భగవంతునితో మాట్లాడేటప్పుడు చెప్పిన ఈ వద్యం చూడండి :

ఉదా.: “గృహసమ్మార్గనమో, జలాహరణమో, శ్యంగార పల్యంకి కా
వహనంబో, వనమాలికా కరణమో, వాల్మియల భ్యధ్వజ
గ్రహణంబో, వ్యజనాతపత్రధ్యాతియో, ద్రాగ్నిపి కారోవమో,
నృహరీవాదము లేల ? లేరెయితరుల్ సీలిలకుం బాత్రముల్.”

[2-91]

అయితే ఎక్కువభాగం కలినపదాలలో దీర్ఘనమాసాలలో కూడియండడంచేత ఇది నారికేళపాకంలో రచింపబడ్డ ప్రోథకావ్యంగా ప్రసిద్ధికెక్కింది.

రనపోవణ :

ఇందులో గోదా శ్రీరంగనాయకుల విహాహవృత్తాంతం ప్రథాన కథాభాగం. కాబట్టి ఆ కావ్యపలాన్ని పొందిన గోదాదేవి నాయిక ; శ్రీరంగనాథుడు నాయకుడు. వారి విహాహ ప్రపంచమయిన శ్యంగారం ప్రథాన రనం. కానీ అది లోక శ్యంగారం వంటిదికాదు. భక్తురూలికి భగవంతునికి సంసంధించినది కావడం చేత అలోకిక శ్యంగారం. అది మధురభక్తియందు పర్యవసానం చెందేది. అ రనపోవణకు అనుగుణమైన ఇతరసామగ్రి కూడా అంతే నాయికా నాయకులకు పరస్పరానురాగం ఏర్పడడానికి వీలుగా వారి గుణగణాలు మొదలైనవన్నీ చక్కగా వర్లింపబడి ఆ ప్రథానరనం నముచితరించి వ్యక్తంచేయబడింది. దానికి అంగంగా పీరకనం పోషింపబడింది. దయాపీరం, ధర్మపీరం, దానపీరం, యుద్ధపీరం - అని పీరకనం నాలుగురకాలు. పీరకసానికి ఉత్సాహం మూలం. విష్ణువిత్తుని కథలో దయాపీరం, యామునా బార్యుని కథలో ధర్మపీరం, మాలదానరి కథలో దానపీరం పోషింపబడ్డాయి.

పాత్ర చిత్రణ :

రాయలు ఈ గ్రంథంలో గ్రహించిన పాత్రలన్నీ —ఒకొక్క అంశంలో రాయలకంటే ఉచ్చస్తోత్రిలో ఉండేవే. అయివిషయాల్లో వాళ్లను ఆదర్శ ప్రమాయులగా తీర్చిదిద్దాడు.

విష్ణువిత్తుడు పరమసాత్మ్యకుడైన మహాభక్తుడు. భక్తిమహాయచేత భగవత్సామాజుక్కురం పొందగిలిగినవాడు. విశేషంగా శాస్త్రాలు బదుపకపోయినా చక్కని దేశభాషాభాషానం నంపక్కుత భాషాభాషానం కలపుడు. యుముసాచార్యుడు చిన్నతసం లోనే శాస్త్రాలన్నీ కూలంకపంగా చదివి భగవత్తాప్నాన్ని తెలిసికొన్నా, శ్రీరామ మిశ్రడనే భక్తునివలన భాగవతోత్తముడై భగవంతుని జేరినవాడు. మాలదానరి కూడా పరమసాత్మ్యకుడైన మహాభక్తుడే. వినయసంపరుకలవాడు. నత్యనిష్టుడు. తనగానమహిమచేత భగవంతునికి ప్రేతిపాత్రు దయినవాడు.

విష్ణువిత్తుని భార్య అమాయిక బ్రాహ్మణి. నత్యకాలపుమనిషి. ధర్మగోపాని. తనస్వరూపమంతా భర్తలోనే లీనంచేసుకొన్న పతివ్రత. గ్రంథంలో ఈపాత్ర యొక్క స్థానం అతిష్వల్పమైనా కవి దీనికొక గొప్పతనాన్ని కల్పించాడు. యామునాచార్యునికాలవు పొండ్యుదేశవరూణి పరమసాధ్య. వైష్ణవభక్తురాలు. భర్త అన్యమతశిష్టుడైనా నిత్యజీవితంలో భర్తలో ఎట్టి భేదభావం లేకుండా గడిపి చివరికి తన భక్తిమహిమచేత భర్తనుధరించిన నతీమతల్లి.

కావ్యనాయక అయిన గోదాదేవి తన పదిహేనవయేటనే “తిరుప్పావు” కచించి గానంచేసి తన గానమహిమచేత భగవంతుని విహాహం చేసికోగలిగిన భక్తురాలు. ఆమె వాకులు దివ్యవాకులుగా రూపొందాయి. కావ్యనాయకుడైన వగవంతుడు ఆర్త్రాణవరాయణుడు, ధర్మస్థాపనోత్సాహంకలవాడు. దయా వర్ష మూర్తి అయిన సాత్మీకవక్రవర్తి వలె సాక్షాత్కరిస్తున్నాడు.

వర్షనలు :

కావ్యంలో వర్షనలన్నీ రసపర్యవసానం పొందేటట్లు బౌచిత్యవంతంగా సందర్భశాస్త్రికలిగి ఉండాలి. అటువంటివర్షనలు కవి ప్రతిభకు నిదర్శనాలవుతాయి. శ్రీకృష్ణదేవరాయల వర్షనలన్నీ అలాగే ఉంటాయి. ఒకేపదార్థమయినా భిన్న భిన్న సందర్శాల్ని బట్టి వేర్పేరు విధాలుగా ఉంటాయి గదా! దానివర్షనలు సూడా తదనుగుణంగానే ఉంటాయి. సందులో మథుర, శ్రీవిల్లిపుత్తూరు, శ్రీరంగం అనే మూడు సగరాలున్నాయి. సందర్శాసుగుణంగా మూడూ మూడువిధాలుగా వర్షింపబడ్డాయి. అలాగేతకిసు వర్షనలుకూడా సందర్శోచితంగా సహజ సుందరంగా ఉంటాయి. ఏపస్తువు తైనా బదువరులకు కన్నులకట్టినట్లు వర్షించడం రాయల పత్యేకత. ఈక్రిందిపద్యాన్ని ఉచాహరణగా గమనించండి :

మ. “తలబుక్కచ్చటి గ్రుచ్చి బాతువులు కేదారంపుగుల్యంతర స్తలి నిద్రింపగఁ జూచి యారెకులుషస్సుత ప్రయాత ద్విజా వలి పించీకత్త శాటికల్పవి దదావాసంబు జేర్పుంగ రే వులడిగ్గన్మేసఁ బాఱు వాని గని నవ్యన్శాలి గోప్యోఘముల్.”

[1-65]

ఇందులో శ్రీవిల్లి పుత్తూరు పరిసరాల పొలాలకు సీరుపారే కాలువలలోని బాతులు ఎంతో సహజ సుందరంగా వర్షించబడ్డాయి.

ఆత్మీయత :

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కేవలం సమరాంగణ సార్వభౌముడే కాకుండా సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడు కూడా; ఉచాత్త జీవితమును గడిపిసవాడు; ఉచాత్త కవిత్యమును చేసినవాడు. అనేక శాస్త్రములందు నిష్ఠాతుడై తన గ్రంథంలో అనేక శాస్త్ర విషయాలను చూపుంబాడు. శ్రీవైష్ణవ మతావలంబిస్తే శ్రీవైష్ణవభక్తులకథలను పసువుగ గ్రహించి తన అముకమాల్యదను రచించాడు. రాయలు చక్కనిరాజనీతి వేత్త; రాజనీతి వైశిష్ట్యమును తనగ్రంథములో బాగుగా పొందుపరిచాడు. అద్యితీయబాహుబల సంపన్నుడు; అనన్యసామాన్యమైన మనోబిలంకలవాడు; కార్యశారుడైనవక్రవర్తి; చక్కని పొండిత్యము, సహజమైన కవితాధార కలవాడు;

వాక్యారుడైనమహాకవి; ఆతని కత్తికి ఎమరులేనట్టే అతని ఘంటానికికూడ
తిరుగులేదు.

మొత్తం మిాద తీ కృష్ణదేవరాయల కవితకు అంధ కవితోద్యానంలో ఒక
ప్రత్యేకమైన విశ్ిష్టత ఉండనడంలో సందేహంలేదు. రాయల వ్యక్తిత్వంలోగా
వైశిష్ట్యమే ఆతని కవిత్వంలోగూడ ప్రస్నాటమవుతూ ఉంటుంది.

కాన్ని పదాలయ అధ్యాలు

జటాహాటోత్త = జటల పైభాగములనుండి మొలచిన

మరుద్రయ దఫియః ప్రేషిత = గాలివేగముపైత దూరమునకు పంపబడిన
ఉద్యాప్సుదోదంబత్త = పొళ్ళుచున్న ఆకులయందు ఒప్పుచున్న
కీటకృత = పురుగులచే చేయబడిన

ప్రజధ్వలన లిష్యాపాదిత = కన్నములనెడి మిషగల లిపిచేత నమకార్ప
బడిన

అధ్వయ్య నిస్సంపారాత్త = బాటసారులు తిరుగులేనందున పొందబడిన
మహాఫలోపమ = గొప్పపలము (పుణ్యము) సాటిగాగల

ఘలస్మాయద్వయటజ్ఞైజమున్ = పండ్లవే విషరిల్లుచున్న మర్చిచెట్టును
గృహసమ్మార్ఘనము = ఇంటిని (దేవాలయమును) తుడుచుటు

జలాహారణము = నీటిని తెచ్చుట

శృంగార పల్యంకీకావహానంబ = విలాసారమయిన పల్లకిని మోయుట
వనమాలికాకరణము = వనమాలలను కూర్చుట

వాల్మీక్యలభ్యద్వయజ గ్రహణంబ = అధికారి యగుటచే పొందబడిన షండాన
పట్టుకొనుట

వ్యాజనాతపత్రధృతి = విననకర్మను, గొడుగును పట్టుట

ప్రదాక్ = తొందరగా

దీపికారోపము = దీపములను వెలిగించుట

నాకు = అనకుము

వక్తవ్యాటున్ = రెక్కల సమూహమునందు

ఆరెకులు = కాపరులు

పీండీకృత శాటికలు = పీడిచి యుంచబడిన వత్తములు

వెన్న = వెంటనే

శాలిగోప్యాఘముల్ = చేలకాపరులు

ఈ వ్యాసరచనకు ఆధార గ్రంథాలు

1. ఆముత్కమాల్యదా సంజీవనీ వ్యాఖ్య - శ్రీ వేదం వెంకటరాయశాస్త్రి
2. అంధకవి తరంగిణి - శ్రీ చాగంటి శేషయ్య
3. నమగ్రాంధసాహిత్యం - శ్రీ ఆరుద్ర
4. సారవ్యతనీరాజనము - అవార్య శ్రీ యస్వి. జోగారావు
5. ఆముత్కమాల్యదాసౌందర్యం - డాక్టర్ తుమ్మపూడి కోటేశ్వరరావు
6. అంధకవినవ్తుశతి - శ్రీ బులుసు వెంకట రమణయ్య.

పారిజ్ఞాతావహిరణము — నుబచితిమృసు

సమాక్ష : శ్రీ చిష్టుకుల రవిశర్మ, ఎం. ఏ.

【 ఇన్ఫోర్మేషన్ - సూటిపీటు, కృష్ణాటిల్లా : ఎం. ఏ. (చెలుగు) 1960 నుండి ప్రథమతోడ్యోగి. ప్రముఖం, ఆంధ్రా యూనివెర్సిటీలోని ఆధిత్య ఆఫీసులో పనిచేసున్నారు. ప్రమాణములు - 20కి మైట్రా కటలు, 60కి ప్లో ప్రాంగణాలు ప్రమరింపబడ్డాయి. ‘రాజనూయము’ అనే నవమ నూవాలీ మూన పక్రికటో ప్రమరింపబడింది. ‘ఆంధ్ర కావ్యపూరాణేతపోసాలలో నారద పాత్ర’ అన్నవిషయంపైని పిహెంక.టి. పట్టానికి పరికోరన — తెలుగు రాఫ, ఆంధ్ర విశ్వకర్మాపరిషత్తు, వార్తల్లో.】

కవి జీవితాంశులు :

పారిజ్ఞాతావహారణ కావ్యం బ్రాసిన కవి నంది తిమ్మన. నంది సింగన్ను — తిమ్మాంబల కుమారుడు. ఆర్యోల నియోగి. 16వ శతాబ్దిలో విజయనగర చక్రవర్తి శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారి ఆస్తానంలో ప్రసిద్ధికొన్న అష్టదిగ్గజ కప్పలలో ఒకడు. అయినవలన చతురంతయాన మహాగ్రహములు పొందినవాడు. (5-108) ‘శ్రీమదుమామ హేశ్వర వరప్రసాదలభ్య సారస్వతాభినంది’ అయిన మహాశివ భక్తుడు. అమోర శివగురువుల శిష్యుడు. ‘సకల విద్యావివేక చతురు’డైనా ‘సుజన విధేయుడు’. ‘మలయ మారుత కవి’ అనే విరుద్ధగల ఘుంట సింగన్నకు మేనల్లుడు. ఈ ఘుంట సింగన్న నంది మల్లయ్య అనే మరో కవితో కలిసి ‘వరాహాపురాణం’ అనే కావ్యాన్ని ప్రాసి, కృష్ణరాయల తండ్రి నరసా నాయకునకు అంకితమిచ్చాడు. విజయనగరాశ్రితుడు. కనుక తిమ్మన కూడా విజయనగర వాప్రత్యుదే. కృష్ణరాయల భార్యతో అరణు కవిగా వచ్చినవాడు మాత్రంకాదు. ఈ కావ్యరచనాకాలం క్రీ.శ. 1516-19 మధ్య. తిమ్మన ‘వాణి విలాసం’ అనే మరో కావ్యాన్ని ప్రాశాడు కాని అది అలభ్యం.

కథా సంగ్రహం :

రుక్మిణీ నత్యభాషులు శ్రీకృష్ణని భార్యలలో ముఖ్యులు. వారిద్దరి మధ్యనా ‘కులమును, రూపమున్, మగని కూరిమియున్ కలదాసునని (1-12) సుష్ట మొదలైంది. ఈ పరిస్థితిలో ఒకనాడు రుక్మిణీ కృష్ణులు ఏకాంత ద్వాతుగోప్సిలో ఉండగా దేవర్షి నారదుడు ప్రవేశించి, స్వర్గలోకంనుంచి తెవిన పారిజ్ఞాత కుసుమాన్ని కానుకగా ఇచ్చాడు. ఆ పుష్పాన్ని కృష్ణుడు రుక్మిణికి బహుక రించాడు. నారదుడు పారిజ్ఞాత మహిమను, రుక్మిణి సౌందర్య సౌభాగ్యాలను

కొనియాడుతూ, ఈనాటితో సత్యభామకు గర్వభంగం అప్తతుందన్నాడు. చాటు నుంచి ఈ మాటలు విన్న చెలిక త్రై సత్యభామకు చేరవేసి రెచ్చగొట్టింది. సత్యభామ అమాయావమానాలతో మండిపడింది. అలిగి ముసుగుపెట్టి పడుకుంది. కృష్ణుడు త్వరగా అమె వద్దకు చేరి అమెను అనునయించాడు. లాభంలేకపోగా తలవంచి అమె పాదాలకు శ్రేముక్కడు. అమె ఎడమకాలితో అతని తలను నెట్టింది. అయినా కృష్ణుడు అగ్రహించక అమె పాదాలకు ఉపచారం చేశాడు. అమె అతన్ని నిందించి, చివరకు ఏడ్చిసింది. అమెను ఓదార్చుతూ కృష్ణుడు, ఏకంగా పారిజాత వృక్షానే అమె పెరటిచెట్టుగా నాటుతానని వాగ్దానం చేశాడు. అమె శాంతించింది. మరునాడుదయం సత్యాకృష్ణులు గరుత్యంతునిపై దేవలోకానికి చేరుకున్నారు. ఇంద్రుడు వారి నాశ్చోనించాడు. కృష్ణుడు తాను నరకాసురుని నుండి స్వాధీనం చేసుకున్న కుండలాలను దేవమాత అదితికి అందజేశాడు. పారిజాత వృక్షాన్ని పెకలించి గరుత్యంతునిపై పెట్టుకుని తిరుగుముఖం పట్టారు సత్యాకృష్ణులు. అడ్డ గించిన ఇంద్రునితో యుధ్భంచేసి జయించాడు కృష్ణుడు. సత్యభామ పెరటిచెట్టుగా పారిజాత వృక్షాన్ని ప్రతిష్ఠించాడు. నారదుని ఉపదేశంతో పుణ్యక్రపతంచేసిన సత్యభామ, ప్రతంలో భాగంగా పారిజాతాన్ని, కృష్ణుని నారదునికి దానంచేసి, తిరిగి అతని అనుగ్రహంచలన పొందింది.

వస్తుత త్వము :

ఈ కావ్యంలో మొత్తం 512 గద్యపద్యాలున్నాయి. అయిదు అర్యాసాల కావ్యం. ఈ కథా వస్తువుకు మూలం హరివంశంలోని అర్థవాద ప్రధానమైన కథ. ఒక సత్యాన్ని చెప్పుడానికి అందులోని ధర్మాలను పాత్రలుగా స్వప్తించి, ఒక కథగా చెప్పుడం అరవాదం. సత్యభామ భూదేవి అవతారం. సమర్పుతైన పాలకుని చేతిలో భూమి కల్పవృక్షం అపుతుంది. కృష్ణుడు భూమిని సస్యర్థాములం చేసి, భూలోక వాసులకు కల్పవృక్షాన్ని అందించాడని హరివంశ గాథలోని ధ్యని. ఈ కథను సహత్రప్రాయంగా మాత్రమే స్వీకరించి, తిమ్మన మథురమైన ప్రబంధం స్వప్తించాడు. సత్యాదేవి గాథప్రణయిని. గాథమైనప్రేమ ఉచితానుచితాలు ఎరుగదు. అమె ప్రణయకలహం, కృష్ణుడు అమె అలుక తీర్చి, కోరిక నెరవేర్చి సంతోష పెట్టడం. ఇదీ ప్రధాన కథ.

రసము :

ఈకావ్యంలో శృంగారం అంగిరసం. సత్యాకృష్ణుల ప్రణయ జీవితంలోని ఒక మథురఫుట్టం. సత్యాదేవి కోవగించడం, అమె విరహం, కృష్ణుని అనునయం మొదలైన ఘుట్టాలలో విప్రలంభం మిళితమైన శృంగారం రనసిధిని పొందింది. వీరరసం ఇందులో అంగరసం. ఇంద్ర కృష్ణుల యుధంలో వీరరసం పోషింప

బడింది. కథావస్తువుకు ఆనుగుణమైన వూధుర్య గుణం కావ్యమంతటా సెలయేచి గలగలలాగ వినిపిస్తుంది. ఆ గుణాని కనురూపమైన పైదర్శిరీతిలో కావ్యరచన ప్రభావంగా సాగింది.

వర్షనలు :

వర్షనల విషయంలో ఈ కావ్యంలో ఒక ప్రత్యేకత ఉన్నది. అన్ని ప్రభంధాలవలె మొదట్లో ఉండే పురవర్షనాదులు లేవు. కథ సూటిగా మొదలై చక్కబకా సాగిపోతుంది. ప్రథమాశ్యానంతో సత్యభామ అలుక తీరిపోతుంది. తరువాతి ఆశ్యాసాలలో బక్కని వర్షన లున్నాయి. కృష్ణుని స్నానం, విందు భోజనం, సంధ్యాసమయం, అంధకారం, సత్కృతాలు, వంద్రుడు, వెన్నెల మొదలైనవి మనోహరంగా వర్ణించజడినాయి.

“యామవతీ కళిత్తు నుదయావసరంబునకంపే బాంచిమ శ్రీ మును దోచే దూర్పుదెన ; సిద్ధము కృష్ణుడు పొరిజాతమున్ భామినికై హరించునని పాయని నెవ్వగ నింద్ర రాజ్య ల క్షీముఖ మండలంబున వసించిన వెల్లదనంబు కైవడిన” [2-38]

చంద్రోదయానికి ముందు తూర్పుదికుళ్లన త్లెల్ని కాంటులు వ్యాపించాయి. తూర్పుదికుళ్లకు అధివతి ఇంద్రుడు. కృష్ణుడు పొరిజాతాన్ని అపహరించపర తథ్యం - అని ఇంద్రరాజ్యాలక్షీక్ష ముఖం తెలతెలబోయిందట ! పర్షపసలలో కథా సూచన చేయడం తిమ్మన ప్రత్యేకత. గచ్ఛత్వంతునిమైనుండి చూచిన ప్రకృతి వర్షన. కాల్యిదాను మహాకవి మేఘవందేశం వరవడిలో నడింది. నందనోచ్చాన వర్షన మరీ మనోహరంగా ఉంటుంది. సత్యభామ ఏడ్చును పర్మించే పద్యం ఎంతో అందంగా ఉంటుంది.

“ఈసునఁ బుట్టి డెందమున హోక దవానలంబువే గాసిలి యేండ్చే బ్రాషవిభు కట్టిదుటన్ లలితాంగి హంకజ శ్రీ సభ్యైన మోముపయి జేల చెలంగిడి, బాలవల్లవ గ్రాన కపాయకంర కలకంర వధూకల కాకలీ ధ్వనిన్”

[1-133]

ఇది ఎంతో ప్రసిద్ధమై, “ముక్కతిమ్మన ముద్దు ముద్దుగా ఏడ్చాడు” అనే చతురోత్తీ వ్యాప్తిలోనికి వచ్చింది.

పాత్రవిత్రణము :

ఇందులో ప్రధానపాత్రలు కృష్ణుడు, సత్యభామ, నారదుడు. కృష్ణుడు ధీర లలితుడైన నాయకుడు. బాహ్యంగా చూస్తే అమాయికుడైన ప్రేమికుడు. మరొక

వైపున దివ్యశక్తులు కలిగిన అవతారమూర్తి. ఆ పెనుక నేపథ్యంలో మాయా నాటక సూత్రధారిష్టు, శిష్యుడైన నారదునివేత కథ నడిపిస్తున్న కొంచెంకృష్ణుడు దొంగ నవ్యులతో లొంగి భాస్తుంటాడు. మొదటనే నారదునితో “మహాత్మ ! తమరు నామై ఎవ్వడూ దయమాపుతూనేఉన్నారు. ఇప్పుడు మాత్రం ఈరకనే వచ్చారు గదా !” అంటూ, వచ్చిన పని ప్రారంభించమనే అనుజ్ఞ ద్వానింప జేశాడు. ఇక నాటకం ప్రారంభమైంది. ఆ నాటకక్రత లాసే. లానే ఒక పొత్తుగా రంగంలో ప్రవేశించాడు. ఈ పొత్త నత్యావిధీయుడైన కృష్ణుడు, నారదుని కసుసన్నసు స్వీకరించి, ‘కమగవ పిను నవ్యు’లో పారిజాని, రుక్మిణి కిచ్చాడు. కృష్ణుడు కస్తులతో నవ్యుడంటే నాటకం ప్రారంభమైంగస్తుమాటి ! ఈ పనివల్ల సత్యభామక ఆగ్రహం పత్తుంది — అంటే గర్వభంగం జరుగుతుంది. మళ్ళీ తెగెవరకూ లాగకుండా తానే ఉదార్మాడు. కాలి తాపు తగిలినా పట్టించుకోలేదు.

“నను భవదీయదానని మనంబన నెయ్యుపు గిన్నాబూని తాఁ చిన యది నాకు మన్ననయ ; చెల్మోగు సీ పదపల్లవంబు మ త్తను వులకాగ్ర కంటుక విత్తాము దాకేన నొష్టునంచ నే సనియెద ; నల్గొమానపు కదా యిక్కెన నరాళకుంతలా !”

[1-123]

అని ఆమె పొదాలు పట్టు కున్నాడు. (ముందుజూగ్రత్త కోసం కూడా పట్టుకొని ఉండ వచ్చి !) పొరిజాతపుష్టాన్ని ఆమె పెరటివెట్టుగా నాటుతానని వ్యాపారం జేశాడు. చెట్టు ఆమె ఇంటఊంటుంది ; దాని పుణ్య గంథం అన్ని దిక్కులా అందరికి లభిస్తుంది. కృష్ణుడు వేసే పసులలో స్వార్దమూ, పరమార్దమూ ఎవ్వడూ ఉంటాయి.

ఇంద్రుణి దేవముహాహాలతో సహా నిర్మించినప్పుడు కృష్ణుడు చతుర్భుజ భువనాలనూ జయించగలిగిన వీరరసావత్సరుడుగా కనిపిస్తాడు, మళ్ళీ సత్యభామ తనను దానం చేసినప్పుడు కేవలం మానవదే ! ఇలా కావ్యం మొత్తంలో కృష్ణుడు దివ్య మానుషరూపాలలోనూ, మాయానాటక సూత్రధారిగా కొంచెనవ్యులతోనూ కనిపిస్తాడు.

తరువాతిపొత్త స్వీయ అయిన నాయిక సత్యభామ. విప్రలబ్జ, గాఢ ప్రణయిని. “చక్కనిదాన నంచ, ఎలజవ్యని నంచ, జగంబులోనే బేరెకెటు దాన నంచు, బతి యొంతయు నా కనురక్కు డంచు దా నిక్కుచు” [1-66] విరపిగుతూ ఉంటుందని నారదుడు చక్కగా వర్ణించాడు. ఆమెది ఆవేశాత్మకమైన ప్రణయం. దానికి తోడుగా ఈర్ద్య ఎప్పుడూఉంటుంది. భర్తను తన కొంగున ముడువేసుకో గలిగానని ఆమె నమ్మకం. అది దెబ్బ తిన్నపుడల్లా ఆచిమానం గాయపడుతుంది. దేవలోక ప్రసిద్ధమైన పారిజాత పుష్టాన్ని తనప్రేయుడు తనను కాదని తన నవతి రుక్మిణి కిచ్చాడు. అది చూచిన నారదుడు ఆమెను పొగడదమే కాకుండా తనను

దూమించాడు ! అది విని కృష్ణుడు చోరుకున్నాడు ! అదీ తన నవతి రొము !! ఈ పరిస్థితిలో అమెకు ఎంత కోపం రావాలో అంత కోపమూ వచ్చింది.

“అన విని వ్రేటువడ్డ యురగాంగనయుంబలె నేఱి హోయ భగ్గన దరికొన్న భీషణ హుతాశనీల యనంగ లేచి, హెవ్విన కనుదోయి కెంతు తన శెక్కులా గుంకుమ వత్థంగ సంజనిత నవీన కాంతి వెదజల్లగ గద్దద భిస్న కంఠియై” [1-82]

విలపించింది. ఆ కోపంలో అమె ఆభరణాలు తీసివేసి మాసినచీర కట్టుకొంది. తల నొప్పికి హాడే కస్తూరి వట్టు దట్టంగా వట్టించి, తలకు గుఢ్చ కట్టుకుంది. చీకటి ఇంట్లో మారుమూల మంచంపైన పడుకొన్నది. అంత చీకట్టోసూ ఆ అతిలోక సౌందర్యవతి రూపం మబ్బులమధ్య బంద్రునిలా ప్రకాశిస్తూనే ఉంది. కృష్ణుడు తనను అమనయించడానికి వచ్చాడు. అతనితోచాటు వచ్చిన పారిజాత హసనలు గమనించి, తనను ఉడికించడానికి వచ్చాడనుకుని మరింత ఉడికి హోయింది. కృష్ణుడు ఎన్నో విధాలుగా అమనయించాడు.

“పాటలగంధి చిత్తమును చాటిలు కోపఫరంబు దీర్ఘ నెప్పాటును పాటు గామి, ముద్దుపల్లవ కోమల తత్పవ ద్వయిలా పాటల కాంతి చూళి మణిపంక్తికి వన్నియ వెట్ట నా జగన్నాటక సూత్రధారి యదునందను డరిక్కి మ్రొక్కె; మ్రొక్కెనవ్వ”
“జలజానవ వానవాది సురపూజా భాజసంపై తనర్చుల తాంతాయధు కన్నతండ్రి శిర మహ్పు వామపాదంబునవ్వ దొలఁగన్ ద్రోచె లతాంగి ; యట్ల యగు ; సాధుల్మేరములో సేయఁ చేరలుకం జెందిన యట్లికాంత లుచిత వ్యాపారములో నేర్తురే ?”

[1-120,121]

ఇక ఏవిధంగానూ అమె అలుక కరిగించలేక, అమె పాదాలకు శిరస్సు వంచి మ్రొక్కెడు — ఆ జగన్నాటక సూత్రధారి. మరో యిల్లాలు అయితే ‘శివ – శివ అంటూ పాదాలు లాక్ష్మినేది. కాని అమె సత్యబామ కదా ! తాతిలో అతని తలను ప్రక్కకు త్రోపింది. “నీ కాలి తాపుకూడా నాకు శృంగార లీలా విశేషమే !” అన్నాడు కృష్ణుడు. అంత వరకూ అమె అది తాపు అనుకోలేదు. కాని కృష్ణుడు ‘తాపు’ అనగానే నిజంగానే గట్టిగా తగిలింది కాబోలు నమకుంది. కోపం సడలి పోయి, ఉక్కోపంగా మారింది. కోపమంతా బయటికి హోయేటల్లు అనదలమున్న మాటలన్నీ అనేసి, వివరికి ఏడ్చేసింది. కృష్ణుడు బుజ్జగించగానే కోపం తీరి హోయింది. అమె కోపం తాటాకు మంటవంటిది. తనను అన్ని మాటలు అన్న నారదుడు, ఆరోజే తనవద్దకు వచ్చినా ఆరదించింది. అయన ఉపదేశంతోనే ఘుణ్యక్రపతం చేసింది. తాను పీరవనితను, పీరపత్నిని అనే ధివణాహంకారం

ఆమెలో ఉన్నది. పారిజాతాన్ని అవహారించుకుని వస్తున్నప్పుడు అడ్డగించిన వన పాలకులకు జబాబు చెప్పినది నశ్యభాషే ! “ఇదె నాదువిభునిచే నీ వదాస్య నగంబు నొడియించుకొని యేసుచున్నదాసి; బలుకు లేటికి? దా వీరపత్నియేని మించిదేవి తనదు ప్రాణేషుచైన ఘఘువు నిటఱంపి, నశ్యభామా విధేయవలన మరలఁగునిహా [4-5లీ] మృని” వెప్పుడంతో ఆమె స్వభావ చిత్రణ పూర్తిలయింది. శచ్చిదేవిని, ఆమెద్వారా ఇంద్రుని హారుపాస్ని రెచ్చగొట్టకపోతే ఇంద్రునికి అంత కోపం వచ్చేది దాదేమో !

మిగిలిన పొత్ర వారదుడు. అతని కలహాభోజనత్వం ప్రసిద్ధం. అది యాకావ్యంతో మరింత ప్రసిద్ధమైంది. అనలు పారిజాత కుసుమాన్ని వసికట్టుకుని తీసుకుని రావడమే అతని కలహాభోజనత్వానికి నిదర్శనం. పైగా రుక్షేణీ కృష్ణులను లక్ష్మీనారాయణులుగా పొగడి, నశ్యభామాదులను వరోక్కంగా చినుబుచ్చాడు. పారిజాతాన్ని రుక్షేణీకి కసునన్నచేసి యిప్పించి, కావాలనే నశ్యభామకు అవమానంకలిగే ఏథంగా మాట్లాడాడు. తన గురువైన కృష్ణుడు నంకలించిన నాటకానికి తాను ప్రదర్శకుడు అయి నమర్థవంతంగా నడిపించాడు. ఇంతచేసినా అయన అజాత్శత్రువు ! నశ్యభామకు పుణ్యకవరత్తం ఉపదేశించి, ప్రతంలో భాగంగా కృష్ణుణీ, పారిజాతాన్ని దానంగా స్వీకరించాడు. మళ్ళీ ఆ రెంటినీ ఆమెకే అనుగ్రహించాడు. మొదట పారిజాతం సత్యాదేవి స్వార్పితం. ఆమె తరాలకు అందే ప్రమాదం ఉంది. కనుక తాను దానిని స్వీకరించి, కృష్ణునితోబాటు ఆమెకు అనుగ్రహించాడు. అందే కృష్ణుడు ఉన్నంతకాలమే పారిజాతము ఆమెవద్ద ఉండే విధంగా నిబధ్ం వేశాడు. అది కల్పవృక్షం. దాని నద్యానియోగం తెలియనివారి చేతిలోపడితే వినాశనకారి లపుతుంది. అలా జరగకుండా జాగ్రత్త వడ్డాడు వారదుడు. అయన చేష్టలలో ఇంత పరమార్థం ఎప్పుడూ ఉంటుంది.

కైలి:

తిమ్మనకు ఒక ప్రత్యేకమైన కైలి ఉంది. లలితలలితములైన వదముల కూర్చులో ఒక శ్రావ్యతను సాధించాడు. ఉపమ, ఉత్సేషు అనే రెండు అలం కారాలు తిమ్మనకు వాలా ఇష్టం. స్వభావేత్తి తిమ్మన వాక్కులో మనోహర స్వత్యం చేపుండంటే అది అతిశయ్యాత్తి కాదు. ఘందన్సు గమనిస్తే వృత్తాలు, జాత్యుషజాతులు సర్వసాధారణమైనవే కథా గమనానికి వాడాడు. అతిది కృష్ణని ముతించే ఘుట్టంలో నముగణండకం ప్రాశాడు [3-38].

కవి ఆత్మీయత :

తిమ్మన “నానాసూన వితాన వానవల” అనే వద్వం ప్రాయదంవలన ‘ముక్క’ అనే ఉపనామం వచ్చిందని కథ. కాని ఆ వద్వం భట్టమూర్తిది. పెద్ద

ముక్క ఉండడంవల్లనే ముక్కతిమ్మన అనే పేరు వచ్చి ఉంటుంది. ఈ కావ్య రచన వెనుక ఒక కథ ఉన్నదని ప్రతీతి. రాయలవారు శ్రీంగార గోపిలో ఉండగా పొరపాటుప రాణీగారి కాలు తగిలింది. అయిన లవమానపగా భాషించి అగ్రహించాడు. ఆమె క్రుంగిపోయి, తనకు అప్పవ్యాచ్యాండుగా ఉన్న తిమ్మనతో చెప్పుకుంది. రాయలవారికి కనువిప్పు కలిగించడానికి తిమ్మన ఈ తాప్యం ప్రవాచాడు. వర్షనలు వదలివేసి కథ నూటిగా చెప్పుకొనిపోవడం గటునిస్తే, ఈ కథ నిజమే ననిపిన్నంది. కృష్ణుడంతటివాడే అలా ప్రవర్తిస్తే, తాను అలగడం భావ్యంకావని రాయలవారు గ్రహించారు. కావ్య ప్రయోజనప నెరవేరింది. కనుక తర్వాత లంతా వర్షనలే ! ఒక సంసారం నిలచెట్టడానికి కావ్యరచన చేసిన తిమ్మన వాలా ఆర్ధమ్మాదయుటు. ఆ మెత్తదనానికి తగినద్దే కావ్యమంతా మృదుమధురంగా నటుస్తుంది.

తిమ్మన వేదవేదాంగ పురాణేతివసాలు త్వరింగా అభ్యయనం చేసి పరిణతి పోందినవాడని కావ్యంలో నిదర్శనాలు ఉన్నాయి. శాకలి ముటలైన పేర్లు ఉపయోగించడం వలన నంగిత శాస్త్రాభ్యాసం తూడా చేసినచాడు. రావ సగరు మర్యాదలు తెలిసినపాడని, కృష్ణుని అంతశ్శర చంపిన పలున తెలుస్తుంది. రాయలవారితోబాటు కలింగదేశ విజయ యూతలో తిమ్మనకూడా దొర్లొప్పాడు. కనుకనే యుద్ధవర్షనలు చక్కగా చేయగలిగాడు.

మహాశివ దీక్షాపరుడైకూడా కృష్ణతత్త్వాన్ని అర్పం చేసుకుని, మంత సామ రస్యానికి, నంపక్కాతీ పరిరక్షణకు రారకుడైన తిమ్మన ఫస్యాదు.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

ఎమామవత్తి కళ్ళత్తుఁడు = చంద్రుడు

ఉదయావనరంబు = ఉదయించు నమయం

పొందిమ శ్రీ = తెల్లని కాంతి

పొయని = విడువని

నెవ్యగన్ = దుఃఖమతో

ఇంద్రరాజ్యలక్ష్మీ ముఖమండలంబున్వ = ఇంద్రుని దిక్కులయిన తార్పు దిక్కున

వెల్లదనంబు = తెల తెలవోవుట

కైవడిన్ = వలె

అరాళకుంతలా = నొక్కల జాట్లుగలదానా !

భవదీయ దాసునిన్ = నీదాసుని

వెయ్యపుగిన్కున్ = ప్రణయ కోపముతో

తాచినస్తు = తన్నినను

మన్మసయ = రవమే

చెల్యై + అంగ = అందమైన

పదపల్లవంబు = చిగురుటూకుపంటి పాదము

మత్త + తమ పులక + అగ్ర కంటక వితానమున్ = నా శరీరమున పుట్టిన

పులకలనెడి ముళ్ళ వరుసను

అల్కు = కోపము

ఊరగాంగన = ఆడ్ర్‌ల్రామ

దరికొన్న = జ్వలించిన

హుతాశనకీల = అగ్నిజ్వాల

కనుదోయి = రెండుకన్నులు

కెంపు = ఎర్రదనము

కుంకుమపత్రభంగ = అలంకారములుగా తీర్చిన రేఖలనుండి

సంజనిత నవీనకాంతి = పుట్టిన క్రాత్త కాంతి

గద్దద భిన్న కంతియై = డగ్గు త్రికపడిన కంతన్నరముగలదియై

పాటల గంధి = పొగడపూవుపంటి తావిగల నత్యభాషు

పాటిలు = నిలచిన

కోపఫరంబున్ = కోపమును

ఏ + పాటను = ఎట్లును

పాటుకామిన్ = సాధ్యముకాక

మృదుపల్లవకోమల = మెత్తనిచిగురువలె మెత్తనైన

పదద్వయా పొటలకాంతి = పాదముల యొర్పనికాంతి

హొళిమణిపంక్తీకిన్ = శిరస్సు పైనున్న మణులకు

వన్నియ = మెరుగు

జగన్నాటక సూత్రధారి = జగత్తుఅనెడి నాటకమును నడిపించువాడు

యదునందనుడు = కృష్ణదు

అర్మైలిన్ = ప్రేమతో

జలజాత + ఆసన = బ్రిహ్మ

వాసవ + ఆది = ఇంద్రుడు మొదలగు

సురపూజాభాజనంబు = దేవతలచే పూజింపబడునది

లతాంతాయథు కన్నతండ్రి = మన్మథుని తండ్రి యైన కృష్ణము

అబ్సున్ = అక్కడ

వామ పాదంబున్న = ఎడమకాలితో

లతాంగి = తీగవంటి దేహముగల సత్యభాము

పేరలుక = గొప్పకోపము

చీచితవ్యాపారముల్ = నరియైనప్రవర్తనలు

నేర్చురే ? = తెలియగలరా ?

శసునన్ = శస్త్ర్యయందు

డందమునన్ = హృదయమున

ళోకదవానలంబు = దుఃఖమును నగ్ని

గాసిలి = కుమిలి

ప్రాణవిఘు కట్టెదుట్న = భర్త యగు కృష్ణనియెదుట్

లలితాంగి = సున్నితమైన శరీరముగల సత్యభాము

వంకజల్లేనమైన = కలువలవంటి కాంతులుగల

మోమువయి = ముఖముపై

చేలవెలంగు+ఇంటి = చీరకొంగు కప్పుకొని

బాలపల్లివగ్రాన = లేతచిగుష్ట మేయుటవలన

కపొయకంర = వగరెక్కున కంతముగల

కలకంర వధూ = అడుకోకిలవలె

కలకాకలీధ్వనిన్ = అతిమధురమైన స్వరముతో.

ఆధార గ్రంథములు

1. పారిజూతాపవహరణము — దూసి రామమూర్తిశాస్త్రగారి నురభివ్యాస్మాన్ నహితము
2. తాపీ ధర్మరాత్రుగారి పీలిక - సాహిత్య అచాటమీ ప్రమరణ
3. ‘కావ్య పరీమితము’ – కవిసమూట్ విశ్వనాథ సత్యవారాయణగారు
4. నమగ్ అంధ సాహిత్యము - ఆరుద్ర [7 వ సంపుటము]
5. ఎమెస్తువారి ప్రచురణకు పీలిక - కవిసమూట్ విశ్వనాథ సత్య నారాయణగారు
6. అంధ కవి తరంగిణి - చాగంటి జేషయ్యగారు [7 వ సంపుటము]
7. విజయనగరాంధ్ర కవులు - శిష్టాలట్టీకాంతశాస్త్రగారు.

శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము — ధూర్జటి

నమిష : దా॥ మోపిదేవి కృష్ణస్వామి, ఎం.ఎ., పిపాచ.డి.

[అన్నపుట్టలం : రోహాదు, దివిరాయాకా, కృష్ణాంగిల్లా. ఇనెనం : 7-7-1952. ఎం.ఎ. 'మహా శారతము-దర్శకైత్యము' అన్న అంశంతో ఆంగ్రెనిక్స్కాపరిషత్తు, వార్తేరు, తెలుగుభాషలో పరిశోధనచేసి, పిపాచ.డి. పట్టానికి సిద్ధాంతహ్యసాన్ని సమర్పించాడు. ముద్రికకృతులు — స్వామి శేయాలు; సందేహాలు — నమాచారానాలు; దర్శనాలు — నిదర్శనాలు; సంఘాషళు — నమ స్వయాలు. కొన్ని హ్యసాలు, సాహాక్యాంధ్రాంగిల్లా ప్రతికాల్లో ప్రమరింపబడ్డాయి. ఉలిక పూశామిదూ వైర్యాలయ నెలకొల్పి యుపకులను వైర్య సాంస్కృతికరంగాల్లో పుక్కిశుఖి చేతున్నారు.]

కవి జీవితాదులు :

పుస్పంసుంచి వరిమళం వ్యక్తమైనట్లు అట్టైప్పత్సితిని పొందిన శివభక్తుని నుంచి వ్యక్తమైన అనుభూతి ప్రధానమైనకావ్యమే శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యం. దీనిను రచించిన ధూర్జటి కేవలం కవిమాత్రుడుకాడు. కాలాంశ్మేషంకోసం కవితలు అల్పినవాడు కాడు. కేవలం ఊహాలకు రూపకల్పన చేసినవాడుకాడు. దైవం తనకు అనుగ్రహించిన అనుభూతిని, అ దైవంలో తనకు దర్శనమిచ్చిన విభూతిని అప్రయత్నంగా కావ్యరూపంలో వ్యక్తంచేసినవాడు. భవవరాజుభుడై ఇందుగలడంయలేడను నందేహములేక ఎల్లెడడలూ, ఎల్లాహేళలా శివసాఙ్కూరాన్ని అనుభవిస్తున్న దివ్య స్థితిలో కవినుండి నిగిపచ్చిన గుణ్యకావ్యమే శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యం.

ఈ కవి పూతసూటి అర్పే లనియెంగి. ఉత్సవి తల్లి నీలగిరము, తప్పటి ఒప్పటి నారాయణ. కాళహస్తిప్రాంత నిహాసియని విమర్శకుల ఊహా. ఇతడు కృష్ణదేవ నారాయణ మలిదశలో తెనాలిరామకృష్ణనితో కలసి అష్టదిగ్గజాలలో ఒకడై వర్ధిల్లినాడు. కృష్ణదేవరాయల మరణానంతరమే ధూర్జటి, రామకృష్ణలు తమ బృహాత్మావ్యాలను రచించినట్లు తెలుస్తోంది.

ధూర్జటి వయస్సులో ఉన్నప్పుడు నరనుడనీ, శ్రీ లోలుడనీ, తరువాత తరువాత సంసారంలోని సారమెరిగినవాడై భవవరాజుభుడయ్యాడనీ జనప్రతిలో కథలు వినపడుతూ ఉంటాయి. ఈ అభిప్రాయాన్ని అతని శ్రీకాళహస్తిశ్వర శతకంతోపాటుగా, మరో ఆధారంకూడా బలపరుస్తోంది. కృష్ణరాయలు ధూర్జటి కవిత్వానికి ముగ్గుడై, ఒకనాడు —

“స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి థూర్చటి పలుగ్గల కేల గ్లోనో
యతులిత మాధురీ మహిమ !”

అని ఆశ్చర్యాన్ని వెలిబుచ్చగా తెనాలిరామకృష్ణుడు అందుకొని,

“హా తెలిసెన్ భవవైకమోహనో

ధృత సుకుమార వారవనితా ఘనతాపహరి సం

తత మధురాధరోదిత సుధారసధారలు గ్రోలుటంజమిా !”

అని జవాబిచ్చుడట. ఈ అంశాన్ని థూర్చటిమనుషుడైన కుమారథూర్చటి తన
‘కృష్ణరాయ విజయం’లో పేర్కొన్నాడు.

కథానంగ్రహం :

ఒకనాడు శివుడు జంగమవేషంలో పోతూఉండగా ఒక రాజవరిచారిక
అతణ్ణిమాసి ముగ్గురాలై, తన ఇంటికి అహ్యానిస్తుంది. శివుడు ఆమె కోరికను
మన్మించి, ఆమె ఇంట బనవేసి, ఆమెను రతిక్రిడల్లోకూడా తేలుస్తాడు. ఆ పరిచారిక
ముఖ్యవిధి రాజుగారిభోజనానికి పక్కాన్ని అమర్చడం, భోజనానికి వచ్చిన రాజుగారు
పట్టేన్ని అమర్చేవరిచారిక రాకపోవడంచూసి, కోపించి, ఆమెను కొనిరమ్మని భటుల్ని
వంపుతూడు. భటులు ఆమెను హజిరుచెడతారు. రాజుగారు ఆ పరిచారిక శిరోజాలను
తీయించివేస్తారు. కేళాలు పోయాయన్న క్రేశంలో జంగందేవర పాదాలమిద
వాలుతుంది పరిచారిక. జంగందేవర తనచేతితో ఆమె శిరస్సును స్పృశిస్తాడు.
ఎప్పటిలాగా శిరోజాలు దూపుకట్టుకుంటాయి. మరునాటు ఆ పరిచారికను
శిరోజాలలో మాసిన రాజు అశ్చర్యపోయి, అది జంగందేవర మహిమ అని ఆమెవల్ల
తెలుసుకుంటాడు. ఆ మహిమాన్నితుణ్ణి చూడాలని దాసితోకలని జంగంరూపంలో
చేస్తూ శివునిదర్శనం చేసుకుంటాడు. శివుని ఆశీస్సులు పొందుతాడు. ఆ పైన
ఆ రాజుకోరికపై జంగంరూపంలోని శివుడు శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యాన్ని వివరిస్తాడు.

విశ్వామిత్రుడివల్ల బిడ్డల్నికోల్చేయిన వసిష్ఠుడు భూదేవినుంచి ఉపదేశాన్ని
అందుకొని, తన మనోవ్యధము బాపుకనేటందుకు శివుణ్ణిగూర్చి తపస్సు చేస్తాడు.
శివుడు అతని తపస్సుకు మెచ్చి సాక్షాత్కరించి, ప్రశాంతిని అనుగ్రహిస్తాడు. లింగం
చూపంలో సాక్షాత్కరించిన శివుణ్ణి యుగయుగాల జనులు తరించేందుకు పీలుగా
అక్కడ అలాగే ఉండిపొమ్మని కోరుకుంటాడు వసిష్ఠుడు. శివుడు అందుకు
అంగీకరిస్తాడు.

కొన్నాట్ల గడిచిన తరువాత అగస్త్యుడు భార్యతోకలని ఆ లింగందగ్గరకు
చేరుతాడు. ఆ క్షేత్రంలో ఒక త్రైల్ంకూడా ప్రవహిస్తే బాగుంటుందని భావించి, ఆకాశ
గంగను భామిపైకి దింపేటందుకు శివునిగూర్చి తపస్సు ప్రారంభిస్తాడు. అతని
తపస్సుకు మెచ్చిన శివుడు బ్రహ్మద్వారా అగస్త్యుడు కోరినచోట ఆకాశగంగ

ప్రవహించే వరాన్ని అనుగ్రహిస్తాడు. ఆ ఆకాశగంగ సుపద్మముఖీనిదిగా దూష దిద్దుకొంది.

అటుపైన బ్రహ్మ తస పుత్రవ్యథపు బొపుకునేటందుకు శిఫునిగూర్చి తపస్సు చేయాలని సంకల్పించి, అ క్షేత్రానికి చేరుకొన్నాడు. సరస్వతియొడల అమితమైస కోరిక కలిగి నూరు రూపాలు ధరించమని అమెను కోరాటు బ్రహ్మ. అమె అలాగే ధరించింది. బ్రహ్మ అ చూపాలతో విషారించాడు. నూర్లురు పుత్రులు కలిగారు, వాళ్ళ అనురభావంతో రాష్ట్రసులై లోకరంటపగా ప్రవర్తించసాగారు. బ్రహ్మ ఉగ్రుడు చుట్టూ అ జ్ఞాపకారం అ సూర్యునినీ పథించి, తండ్రికి అ వార్త తెలియజేశాడు. పుత్రులోకంతో నిండిన బ్రహ్మచాపుచు ఉగ్రుడు భన్వమయ్యాడు. ఈ విధంగా పుత్రులందరినీ కోల్పోయానన్న బాధతో బ్రహ్మ సరస్వతితో కలిసి అ క్షేత్రానికి తపనుకై చేరుకున్నాడు. బ్రహ్మ తపనురు మెచ్చి శిఫుడు సామ్రాజ్యరించాడు. దక్షీణ తెలాం పర్వతాన్ని చూసినంత మాత్రాన పుత్రహమ్యాది దోషాలన్నీ పోయాయని అఖయ మిచ్చి, వారికి సువుత్రుడు కలిగేటట్లుగా పరం ఇన్నాడు. ఆ వరంపల్ల జన్మించినవాడే బుబువు.

ఆ పైన, ఒక సాలెపురుగు (శ్రీ), ఒక పాము (కాళము), ఒక ఏనుగు (హాస్తి) ఆ శివలింగాన్ని పూచించి, విత్రమైస తీరులో శివసాయుజ్యాన్ని పొందుతాయి. వాటి పేరుమారుగా అ ప్రేతం శ్రీకాళహాస్తి అయింది.

శ్రీకాళహాస్తిలోని శిఫుడు ఎరుకలరాజు కొడుకైన తిన్నడికి కలలో కనపడి, తనదగ్గరకు రిప్పించుకుంటాడు. అతని నాధమైన భక్తిని శివద్రహ్మాణిడికి బుజువుపరచి, ఆ ఇష్టర్మీ తసలో కలుపుకొంటాడు. అలాగే అహంకారియైన నత్స్తృరకవికి కట్టపెరిపించి, తన సాన్నిధ్యాన్ని అనుగ్రహిస్తాడు.

అలాగే, వారభర్మాన్ని అంగికరించకుపడా, తల్లి వారించినా వినిపించు కోకుండా శ్రీకాళహాస్తి ప్రయాణంకట్టివ వేశ్య కూతుల్లను ఇష్టరిని దొంగలబారి నుంచి రష్మీంచి, తసదగ్గరకు చేర్చుకుంటాడు.

ఈ గాధల్ని విన్న యూదవరాజు ఆ భట్టుల వూర్యజన్మాలను గూర్చి కుతూ హాలంతో అడుగుతాడు. విశ్వకర్మ కొడుకైన జూర్లనాభుడే సాలెపురుగుగా, శిఫుని చేతి ఆభరణమైన నాగమే కాళముగా, ప్రమథగణాల్లో ఒకడైన హాస్తే ఏనుగుగా అర్థమడే తిన్నడుగా జన్మించారని ఏవరించి, అట్టి శిఫుకు గుడి కట్టించమని ఆనతిచ్చి, జంగంరూపంలోని శిఫుడు అంతర్మానం చేస్తాడు. భక్తిశ్రధలతో గుడి కట్టి యాదవరాజు తరిస్తాడు.

వస్తుతత్వం :

ఈ కాళహస్తి మాహత్మ్యానికి మూలం ఘడధ్యాయ అని ధూర్భటికి ముని మనుమడైన లింగరాజకవి తాను ప్రాసిన కాళహస్తిమాహత్మ్యంలో వివరించాడు. ధూర్భటి వంశం వారంతా కాళహస్తి శ్వరభక్తులే. కాళహస్తిశ్వరుని పైనగాని, అతనికి నమస్కరించిగాని కవిత చెప్పుడం వారికి నంపుదాయం.

సాగ్రందపురాణాంతర్గతమైన వైష్ణవఖండంలో వేంకటీశ్వరుని మాహత్మ్యాన్ని ప్రతిపాదించే సందర్భంలో ల్రీకాళహస్తి వైశిష్ట్యాన్ని గూర్చి అరు అధ్యాయాల్లో తెలుపబడింది. విమర్శకులు ఈ అరు అధ్యాయాలే ధూర్భటి కృతికి మూలమని భావిసున్నారు. ఈ అధ్యాయాల్లో నువ్వుముఖీ నది ప్రాశ ప్ర్యాం, ల్రీకాళహస్తిశ్వర నామ ప్రవస్తిమాత్రమే ఉన్నాయి. మిగిలిన భక్తుల కథలు లేవు. బహుశా ఈ కథల్ని శైవసంపదాయం నుంచి, జనప్రతినుంచి ధూర్భటి స్వీకరించి ఉంటాడని విమర్శకుల భావన.

ఈ ప్రబంధంలో నాలుగు ఆశ్వాసాలు ఉన్నాయి. క్షేత్రం రూపుకట్టు కోవడం, ఆ క్షేత్రంలో తీర్చం ప్రవహించడం మొదటి అధ్యాయంలో దివ్యంగా వర్ణించబడ్డాయి. బ్రహ్మాదేవుడు సైతం తన పుత్రవధాపాతకాన్ని పోగొట్టుకోవడానికి ఈ క్షేత్రానికి తరలిరావడం, క్షేత్రానికి ల్రీకాళహస్తి అనే నామం సిద్ధించడం ద్వారీయశ్శాసనంలో వివరంగా వర్ణించబడ్డాయి. ఆ క్షేత్రంలో తరించిన లిన్నడు, శివభ్రాహ్మణుడు, నత్తిగ్రదు మొదలైన వారి కథలు తృతీయశ్శాసనపలో హృదయంగా వర్ణించబడ్డాయి. సంస్కారవంతులైన వేశ్య పుత్రికలను శివుడే అచు గడుగునా అదుకొంటూ, తన క్షేత్రానికి చేర్చుకొని, తనలో ఇక్కం చేసుకోవడం చతుర్భాశాసనంలో రమ్యంగా చిత్రించ బడ్డది.

ఈ క్షేత్రంలో తరించిన వారిలో వసిష్టాది బుషులేకాక బ్రహ్మాదేవుడుకూడా ఉన్నాడు. మోటభక్తిని చూపే తిన్నడు, భక్తిఅంటే తాను అనుకొన్నట్లే ఉండాలని నిష్ఠ్యించే శివభ్రాహ్మణుడు, శివుడు చెప్పినా తప్ప తప్పే అనే నాట్చిరుడు ఈ క్షేత్రంలో ముక్తినిపొందారు. శివభక్తి తనువులెత్తినట్లు వుట్టుకు వచ్చిన వేశ్య కూతుట్టి శివుడే చేరుకున్నారు. అంతేకాదు, ఒక సాలీడు, ఒక పాము, ఒక ఏనుగు కూడా వాటి వాటి స్వభావాలకు అనుగుణంగా ఆరాధించి శివునిలో కలిసిపోయాయి.

తరించడానికి భక్తి ముఖ్యంగాని, పుట్టుక, ప్రాభవం, పొండిత్యం, వరువు ప్రతిష్ఠలు మొదలైనవి ముఖ్యం కాదని, వలానావారే తరించడం అని ఉండడని ఈ కావ్యం పక్కగా నిరూపిస్తూ, అనుభవానికి తెస్తా, బదువరికి సర్వ సమత్వ దృష్టిని అప్పయిత్తుంగా అలవరుట్టుంది.

పాత్ర చిత్రణ :

మానవలోకంలోని విభిన్న మనస్తత్వాలనీ, వివిధ విత్తమృత్తుల్ని కావి వడబోసిన వాడు ధూర్జటి. మానవ స్వభావాన్ని దర్శించడంలో తృతీయనేత్రం విప్పారినవాడు ఇండని ఇతని పాత్రచిత్రణలో మనకు స్వష్టమహమంది. కనుకనే ఇతని పాత్రతలు నేటివరకూ నజీవాలు; ఇక ఎప్పటికీ విరంజీవులు. తనకు కలలో కనబడిన శివుని లింగాన్ని వెదుక్కుంటూ, అరణ్యంలో ఒంటరిగా బోసిపోతూఉఁడున్న శివలింగాన్ని చూస్తాడు తిస్సుడు. మాసి,

“ఓసామిా! యిటువంటి కొండదరిలో, నొంటొంబులుల్ సింగముల్ గాసింపెట్టెడు కుట్రునట్టడవిలో! గల్లుబ్బి క్రీనీడ నే యాసంగట్టితి వేచిగడ్డ నిలు? నీవాకొన్నావో కూడు నీ శ్యైముట్టంబులు దెచ్చి పెట్టెడరు? నీ కిందేచికే లింగమా!” [3-65]

అని జాతివడుతూ, తమ ఊరురమ్మని, ప్రేస్తే సకలనందుపొయాలూ అమురుస్తాశసి ప్రార్థిస్తాడు. ఎవరూ లేకుండా ఒక్కడివే ఎలా ఉంటావు? అంటూ

“ఇల్లో, ముంగిలియో, యసుంగుజెలులో యాదైన చుట్టంబులో, యిల్లాలో, కొడుకో, ధరింప వశమే యేపోడుముల్లేక? మా వల్లెం గోరిన వెల్లనుం గలపు తెప్పగ్గాగ, నీకిచెచ్చెదన్ జెల్లంబో! యిటునొంటినుండ కటు విన్నేయంగదే లింగమా!” [3-70]

అని, బ్రతిమాలి, నీవురానిదే నేసు వెళ్లను ఇని వంతంపట్టి ఉండిపోతాడు. తనతో వచ్చినవారిని

“నాకుంజాట్టము తల్లిదండ్రులు పెలుల్నాథుండు నీదైవమే, మిాకిన్నో! ఒనిలేదు కష్టిపడగా, మిాపల్లుకుంబొండు; కారా చూరంబులు జేసంం గపల సేరా; సింగుటం ప్రాణముల్ పోకార్చుం దుది నాడు వేలువునకై! బొంక న్నిజంచింతయున్” [3-82]

అనిచెప్పి, సాగనంపుతాయి. శివుడికి తన పుక్కటి నీళ్ళతో స్నానం వేయించి, తాను తెచ్చిన మాంపు కరకుట్టసు తినమంటాడు. శివుడు అంటుకోకపోతే

“ఆకలి గాదో భక్తిం దేకునగలవాడగానో, తినవేల? కృపన్ సాకఁగడే సన్నిఘ్న, ద్రోకలఁపెట్టక, పలాశవాసకుడవై” [3-85]

అని రకరకాలుగా ప్రశ్నిపచి తినకపోతే ప్రాణాలు విడుస్తానంటాడు. శిఘ్రం అంటుకొని తినడం ప్రారంభిస్తాడు. ఇంతలో షైల్రాన్ని అప్పాడప్పాడూ వచ్చి.

శభ్రపరచి, హూజించి వెళ్లే శివబ్రాహ్మణుడు దంగంలో ప్రవేశిస్తాడు. శివుని చుట్టూ జేన్న వాతావరణాన్ని చూసి, విలవిల్లాడిపోతాడు.

“కులదైవంబని, యత్ని, పూసి, సింఘుగుదైట్టి, కై సియి, లో
చలి కిట్టంగిలి మంగలంబలగు దొప్పలో రాణ గరంపేమి ? ని
ర్మల తోయస్తవశం బొసర్చిన శరీరం చేటికి స్నేరువ
శ్రీలు గట్టం భవదాత్త శుద్ధికిది గూచుంగా మహా హేయముల్లో”

[3-96]

ఆని తాను తీర్చిదిది వెళ్లిన పూర్వపుస్తితితో ప్రష్టుత స్తుతిని పోల్చుకుని, శబ్దిశబ్దం
లేకుండా ఇలా చెడగొట్టిందెవ్వయిని శివట్టి ప్రశ్నిస్తాడు. అలాంటి అవకాశం యిచ్చి
నందుకు ఆ దేవుణ్ణి తప్పవడతాడు. ఏది ఏమైనానరే చేసిందెవ్వయిలో చెప్పమంటూ,

“నీ కిష్టం బిది గానీ,
నాకా పాపాత్ముఁ జెప్పినం బది లక్ష్మీ
లేకున్న విదుతుఁ ప్రాణము
పెక్క, కూడుగుబ్బెఁ నీలగ్రీవా !”

[3-101]

అని ప్రతిని పడతాడు. శివుడు వానికి తిన్నని వివయం వివరిస్తాడు. ఆ తిన్నని
భక్తిని చాటుగా ఉండి చూడమంటాడు. శివబ్రాహ్మణుడు నరేనంటాడు. ఎప్పటిలాగా
తిన్నడు వచ్చి, తన పుక్కటినీళ్లతో లింగాన్ని అభిషేకించి, దొప్పలతో తెవ్విన
మాంసాన్ని తినమంటాడు. శివుడు కనలకుండా మొదలకుండా కన్నువెంట
చాప్పాలు కార్చడంతో మొదలుపెట్టి, తిన్నడు వేసిన మందులను పట్టించుకోకుండా
రక్కాన్ని సహితం చిందిస్తాడు ఎన్నో రకాల మందులతో ప్రయత్నించి, ప్రయత్నించి
వివరకు కన్నుకు కన్నే మందని నిర్ణయిస్తాడు తిన్నడు. తన కన్ను నొకదానిని
పెకలించి శివుడికి అమరుస్తాడు. అంతటితో ఊరుకోక శిశ్చడు రెండవ కంటకూడా
రక్కం చిందిస్తాడు. వెంటనే తన రెండవ కంటినికూడా పెకలించి, శివునికి పెట్ట
డానికి ఉధ్యమ్ముడవుతాడు తిన్నడు. ఇంతలో అతనికి ఒక సంచేషం వస్తుంది.
రెండవ కన్ను పెట్టేసిన తరువాత మాడవ కంటినుంచికూడా శివుడు రక్కాన్ని
కారిస్తే? ఆసందేశసికి ఇలా జవాబు చెప్పాడు తిన్నడు :

“లూలాటలోచనంబునఁ
గిలాలము దొరగెనేని కేవల భక్తిన్
గిలించి మనోదృష్టికి
మూలంబగు నాదు ప్రాణములు నీ కింతున్”

[3-117]

తిన్నని భక్తికి మెచ్చి శివుడు సాఙ్కాత్మకరించి, రెండవ కంటిని పెకలించబోతున్న
తిన్నని వారించి ఎప్పటి స్థితిని అనుగ్రహిస్తాడు. అనవ్యాసామయమైన తిన్నని భక్తిని

దర్శించి, తన పూర్వపు ఆలేచనలకు పశ్చాత్తాప పడి, తిన్నని నరసకు చేరుతాడు శివ్భాష్యాణుడు. వారిరువురునీ శిశ్రూప వరం కోరుకోమంటాడు. శరీరంపై తీఫినీ, భపబంధాన్నీ లొలగిస్తే చౌలంటారు వాళ్ల. అనందర్ఘంలో శివ్భాష్యాణుడు ఇలా అంటాడు :

“ఇతఁడు కిరాతుం దే దు
ర్జుతి ; మమ్మడిగియె మహేశ ! మన్మించి ప్రస
న్నతి జాపితి ? రితెతుగున
హితలీల, భవప్రయాన మెడలింపగావే !” [3-125]

ఈ మాటల్లో గహనమైన అర్థం ఎంతో ఉంది. ఇతడు కిరాతుడు, నేను దుర్మతిని అంటున్నాడు. అంటే కిరాతుడైన తిన్ననిఇటికంగా మలినమైన రూపం. ఆతని ప్రవర్తనకూడా మోటుగా ఉంటుంది. ఇక, తనది మానసికంగా మలినమైన వ్యక్తిత్వం. భాలికంగా శబ్దిభ్రాలను పాటిస్తున్న తాను (శివ్భాష్యాణుడు) మానసికంగా సమదృష్టి, విశ్వప్రేమ కోలోవడంవల్ల దుర్మిలి అయ్యాడు. ఇలాంటి మా ఇద్దర్నీ ముమ్మి అడక్కుండానే మిా అభ్యున్ధచేర్చుకున్నారు—అన్న శివ్భాష్యాణుడి వాక్యంలో ధూర్జతి ఈ కథను స్నేకరించి విస్తరించడానికి గల కారణం అంతా నూచింపబడింది. ఏ దృఢుభంతో ఈ చెండు పాత్రల్ని కవి స్నేకరింపాడో, ఏ సందేశాన్ని ఈ పాత్రలద్వారా ఈయదలచాడో ఈ వాక్యంలోనే సూచించ బడింది. ఈ దృష్టితో ఈ కథను మరల మరల చిదివితే ఈ చెండు పాత్రల స్వరూప స్వభావాలూ చదువరికి మరింత స్పష్టపడతాయి.

ఇలాంటిదే నత్తిరుని పాత్రకూడా. నత్తిరుడు మధురరాజు అస్తానకవి. అ రాజు కొలువులో శంఖఫలకమనే కవులకూటమి ఉండేది. ఏ కవి అ నథలోనికి కవిత్వాన్ని వినిపించడానికి వచ్చినా ఆ శంఖఫలకం మెప్పుపొందాలి. ఆ శంఖ ఫలకాన్ని మెప్పించి, ఒప్పించిన కవిని రాజు ఘనంగా నత్కరిస్తాడు.

ఒకసారి ఆ రాజ్యంలో కనిపినీ యొరుగని కరవు వచ్చింది. మనిషిని మనిషి తినేటంత కరవు అది. చేసేదీలేక ఒక వీర బ్రాహ్మణుడు ఆ ఊరుని విడిచి వ్యోహరోత్సాశిశ్రూపికి నమస్కరిస్తాడు. శిశ్రూప ప్రత్యక్షమై వ్యోహర్ద్వని ఓదార్పి, ఒక పద్యాన్ని ప్రాసి యిచ్చి, రాజనభలో వినిపించి ధనాన్ని తెచ్చుకోమంటాడు. బీదబ్రాహ్మణుడు శంఖఫలకం నమక్కుంలో రాజుకు వద్యం వినిపిస్తాడు. అ వద్యంలో పొర్చుతీచేవి కేళపాశం నహాజ సుగంధమైనది అని వర్ణించబడుతుంది. వెంటనే నత్తిరుడు లేచి, ‘ఇది అనంభవం, ఇలా వర్ణించడానికి పీత్తేదు.’ అని అభ్యుకోవడంతో బీదబ్రాహ్మణుడు బిక్కబచ్చి అ వద్యం తనది కాదనీ, శిశ్రూపిని చెప్పి, శిశ్రూపివెంతకు వచ్చి, చేయకూడని పని చేశానని బాధపడుతూ—

“తా నెటీగిన విద్య, నృపా
శ్రూసములో నెజపఁ, గీతి సమకూరుంగా
కేసరునకుఁ బరవిద్య
థీనత, భూపాలనభలఁ వేజముగలవే ?”

[3-162]

“నీ మాట నమ్మిపోయిన
నా మోనముఁ జెప్పనేల ? సత్చిరునిచే
నేమాట వడ్డ దుషఖము
జ్ఞమవ్యధ కొలది గాదు ; నద్ధుక్త నిధి !”

[3-163]

అని మొరపెట్టుకొన్నాడు. శివుడు అతణ్ణి ఓదార్చి, జంగం వేషంలో రాజనభలో ప్రవేణిచి ‘పద్యంలో తప్పుపట్టింది ఎవ్వరు ? ఏమా తప్పు ?’ అని ప్రశ్నించాడు. నేనేలని లేచాడు నత్తిరుడు. పార్వతీదేవి జడ సహజ సుగంధమని వర్ణించడం అనంబద్రమన్నాడు నత్తిరుడు. ‘అది నత్యం, సహజం, నేను చెబుతున్నాను’ అన్నాడు శంకరుడు. ‘పార్వతీదేవిక అలా ఉండవచ్చు. భూమ్యాద ఎవ్వరికీ అలా ఉండదు. ఇది గగన ప్రసానవాదం. నీ లూలామాలవు మాటలు కట్టిపెట్టు’ అన్నాడు నత్తిరుడు. శివుడు తానెవ్యారో తెలియజెప్పాలని నిఱలనేత్రం చూపించాడు. నత్తిరుడు అప్పటికీ లొంగలేదు. చెప్పింది శివుడైనప్పుడు, విషయం పార్వతికి సంబంధించింది అయినప్పుడు, కాదనడానికి తానెవ్యారు ? అని చూడా అతనికి అనిపించలేదు. పంతానికి పోయి, మరింత మొండికేసి—

“తలచుట్టు వాజఁ గన్నులు
గలిగిన పద్యంబు తప్పుగాదన పశమే ?
వలదిచ్చట నీ మాయా
విలపనములు ; పనికిరావు ; విషువుమట్టున్” [3-171]

అన్నాడు. శివుడు కోపించి, ‘నీవు కుష్ఠరోగి వచ్చతా’వని నత్తిరుణ్ణి శపించాడు. వెంటనే నత్తిరుడు ‘స్వామీ ! ద్రోహము చేసితిం దెలువవే శాపాంత’మన్నాడు.

ఇంతకీ ఏం జరిగింది ? నత్తిరుడు తాను ద్రోహంచేసినట్లు ఒప్పుకుం టున్నాడు. ఏమిటా ద్రోహం ? ఆఱటిలోవచ్చి బీదబ్రాహ్మణుచు పద్యాన్ని చచిచి నప్పుడు పద్యంలో తప్పందని పట్టుకున్నాడే తప్ప, అతడు ఎలాంటి పరిస్థితుల్లో వచ్చి ఆ పద్యాన్ని దేని నాణించి చదువుతున్నాడో గమనించలేకపోయాడు. మానవ విర్మితమైన శాస్త్రాన్ని నిలబెట్టాలని చూశాడేతప్ప, మానవ సహజమైన కుద్దుధను బోధపరచుకోలేకపోయాడు. కనుకనే తను శివుడు శపించాడని ఆ శపిస్తున్న క్షణాల్లో నత్తిరుడు గ్రహించగలిగాడు. ఒళ్ళ తెలియకుండా ప్రవర్తించిన నత్తిరుడు ఒంటినిండా కారుతున్న చీమునెత్తురులతో దుర్మానవతో, నలుగురిచేతా బీదరింప

ఒడితే తప్ప నత్యం బోధవడదని శిశ్రుత అలా శపించాడు. శపిస్తున్న క్షణాల్లోనే నత్యాన్ని గ్రహించాడు గనుక, తైలానిభిరూస్తీ చూస్తే రాపవిమోచనం జరుగుతుంది అన్నాడు. ఆపైన కుమారస్వామి సలహాపై సత్యిరుడు దశ్మిజటై లానమైన కాళహాప్రిలో సువర్ణమఖీనదిలో స్వానంచేసి రాపవిమోచనాన్ని పొందుతాడు.

ఈవిధంగా థూర్పుతి పొత్తులు ఎంతటి సహజమైనవో అంతచిత్రమైనవి. ఎంత చిత్రమైనవో అంత విషయమైనవి. తినిన జాగరూకత వహించినకొద్ది ఈ పొత్తుల యొడల బదువరి బట్టువు రాపలసినమేరకు ఉన్నితమవుతుంది.

వర్ణనలు :

ఈ కావ్యంలోని వర్ణసలన్నీ నహంగా సాగాయి. సందర్భప్రశ్నాని కలిగి ఉంటాయి. పరిమాణంలో పరిమితమైనవైనా అపరిమితమైన ప్రభావాన్ని బదువరి మనస్సుపై చూపగలవి. ఇవి కథగతికి అడ్యురాకపోగా కథల్ని బదువరి మనస్సులో కాశ్యతంగా నిలిచిపోయేటట్లు చేయగల సామర్యం గలవి.

ఈ కావ్యంలో పురవర్ణన, సూర్యోదయాప్రమయ వర్ణన, బుతువర్ణన, యుధవర్ణన, ముగయా (పేట) వర్ణన, కుమారోదయ (మన్మహిని జనన సందర్భంలో) వర్ణన మొదలైసి అష్టాదశ ఏర్పాపలన్నీ అమరాయి.

అగస్త్యాని తాపాన్ని వర్ణించే సందర్భంలో ఎండాకాలంలోని తాపాన్ని ఎంత సహజంగా పర్చిస్తాడో చూడండి :

ఎండెగాలంకులెఱ్పు, మహాదరము ల్రవ వహిస్తిలలన్
మండి భరాతుం చిసువ మంగలముంబలెనండెగాలి యా
యొండల ‘నేమిసెప్పుఱకమేశ్వర’ యావరణాంబురాశి లే
కుండిన, నాడె పొక్కిపడకుండునె వద్మఫవాండ భాండములో.

[1-123]

ఎండాకాలం జీచుల్ని ఎంతగా తపించచేస్తోందో ఈ ఒక్క పద్యంలో మరచి పోలేనట్లుగా చెప్పగలిగాడు థూర్పుటి. సముద్రమే లేకపోతే బ్రహ్మండాలనే కుండలు మక్కలైపడిపోయేవిట.

చంద్రోచయంలో థూర్పుటి శిష్టసొంత్తుత్తారాన్ని దర్శించచేప్పాడు కాళ-హాస్తుల వృత్తాంతం చెప్పేటప్పుడు,

ఉదయిగ్రావము పాశవర్ణ మథిషేకోద ప్రవాహంయ వా
ర్థి, భరథ్యాంతము థూపథూమము, జ్యులట్టిప్రవభారాజి కా
ముది, తారానివహంయ అర్వితసుమంబుల్గా దహోదూర సౌ
ఖ్యదమై శీతగభ స్త్రి వింట శివలింగంబొప్పుప్రాచీదికన్.

[2-133]

ఉదయపర్వతం పానవట్టంగా, సముద్రం అభిషేకాలకంగా, చీకటి ధూప ధామంగా, వెనైల దీపాల కాంతిపుంజంగా, తారలు వూలుగా అమరగా, చందుడు శివలింగమై వెలికాడు. కాళహాస్తులతోచాటు ధూర్జటికిగూడా సర్వమూ శివమయమే గదా !

వర్ణనలో తాను వస్తింపదలలచిన దృశ్యాన్ని చదువరి కళకు సాష్టాత్కరింప జేయడంలో ధూర్జటి కడునేర్చురి. శిష్టణి చేరుతున్న తిన్నణి ఎలా వర్ణిస్తున్నాడో చూడండి :

విల్మాకషంక, నంపపొది వీషున, దొప్పలు తేలుదోయీ బు
కిక్కుఁ బవిత్రకాంపనముఫీ జలమొప్పగవచ్చి, భత్తీ రా
జీల్లు దదంబు మజ్జనము సేయుచు, దొప్పలనంజు తద్రిరా
జల్లని నారగింపుమన, నాపరమేశ్వరుఁ డూరకుండినన్.

[3-87]

తిన్నడు మన కళముందు నడవివెల్లి శివుణిచేరి బ్రతిమాలుతున్న అనుభాతిని కలిగిస్తుంది ఈపద్యం. సహజంగా, నంక్కిప్పంగా సాగుతూనే సమగ్రమైన దృశ్యసాష్టాత్కరాన్ని అందింపడంలోను శివసాన్నిధ్యాన్ని అనుభవింపజేయడం లోను సాటిలేనివి ఇతని వర్ణనలు.

రసపోషణ :

భక్తిభావగమ్యమైన శాంతం ఈకావ్యంలో ప్రధాన రసం. వీరం, కరుణ, బీభత్సం, శృగంగారం సందర్భాలను పురస్కరించుకొని వర్ణింపబడ్డ అంగరసాలు.

ఈవ్యాప్రారంభంలో శివునికి, రాజవిచారికకూ నడుమ శృంగారం. బ్రహ్మ మండి పుట్టిన ఉగ్రుడు రాక్షసులైన తమ్ముళ్లపై విజృంఖించినవుడు వీరం, నత్తిరుడు శపించబడ్డ తరువాత కరుణ, నత్తిరుడు భూతానికి చిక్కినవుడు భయానకచీభత్తాలు అంగరసాలుగా చక్కగా తగుమాత్రంగా పోషింపబడ్డాయి. నదులు సముద్రంలో లీనమైనట్లు ఇవన్నీ ప్రధానమైన శాంతంలో లీనమాతాయి.

ఈకావ్య రచనలో వర్ధాలు వర్ధాలుగాగాక ధూర్జటి భక్తిభావనను చదువరులకు పట్టియేచ్చే పొత్రలుగా వనిచేస్తాయి. తానున్న శాంతస్థితిలోనికి క్రమంగా చదువరిని గాథల చేయాతనిచ్చి కొనిపోతాడు ధూర్జటి. భక్తిభావనని జీవితమైత్రంలో పండించు కొని భగవంతనితో అద్వైతసిద్ధిని పొందిన వాడుతప్ప శాంతాన్ని ఈ స్థాయిలో పోషించలేదు.

ఆత్మియత :

ఈ కావ్యంలో ప్రతిఅక్షరం కవి ఆత్మియత నుండి దిగిపచ్చినదే. ధూర్జటే ఇందరిభక్తుల పొత్రల్ని ధరించి శివుణి అర్చించుకున్నాడా అస్తులు ఉంటుంది.

ఈ కావ్యం మనమపెట్టి చదువుకోగల చదువరినికూడా ఆ భక్తులపాత్రలన్ని టినీ దర్శింప చేయగలడికవి. అయిసాగ్రంతం ఇనువముక్కలోని అయిసాగ్రంతధర్మాన్ని మేలొగ్గలిగినట్లు చదువరిలోని సంసాగ్రాన్ని మేలొగ్గలిగి తీర్చిదిద్దగలశక్తి ఘూర్చటి ఆష్ట్రీయతకుంది. కవి కృషిచేసి రూపుదిద్దిన కావ్యంకాదిది. కవి బుపేగా రూపొందినపుడు వ్యక్తమైన కావ్యమిది. కవి అనుభూతి దాలిచిన అక్షరాకృతే ఈకృతి.

క తినపదాలపు అర్థాలు

తెప్పులాగ = సమృద్ధిగా

కస్తిపడగా = చాధపడగా

కారాకూరంబులుచేసిన = క్రోభపెట్టిన

తేకువ = సంపూర్ణత

అత్తాకలఁపెట్టక = చాధపెట్టక

పలాశనము = మాంసము

కైనేయన్ = అలంకరింపగా

స్నిహనము = స్నానము

నీరువట్లు = నీటిచారలు

లఱాటలోచనము = నుదుటికమ్మ

కీలాలము = రక్తము

అవరణాంబురాశి = చుట్టునున్న సముద్రం

పద్మభవాండభాండముల్ = బ్రహ్మండాలనే కుండలు

ఉదయగ్నావము = ఉదయపర్వతము

పానవట్లము = లింగాన్ని స్థాపించే హీరము

ధరభ్యాంతము = నేలమిదివీకటి

శితగభస్తిచింబ శివలింగము = చంద్రుడనే శివలింగము.

ఆధార గ్రంథాలు

- 1) శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యం – వెంకట్రామ అండ్ కో వారి ప్రతి
- 2) అంధ ప్రబంధము – అవతరణ వికానములు – డా॥ కె.వి. ఆర్. నరసింహాం
- 3) సమగ్ర అంధసాహాత్మ్యం – ఆరుద్ర (7వ సంపుటం)
- 4) కావ్యపరిమళము – కవినమ్రాట విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
- 5) విజయనగర అంధకవులు – శిష్టా లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి.

రాజశేఖర చరిత్రము.—మాదయగారి మల్లన

విభాగం . ప్రీండుగుల జగన్నాథనాయడు, ఎం.ఎ.

[ఇన్నటిలం : సతిపాత, వార్షికి రాచారా, విజయసగరం కల్గా. ఆనం 1-7-1952. ఎం.ఎ. 1979 అక్టోబరు, నమిలు హాసాల్టో 'ఒంసాధ' చినప్రతిక, ప్రోదరాచాదురో భాషా పరామరశ అసిస్టెంటు. ముద్రికప్యాసాలు—బోల్చిలియుద్దకఫతో బ్లేస్టోప్టాత ; రంగరాయునిపొక్ర ; బోల్చి యుద్దము—విచయరాచురాజు [నమాతోచన]. [పసుకము “వీరగాధాపదాలు....బోల్చికఫత” అనే అంశమునై పిపోతే. కి పరిశోరన —తెలుగుశాఖ, ఆంధ్ర విక్యూహపరిషత్తు, పార్టీ]

కవిజీవితాదులు :

మాదయ్యగారి మల్లన శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్తానములోని అష్టదిగ్గజాల్టో ఒకడు. ఈ మల్లన జన్మించిన అయ్యంకిగ్రామము. ఇది కృస్తాచుండలములోని వల్లపల్లి సంస్కారములోనిది. ఈతతడు క్రీ. శ. 1480 ప్రాంతంలో జన్మించాడు. ఈ కవి కృష్ణదేవరాయల రాజ్యకాలము అవగా క్రీ. శ. 1509-30 సంాల ప్రాంతములోకూడ ఉన్నాడు. అభూర శివాహార్యలకు శిష్యుడు. మల్లన తండ్రి మాదయ్య. ఈతని నివాప గ్రామమున మరికొందరు మల్లనలుండుటనుబట్టియో, ప్రోథకవి మల్లన మొరలుగా మరికొందరు మల్లనులు కవులలోనుండుటనుబట్టియో, ఇతనిని తండ్రిపేరుతోజేర్చి మాదయ్యగారి మల్లన అంటున్నారు. మల్లన ఆరువేల నియోగి, తాను ప్రాసిన రాజశేఖర చరిత్రను వినుకొండ గుత్తిసీమల పరిపాలకు డయనా నాదెండ అప్పుయమంత్రి కంకితమిచ్చాడు. ఈ అప్పుయమంత్రి మహా మంత్రి తిమ్మరునయ్య మేనల్లుడు. అల్లుడుకూడా. ఎప్పుడో అప్పుయమంత్రి సిఫారసువల్ల మల్లన రాయల ఆస్తానియై యుండును. అయితే రాయల ఆస్తానియైన తరువాత అతడు రచించిన కృతులు కనబడలేదు. అతనిదని తెలియచ్చినది, ఈపల్లిబైన్నది ఒక్క రాజశేఖర చరిత్రము మాత్రమే.

కథాసంగ్రహం :

ఆవంచిక సగరానికి రాజు హేమధన్యుడు. అతని రాజ్యంలో నెలకు మూడు వర్షాలు కురుస్తున్నాయి. అన్ని వంటలు పండుతున్నాయి. మునుల తపస్సులు నిర్విష్టంగా కొనసాగుతున్నాయి. హేమధన్యుని పరిపాలనలో ప్రజలంతా నుఱు శాంతులతో ఉన్నారు. రాజభార్యపేరు పూలిక. వీరికి సంతానము లేదు. శంఖసేవ

కొరతని తలంచి ఒక దేవాలయం కట్టించి శివపూజలు జరుపుతుండేవాడు. హరవర ప్రసాదమున రాణి గద్దిణి అయింది. ఒక కుమారుడు జన్మించాడు. ఆ బాలుడికి రాజశేఖరుడని పేరుపెట్టారు. శ్వదాంత కాంతామణుల ఉపచారాలలో ఆ బాలుడు పెరిగి యోవనంలో అపగుపెట్టాడు.

ఒకనాడు హేమధన్యదు నింటునభలో ఉన్నాడు. అంతలో సుసిగాలివలె జటిల కౌకుడనుమని అపటికి వచ్చాడు. అతని నిపానము బదరికాశ్రమము. ఆ మని వరతంతు మహామని శిష్టుడు. బహువేదవిద్యా మహానీయుడు. అతడు వచ్చిన వెంటనే రాజు సింహాననము దిగి వినయవినమితుడయ్యాడు. ఆ మని విశంకటుడనే రాక్షసునివల్ల ఆ యాశ్రమవానుల జప తపోసిష్టులేపీ సాగుటలేదని చెప్పాడు. ఆ రాక్షసుడు ఒక పర్యాయం సింహామయి పెదిరిస్తాడు. ఒకప్పుడు లేడియయి దగ్గర నిల్చింటాడు. మరొకప్పుడు చెట్లను పెకలిస్తాడు. మరో సమయంలో శరభంలా కనిపిస్తాడు. ఇంకో సమయంలో మనిగా వస్తాడు. ఒక వర్యాయం అగ్నిఅయి, మరోవర్యాయం మేఘమయి, ఇంకోవర్యాయం కై లమయి, బదరికాశ్రమవానులయిన తాపనులకు హడలుపుట్టిప్పున్నాడు. ఈ విధంగా ఆ మని విశంకటాసురకృత్యాలను చెప్పి. ఆ రాక్షసు డెత్తుకొనిపోయిన తన కుమారైను విడిపించడానికి తనవెంట రాజశేఖరుని పంపవలసినదిగా హేమధన్యుని కోరాడు. ఆ రాజకుమారుని తసవెంట తీసికొనిపోయి మాయాభేదిని అను విద్యనుపదేశించాడు. రాజశేఖరుడు రాక్షసుని జయించి మనిగుమారైను విడిపించి కౌకిచేపి నుండి ఒక దివ్యమణిని, ఒక యోగినుండి త్రికాలవేదియగు నెకచిలుకను పొందాడు. తరువాత రాజశేఖరుడు ఒక కాసారంలో స్నానం చేశాడు. దేవీదత్తమణి ప్రభావం జేత రాజుకు పాయన సహితఫ్పుత భోజనం లభించింది. తరువాత ఆ వనంలో విశ్రమించియండగా సింధురాజవృత్తి కాంతిమతి అతని కంటబడింది. రాజవృత్తి, రాజు పరస్పరము హాచుకొన్నారు. రాజు హాపు మరలించి చిలుకవర్ధకువెళ్లి అమె వృత్తాంతం తెలిసికొన్నాడు.

అరుణపురంలో ముకుందుడు, అరుణుడు అను యిద్దరు బ్రాహ్మణులున్నారు. జ్యాహ్యా వండితులే. మొదటివాడు ధని. రెండోవాడు నిర్ణాని. భార్య ప్రోత్సాహం వల్ల అరుణుడు యమునానదికి పోయి హరిని గురించి తపస్సు చేస్తున్నాడు. గంధర్వుడగు పుష్పవరీ దేశాధిష్టని కూతురు లత, కనకమంజరి అనే మంత్రి కూతురులు అప్పటకు వచ్చారు. ఇట్టరు పూలవిషయమయి తగవులాడారు. తపస్సు చేస్తున్న బ్రాహ్మణుని వరింపగలుగువారు గెల్చెదరని లత కనకమంజరిలో అన్నది. ఆ ప్రకారమే లతపోయి బ్రాహ్మణునికి తపోభంగం కలిగించింది. బ్రాహ్మణుడామెను మనమ్యలోకంలో పుత్రుమని శపించాడు. చెలులప్రార్థన నంగీకరించి, ఈమె రాజశేఖరుని పెండ్కాడునని చెప్పాడు. శకముచెప్పిన ఈ వృత్తాంతం విని రాజశేఖరుడు

కాంతిమతిని వివాహమాడగోరాడు. కాంతిమతి విరహవేదన పొందునష్టడు శుకమామెకణకుపచ్చి తండ్రియెదుట రాజుశేఖరుని పొగిడింది. పీమృట కాంతిమతీ రాజుశేఖరుల వివాహం జరిగింది. ఒంటరిగాపోయి జంటగావచ్చిన కొడుకునుచూచి హేమధన్యుడు సంతోషపడినాడు.

వస్తుతత్త్వం :

మల్లన రచించిన ‘రాజుశేఖరచరిత్రము’ 516 పద్యాలుగల మూడా శ్యాసనముల కావ్యము. ఈ రాజుశేఖర చరిత్ర కేవలము కల్పిత కథ. ఆ కాలంలో సాహసించి స్వాతంత్రేతి వృత్తంతో కావ్యానిర్మాణం చేసిన మల్లన హృనిక ప్రశంసనియం. ఈ కథ కెచ్చటా అధారం కనబడదు. అయితే యిట్టికథలు ప్రాచీనము లయిన కథా సరిత్యాగ రాదులందు కోకొల్లలు. ఇందలి పూర్వ్య ఖండ కథ రామాయణములోని దశరథ విగ్యామిత్ర ఘృటాన్ని తలపిస్తుంది. కదమ నన్నివేశంలో మన కాశిమజిలీ కథల బాణి కనబడుతుంది. వస్తున్మష్టికన్న నిర్మాణ శిల్పం కవి ప్రతిభకు శాషిరేఖ. ఆ కవి అనాడిట్లు స్వాతంత్రేతి వృత్తం గ్రహించినాడన్నదే విశేషము కాని కథకొక శిల్పమటన కాని ప్రయోజనస్థితిగాని లేవు.

మల్లన తన కావ్యంలో అమరభాషాకవివర్యాలకు నమోవాకము అర్పించాడు. ఒక్క కాలిదాసునకు మాత్రమే మొదటి మొక్క. మిగలూ కవులకు ఒకసారి చేతులు జోడించి అందరిని పంచుకొమ్మున్నాడు. కవిత్రయమునకు మాత్ర మాతడు నమస్కర మొనరించాడు.

పాత్ర చిత్రణ :

ఈ కావ్యంలో నిది కల్పితకథ. కాబట్టి పాత్రలన్నీ కేవలము కల్పితములు, ఇందులో రాజుశేఖరుడు, కాంతిమతి, హేమధన్యుడు, పాలిక, జటిల కౌశికుడు, చిలుక ప్రథాన పాత్రలు. విశంకటుడు, అరుణుడు, కనకమంజరి మొదలయినవారు అవధాన పాత్రలు.

పేద ప్రాహృణి గురించి ప్రాస్తున్నపుడు ఎంతో చక్కగా పాత్ర స్వభావాలను చిత్రించాడు కవి. భర్తుచదువుకోనివాడైతే, చేతకానివాడైతే భార్య ‘దేవుడా ఇంతచేశాపా’ అని దారిద్ర్యాన్ని భరింపవచ్చ. పక్కింటివాళ్ళకు విద్యలో ఏ మాత్రం తీసిపోనివాడై లేమి అనుభవిస్తే ఆ యిల్లాలు ఎంతబాధ పడుతుంది? అమె భర్తతో ఇలా మొరపెట్టు కొంది :

“చదివినారలు పెక్క సంధ్యల గించిత్త
దప్పకయిండ వేద త్రయంబు
పతియించినారలు ప్రతిభా నమున్నిద్ర
సౌష్టవంబున మూల శాస్త్రవితతి

శోధించినారలు, పుష్టమతిస్వార్థి
నభిల పురాణేతిహస నమితి
సూచినారలు, బుధస్తోమంబు గౌనియాడ
గొవ్య నాటక ముఖ గ్రంథ సీమ

యెమి చెప్పెడు దాన మిం రిడకలేవు
సకల విద్యలు భూమర నమితికెల్ల
నజన కెనవత్తు రన్నింట నకట ! మింర
లలముకుందుని కన్న నే వెలితిచెపుడు”

[3-20]

ఈ ఇల్లాలు ఇలా బాధపడడానికి ఇంకో కారణం కూడా వుంది. పక్కింటి ముకుందుడు మహారాజగా జీవిసున్నందుకు బాధ లేదు. అయితే అతని సోమి దేవమృషు చూస్తేనే ఈ పేదరాలికి బాధ. భర్తతో పొరుగు దంపతుల గూర్చి ఈసుతో మాట్లాడినప్పుడు, ఆ పేదబ్రాహ్మణుడు ఇలా అంటాడు :

“ఏరికి బుద్ధిబలంబులు
కారణములు గావు సువ్యో కలరే ధాత్రిన్
నేరివి బ్రతికినవారలు
నేరక చెడటివారు నీరజనేత్రా”

[3-25]

పై పద్యాలో హాస్తవికత ఉట్టిపడే నజీవ పొత్రలను సృష్టించాడు మల్లనః :

హేమధన్యనితో జటిలకొశికుడు :

“మత విరోధి పీరగుణ మర్దనశాలి కవర్తి నతచ్ఛాపా
దత్తుడనూన ధైర్య నిధితావక పుత్రుడితండు, నేడు చే
నెత్తురుగాకయుండ నతి నిష్ఫర శాత కృపాణ ధార చే
చుత్తుమురాణివచ్చ నల దుర్ఘదు నొండు దలంపకుండు మిం”

[2-39]

పై పద్యంలో కుమారుని పంపడానికి వెనుకాడుతున్న హేమధన్యనితో జటిల కొశికుడు వేసిన ఈ ప్రవంగం రాజుకు ధైర్యాన్ని యస్తా, తన కుమారుని వ్యక్తిని గుర్తింపని దశరథునికి కొశికునివలె, నచ్చపేప్ప సంభాషణాచాతుర్యము కనిపిస్తుంది.

వర్ణనలు :

రాజేశ్వరుని యొవనావిర్ఘవాన్ని మల్లన విషాట్టంగా జెప్పాడు.
అందరకు పరివితములైన విషయాలనే రఘ్యభావనా విలసితంగా, అతి పరిచయ సహకృతావళ్ళ భాసింపకుండ వర్ణించాడు.

రాజేఖరుని యోవన వర్ణన :

“పనితానేత్ర చకోర చంద్రిక, తనుస్వచ్ఛంద కాంలిచ్ఛటా
ఫని, యుత్స్వాహ కొఫలూరి మతి రేఖామంత్ర సంస్కితి, భో
గ నిధానంబు, అతాంత సాయక భూజాగర్వావలంబంబు యో
వన మహ్మానవ నాథ పుత్రునకు, మవ్యంబోప్ప నేతెంబిషన్” [2-7]

యోవనాన్ని శరీరగత పరిణామంగా కాకుండా గుణాత్మకమైన ప్రభావంగా
వర్ణించడం ఈ పద్యంలో కవి ఉపాసిన నేర్చు. జందులో గుణాలద్వారా
యోవనాన్ని ఉపాంచాలి.

మల్లన ప్రాత అలంకార సామగ్రినే స్వీకరించినపుటిటి వాటి విన్యాసంలోనే
ఈక వైచిత్రిని ప్రదర్శించి ‘ఛిహూ’ అనిపిస్తాడు.

“కలితకపోల కాంతి కళికల్దరసు కొత్తనొకర్తు – తీగయు
య్యెల వడినాడు వేళ జరణాంబుజ నిర్మిత లాష్టసోకి – త
తల మహిమాతపల్లవ వితానము మించె – మదీయ సామ్యమున్
దల పకుమంచు దత్పదము తన్నిప నెత్తురు గ్రహుచో యసన్”

[2-146]

యోవనవతి పరణములను బిగురాకుల రక్తమలోను, ఘూర్చలముతోను పోల్చుట
పూర్వ సిద్ధాంతమే. దానినే తల దన్నుట అను జాతీయ మాధారముగా ఆమె పూదము
లలో చివురాకులను తన్నుటగను, తన్నుట నాధారముగా నెత్తురు కర్మాంశును,
ఈక నెత్తురును అంటిన లత్తుకగను ఉత్సేషించు కొనుట సాగ్నిప జరీ అల్లకము
వంటి నేర్చు. అరుణుని దారిద్ర్య వర్ణన :

“కుల నిర్మాలన కారణంబు, గ్రాతిభా కుట్టాకముచ్చేగ కో
పలతాదోహద, మాజవంజవ సుఖప్రతూర్యాహ, మాత్మప్యధా
జ్యులసం జ్యోలిక, కామినీ నయన వీక్ష్ణపాత సంలోధి, ని
త్యల ఘుత్స్వాప్రయ భూమితేమి యది యాహా ర్మేమి గావింపదే”

[3-14]

పై పద్యమందు అరుణుని దారిద్ర్యమెంత పీడించిససు పద్యముషు శైలి సంపద
అంత ఆదరించినది. దీని సనుసరించిన మరి రెండు పద్యములందు చూడు
కవిలోక థర్మావగాహన కొనియాడ దగినది. దారిద్ర్య స్థితిని గూర్చిన కవి
పరిశీలనము ‘అరుణుని పరిమితి దాటి ప్రవంచదర్శించి వర్ణనగా విప్రుతమై
దేశకాల అపవచిన్నమైన సాధారణీ కరణంగా దొరచునికి పొడగడుతుంది.
కవి భావయిత్రిక కీవల్ల కావ్యానికి కలిగే సార్వకాలికత లుట్టి సందర్శాప్తునోనే

కన్నిస్తుంది. దారిద్ర్యమును గూర్చిన శయ్య సోభాగ్య భావసంపన్నమైన ఆ పద్యమొక్కటి చాలునత్తణి అష్టదిగ్గజాలో ప్రతిష్టించటానికి. అందలంకార చమత్కరంలో పాటు స్వభావోక్తి నుఖగత్వం గూడ ఉన్నది. కవి లోకజ్ఞతకిది కరదీపిక.

మల్లన అవస్థావిత్రణమునందు జిలుగు జిగులు ప్రదర్శించుటలో మేచి. కాంతిమతి రాజ శేఖరుని కట్టాక్షీంచిన వైసము :

“చిలుక పురోహితుండగుషుఁజెంగలుండగ సిగ్గుపెందెరల్
తొలుఁగుగద్రోచి బంధుగతిదోరపుఁగోర్కులు సందడింపగా
తలఁపులతాంగి కన్నమును తానకనుంగవ దోయిలించి చూ
పులఁఁటఁబ్రాలువోసె నృపతుత్రునిపై విరహగ్ని సాక్షిగన్” [3-131]

ఈ పద్యంలో అర్థ వివాహావిధిలోని అంశాలన్నీ చిలుకపురోహితునిలోను, కనుంగవదోయిలో, చూపులతలఁబ్రాలలో, విరహగ్ని సాక్షిలో సాక్షాత్కు రించాయి. వివాహాక్రతు తతంగాన్ని మోహాక్రతువులోని సాత్మ్యకభావాలపై ఆరో పీంచాడు కవి. ఇది ప్రేమకు వివాహావిధికి బింబ ప్రతిచింబ భావాన్ని నిరూపిస్తుంది. ఇట్లనంతర సన్నిహితానికి ప్రాతిపదికగా ఆ వివాహాపుతుంటుసకు రూపకల్పన మొనర్చుట అపూర్వ రమణీయము. జరుగబోవు వివాహమునకిది ఒకసూచన.

మల్లన ఉదయసంధ్యము—

“ప్రాచి యుమిసిన తాంబూల రసమనంగ
నుదయరాగంబు మెల్లనయుప్పత్తిల్లె” [3-152]

అని వర్ణించాడు. పట్టన వినూత్పుంగానే యుంది. ప్రాగ్నిశను త్రీగా పోల్పడం, సాంధ్యరక్తిమును తాంబూలరక్తిముగా పోల్పడం అపరిచితాలుకావు. ఉమిసిన తాంబూలమనడమే మల్లనగారి స్వంతము. నూత్నత్తుముకోనం అభినందించినా అందులో జసుపు ధ్యానిస్తుంది. సంధ్యారాగాన్ని చూసే కలిగే అనుభవం ఉమిసిన తాంబూలంయొడల కలిగే అనుభవానికి సామ్యంలేదు. రూపసాదృశ్యమే గాని అనుభవ సాదృశ్యంలేదు.

రసపోషణ :

ఈ రాజ శేఖరచరిత్ర కావ్యంలో శృంగార, పీరరసాలు ప్రధానంగాను ముగిలినవి ఆయు ఘుట్టాలలో సమయోచితంగా పోషింపబడ్డాయి. ఇందులోని నాయికా నాయకులపరంగా శృంగారరసం పోషింపబడింది. రాజ శేఖరుడు విశంకటరాక్షముణ్ణి చంపిన సందర్భంలో పీరరసం పోషించాడు కవి.

కవి వ్యక్తిత్వం :

వస్తుగత జమత్కూరలోపాన్ని రాజశేఖర చరిత్రలో రఘవ రామణీయకం హూరిస్తుంది. ఇతని కవితాదర్శనప దొడ్డది. తనవ్యక్తి త్వంగొర్చి కవి పర్మింషుకొన్న పీరిది :

“చెప్పుదగుగవిత రఘుల్
బిప్పిలనప్పుప్పు బిబ్బియన, లేదా !
యొప్పుడు చేయక యుండుట
యొప్పుసుమా ! సుకవి ; యొంతయుచితజ్ఞదొకో !” [1-8]

పైవద్యంలో “యప్పుప్పు” – అప్పున మంత్రియే అని ఒకరియూహా. ఇది బిబ్బిపంటి దియు కావచ్చును. కవినంప్రదాయాన్నను నరించి కుకవి నిరాసంచేసాడు. అందు గాథార్థ ప్రతిపాదనక్రమ కళా కౌసల్యములు లేకపోవడాన్ని, వాచాధక్కార్చుటిని, గర్వగ్రంథితావ్యాన్ని కవులయందు నిరసించాడు. వాచాధక్కార్చుటి, కవులయందు లోపంగా పేర్కొన్నా, కొంతవరకు తనయందుగూడ కన్నిస్తుంది, ఆని అతనికున్న వినయంమాటున ఇది దాగియంది. మల్లనగారి చిలుక మల్లనగారి పొండితావ్యాన్ని ఘనంగా ప్రశంసిస్తానే ‘అనుకోసిగ్గయ్యేదిన్’ అనే వినయంమాటున దాచంది. తన పొందవలసినగు త్రింపు పొందనందుకు మనుస్తో కష్టపడ్డటు తెలుస్తుంది.

మల్లన కవిత్వంలో లాలిత్యమెంత ఊందో ప్రాభిమకూడ అంత ఊంది. శాస్త్రాధికారము, భావనంయమనము, వాచాధక్కార్చుటిలేని నిరాడంబరత, నమూన సంయోజన సారక్యము, స్థితిత్వస్థితి ఇతని లాలిత్యములో పొదగుకొన్న గుణాలు. ఇట్లాంటిగుణం జిగిబిగిలేని లాలిత్యం అందరికి సుసాధ్యంరాదు.

కవిగా మల్లన కన్ని యుపకరణాలున్నాయి. గొప్పవ్యతిష్ఠన్నుడు. ప్రతిభా శాలి. కథానిర్మాణ కౌశలములేకున్నను మంచి భావనంపదగలవాడు మల్లన. అతని సమాపకాలమువాడైన కుమారథూర్చటి చెప్పినట్లు ఈ పుస్తకంలో సరనసాహిత్య రఘుా విస్మృతఃము, సారమధరోక్తి ఈ రెండు మల్లనయందు కన్నించు చుట్టు కవితాగుణాలు. వానివల్లనే రాజశేఖరచరిత్రానికి కీర్తి.

కొన్నిపదాలకు అట్టాలు

అజుడు = బ్రిహ్మా

ధాత్రి = నేల

భూసురుడు = బ్రాహ్మణుడు

వితతి = సమూహము

బుధస్తోమము = విద్యాంనులనమూహము

కపర్తి = శివుడు

నిష్టురము = కరినమైన

కృపాంశము = కత్తి

శాతము = వాడిచేయబడినది

ఖలారిక = సాముకూటము

లతాంతము = పుష్టము

కపోలము = చెక్కిలి

చరణము = పాదము

అంబుజము = తాముర

పల్లవము = చిగురు

ఆజవంజవము = నంసారము

ఇప్తుయాహము = విఫ్పుము.

ఆధార గ్రంథాలు

1. రాజశేఖరచరిత్రము—పరిష్కర్త—శ్రీ పుట్టవర్తి నారాయణచార్యులు
ఆం. సా. అ. ప్రమారణ — 1967
2. సారవ్యత సీరాజనము—రాజశేఖరచరిత్రము—
అవార్య యస్వి. జోగారావు
3. నమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యము — 7వ నంపుటము— శ్రీ అరుద్ర
4. అంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రప్రతిక—రాజశేఖరచరిత్రము
శ్రీ యన్. వీరేశ్వరదీక్షితులు — 1935.

రామాభ్యుదయము — అయ్యలరాజు రాష్ట్రప్రధానుడు

సమిక్ష : శ్రీ వానిలాల సాబ్రాహమ్మ, ఎం.బి.

[బ్రహ్మం : ఆమరావతి, గుంటూరుజిల్లా. జననం : 23-6-1940. ఎం.బి. గుంటూరు ఏ.సి. కారేచిలోను, బొర్బిలి ఆర్. ఎస్. ఆర్.కె. ఆర్. కారేచిలోను కొంతాలం ఈచ్చోగంచేసి, 1968 నుండి ఆమరావతిలోని ఆర్. ఎ. బి. ఎస్. కారేచిలో పెలుగురాధ్వర్థులుగా పనిచేసి, 1978 నుండి ‘చలంగారికథలు — నవలలు’ అన్నానిష్టయంపైని, అంగ్రేష్యకాపరిషట, పెలుగురాపలో ఎవ్.ఐ.ఎస్. స్కూలులుగా పరిశోధనచేస్తున్నారు. ‘గది’ అనే ఆటవిక భాషాపరిశీలన చేశారు. కొన్నిరాయసాలు [పచురించారు.]

కవిజీవితాగులు :

అయ్యలరాజు రామభద్రుడు రామాభ్యుదయ కావ్యకర్త తావటంవల్ల నుప్రస్తుతుడు. ఇతడు అప్పదిగ్గజ కపులలో ఒకడని ప్రతీతి. బహుశః రాయలవారి కాలానికి ఇతడు యొవన ప్రథమ దశలో ఉండి ఉండవచ్చు. ఇతడు ఆయిలే నియోగి. తండ్రి అక్కయ్యమాత్యుడు. తాత పర్వతను “శ్రీ మదొంటిమిట్ల రఘు వీరశతక” కర్త తిప్పయమంత్రి ఇతనికి మత్తాత. రామభద్రకవిగూడ రామ భక్తుడు. రామానుజ మతస్థుడయిన ముమ్మడి వరదాచార్యులవారి కట్టాడ్నికి పొత్తుడు.

రామాభ్యుదయ ప్రబంధ రచన 1550 ప్రాంతంలో జరిగి ఉంటుందని పండితుల ఊహా. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి అల్లుడు అఖియరామరాయలు. ఇతని మేనల్లుడు గొబ్బారి నరనరాజు. ఈ ప్రబంధం ఆ సరసరాజుకే అంకితం.

రామభద్రుడనే పేరుగల ఒక కవి రాయలవారి ప్రేరణవల్ల “సకల కథా సార”మనే గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. ఈయన, అయ్యలరాజు రామభద్రుడు ఒకరేనని కొండరు, వేర్యేరని మరికొండరు. ఉభయప్రాలకు గట్టి పండితుల మద్దత్తే ఉందిగాని గట్టి మద్దతు మాత్రంగాదు. రామభద్రుడు రాయలవారి అస్థానంలో ఉన్నాడో లేదోగాని ఆ కోవలో ఉండడగినవాడని మాత్రం చెప్పవచ్చు.

కథా సంగ్రహం :

‘రామాభ్యుదయం’ ఎనిమిది ఆశ్వాసాల బృహాత్ప్రాబంధం. పద్మనిమిదివంద లకుపైగా పద్మాలున్నాయి. రామకథ ఇందులోని ప్రథాన ఇతివృత్తం. దశరథుని యొవన జీవితం మొదటి రెండు ఆశ్వాసాల్ని అక్రమించింది. రామప్రాఫిషేకంతో

గ్రంథం ముగుస్తుంది. ఈ తరువాయణ కథను ఇందులో చేర్చలేదు. ఇందులోని ఆశ్వాన విభజనకు, వాల్మీకిరామాయణంలోని ‘కాండ’ విభజనకు నంబంధంలేదు.

నగరం, పుష్పాలావికలు, వనంతబుతువు, భార్యలతో దశరథుని వనవిషణం, పుష్పాపచయటే, జలక్రిడలు, వర్షించి ప్రథమాశ్వానం పూర్తిచేసాడు. ద్వితీయాశ్వాసంలో దశరథునివేటు, గజబ్రాంతిచే బుషిపుత్రుణి చంపటగా, శాపం, నంతానవింత. బుశ్యశృంగుని కథ ఉన్నాయి. తర్వాతిదంతా మనమెరిగిన రామాయణ గాఢి, రామకథను తెలుసుకోవటం కోసమే రామాభ్యదయగ్రంథాన్ని పదివేవారెవరూ ఉండరు. ఇందులో వర్షించినపొటి రామకథ అందరకు తెలుసు.

వశ్మనావకాశం ఉన్న ఘృతాలనే విస్తారంగా వ్రాసి అందుకు అవకాశంలేని నందర్శాలను వదలివేయటమో, మరీ తప్పనిసరి అయితే మూడు ముక్కలలో అయింది అనిపించటమో చేసాడు. బుతు సౌందర్యాన్ని నాల్గాయిదు సందర్శాలలో వర్షించే లీరిక ఉన్న దిగాని ‘మంఫర’ ప్రేరణ, ‘కైక’ వరాలడగట్టాన్ని విపరించే ఒపికలేదు. “కైకేమూనామ స్త్రీ పతిపూర్వదత్తవర విష్ణుంబాబరింపన్” అని ఒకక్క వాక్యంలో నరిపుచ్చాడు. ఈ తీరుచూస్తే రామకథను ఏకాంచీగా విశాలమయిన మహాచిత్రంగా నిర్మించే ఉద్దేశంలేదు రామభద్రునికి, తనకు మనసయిన ఘృతాలను మాత్రం రంగులతో చిత్రించి రామాభ్యదయమనే పేరుతో ఒకటి కూర్చుకున్నాడు.

రామాయణంలో దశరథునికి మునిశాపం వివాహానంతరం కలిగినట్లున్నది. ఇందులో దశరథ వివాహానికి ముందే శాపం వచ్చినట్లు మార్చాడు. పుత్రకామేష్మి అనంతరం పాయన విభాగం కూడ వాల్మీకిని అనుసరించికాక ఆధ్యాత్మ రామాయణానుసారంగా జరిగింది. బుశ్యశృంగుని తెచ్చుటకు రోమపాదుడు వేశ్యలను పంపుట వాల్మీకము. దశరథుడే వేశ్యలను పంపుట రామభద్రీయము. ఈమార్పువలన ప్రయోజనములేకపోగా కథకు అనవసరమయిన ఊంకతీరుగుడు కలిగినది.

ఇట్టి మార్పులేకాక ముఖ్యాన్ని వేళముల సంక్లిష్టికరణ కూడ ఉంది. లహర్యావృత్తాంతానికి మూడుపద్మాలు, గుహనికి రెండు పద్మాలు, కైయేయికి ఆమెవరాలకు కలిపి ఒకవాక్యంలో సీత అగ్నిప్రవేశానికి రెండేమాటలు (“సాదజ్ఞాన్మి”) – ఇట్టా వ్రేముక్కుబడి తీర్చినట్లుగా ముగించాడు. కైయేయఘృతాన్ని సీత అగ్నిప్రవేళ ఘృతాన్ని అప్రభావం వేయడం పాతకునికి కొరతగా ఉంటుంది.

వాల్మీకి నారదోవచేశం – కుశలవుల రామాయణగానం, విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులకు తెల్పిన అనేక కథలు, అరజ్యవాసనమయంలో రామాదులు దర్శించిన అనేక ఆశ్రమాలు, శబరికథ, మైనాకుని వృత్తాంతం మొదలయిన అనేక

గాథలు ఈ ప్రబంధంలో వోటువేసుకొలేకపోయాయి. గ్రంథాన్ని సంక్లిష్టం చేయడమే ఈ మార్పులలోని ఉచ్చేశ్యం అనుకోవటానిరి, అనవనరమయిన మొదటి రెండు ఆశ్చోసాలు మరికొన్ని విత్తుత పద్ధతిలు అడ్డువస్తున్నాయి. కాబట్టి ప్రబంధోచిత వద్దనా ప్రభావముగా రామభద్రను చెప్పుటమే రామభద్రుని కోర్చె అని నిర్ణయించుకోవచ్చును. ‘ఇది రామాయణమున కొక సవ్య ప్రబంధికరణము.

రామాభ్యుదయమున ముఖ్యముగ అస్వాదింపదగినవి పద్ధతిలు, కల్పనలు. తునరు కవదాభావ, సేపాద్యలంకార చమత్కారములు, పూర్వుకవుల విశ్ిష్ట లక్షణములు వారి కావ్యాలలోని మొదటి కొన్ని ఆశ్చోసాల లోనే ప్రకాశిస్తాయి, తర్వాత నీరసిస్తాయి. కానీ “రామాభ్యుదయమామాల చూడముగ ఒక్క ధోరణిలోనే రచింపబడిన గ్రంథము.” దీని అల్లికలోని జిగియు చిగియు, కల్పనాచాతుర్యము గ్రంథమంతటను ప్రతి పద్యమునను రావపచుచు చున్నది.

కైలి :

ఇతన కైలిలో సంస్కృతం తెలుగు రెండుస్నా ఘనోజ్ఞముయిన ప్రొత్తి వేసుకుంటాయి. సామర్థ్య నిరూపణంకోసమో, శిల్పాయనరంగానో కొన్నిచోట్ల దీర్ఘ నమాసాల పద్యాలు ప్రాసినా మొత్తంమిద రెండు భాషలసు నమిభి త్రుగానే వాడాడు. ‘మృదుమథుర పదభూయిష్టమై శరత్కులపు గంగాప్రపంచంలా పుంటుంది ధార’ ధారాశతకు ప్రకాశం అచ్చింది. అచ్చ తెలుగువాఢిన అది కృతక పాండిత్యపు చచ్చుతెలుగులా ఉండడు. పదిమంచి మెచ్చుతెలుగులా ఉంటుంది.

“కల్గోల డోలా నముల్లోల తీలాప
రాళమరాళవా చాల రుఫరము”

వంటి రచనలో ఉయ్యాలలూగే కైలితోపాటు సంస్కృత భాషామాధ్యంగూడ జోల పాడుతుంది. బుతు వద్దనాపమయంలో సురలు త్రీమున్నారాయణాని సేవించిన ఘుట్టంలో రామ భద్రుడు పోయిన పోకడలు చూపిన కైలి విన్యాసాలు బహువద్ద చిత్రాలు.

“రట దంబోధర మాలికల్ మలసె ఘర్మ ద్రుద్యు పేంచుంబులై
పటుదంబోచి కృశాను ధూమవతులై ప్రావృపురి వాట్టటూ
భటలో నామెతుసెన్ మెతుంగులు దివిన్ సంవర్త వేళామహ
నట చూడాపో పణా సహానుణి సందర్భ ప్రభాచాతురిన్” [6-5]

కైలితోపాటు కల్పన గూడ వందానికి దిగేపద్యం. ఒక్క స్వయంపాకం తప్పని పాకములు ఈగ్రంథమున గలవని చెల్లాపీళ్లవారి ప్రశంసా చమత్కారము.

పదాల విరువువల్ల కలిగే సైషబమత్కూరాలు, అలంకార చాతుర్యాలు. అశ్రమంగా నున్నగా జారినట్లువస్తుయి ఇతని చేతిలోనుండి. ఈ కవికి ఆవి నల్లేరు పై బండి.

“ఘన ధూమోదయ మంబర
మన దార్శన శృతి మనోజ్ఞభూరి నిశాదం
బున గ్రిల్లగ దాండవ
మొనరించెన్ నవన ఇభి నమత్సహమునన్”

[3-25]

‘శృతి’ శబ్దంమిాద ‘శిథి’ శబ్దంమిాద నిలువబడి హౌమాగ్నికి నెముళ్కు సైష
విన్యానం చేసాడు.

“మాయారు వింత డాసిన
బాయక యుండెదవు నీ తపం బీడేరున్”

[2-175]

అని బుక్యేశ్వరంగునితో వేళ్యలన్నట్టుడు అందులోని సైష ప్రదర్శన మాత్రమేగాక సందర్శించి గూడ పారకుణ్ణి పశం చేసుకుంటుంది. వంపా సరిపోరం మత్యి కూర్చువతార సాముగ్రితో అహిమకర వంశమున పొల్చి లక్ష్మ్యాజ్ఞాన్యితమై రాముని వలె నున్నావట. ఇట్టాంటివి పమత్కూర ప్రియుల్ని అడుగుగునా అహ్మానిస్తాయి.

అలంకారాలు :

ఆ ఫాసాలంకారాలలో ఈ కవి మొనగాడు ఈ ప్రభావం ఇతనినుండి రామ రాజభూషణ, చేమహార వంటి అనంతర కవులమిాదకు విస్తరించింది.

“నీ లోపల చెగటొండకు
నీలోపల వికురా ! ”

* * *

“వేదాధుల నెడబాయడు
వే దాధుల మరగినాడు వీదేరా ! ”

పై హాటిలోని విరుపు తెలుగు నంస్కూరాల మిాద జరిగింది. రెండుభాషల మధ్య దాగుడుమాతలు

“నీలా ! నీలావెంతయుమేలు”

* * *

“ఏల ప్రేలెదు తేబి ? ఇంతేబి గలుగ ?

సంప్రితల నన్నగాలి ! యో ! నన్నగాలి !

చెల్లునే రోష రఘమింత చిలుక చిలుక !

సారెగుందింపఁ జందమా చందమామ ! ”

[6-25]

* * *

“పవనా ! పరిచిత నవనీ పవనా”

* * *

“అవన కాండ్ల పరుడగు రాఘవుటఁ వనకాంక్ష నేగుచున్నాడది”

ఇట్లాంటి ఆభాసాలంకారాలలో రామభద్ర కవి పేయి తిరిగిన వాడే కాండు రాటు తేలివచ్చాడు గూడ : కనకనే వాని యంది కవికి శక్తి యొంతో అసక్తి అంత దానివల్ల చెబిత్యమును గూడ అతిక్రమించిన తావులున్నవి.

“కానక కన్న సంతానంబుగావున

గానక కన్న సంతానముయ్యే

సరయ గోత్ర నిధానమై తోచుగావున

సరయ గోత్ర నిధానముయ్యే నేడు

ద్విజకులాదరణ వర్ణిష్టఁడు గావున

ద్విజకులాదరణ వర్ణిష్టఁడయ్యే

వివిధాగమాంత సంవేద్యఁడు గావున

వివిధాగమాంత సంవేద్య డయ్యు.”

[5-12]

దశరథుడు వికలమనోరథుడయి కటుకటపడేనమయంలో ఇట్లా ఆభాసాలం కారాలు వేసుకుంటూ కూర్చుంచే బనసిద్ధి కలిగేనా ! రాని పద్యసౌందర్యం ఉఁ ప్రశ్ననే వేసుకోనివ్వుదు. అలంకరణ బమత్కురంచేసే పచ్చిమోనం ఇక్కడేఁచంది. రనలుబ్బలు అలంకారలుబ్బల వలలో పడిపోతారు.

థందము :

వద్యరభనలో దవ్యిక్కర, త్ర్యక్కర ప్రాంతులు, వలసినన్ని. దుష్కర ప్రాంతులు గూడ ప్రదర్శించాడు. పాండిత్యంతో ‘ఉచ్చారా !’ అనిపించుకోవాలికాబోలు అనాడు. “దృక్కీతయంబు... ;” “హత్య నురారి ;” “స్వర్పంటాపథసీమ” ఏడుప ఆశ్వాసంలోని ఈ దుష్కర ప్రానవద్యాలు రామసేనావిశేషాన్ని గురించి శకసారణులు రావణునకు వివరించే నందర్భంలోవి. రామసేన దుష్కరములున దని శిల్పమాచన.

వర్ణనలు :

ఈ కవి కథాభాగాల్చయినా వదలుకుంటాడు గాని వర్ణనలను విడువడు. ప్రథమాశ్వాసంలో దశరథుడు భార్యలతో వనవిషారం చేయటం, కవిగారికి వర్ణనలపై మళ్ళీవవల్లనే గాని కావ్యవనరం వల్లగాదు. ప్రబంధ నియమనిర్వహణకు ఇంకా అవకాశాలు ముందుముందు రామున్నాయి. అట్లాంటిదే దశరథునివేట గూర్చిన వర్ణన. పీటిలో అనోబిత్యం లేదుగాని అనవనరం ఉంది. హాద్యమారిన ఘుట్టాలుగూడ లేకపోలేదు. సీతాదేవి అవయవ సౌందర్యం వదహారు వద్యాలు

అక్రమించింది, కలికి మాపులు, పెక్కిట్ల మాత్రమేగాక ‘ఉదుటు జనుగవయు నాభియు’ – ‘అతివరోమరాజీలత యారు మాత్రంబె యరయలక్క సేయు’ అంటూ వర్ణన, పైగా రామునికి విశ్వామిత్రుని నోటిషెంట ఈవర్షన వినిపించడం! సీతారాముల సంభోగ శృంగారాన్ని ఇర్వైవద్యాలలో సాధారణ నాయకా నాయకుల్ని వల్లించినట్లు వివరించాడు. తల్లిదండ్రుల శృంగారంవలె లోక పితరుల శృంగారం వర్షనీయం కాదు గదా! ఇట్లాంటివి ప్రబంధాలలో వట్టించుకోగూడదంటే మాత్రం – వర్షనలలో రామభద్రు డగ్రగణ్యాడు.

కథా సంచర్యంలోకన్న వర్షనానందర్ఘుంలోనే రామభద్రుడు రాణిస్తాడు.

“పంటవలంతికిన్ బొడమి భాసిలు సీతవుగానఁ జేలతో
నంటిన ఘర్మవారిఁబదైనై పులకోదయ సన్యసంపదన్
గెంటక యున్ని నీకతగు నేటిఁ నావ్యవసాయమేర్ఘాడెన్
గంటి నిరంతరానుభవ గౌరవసౌఖ్యము పండగోరికల్.”

[1-176]

పంట వలంతికి కూతురు చావటంవల్ల ఆమెయంచ అతనివ్యవసాయానికి ఘలితంగా కోర్కెలు పడుఱాయి. ఈ తాత్పర్యం మిాద విస్తరించాడు భావాన్ని. శృంగారం నున్నితంగా ఉంది.

వర్షాకాలపు కారు మొగిలులో త్రిమూర్తివ్యాన్ని దర్శిస్తాడు ఈ పద్యంలో
“సాగర విషంబుగ్రోని ధూర్ధటియు బోలి
నా త్రివిక్రమగతి దివినాక్రమించి
విధియుఱలె నాది సృష్టి గావించు కాయి
మొగులు....”

[6-8]

వర్షారంభానికి ప్రబంధానికి సైషాను ప్రాణితంగా సామ్యాన్ని నిరూపిస్తాడు ఈ క్రింది పద్యంలో. ఇంటులో రామభద్రుని సైవశక్తి, పర్వతు ప్రబంధాలకు సామ్యసాధనా సామర్థ్యం మాత్రమేగాక అతనికి అభీష్టములైన కావ్యగుణాలు గూడ వెల్లడపుతాయి.

“ధారాశుద్ధిభ్రసిద్ధి గాంచి ఘన శబ్ద సూర్తి వర్తిల్లగా
దోరంతైన రనస్తితైన దరశ విద్యున్మాలికా లక్ష్మణ్ణో
చారంపై కవిసేప్యవో వనమయూరా రూఢిభ్రాపించి వ
రూరంభంబు బ్రహంధమట్టఫిల పద్యక్రాంతమయ్యిందగన్”

[6-13]

మగోచినఁ వద్దంలో బుతువులు తమతమ నమయాలో నభోమండలాని, గూడ

“అలశరత్మాంత దిగ్వయన్యలును దాను
విన్నుకొలకులు గ్రీడించి వెడలి కడలిఁ
గన్నెయెండలు దలయార్పి కట్టు క్రొత్త
మడుగులను మించే శబ్దా భ్రమండలములు”

[6-34]

పేమంతర్థు ప్రభావాన్ని మనకే పరిమితం చెయ్యకుండా అక్షీక్ర పార్వతుల
మిందగూడ ప్రసరించి వారినిగూడ భ్రాంతలుగా అలంకారంలో బంధించాడు.

“అరపి నిరుష్ట శంకర కరాగ్ని జపాకుసుమేచ్చ గారి డ
గ్గరి యవతం న యోగ్యమని కైకొన బూను మదిన్ నరోజమం
దిరయు మురారి కౌస్తుభ మణింగని కీలయటంచు దద్ముజాం
తరమున నిల్చే దుష్టరముదగ్ర హిమాగమ మెట్టివారికిన్” [5-127]

రామభద్రుని బుతువర్షనలు బిన్న ఊహాలో ఇమిడే లఘువిత్రాలుకాపు. భూమ్యా
కాశాలునాక్రమించే భారీవర్ష విత్రాలు.

రసాదులు :

అనేక రసాలకు అవకాశమున్న రామకథను తీసుకున్నాడు గాని వాటికి
సంపూర్ణమయిన న్యాయం చేకూర్చులేదు. కరుణరసమృఢాలలో అలంకార
చమత్కుతీ మింద ఉన్నంతదృష్టి రసపోషణాపై నిలపలేదు. దశరథుని
వుత్రశోకంలోగాని, సీతావియోగ ఘుట్టంలోగాని పాకకుని కళ్ళవెంటు తచీరాదు.
లోకపితరులయిన సీతారాముల శృంగారం ఆస్యాద్వయంగాదు. హేశ్వల శృంగార
చేప్పలకు బుశ్యకృంగుని అమాయికత హన్యవు మెరుగునివ్వింది. “హృద్యముల్ల
శోద్యంబు లీకమండులులంచు తమ పయోధరములు నిమరిజూమ” హన్యశృంగా
రాలకు మృదువయిన సమ్మేళనం యుధఫుట్టాలు కొంత తృప్తికరంగ నడుచాయి.
దశరథుడు శాపాన్ని పొరిదిన తర్వాతగూడ వేటసాగింపటం, అరణ్యప్రవేశంచేసే
వరకు కారణమేమిలో సీతకు తెలపకపోవటం; చూస్తే సన్నిఖేశకల్పన యందుగూడ
కవి శ్రద్ధచూపనట్లు తెలుస్తుంది.

పాత్రచిత్రణ :

అవస్థా చిత్రణలో ఉన్నంతశ్రద్ధ పాత్రచిత్రణలో ఉన్నట్లు కనిపించదు.
ఈ ప్రబంధంద్వారా పాత్రలన్నోభావావిష్కరణం జరుగదుగాని పరిచిత
పూర్వములయిన ఆ పాత్రలకు నగిషీలు ఏర్పడ్డాయి.

సీతారాముల వివాహం అచ్చగా తెలుగు దేశపు వివాహంలాగ మధు
పర్మాలు - తెరకట్టడం - తలంబ్రాలపోయడం - మంగళసూత్రం మొదలయినవి.
సంస్కృత న్యాయాలను వాడినట్లే తెలుగు సామెతలుగూడ వాడాడు.

మధ్యమపురుష ఇకారానికి సంధిచేయకపోవటం క్యార్టక 'ఇ' కారానికి సంధిచేయటం ఇతనిలో తరచుగా కనిపిస్తుంది.

కవివ్యక్తిత్వం :

కవిలో హాండిత్వం - చౌహాలిత - నేర్చు ఉన్నయిగాని రససిద్ధి కొరవడింది. శైవలో - పునరుత్కవదా భాసంలో - అచ్చ తెలుగు వాడకంలో - విత్రకవితారీతులలో ఈతనిగిల ప్రావీణ్యం అనంతర కవులకు మేలయిన బాణీ అయింది. వమత్సూరులాలనులు విత్రకవితా ప్రియులు అయిన ఊత్తరప్రబంధ కవులరీతుడు నూర్చినిచ్చాడు.

రామ కథనువ్రాస్తే వుణ్యంవస్తుందన్న ఆళాందో లేదోగాని ప్రబంధ వర్ణనలకు జి అనువయిన కథ అన్న అంశమే అతణ్ణి ఆకర్షించి ఉండాలి. పాతకుడు ఇంండాంచవలసినవి ప్రబంధగుణాస్వాదనకేగాని వాల్మీకి రామాయణ గుణాల్మీగాడు. “....యటి కవిత్వానికి లోకంలో వ్యాప్తి మాత్రం చాలతక్కువగా ఉంది” అని శ్రీ చెళ్లపిళ్లివారు నొచ్చుకున్నారు.

ఒక చిన్నకథను తీసుకొని వర్ణనా సుందరంగా ప్రప్రరించి ప్రబంధంచేయడం ఘూర్చుల వద్దతి. కానీ ఈయన ప్రబంధంలో పట్టనంత పెద్దకథను తీసుకున్నాడు - రామకథ అనగానే హాతకులు దానిసుంధి అంశమే వాలా ఉన్నయి. భక్తి, రామ మహిమావర్ణనం - కవిత్వం - కన్నీశ్వర - ఆరర్ఘమూర్తి విత్రణం. ఒకబేమిటి ? ఎన్నో ! ఇన్నియిని పరమోస్వతంగా విశ్రించిన వాల్మీకిని చదివినతర్వాత వాటిలో దేవినికి లోపంజరిగినా హాతకుడు పెదచి ఏర్పాడు. ప్రకృతు నెట్టేస్తాడు. అందుకనే రామాభ్యుదయానికి లోకంలో వ్యాప్తి తక్కువగా ఉంది. మరి ఇంత మంచి కవిత్వంగదా ! అంటే - నిజమే రామభద్రుడు రామాయణాన్నంతాగాక ప్రబంధ పరిమతికి చాలినంతమాత్రపు కథనే తీసికొన్నట్లయితే, అతని కవిత్వం అందలం ఎక్కుచుండేది. ఇప్పుడు వర్ధనాప్రియులకు అలంకార బమత్సూర ప్రియులకు మాత్రమే రామాభ్యుదయమంటే అల్లారుమధు.

ఓన్ని పదాలచు అర్థాలు

నరాళము = నరళము

రుఱరము = సెలయేరు

రటుత్ = ధ్వనిస్తున్న

దంభోళి = వజ్రాయుధము

కృశానుపు = అగ్ని

ప్రావృష్టకాలము = వర్షాకాలము

పరిప్రాట = నన్యసి

సంవర్తము = ప్రశయకాలము

ఫన = గొప్ప, మేఘము

ప్రతి = వినికిడి; వేదము

శిభి = సెమలి; అగ్ని

మాయారు వింత = మా - చోరు - చింత; మా ఉరువు (తోడ) ఇంత

నీలోపల = నీలోపల - నీల ఉపల + (జంద్రనీలమచే)

వికురము = జడ

వేదాదుల = } వేదాదుల = వేగముగా దాదులను
 } వేద + ఆదుల = వేదములు మొదలగువానిని

తేటి = తుమ్మెద

ఇంతేటి = ఇంత + ఏటి

సన్నగాలి = పిల్ల తెమ్మెర

లనన్నగాలి = లనత్ - నగ - అలి = గొప్ప పర్వతనమూహము

నవనీపవనా = నవ నీప వనము = క్రోత్త కడిమితోట

కానక = బిరకాలమునకు కలిగిన; అడవికే

గోత్రము = వంశము, పర్వతము

ద్విజ = పక్షి, బ్రాహ్మణుడు

ఆగమాంతము = వేదాంతము; మూర్ఖాంతము

గెంటక = చలింపక

బేలతో = పొలములతో; వస్తుముతో

ధార = ధారాళత

తోరము = అధికము

రనస్తీతి = కావ్యరనము; జలస్తీతి

తరళవిద్యన్నాలికలు = ప్రకాశవంతమయిన మొరుపులు; తరళము - విద్యన్నాలికి థందో విశేషములు

కవి = కావ్యకర్త; సీటిపక్షి

వనమయారము = అడవినెమలి - థందోవిశేషము

పద్యము = మూర్ఖము; పద్యము

జపాకునుము = మంకెనపువ్వు - ఇది ఎట్లగానుండును

అవతంనము = క్రాభరణము.

ఆధార గ్రంథాలు

1. రామాభ్యుదయము - ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమియా ప్రమాదానికి అచార్య కె.వి.ఆర్. నరసింహాంగారి పీటిక.
2. కథలు గాథలు - చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి
3. రామాభ్యుదయ సిధ్ధాంత గ్రంథం - క.కె. విశ్వేశ్వరరావు.

ఉద్ఘటారాధ్య చరిత్ర—తెనాలిరామకృష్ణకవి

నవీనాత్ : హమూరి నారపరాజు క్రీడల్, ఐ.బి.

【ఆన్నపటం — చీరాల, ప్రకాళం జిల్లా. ఇనెనె 8-1-1953. ఎం.బి., యు.ఇ.సి. పరిశోరక విషయాల్ని, డెబుగురాఖ, అంగ్రేష్ క్రాపిలిపత్తు, వాడైచ, ‘రామనాలకములు – విమర్శ’ అనే కంశంతే పిహెచ్.డి. పక్కానీఁ పరిశోరక చేస్తున్నారు. ప్రమరణలు – రామనున్నాటకము – శంగదుడు; సమాలోచన పత్రికలో ప్రమరిశకముండి, ‘డెబుగురాటక సాహిత్యము – పాదుకార్తూలిషేకము’ అనేక్కిడ్రిక్టో ఆంగ్ర విషయవిధ్యాలయంలో 1979 ఆర్డేబరలో ఆం. ప్ర. ప్రాచ్ఛ నామాసరస్సు ద్వితీయసంస్కరణ పరిశోరనవప్రతం నమర్చించాడు. రేపించొ ప్రసంగాలు – రామాయణ వైదమం; ఎష్టాలైపెగటసాహితీ వ్యక్తిర్యం, మొ.】

కవివరిచయం :

శివభక్తి పారమ్యాన్ని ప్రబోధించే దివ్యగాథ “ఉద్ఘటారాధ్య చరిత్ర.” నీన్ని ప్రబంధంగా రూపొందించిన కవి తెనాలిరామలింగడు. ఇది ఇతని రచనల్లో మొట్టమొదటటిది. ‘వికటకవి’గా ప్రసిద్ధిదేండ్రున తెనాలి రామకృష్ణదే ఈ తెనాలి రామలింగకవి. ఇతని కాలం సుమారు క్రీ.శ. 16 వ శతాబ్దం పూర్వభాగమని తెప్పవచ్చు. ఇతని తల్లి లక్ష్మిమాంబ. తండ్రి రామయ. గురువు పాలగుమ్మ ఎలేశ్వరుడు.

‘శివుడి కంటె శివభక్తులు గొప్పవాళ్ని, శివభక్తుల్లో ఉద్ఘటారాధ్యదు ఇంకా గొప్పవాడని’ తలచిన ఊరదేశమంత్రి కోరికపై రామలింగ కవి ఈ ప్రబంధం ప్రాసి, అతనికి అంకితం చేశాడు. దేశమంత్రి ఉద్ఘటుడి కథనే ప్రబంధికరించమనటానికి ఒక కారణం ఉంది. దేశమంత్రికి ముదిగొండ చంగ్ర శేఖరారాధ్యదు దీక్షగురువు. అతని వంశానికి మూలవురుషుడు ఈ ఉద్ఘటుడు. కనుక అతని చరిత్రనే ప్రాయమని దేశమంత్రి రామలింగణ్ణి కోరాడు.

“ఉద్ఘటారాధ్య చరిత్ర” రచన కాలం నాటికి రామలింగడికి ‘కుమార భారతి’ అనే చిరుదున్నట్లు ఈ కావ్యంలోని ఆశ్చర్యసాంత గద్యవల్ల తెలుస్తోంది.

ఇతని ఇతర రచనల్లో పాండురంగ మాహత్మ్యం, ఘుటీకాచల మాహత్మ్యం లభ్యమౌతున్నాయి. లింగపురాణం, హరిలీ విలాసం, కందర్పకేతు విలాసం, పాండురంగవిజయం అనేవి తెనాలిరామలింగకవి కృతులుగా వెలామణి అవుతున్న అలభ్య గ్రంథాలు.

కథ :

పాలుగ్రౌకి సోమనాథుడి ‘బనవపురాణం’లో ఉద్ఘటుడే వృత్తాంతం 38 బ్యాపదల్లో ఉంది. దీన్ని రామలింగడు మూడుశ్వాసాలుగా 842 గద్య పద్యాలుగా ప్రపంచించి, ‘ఉద్ఘటరాధ్య చరిత్ర’ ప్రబంధంగా నంతరించాడు కథా నాయకు తైన ఉద్ఘటుడు వీరశైవుడు.

నైమికారణ్యంలో శివసార్యుతుల తేశీవిలాసానికి గంధర్వులు అంతరాయం కలిగించగా శివుడు కోపించి, వాళ్ళను ‘పిశాచాలు కండ’ని శపిస్తాడు. వాళ్ళ శరణ వేడగా, రాంతించిన శివుడు ‘కొంతకాలానికి తనమాననపుత్రుడైన ఉద్ఘటు దీవల్ల వాళ్ళకు రాపవిషోపనం కలుగుతుంద’ని ఆనుగ్రహిస్తాడు. శివుడి అంశతో వుట్టిన ఉద్ఘటుడు ముంజబోజుడనే రాజుకు దీక్షాగురువోతాడు. ఇలా ఉండగా, గంధర్వుల నంగతి గుర్తుకు వచ్చి, వాళ్ళ శాపవిషోపనం కోనం ఉద్ఘటుడు ప్రాణత్వాగం చేస్తాడు. ఉద్ఘటుడి కుమారులు అతనిదేహాన్ని అగ్నికాషాయితి చేస్తారు. అతని దేహం నుండి వచ్చిన ‘భూమప్రసరణం’చేత పిశాచాలకు శాపవిముక్తి కలిగి, శివసారూప్యాన్ని పొందుతారు. ఇది ఇందులోని ప్రధానకథ.

ఈ ప్రధానకథకు భంగం లేకుండా, ప్రసంగవశంగా చెప్పిన కథ ‘మదాల సుడి వృత్తాంతం.’ శివుడి ప్రభావాన్ని, కాశీక్షేత్ర మహిమన్ని, బాటివెస్ట్టేకథ ఇది. మదాలసుడు భోగలాలసుడై తుచ్ఛజీవితాన్ని గడిపి, చివరకు కాశీక్షేత్రంలో ప్రాణాలు విడిచి శివసాయజ్యం పొందుతాడు.

వస్తుతత్త్వం :

ఉద్ఘటుడనే వీరశైవుడి కథ ఇది. పాలుగ్రౌకి సోమన వ్రాసిన “వండి తారాధ్య చరిత్ర”ని ఆనుపరిస్తూ, రామలింగడు తన ప్రబంధానికి పేరు పెట్టాడు.

శేవ నంప్రదాయానుగుణంగా రామలింగదీ ప్రబంధం వ్రాశాడు. ఆద్యంతమూ శివధక్తి ప్రవోధకంగా భాసిల్లిన కావ్యమిది. ఇందులో రామలింగడు జగమంతా శివమయంగా చిత్రిస్తాడు.

రామలింగడు నందర్శ్వవితంగా పేర్కొన్న హోడశ శివభక్తులూ బనువురూపాం లోని వీరశైవులే. శాపగ్రస్తులైన గంధర్వులు శివుణ్ణి శరణ వేడుకుంటూ న్నుపు, సాంబ్య తొండడు, అర్థసుడు, చేరమరాజు మొదలైన శివభక్తుల్ని ప్రస్తావిస్తారు. శివభక్తులైన బడయనంచిని, శ్వేతుణ్ణి కూడా రామలింగడు పేర్కొన్నాడు. అయితే ఈ ప్రబంధంలో వీళ్ళను గురించిన వివరాలు లేవు.

శైలి :

‘ఉద్ఘటరాధ్య చరిత్ర’ లో రామలింగది రచన పరశ సుందరంగా సాగింది. ‘కుమార భారతి’ చిరుడు సార్థక మయ్యేటట్లుగా ఇతని కవిత్వం ‘సౌకుమార్యం’ తో

అలరారుతోంది. శివపార్వతుల విషార కేళి సమయంలో “చిగురులకుం జిగియును, గొన్నవలకుం జెన్నును, విరులకు మురిపెమ్మును, పీండెలకు నందమ్మును..... గలిగించి పలాయిత హేమంతంబుగ” వసంత బుతువు ప్రవేశించిందన్నాడు కవి. హేమంతం తర్వాత వచ్చే బుతువు వసంతం, కనుక ఈ వసంత బుతువును ‘పలాయిత హేమంతం’ అనే సమర్థవంతమైన విశేషణంతో చెప్పడం రామలింగాడి పదప్రయోగ వాతుర్వాని కొక మఘ్యతునక.

కావ్యం అంతా సరళమైన కైలిలో శ్రావ్యంగా సాగిన, ప్రమథేశ్వరుడు శివుణ్ణి స్తుతించే దండకంలో మాత్రం పాండురంగవిభుని పదగుంఫనాపాటవం ప్రస్తుట మౌతోంది. “దేవప్రవంతీ పయోధాత నుస్సిగ్గ ర్ఘ్నారి భంజజ్ఞటా బ్యంద !” ఇత్యాదిగా సాగిన దండకం అతనికి పదజాలంపై గల ఆధి కారాన్ని ప్రకటిస్తోంది.

రసము :

“ఉద్వటారాధ్వచరిత్రం” భక్తిరస ప్రధానమైన కావ్యం. నందర్మానికి తగినట్లుగా అక్కడక్కడ శృంగార, హస్య, అద్భుత, భయానక రసాలు ఉన్నాయి.

నైమిశారణ్యంలోని మునులతో నూతుడు - ఇనుక రేణువల్ని, నక్కతాల్ని, సముద్రవుటలల్ని లెక్కించవచ్చుగాని “బాలశాంక జేఖరుని భవ్యచరిత్రము లెన్నవచ్చునే” అంటాడు. “కైలాసవాసు నాత్మల దలంపని మూడుల జన్మ” — ‘మాసన లేని పువ్వు, రసవర్ణన లేని కవిత్వ రేఖ, అభ్యాసం లేని పదువు, సూర్యుడు లేని దినం, చంద్రుడు లేని రాత్రి, పద్మం లేని సరస్సు వలె నిర్మకం’ అని రామలింగాడి అభిప్రాయం. అందుకే “హరదారుడగు వాడు పశువు” అని నిర్వయంగా ఎలుగెత్తి చాటాడు. సకల చరాచర జగత్తునూ శివమయంగా భావిస్తూ నైమిశారణ్యంలోని చెట్లను శివుడితోను, శివభక్తులతోను పోల్చుడం కవి భావనా ప్రపంచం వైపు పరితల మనసుల్ని పయనింప జేస్తు మనోహరంగా ఉంది. తీగలు మూకుల్ని అల్లుకోవటంలో శివుడి అర్థనారేశ్వరత్వం స్మరించడమూ, తీర్యక్కల సైతం “శంఖం దలచి గాని” వాటి వాటి పనుల్లోకి ప్రవేశించవసడమూ, శివుడి కర్పించని ఎలాంటి అషారపాసీయాలైనా పరిహారించాలనడమూ, చివరకు ఈశ్వరుడికి కాని పుణ్యకార్యాల్ని చేపట్టడం కూడా “పాపములు సేయి యత్నంబు పట్టి” నట్లే అనడమూ శివారాధన తత్పరతతో నిండి ఉన్నాయి.

“కారణంబులు నీవ కార్యజ్ఞాలమునీవ

భావజ్ఞడవు నీవ భావమివ

జనకుండవును నీవ జన్యవస్తువు నీవ

ప్రాపకుండవు నీవ ప్రాప్య మివ

ఆధారమును నీవ యాథేయమును నీవ
 భోక్కు వ్యమును నీవ భోక్కు పీప
 రక్షకుండవు నీవ రక్షణీయము నీవ
 హర్షయంబు నీవ నంపార్త పీప
 పూజకుండ వీవ పూజ్యంపు బొడవు నీవ
 వాచకుండ వీవ తలపోయ వాచ్యమిాప
 జ్ఞానమును నీవ చూడంగ జ్ఞాని వీవ
 నిటలలోచన ! సకలంబు నీవ నీవ.”

[3-279]

అనే పద్యంలో వేదాంతసారాన్ని భోధించిన రామలింగడు ఈ కావ్యాన్ని భక్తిరన ప్రవాహంలో ఉలుసాడించాడు.

క్షేత్రమహిమని ప్రతిషాదించడం కోసం చెప్పిన ‘మదాలనుడి కథ’ లో విప్రలంభ శృంగారాన్ని, సంభోగశృంగారాన్ని కూడ సమర్పపంతంగా పోషించాడు కవి. కనకలత విరహాన్ని భరించలేని మదాలనుడు “గుణి వెళ్ళకుండంగు గుది యించి కొనకొంగు వట్టి గ్రమ్యఱ ముద్దు వెట్టమైతి” అంటూ దుఃఖస్థాడు. అంతేకాదు. “అమె వదన సన్నిధే తన పెన్నిధి”గా తలపోసి, అమె తోడిదే తన సర్వస్వమిభావిస్తాడు. సంభోగశృంగారాన్ని నచిస్తూ “మత్త మరాళికా తతిం బుడికెడు రాజహంన పతి పోల్చి” మదాలనుడు కనకలతను కూడి ఉన్నాడంటూ వ్యంగ్యంగా సూచించడం మనోజ్ఞంగా ఉంది.

శివుడు గంధర్వుల్ని శపించిన ఘుట్టం, గంధర్వులందరికి శాపివిమోచనం కలిగి, వజ్రధంప్రుదనే వాడు పిశాచంగానే మిగిలిపోయి విలపించే ఘుట్టగా, మదాల సుమ కృతమ్ముడై తన్ను రష్ణించిన బ్రాహ్మణులుగ్గి, అఫని పుత్రులుగ్గి పదించిన ఘుట్టం కరుణ రసాత్మకంగా ఉన్నాలా.

గంధర్వులు పిశాచాలుగా మారినవుడు వాళ్ళవికృత రూపవర్ణన భయానక రసస్నేరకంగా ఉంది.

కనకలత మాత వరభావవేదుల సంభాషణ హస్యారునజనకమై ఘ్యాదయ రంజ కంగా ఉంది.

భక్తిరన ప్రధానమైన గ్రంథం కావడం చేత కావ్యమంతచా శాంతరసం తరగత్తుతోది.

పాత్రలు :

కథానాయకుడైన ఉద్ఘటుడు శివుడి మానన పుత్రుడు. కారణజన్ముడు. గంధర్వుల శాపం పోగొట్టడానికి మానవరూపంలో భూలోకానికి వచ్చిన పరమ

మా హేశ్వరుడు. “కోటి మన్మథ సమ శ్రావ్యంగుడు,” “సకలదేశిక రాజన్యమకుట నూత్న రత్న కోరకము,” “బుదారాధ్య” దైన ఉద్ఘటారాధ్యుడు “సకల తైపాగ మార్గదార్థక్షణ ధరీషుడు,” “అపంపుభిజ్ఞానుడు,” “ఆదికైవ చూడమణి,” “అఫీ లాత్యవేది,” “ఇంద్రియ నుఖదూరుడు” అంటూ ముంజ భోజుడి స్తుతులందుకున్న అపోమాన్య మూర్తి ఉద్ఘటారాధ్యుడు. ఇలాంటి ఉత్తముదైన గురువు లభించడం తప పూర్వజన్మ పుణ్యపలంగా భావిష్టూ, తనికిమిాద “ముక్తికురంగ లోచనా కోమల దృగ్ంగులాసములు” కొల్లలుగా లభిస్తాయని ముంజ భోజుడు మరిసి పోవడం ఉద్ఘటుడి చెన్నత్యాన్ని ఎలాగైల్చి బాటుతోంది. శివుడి ఆజ్ఞకు బద్ధుడై గంధర్వుల శాపమిమోచనం కోసం ప్రాణాలర్పించిన త్యాగిలి ఉద్ఘటుడు.

ఉద్ఘటుడి శిష్యుడు ముంజభోజుడు. పుట్టుకతోనే శివభక్తుడు. ప్రభావతీ ప్రమథేశ్వరులకు శివప్రాపం వల్ల పుట్టిన గారాబు నంతానం. “క్షత్రి ధర్మంబు దాన సాక్షాత్కరించిన” ఉజ్జ్వలాకార సంపన్ముడు. లింగధారుదైన ముంజ భోజుడు — కామక్రోధల్ని జయించి, రాగద్వేషాల్ని విడిచి, యోగి వలె జీవిస్తూ “సతినీ పత్రము నంటని సతిల కణిలట్లు” రాజ్యపాలన సాగిపున్న జపావర సాధకుదైన రాజ్యి. ఇతని గురువైన ఉద్ఘటుడే, “నీ వంటి శిష్యుని కతమున నా వంటి గురుండు నిత్యనవ్య యశ: శ్రీ లి” పొందుతాడని ప్రశంసిస్తాడు. శిష్యుడు చేసే పాపపుణ్యాల్ని గురువు సెత్తుకి అంటకట్టడం లోకంలో సర్వసామాన్యమైన విషయం. కనుక, పేరు నిలిపే ఉత్తమ శిష్యులు దొరకడం గురువు గారి అదృష్టమనే పెప్పాలి. ముంజభోజుడు గురువు చేతనే “సచ్చిమ్యండు”గా మన్మస లందు కొన్న ఫుసుడు. తన అదృష్టవశాత్త లభించాడని గురువు అనడం కంటె శిష్యుడిచి చేరే గర్వరారణం ఏముంటుంది? అలాంటి భాగ్యానిటి నోచుకున్న అదృష్టపంచుడు ముంజభోజుచు.

శాపమిమోచన సమయానికి సమిపంలో లేకపోవటం చేత చిత్రరథుడనే గంధర్వుడు వజ్రజంప్రుడనే పికాచంగానే ఉండిపోతాడు. అతడి దుఃఖానికి జాలిపడి, ముంజభోజుడు శివుడిప్రార్థించి, అతణై మెప్పించి, చిత్రరథుడికి శివసారూప్యాన్ని కల్పిస్తాడు. చిత్రరథుడన్నట్లు ‘అతనిమర్దశను తొలగించే కార్యభారం ముంజభోజడి తలమిాద మోపడానికి’ ఉద్ఘటుడు అతడు లేనిమయంలో ప్రాణాలు విడిచాడు. నిజమే. ఈ గంధర్వుడు పికాచంగా మిగలడం వల్లనే ముంజభోజుడు గురువుని మించిన శిష్యుడనే విషయం తేఱటెల్లమైంది.

ముంజభోజుడి తండ్రి ప్రమథేశ్వరుడు ఉశ్వరపమానుడు. ‘సకల శివభక్తమకుటాగ్ర జాతిరత్నం,’ “అభిలాషపాస్య సిద్ధాంత వేది.” వల్లకీపుర పరిపాలకుడు. ఇతనిభార్య ప్రభావతి పతిదేవతామతల్లి.

ఇందులోని ఉపకథకు నాయకుడు మదాలనుడు. ఇతడు శఫతీ టీ ధీనిధులకు “కాసక కన్న నంతానం.” తల్లి, కూతురు, మఱదలు అనే తేడా కూడా తెలియని “పరమకాముక ముఖ్యుడు.” కృతఘ్యుడు. ప్రాణావసాన సమయంలో శివసారూహ్యాన్ని పొందిన ధన్యజీవి. ఇతని ఉంపుడుగ్తై కనకలత — “సానికులంబలోన గల సానులకెల్ల నవావతంస” వైన “విలాసరవదేవత.” “ప్రాణసంయుక్త దర్శక బాణం” ఆమె సోయగం. ఆమె తల్లి ‘జేషుడి కాకట్టు గట్ట’ గలవతురురాలు. సందుదొరికితే చాలు “సావడి కొట్టంబు చంకు పెట్ట” గల బాణ. ఇన్నిమాట లెందుకు ? “కనకలత మాత మాయాప్రకారభూత” అన్నాడు రామలింగడు. మదాలనుడి మిత్రుడు ‘పరభావవేది’ సార్థక సామధేయుడు.

వర్ణనలు :

చిత్రకారుడి పనితనానికి వన్నెతెచ్చ రకరకాల రంగుల్లాగా, కవి శావ్యానికి వర్ణనలు ఎంతైనా అవసరం. ఎవోన్న వర్ణనలతో తనకావ్యాన్ని అందంగా తీర్చిదిద్దుకున్నాడు రామలింగడు.

“తరుణ శశాంక జేఖర మరాళమునకు

సారగంభీర కాసార మగుచు

కైలాన గిరినాథ కలకంఠ భర్తకు

గొమరారు లేమావి కొమ్ముయగుచు

సురలోక వాహినిధర షట్టుదమునకు

బ్రాతరుధుధై కంజాత మగుచు

రాజరాజ ప్రియ రాజకీరమునకు

మానిత పంజర స్థానమగుచు

మరగవల్లభ హరి మయూరమునకు

చెన్న మిఱీన భూధర శిఖరమగుచు

లలిత సౌభాగ్య లక్ష్మణ లక్ష్మితాంగి.....”

[1. 94]

యైన పార్వతి శివుడితో పిహారించే చేశలో “పంచరు సౌప్రహ్యాలక్ష్మీ” లాగా ఉందిట. ఈ పద్యంలో బక్కని పమత్కారం దాగి ఉంది. ఇందులోని ప్రతిపాదంలోనూ శివుడికి ఉపమా నోపమేయాల్చి చెంటినీ చెప్పున రామలింగడు పార్వతి విపయంలో ఉపమానాన్ని మాత్రమే ఉపచోగించాడు. అంతేరాట. శివుడి ఉనికికి పార్వతి ఆటపట్టయినట్లు వద్దించడం విలప్పణంగా ఉంది. ఐక్కడ రామలింగడు జగత్తున కాథారాథేయమైన శివ, శక్తి స్వరూపాన్ని అధ్యాత్మిక పరంగా మనోహరంగా వర్ణించాడు.

‘ఇంద్రజీల మణిల్లోనూ, తుమ్మెదల్లోనూ, ఉన్న నల్లడుహానికి తోడు తుటి లత్తాన్ని కూడా జతపర్చుకున్న నెత్తిపెండ్రుకలు కలవాశ్చ పల్లకీపురభామిసులు’—

అని చెవ్వటానికి “ఇవికావు నీలంబు లివికావు తుమ్మెద లవియుఁ గావివి కుటీలాలకంబులు” అన్నాడు. వాళ్ళ సౌందర్యం ఉపమాన వస్తువుల్ని సైతం ‘త్రైసిరాజనే’ టట్టుందనే భావాన్ని కవి ఒక సీనంలో నిష్టిప్రం చేసాడు.

వల్లకీ పురబ్రాహ్మణులు ‘ప్రోధవాదక్రీడలో శేషుడికే కట్టుకప్పగల సమర్థులు’ ట. “త్రినయనుడే దైవమని రహస్యస్తితి నిగమంబులకు దెల్వ”గల నేర్చరులట. ‘శివుడేదేవుడు’ అనే తన మనోగత అభిప్రాయాన్ని రామలింగడు వల్లకీపురబ్రాహ్మణులు చ్ఛారా వెల్లటించాడు. ఆ పురంలోని వీరులు పరాక్రమంలో “నవీరకుమార కుమార ముఖ్యల్ని” మించుతారట.

ఆదిశంకరుడిటీ, వల్లకీ పురవాయకుడికీ అభేదాన్ని రామలింగడు ప్రతిపాదిం చినతీరు మనోహరంగా ఉంది. ‘జట్టాజాటథారణ మానేసి, తలలో పూలమాలల్ని ధరించాలనుకొని, పులితోలుకు మారుగా పట్టువుట్టున్ని కట్టడానికిష్టపడి, శ్రుశాన భూమిని వదిలి పెద్దమేళల్లో నివసించాలనుకొని, ఎద్దునెక్కడం మానేసి గుత్తాలనెక్కడానికి మసనుసటి, అర్థనారీశ్వరత్వానికి స్వస్తిష్టిపేసి పూర్ణపురుషుడు కాదలని ఉంచ్చురుడు భూతోకంలో అపశరించినట్లు ఉన్నాడుట ప్రమథేశ్వరుడు.

ప్రమథేశ్వరుడి ఇల్లాలైన ప్రభావతి సుందర స్వరూపాన్ని —

“అలిపోతంఱులు పంచ్రతేభ మరువింఢ్చందంబు ముత్తెంపుఁ జి
పులు మూర్ఖ సుప్పుషు శ్రీయ శంసము లతల్ భద్రేఫరాటుగ్రంభముల్
జలదాచ్యంబు తరంగముల్ నుడి తమస్మారంబు జక్రంబు రం
భలు తూణీరము లబ్జముల్ మదిల్ దలంపం గాంత కాంతాంగముల్”

[2-13]

అని రామలింగడు ఉచమేయ విరహితంగా చెప్పి, వర్ణనల విషయంలో క్రొత్తదారులు తీసాడు.

ముంజథోజుడి బాల్యాన్ని పడ్డిస్తూ రామలింగడు

“జంత వైఘవ యెద్ది హిముతైల సందనా
ప్రమథనాథులుగన్న కొమరుసామి
తిమ్మహా హాభాగ్యయెద్ది పులోముజా
హారిహాయుల్లన్న జయంతమూర్తి
పీపాటి సిరి చెద్ది యిందిరామధుతైతు
భారులు గన్న పుష్ప యుధునకు
నీలాగు గారపక చెట్టికొసల్యాద
శరథేశ్వరులు గన్న ఖరవిరోధి

కిట్టి గోమున నునిగై పత్తెట్టు దేవ
కియును పశుదేవుడును గన్న కేమిముజ
విగ్రహండగు తైలోక్యవిభున కనగు....”

[3-59]

అని పురాణపురుషులూ, అవతారమూర్తులూ అయిన దేవతలక్ష్మిదా ఇలాంటి అదృష్టం పట్టలేదన్నాడు.

కనకలత సాందర్భాన్ని రామలింగదు — “తారలలోని చంత్రకళ,” “బమ్ములలోని మరాళి,” “మల్లికా హారములోని గంధస్తలి,” “వమ్రున ముత్తెవుఁ బేరులోని విస్మారమణీ శలాక”గా పేరొక్కన్నాడు. “కమనీయ మహిత మౌచాన విలాన భాసమానాంగి” అయిన కనకలత “సాకార మధులక్ష్మీ,” “అంతనురాణి,” “చిన్న హారిణాంకురేభి” లాగా ఉందిట.

అప్పుమయ సమయంలో సూర్యుడు కెంజాయలో ఉన్నాడు. ముందుగా పద్మాన్ని కలుసుకుని, తరువాత తనకోసం వచ్చినందుకు చ్ఛిముదిక్కాంత కోపగించి, సూర్యుణ్ణి శాలితో తన్నగా సూర్యుడిముఖం ఎట్టుబడిందిట. ‘బ్రహ్మ దేవుడు—పాటలపువన్నె మంకెనలబింకం, పద్మరాగమణులప్రభ, శుంకుమరాగం, లత్తుకాలందం, చిగుళ్ళవిలానం, కాళీరఘు ఉంగరాగ సోయాగం, రాయంబ బంచుకాంతి, మోదుగుపూల జీభ, దొండపండు సంపద మొదలుగా గల రక్తవర్ణ సముదాయాన్నంతటినీ వినోదంకోసం ఒక్కచోటికి చేర్చాడా’ అన్నట్లుగా సాయం నంధ్య ఒప్పులోందని కవి జోహా. సంధ్యాకాలంలోని ఎట్టుదనంలోనం బ్రహ్మదేవుడు ఎంతోకష్టవధి ఎట్టటి పదార్థాలనన్నిటినీ ఒకదగ్గిరకు చేర్చాడో లేదో కాని తెనాలి రామలింగదు మాత్రం పద్మరాగమణుల దగ్గిర్చుంచి ఓండపండువరకు గల ఎట్టటి వమ్ముజాలాన్నంతటినీ ఈసవర్ణవలో ఇమిట్చి సామంచాలాన్ని నుస కిస్సుల ముందుంచాడు.

సూర్యాప్తమయం అయింది. మెలమెల్లగా సక్కప్రాయ అరాశాన్ని అక్కమిస్తున్నాయి. అవి మిషుకుంగై మిషుకుంటుంటే—

“కాలకాముకుడు దిక్కాంతలమైజల్లు
ముదకప్పురపుఁ బల్గైలో యనంగు
జరమ సంధ్యానాట్య బలదీశపటుజటా
గళిత గంగాఫేన కణములనగు
నాకాశమండలంబను మధూకంబును
బుట్టిన నవకంపుబూవు లనగు
రాజురాకసు నిశారమణికెఱిగింప
వమ్మ పెంచిన వారువంబు లనగు

భావినక్కత్త వల్లభ ప్రకట బహుళ
భరిత సత్యిశ్రి చంద్రికాంకురము....”

[2-178]

ఇంగా ఉన్నాయి—ఆనే కవిభావన నిసర్గ సుందరంగా ఉంది.

రామలింగడు చంద్రుణై “చీకటి ఏష్టు మొగ్గ,” “వేల్పుల కఱవెల్లదేర్చుటకు ఖుష్యము” అని మనోజంగా ఉత్సేషించాడు. వున్నమ చంద్రుడు ఉదయించే ఉప్పుడు అస్తమయ సూర్యుడిలాగే ఎట్టగా ఉండాడు. క్రమక్రమంగా ఎలుపురంగు తెల్లబారుతుంది. చంద్రుడిలోని ఈ పట్టపరిణామాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని — నంతోపంతో “అస్తమిత భానుని పేషము” చాల్చి, వచ్చిన చంద్రుడు అనురాగం పొంగగా, తన కరూలతో (కిరణాలతో) పద్మిన్యుల్ని తాకాడు. సూర్యుడి ప్రేమయసి కాబట్టి పద్మం చంద్రుడికి ముఖంచాటుచేసింది. అది చూసిన కలువకన్నె తన ప్రేయుడికి ‘తగినశాస్త్రి’ జరిగించన్న ఆనందంతో ఘక్కుమని నవ్వింది. ఎంత ప్రేయురాలైనా తన అవమానానికి హేళన చేయడం నహించలేని చంద్రుడు స్నేగుతో “వెల్మీలన” అయ్యాడని వర్ణించడంలో రామలింగాడి భావనా బలం ప్రస్తుట మవతోంది.

చంద్రుడి రాకతో చీకట్లు తొలగిపోవడాన్ని రామలింగడు శ్శంగారపరంగా భావించాడు. “ఉడువల్లభ జారుడు ప్రేమయామినీ కులట — నల్లనిచీర మేనికిన్ దొలఁగగాఁ దీసెనాఁ బరగి తూలెదమంబు దిగంతరంబులన్” [2-184] అని తన భావాన్ని సరళసుందరంగా ప్రకటించాడు.

ఆకాశస్థుడు తస్మేహానికి రూపురుస్తు “హూతన స్నీగ్స విభూతి” అని కాలమనే జాలరి అంధకారమనే చేపల్ని పట్టేంచుకు విసిరిన పల అని, నిశాకాంత వంటినిండా కష్యపున్న “చీయగు చారంచు చలియిపపు చేల” అని [2-186], “నిశాచంద్రానమాహసం” అని పన్నెల్ని రామలింగడు ఉత్సేషించాడు.

“నర్వకల్పవికారనిబర్బుణ” మైన కాశీపురాన్ని శ్రీనాథుడి తర్వాత ఎక్కువగా వర్ణించిన కవి రామలింగాడే. ఇతడు బాలాపద్మాల్లో కాశీపురవర్ణన చేసి, కాశీక్షేత్రమహిమని స్తుతించాడు. కానీ రెండు సీన పద్మాల్లో కాశీపుర మహిమను పొందుపరచిన తీరు ఇతని రహనా చమత్కృతికి గీటురాయిగా నిలిచింది.

“అనందవనమున కరిగిదనని తలం
వినిదీర్చుముల కెల్లజనిన యట్ల
వారణాసికిటోయి పచ్చెదననిపల్గు
నకలాగమంబు చదివినట్ల....”

[2-96]

“మెట్లనీ ధర చుట్టు మెట్లకుండిన వాడ
 మృదుని పట్టజ వీధి మెట్లదేని
 అడని తీర్చంబు లాడకుండిన వాడ
 యభవాహానిదీర్చమాడదేని....”

[2-102]

మొదటిపద్యం ఎత్తగీతిలో కాళిపురాన్ని తేరి చూసినవాడు “ముక్కికంతగల యంగజాచిన” వాడు అవుతాడని, రెండవ పద్యం ఎత్తగీతిలో “కాళి కేగినగాని మోక్కంబు లేద”ని అంటాడు. నిశితంగా చరితీలించి చూస్తే ఈ రెండు పద్యాల్లో భాష, కైలి తప్పించి, భావంలో పెద్దతేడా ఊన్నట్లు అన్నించదు.

ఈ విధంగా రామలింగడు సందర్భాన్ని విత్తమైన వర్ణనలు చేసి తన కావ్యానికి ప్రభంధ పద సార్థకాన్ని సాధించాడు.

ఆత్మియత :

ఏ కావ్యంలో అయినా కవి ఆత్మియతా ముద్ర అపతో ఇంది తీరు తుంది. ఈ ఉద్ఘటారాధ్యవరిత్రికూడా అందుకేమో విరుద్ధం కాదు.

ఈ కృతి రచనాకాలం నాటికి రామలింగడు ఏర్పడ్డతడు. కాబట్టి, ఈ కావ్యం అద్యంతమూ శివభూతిస్నేరకమై ఉంది. శిష్టదే చేపుడని, రాళిపురమొక్కదే పుణ్యక్షేత్రం అని ఈ కావ్యంలోని ప్రతి అష్టరమూ ఈద్దోధిస్తోంచి. ‘ఎలాంటి సద్గుణాపేతుడైనవుటికి శివదీక్షలేనిచే మోజున్ని పొందలేచు’ని రామలింగాడి దృఢమైన అభిప్రాయం. అయితే, ఈ కావ్యరచనాకాలం నాటికే, ‘త్రిమూర్తులు ఏకస్వరూపులు’ అనే భావం రామలింగాడి మనన్నలో బోటుచేసుకుంచనటానికి. .

“విష్ణుడన రుద్రుదనగ వాగ్యభు డనంగు
 దగిన నామాంతరమలుదాల్చి నీషు
 భఫమము సమకూర్తు వెఱుగని ప్రాకృతులకు
 నీమహత్త్వంబు విత్రంబు నీలకంత”

[3-281]

అనే పద్యమే నిదర్శనం. ఈ పద్యం త్రిమూర్తులకు ఫేచంలేచని సూచిస్తున్న పుట్టికి ‘నీల కంత’ పదం రామలింగాడి శివభూతి వైపే మొగ్గుమార్పుతోంది.

ఈ కావ్యంలో చెప్పిన లింగధారణదీషు, విభూతి పంచక వివరణం, విభూతిమహిమ, రుద్రాక్షధారణవిధి, వంబాక్షరీ ఉంట్రప్రభాపం, బోడశోపవార పూజావిధి, షట్కాల పూజాక్రమం, మొదలైనపటి రామలింగాడ శ్రీవాగమ శాస్త్రజ్ఞానాన్ని వ్యక్తి కరిస్తున్నాయి. ప్రమథేశ్వరుడు శిష్టాన్ని అర్చించిస పూజాసుమాలు రామలింగాడి కాలంనాటి పూల వివరాల నందిస్తున్నాయి.

“అవుత్తన్యగతిర్మాణి,” “గురోరాజ్ఞం నలంఫయేత్,” “త్రయంబకం యజ్ఞామహే,” “ప్రారథ తర్వాణం చేహా భోగద్వయం,” ఇత్యాదిగా ఉన్నసూక్తులు రామలింగంబితి గల వేద, ప్రశ్నలి, న్యూతుల పరిషయాన్ని ప్రకటిస్తామాయి.

కావ్యంలో అక్కటక్కుడు ప్రయోగించిన “ఎంతవారికిఁ దప్పునే యాశ్వరాజ్ఞ.” “చెడదె యశము కామి యగు మూఢునకున్,” మొదలైన సూక్తులూ, “అందని మూని పండ్త కళ్యాలు సాచినట్లు,” “పిచ్చుక మిాద బ్రహ్మాత్రము” మున్నగు సామెతలూ, “ఉరుమని పిచుగు,” “నేల యానినట్లు,” “తలలోని నాల్గు” లాంటీజాతీయాలూ రామలింగంబితి సమకాలిక భాషా వ్యవహరణాన్ని వ్యక్తికరిస్తామాయి.

ఈ విధంగా శివభృతీ తత్త్వ ప్రతిపాదకమైన “ఉద్ఘటారాధ్య పరిత్” ఒక ఉత్తమ ప్రబంధంగా సాహిత్య గౌరవాన్ని సంపాదించుకున్నది.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

భావజ్ఞాడు = భావము తెలిసినవాడు

ఆధేయము = ఉంచదగినది

భోక్త్వము = తినడిగినది

రక్తజీయము = రక్తీంప వలసినది

హోర్యము = సంహారింపదగినది

నిటులలోచనుడు = శిష్టడు

మరాళము = హంస

తాసారము = సరస్సు

కలశంల భర్త = మగకోయిల

పట్టుదము = తుమ్మెడు

కంజాతము = చద్యము

రాజరీరము = రాచిలుక

మయూరము = నెమలి

అలిపోతంబులు = మదించిన తుమ్మెదలు

భద్రేభరాటుప్రంభములు = ఏనుగు కుంభస్తలములు

జలదార్ధంబు = సముద్రము

తరంగముల్ = అలలు

తమస్సారంబు = చీకటి సమూహము

రంభలు = అరటి బోదెలు

తూణీరములు = అమ్ములపొదులు

హిమ్మైల నందన = పార్యుతి

ప్రమథనాథుడు = శివుడు

కొమరుసామి = కుమార స్వామి

పులోమజ = శచీదేవి

హరిహారుడు = ఇంద్రుడు

ఇందిర = రుక్మిణీదేవి

మద్దుకెటభారి = కృష్ణుడు

పుష్పాయిమధుతు = మన్మథుడు

గజిత = జారిన

ఫేనము = నురుగు

మధూకము = ఇప్పచెట్టు

వారువము = గుఱ్ఱము

అంకురము = మొలక

అనందవనము = కాశీనగరము

మృదుడు = శివుడు

అభ్రహమౌని = గంగానది

చాగ్రిఘ్రంతు = బ్రహ్మ

ఆధార గ్రంథాలు

1. ఉద్ధటారాధ్వ చరిత్రము—నిడదవోలు వెంకటరావుగారి పీతిక
2. ఉద్ధటారాధ్వ చరిత్రము—వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి పీతిక
3. తెనాలి రామకృష్ణని కావ్య పరిశీలనము—
ఎక్కి రాల కృష్ణమాచార్యులుగారి సిద్ధాంత గ్రంథము
4. అంధ కవి తరంగిణి 8 వ నం.—చాగంటి చేషయ్య
5. నమగ్రాంధ సాహిత్యము 8 వ నం.—ఆరుద్ర
6. ‘తెనాలి రామకృష్ణుడు’ విమర్శ వ్యాసం—ధాశరథి (**‘ప్రతిభాలహారి’**—యువభారతి ప్రచురణ).

పొందురుగు మాహోత్స్వము—తెనాలి రామకృష్ణ కవి

సమాఖ్య : డా॥ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్య, ఎం.ఎ., పిహాచ్.డి.

[ఇన్నటిలం—రాప్పిల్లా, గుంటూరు జిల్లా. అననం 11-8-1926, ఎం.ఎ., పిహాచ్.డి. గుంటూరు ప్రొందూ కొగ్గాలలోను, అంద్రవిశ్వాపిద్యాలయం దెబుగుకాబలోను అద్యాపతులూగా పనిచేశారు. పంచితులు 'కులపతి' దిదుదమును ప్రసాదించారు. ఈదేళంలోను, విదేశాలలోను ఆద్యాత్మికోపన్యాసారిష్టా, రోగులకు ఉచిత హోమిధోప్త్రేర్య సాహస్యం పేస్తున్నారు. World Teacher Trust (ఇగ్లోగ్గుసీరం) ఆనే ఇంకాలాసీయ సేవాసంస్థను నెలకొల్పి, శిష్యోఫోప్త్రగతికి కొడుకు తున్నారు. ముక్కితక్కతులు — భాగవతరహస్య ప్రకాశం, రానిలీ, గోదాకైరపం, తృపతి, పర్వతావ్యాపు; మంద్రకాలం, పరషపేఠం. మొ॥ నవలలు : నుభద్ర మొ॥ నాటికలు.]

కవి పరివయం :

స్వయం సంపూర్ణమైన ప్రతిభా విశేషాలతో కావ్యనిర్మాణానికి దారి భూపీన ప్రపంధ మహాకపులలో రామకృష్ణుడు ఒకడు. ఇతని గ్రంథాలలో లభ్యమైనవి మూడు : 1. ఘుటికాబల మాహోత్స్వం, 2. ఉద్భుతారాధ్య బరిత్ర, 3. పొందు రంగ మాహోత్స్వం. విటిలో ఘుటికాబల మాహోత్స్వం బాలా చిన్నతనంలో, అప్రోధ దశలో హ్రాసిన వైష్ణవప్రబంధం. నేడు హోరింగర్ అని పిలవబడుతున్న చోశంకితురంలోని సృసీంహస్యామి క్షేత్రమాహోత్స్వీ మిది. తెంపవది ఉద్భుతారాధ్య బరిత్ర. ప్రోధమైన తైవ మహాప్రబంధం. ఉద్భుతుడనే ఆరాధ్య శివగురుని పరిత్రతో బాటు మరికొన్ని ఉపాభ్యాసాలు కూడా ఇందులో ఉన్నాయి. మూడవ దైన పొందురంగ మాహోత్స్వం ప్రోధ నిర్మిర వయస్సులో రచించిన అపురూపమైన ప్రబంధం. పండిర్షురక్షేత్ర తీర్థదైవతాలను గూర్చిన రహస్యాలను వివరించే దర్శనకావ్యం. ఇది తైవ వైష్ణవ శాక్తాగమాల నమస్కారమైన నూతన గ్రంథం. ఇతడు రథించిన లింగపురాణం, కందర్పకేతు విలాసం, హారీలాపిలాసం అనే మూడు కావ్యాలు ఇంకా లభ్యంకాలేదు. ఇవి కాకుండా ఇతడు బాటుపచ్చా లనేకం చెప్పినట్లు జన్మతివల్ల తెలుస్తోంది. వాటిలో కొన్ని బాటువు లతనివి కావు. చిన్నతనం నుండి ఇతడు రామకృష్ణుడనీ, రామలింగడనీ బాటువు లతనివి కావు. ప్రెతరాల వారు గుంటూరు వ్యవహారింపబడుతున్నట్లు తెలుస్తున్నది. ఇతని పైతరాల వారు గుంటూరు జిల్లాలోని తెనాలి వాప్తప్యులు. ఇంటిపేరు గార్లపాలివారు. తెనాలిలోని రామ లింగేశ్వరుడు వీరి యిష్టదైవం కావచ్చను. ఇప్పటి రామలింగేశ్వర పేటలోని

అలయంలో వీరి పెద్దలు చేసిన దానశాసనం లభించింది. ఈ కవి తల్లి పేరు లక్ష్మీమ్మయ. తండ్రి రామయ్య. ఇతని తరంలో తెనాలినుండి రాయలసీమకు తరలిరావటంచేత తెనాలి వారని వ్యవహరం కలిగి తరువాత అదే ఇంటి పేరయింది. లభించిన అధారాలనుబట్టి ఈ మహాకవి క్రీ.శ. 1510 ప్రాంతంలో జన్మించి 1585 ప్రాంతంవరకు జీవించినట్లు తెలుపోంది. కృష్ణదేవరాయల ఆప్సానంలోగల అష్టదిగ్గజా లనబడే కవులలో ఇతడు వయస్సులో అందరికన్నా చిన్న దిగ్గజం. ఇతని వంశం వారు కొండిన్యసగోల్రోద్ఘవులు. ప్రథమ శాఖ అనబడే శక్తయజ్ఞేర శాఖ వారు.

రామకృష్ణ మహాకవి చిన్నవుడే శైవ వైష్ణవాగమాలను వేదవురాణాదులతో గురువులదగ్గర సప్తమాంగా అభ్యసించాడు. ఇతని శైవగురువు పాలగుమ్మి ఏలేళ్వరుడు. వైష్ణవగురువు భట్టరు చిక్కాచార్యులు. వైష్ణవదర్శనాచార్యులైన కంండాళ అపులాచార్యులు గూడ ఇతనికి గురుతుల్యులు. ఇతని పెద్దతమ్ముడు శ్రీగిరికవి శ్రీశైల మాహాత్మ్యాన్ని రచించాడు. రెండవ తమ్ముడు అప్పన్న కవి నుదక్కిణా పరిణయాన్ని రచించాడు. ఇతని మనుమడు రామభద్రకవి ఇందుమతీ పరిణయాన్ని రచించాడు. రామకృష్ణకవి అల్లుడు లింగమగుంట రామయ్య బహు గ్రంథకర్త.

రామకృష్ణకవి కృష్ణరాయల వార్ధకంలో రాజుస్థానంలో అశ్రయం పొంది నట్లు తెలుస్తున్నది. కాని మహాకావ్యాలను రచించే ఉప్పటికి కృష్ణరాయలు లేకపోవడంతో మిగిలిన ప్రభువులకు అంకితమించక, తనకు సచ్చిన నజ్ఞన మిత్రులకు అంకితం చేశాడు. ఉద్ధంచారాధ్య చరిత్రాన్ని తిమ్మిరును మెనల్లుడైన నాదెండ్ర గోవన్నకు అంకితం చేశాడు. పొండురంగ మాహాత్మ్యాన్ని విరూరి వేదాది అనబడే ప్రాయసగానికి అంకితం చేశాడు. ఘుటీచల మాహాత్మ్యాన్ని అప్రోఢ దశలో రచించి యుండటం చేత ఎవ్వరికీ లంపితం చేయబడుతున్న తర్వాతి వయస్సులో మూల పెట్టాడు. తర్వాతి కాలంలో ఇతని మనుమడు దానిని వెలికి తీసి వేంకటగిరి కవిజీ పీఠిక ప్రాయించి ప్రకాశమెనరించాడు. ఈ కవి మొదట శైవడై తర్వాత వైష్ణవ మతం పుచ్చకొన్నాడని కొండరి చేపా. దీనికి ఆధారాలు లేవు.

కథ :

ఈ భూమిపై సర్వోత్తమమైన పుణ్యక్షేత్రం తీర్థం దైవతం కలసి ఉన్న ప్రదేశమెక్కడ ? అనే ప్రశ్నకు నమాధానమే ఈ కావ్యం. ఈ ప్రశ్నకు నమాధానంగా కైలాసంలో పరమేశ్వరుడు పార్వతికి కుమారస్వామికి, బుఫులకూ పుండరీకక్షేత్రంలో వెలసిన పొండురంగని కథ చెప్పాడు. పుండరీకుడు వేద

వేదాంగ శాస్త్రాలను తంత్రి దగ్గర అభ్యసించి తల్లిదండ్రులకు బిధేయుడై, వినయవతి రైన భార్యను పెండ్రాడి సత్సంతతిని పొంది, వారిని ప్రభోధ విచేయమతులుగా శిక్షణమొందించి, తల్లిదండ్రులను వార్షక్యంలో చక్కగా సేవించాడు. వారు దేహం చాలించిన తరువాత అతడు నడిపయన్సు దాటినటరువాత సంసారాన్ని తీర్చిదిద్ది, ఘర్మపీరానదీ తీరంలో ఆశ్రమాన్ని కట్టుకొని యోగాభ్యాసంలో తపస్సమధి నిమగ్నుడై బాలకృష్ణుణ్ణి ఉపాసించాడు, కృష్ణుడు ప్రత్యక్షమై వరం కోరమన్నాడు. నడుముపై చేతులు పెట్టు కొని ప్రత్యక్షమైన కృష్ణుణ్ణి చూచి వుండరీకుడు ఇలాకోరాడు : “నీవిదే రూపంలో ఇప్పటి చిరకాలం వెలసియుండు. కొలచిన భక్తులను అనుగ్రహిస్తూ వాళ్ళకు కొంగుబంగారమై నిలబడు.” నిస్యార్దమైన అతని కోరికను మన్మించి స్వామి అలాగే ‘కటిన్యపత హస్తడై’ ఇప్పటికీ నిలబడిఉన్నాడు. “నాకిది కావాలి అనే కోరిక నశించకుండా నన్నుయులైనప్పటికీ, యజ్ఞయాగాలు చేసి నప్పటికీ లాభం ఎమిలి ? ఇతణీచూచైనా వరం ఎలాకోరాలో నేర్చుకోండి. ఇతడే నిజమైన భక్తుడు” అని వెలసిన బాలకృష్ణుడు దేవతా గణాలను హాచ్చరించాడు. ఆ క్షేత్రంలో ఎందరెందరో భక్తులు తరించారు. మహాపాపాలు చేసిన నిగమశర్య కూడా మోక్షాన్ని పొందాడు. నుశర్య పాపాలు త్యాణించాయి. సుఖీల అనే పతివ్రత భర్తతో పాండురంగజ్ఞి కొలచి నశరీరంగా ముక్తిని పొందింది. గుడిలో అప్రయ త్వంగా విహారించిన కాకి, చిలుక, పాము సుఖీలబిడ్డలై జన్మించి, రంగని భక్తులై తరించారు. అగన్యుని శిష్యుడు అయితుడనేవాడు శాపవశాన కమై పాండురంగ క్షేత్రంలోగల నృసింహని నన్నిధిలో గృహస్తాశ్రమ దీక్షను పొంది శాపవిమోచనాన్ని పొంది తరించాడు. వుండరీకుడు తపస్సుచేసిన కాలంలోనే శతగోపుని కుమార్తె రాధాదేవి కృష్ణుని ఉపాసించి తాదాత్మ్యం పొందినది.

సమాక్ష :

స్తల మాహాత్మ్య గ్రంథాలలో ఎట్లన నృసింహ పురాణం తర్వాత పాండురంగ మాహాత్మ్యమే గుణముచేత ఎన్నదగిన కావ్యం. ఈ కావ్యంలో కవిజూఫిన రచనా స్వయంత్రత శ్లాఘ్యమైనది. ఇందులో సృష్టించిన పాత్రల్లో వుండరీకుడు, రాధ, నిగమశర్య, వాని అక్క, సుఖీల, అయితునియుతులు, నారదుడు, పార్వతీ పరమేశ్వరులు బాల జీవవంతమైన పాత్రలు. కవితాకశతో నిండి హృదయంగమ మైన వర్ణనలు, కథలు అన్ని ఆశ్వాసాలలోనూ ఉన్నాయి. మనువరిత్ర, పారిజూతా పహరణాలలో మొదటి రెండున్న రాశ్వాసాలే మిక్కిలి రసవంతాలు. పాండురంగ మాహాత్మ్యం ఆద్యంతమూ రసవంతం. ఇతని వుండరీకుని పాత్ర ఉత్తమ గృహస్తాశ్రమవాసుల కాదర్శవంతమై, చతుర్యిధ పురుషార్థాలను సాధించుకొన్న ప్రపస్తుని వాన్నవిక పవిత్ర జీవనాన్ని ప్రతిచించిపుంది. భగవదనుగ్రహాన్ని సాధింప దలచిన వుండరీకుడు—

“పలి చీమ నేనియు జా బ్రోక్కు శంకించు
 బలుక డెన్నుడు మృషాభాషణములు
 కలువ వర్తనులున్న పొలము పొంతు
 జనండు కలిమికుబ్బుడు లేమి కలగడాత్మ
 దలయొత్తి చూడు డెవ్వలను బరస్తీల
 ధైర్యంబు విడఁడెటే దద్దులుటల
 నౌరుల సంపద కున్నె యుపతపీంపడు
 లోన నిందించ డెంతటే నీచున్నెన
 మెన్నుకయ చూడు డాకలి కన్న కడుపు,
 పర్వభూతదయోత్సవ మొనర్చు
 నిగమ ఘంటాప తైకాధ్వనీనబుద్ది
 బ్రిహ్మ విద్యాన వద్యండు బ్రాహ్మణండు.”

[2-6]

ఈ పాత్ర స్యాష్టి యందలి పవిత్రతతో బాటు సాధింపబడిన వాస్తవికతవలన ఇతడు తెలుగు లోకానికి ప్రవరాఖ్యాని కన్న ఎక్కువ సన్నిహితుడై చిరపరిచితుడైనాడు. అబొల గోపాలానికీ భక్తి నంకీ ర్తునాదులలో పాండు రంగ భజన కీర్తనలపైగల మక్కువ దొడ్డది. గోవిందనామ కీర్తనాలలో “పుండరీకవరదా ! గోవిందా” అనే సంబోధన ఏడుకొండలవానికి రెండవదిగా స్థానాన్ని పొందింది.

ముప్పస్తిధులైన మహాకవులు కల్పించిన శ్రీ పాత్రలలో చాలవరకు తెనుగు దనం తక్కువనే వెప్పాలి. వరూధిని, గిరిక, నత్యభాష తెనుగు వారి శ్రీలవలే కనబడరు. గోదాదేవి తమిచుల ఆదబడుచు. కాని రామకృష్ణాని స్యాష్టియైన సుశీల, నిగమశర్మ అక్కగారు మూడుమార్గులా తెనుగునాటి ఆదబడుచులు. పీరి వేష భాషలలోనేకాక, హోవభావాలలో ఇంగితాలలో, ఇల్లుతీర్చుకోవడంలో, జాతీయమైన తెనుగుదనం ఉట్టిపడుతూ ఉంటుంది. “ఏరాతమ్ముడ, ననుచూడు జనుచేవెన్నాడ్ నోయుండి” అని తమ్ముణ్ణి పలకరించడంలో చనువుతో కలిసిఉన్న ఎత్తిపొడుపు తెనుగు ముత్తెదువల సొమ్ము. “రారయ్య” అని బాటసారిని పిలిచి భోజనము పెట్టిన సుశీల తెనుగుల వంటింటిలో తిరుగుతున్న సజ్జనకుటుంబిని. ఇలాగే రామకృష్ణుడు స్యాష్టించిన పురుష పాత్రలు కూడా తెనుగుతనంతో కనిపిస్తాయి. నిగమశర్మ బావగారు నవగ్రహాల రత్నాలు తాపిన చెవికాడ కుట్టించుకొన్నాడత. దానిని నిగమశర్మ నిద్రలో కత్తిరించుకొని పోయాడు. నిగమశర్మ తండ్రి ప్రేలికి దర్శముద్రిక ఉంగరం కలదట. అది ఆయనకు తండ్రిమండి సంక్రమించింది. నిగమశర్మ తల్లి మెడలో సుదర్శనముద్రలు గల కాసుల పేరున్నది. అది అత్తగారిచినది. నిగమశర్మ అక్క ముక్కువుడక చేయించుకొని పండుగకి పుట్టింట్లో సింగారించు కోవాలని తెచ్చుకొన్నది. ఆమె వెంటను, చంటను సంతానంతో

వడచివస్తూ ఉంటుంది. నిగమశర్కును పోకుండా చూడటానికి తన కొడుకు సెత్తుకొమ్మని అతని చంకలిచ్చింది. ఇంతటి తెనుగుదనం మిగిలిన తెలుగు కావ్యాల లోని పాత్రలలో కనబడదు.

తెనుగు గ్రామాల్లో జాతర లెలా ఉంటాయో చక్కగా వద్దించింది ఈ కావ్యంలోనే. జాతరకు పోయే పామర శ్రీలు గోరువెచ్చని చమరంటుకొని పనువు నీటితో తలంటి పోసుకొని నన్నని గడిగల బీరలు గట్టి, కొప్పులలో పూలను కుక్కి, తాంబాలాలు నములుతూ బయల్సేరతారట. రెడ్డు మోటుదనపు శృంగారాలతో భార్యల్ని ముందు నడిపించు కొంటూ పోతున్నారుట. ఈ విధంగా సంఘజీవితంలోగల తెలుగుదనాన్ని తీర్చి దిద్దుడంలో ఇతను శ్రీనాథు తంత్రించాడు. శ్రీనాథుని వాయుపులలో కనిపించే తెనుగుదనం ఇతని కావ్యపాత్రల్లో ఉదాత్తంగా రూపొందింది.

ఆత్మీయత :

ఒక కవి రచనలోగల పదప్రయోగం, సమాపణటన, పద్యరచనాసరళి, కవితాశిల్పం ఒక్కప్పుడు అతనిని కాకపోవచ్చను. సందర్భాన్ని తెలిసిన కవి సామాన్యంగా చదివేవారికి తాను పట్టుబడడు. కానీ కవిస్వభావం, సంస్కృతి, అత్మీయత కవిముఖం లాంటివి. ఏ కవి తన రచనలో వీటిని మరగుపరచడం సాధ్యంగాదు. ఈ దృష్టితో చూస్తే అనితర దుర్దఫమైన ఒక అంశం పొండురంగ మాహాత్మ్యంలో కనిపిస్తుంది. దానిలోని దళాలు ఈ దిగువ రితిలో విప్పారగలవు :

1. ఎహిక జీవితనిర్వహణకను వేరైన ఆముష్మిక సాధన సాధ్యం కాదు. ఇహపరాలను విడదిసి అర్థం చేసుకోవడం శీలంలోని దౌర్ఘాట్యనికి చిప్పాం. భాతిక జీవితంలో గల లోపాలు దిద్దుకోవడానికి సిద్ధంగా లేనివారు ఇహపరాలనే విభాగం చేసుకొంటూ ఉంటారు.

2. మోక్షమనేది ప్రవర్తనతో సాధించుకోవలసిన సిద్ధేగాని శాత్రుగర్భిత మైన సత్యంకాదు. మోక్షానికి భార్య, బిడ్డలు, ఇల్లు, వాకిలి, భూమి, పశుసంపద మొదలైనవి ప్రతిబంధకాలు కాజాలవు. ఇన్నిటిలో ఇన్నిటినీ చూడక దైవాన్ని చూడనేర్చినవానికి లభించే అడ్డులేని అనుభూతే మోక్షంగాని, ఇన్నిటినీ భాతికంగా విడిచిపెట్టే పారిపోయేవాడికి లభించేదికాదు. ముక్కె అంటే అన్నిటియందూ వ్యాపించి అడ్డులేక వరించే తన అస్తిత్వమేగాని నిదురపంటీదీ, రాతివంటీదీ కాదు.

3. తానొకరిని సమై తన కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించడంలో, ఆ సమైన గురుస్తానమైన దైవస్వరూపానికి శరణాగతి చెందినవానికి మాత్రమే దైవత్యం, మోక్షం లభిస్తాయి. ఇది కుదరినివాడు ధర్మశాస్త్రాల నెంతగా పాటించడానికి ప్రయత్నించినా ఎక్కుడో అక్కడ పతనం చెందుతాడు. దీనికి అర్థవాదమే అయితుడు

కప్ప అవటం. మోత్తావిద్య నేర్చిన గురువు పెళ్లిచేసుకోమన్నప్పుడు అయితుడు ధిక్కరించి శాహపశాన కప్ప అయ్యాడు. మళ్ళీ ఆడకప్పును వివాహమాడి పిల్లల్ని కనేవరచ్చా శాహపిషోవనం కలగేచ్చు. సరుడిగా సత్కర్మాపరణం చేయటానికి తీరస్కరించినవాడు ప్రకృతి చేతిలో జంతువులాగా కట్టుబడి అదే ధర్మాన్ని అచరింపక తప్పదు. నరునిలోని ఈ నరత్వం, ఆ మృగత్వం కలిపి పరిష్కారం చేసే సాధనో ఊండునికి భగవంతుడు నరసింహది రూపాలతో లీలార్థం వర్తిస్తున్నాడు.

4. మోత్తావిద్యకు గురుస్తాన మలంకరింప వలసినవాడు పొర్చుతీపతివలే ఉత్తమ గృహస్తైయుండాలి. నారదుని లాంటి బ్రహ్మాచారికైనా అలాంటి గురువు పాదాన్ని పట్టక తప్పదు. గృహస్తుడై ధర్మార్థ కామాలను సాధించి, భార్యను గుణవతిగా చక్కదిద్దుకొని నంత తికి ప్రభోధమతులుగా శిక్షణమిచ్చి, బంధువులకు, నభులకు, దీనులకు నిలువనీడై మెలగి, నత్యనిష్ఠకు తనయూరివారు తన్ను సాక్షిగా గౌసట్లుమెలగి ధర్మార్థకామాలను సాధించాలి. అపరవయస్సున యోగతప స్పాధనచే భగవంతుని వెలుగును నరులనడుమ స్థాపించాలి. ఈ సాధన లేనివానికి

“వలనా యేటికి నాగ్రయించిమనగా వాసీరమున్ నీరమున్

తలవెట్టే పజరింపనేటికి నమిద్దానంబు దానంబు న

చ్ఛలమా యేటికి నెత్తి గొట్టుకొనగా నన్నుసమున్ న్యాసమున్

కలిఁదేజాలుమ మదీయ భక్తి రువి భక్తిశేణ క్రొంతమున్.” [4-98]

అని నిర్మితిగా తన నందేశాన్ని నరజాతికి ఘోషించిన అపార్యాయ తెనాలిరామకృష్ణ కవి.

కొన్ని పదాలు అర్థాలు

వాన్ = చౌవ

మృషా = అబద్ధమయిన

కలుషవర్తసులు = చొంపు పదపడి కలవారు

పొలముచొంతన్ = తొప్పంబడిని

అలగుఁడు = చలింపడు

దఢ్యయటలన్ = సంకటాలతో, కష్టాలతో

ఉపతపింపడు = సంతాపంపొందడు

నిగమ ఘంటా వటైకా ధ్వనీనబ్ది = వేదమార్ మనెడి పెద్దబాటు యందు ముఖ్యముగా వర్తించే బుద్ధికలవాడు

వాసీరము = ప్రభుతీవెట్టు

నమిద్దానంబు = నమిధలనిష్టుట (హోమము)

అప్పలము = అగ్రహము

న్యాసము = దాచిపెట్టుట

రాఘవపాండివీచుము—పింగిశిసూర్య

నవీకరణ : దా॥ జోస్యుల మార్యప్రకాశచావ, ఎం.ఎ., పిహాచ.ఫి.

[జన్మస్తమం : కదసోరచిల్లి — పత్రిమగోదావరి త్లూ. జనసం 18-3-1932, ఎం.ఎ. లెలుగు, హింది, సంనక్కుతం], పిహాచ.ఫి, భాషాపాఠి, రాష్ట్రపాఠించి [పాంచీ], సాహిత్య కేవిద [సంనక్కుతం]. ఇర్కున్ కిందామా. ఈపన్యానకుడు : లెలుగురాజు, ఆంగ్ర విశ్వకర్మాపరిషత్తు. పాత్రులు. ముద్రిత కృతులు — తెలుగు రామాయణాల రమణీయత ; పత్రికలలో పెక్క బ్యాసాలు ప్రమరించబడ్డాయి. రేడియో ప్రసంగాలు చేణడు.]

కవిజీవితాదులు :

శ్రీకృష్ణదేవరాయల సభను అలంకరించిన అష్టదిగ్గజాల్లో ‘పింగిశిసూర్య’ ఒకడని ప్రతీతి. ఇతనిరచన ‘రాఘవపాండివీయం’ అనేదే తెలుగులో మొట్ట మొదటి ద్వీపర్మికావ్యం. ఇతని పూర్వులు ‘పింగి’ గ్రామంలో నివసించడంచేత వీరి వంశానికి ‘పింగి’ ఇంటిపేరు అయిందిట. ‘పేకి’ అనే ఒక గంధర్విని స్వాధీనం చేసుకొని దానివే సేవచేయించుకొన్న గోకనామాత్యుడు ఈ వంశానికి మూలపురుషుడు. సూర్యును ఆర్యేలనియోగి. తాత సూర్యార్థుడు. అబ్బమ్ము, అమరన్నలు తలిదండ్రులు. భావనామాత్యుడు మాతామహుడు. అమలన, ఎళ్ళన్నలు తమ్ముళ్ళు.

సూర్య, రాయలకు సమకాలంవాడు కావచ్చు. కాని మిక్కెలి చిన్నవాడు కావడంతో ఇతనికృతులు — చివరికి ఒక్కటికూడా రాయలికి అంకితంకాలేదు. ఇతనివి చిన్నచిన్నకృతులు అలావుంచితే పెద్దకృతులు అయిదు. అవి : 1. గరుడ పురాణం, 2. రాఘవపాండివీయం, 3. కళాపూర్ణోదయం, 4. ప్రభావతీప్రద్యుమ్మం, 5. గిరిజాక్షాణం. మొదటిదీ చివరిదీ అలభ్యాలు. ఫందోగ్రంథాల్లో కనిపించే కొన్నిపద్యాలు తప్ప. మిగిలినమూడూ మూడురకాల విశ్లేషణలకు ప్రతినిధులుగా నిలుస్తాయి. రాఘవపాండివీయం రెండ్రాలకావ్యం. ఉథయభాషల పొండిత్యంలో బుధివాతుర్యానికి అది గిటురాయి. కళాపూర్ణోదయం అద్భుత వివిధ కళలునిలతో నిండి ఉన్నది. కవి ప్రతిభా చాతుర్యాలకి పతాకవంటిది. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్మం మంచి సరవమైన కవిత్వకళలో కవికి ఉన్న ప్రభ్యాచాతుర్యాలకి, భమత్కూరాలకి సాక్ష్యం.

దవ్యార్థి కావ్యపరంపరలో మొదట ఎన్నటిగించికూడా ‘రాఘవ పాండవీయ’మే. తర్వాతవచ్చిన అనేకార్థక కావ్యాలు అన్నింటికి అది ఒక్కబంతి. ప్రష్టుతమైన రెండ్రాల్ని ప్రతిపాదిస్తూ శబ్దాశక్తి తో కూడినట్టిది దవ్యార్థి. అంటే రెండు కథాపస్తువులు ఒకేకావ్యంగా రూపొంది చదువుతూంటే రెండ్రాలు స్పృహిస్తాయన్న మాట. ఆకుపీటి ప్రభువు పెదవెంకటాది కోరికమేరకు రామాయణ భారతకథలు రెండూ జోడించి సూరన చెప్పిన కావ్యం ఇది. ఆయిన అమమతితో వంపాక్షేత్రంలో వెలసిన విరూపాక్షస్యామికి ఆంకితం అయింది.

నవ్యరీతిని ఏదైనా భవ్యకావ్యం ప్రాయాలనే సూరన కోరిక, అన్నిరకాల టైప్సులూ ఉండేకావ్యం ఆ విద్యుత్తువిచేత చెప్పించాలనే ప్రభువు చుతూహలం, రెండూ నెరవేరాయి. తెలుగులో రెండ్రాలువచ్చే నద్యం ఒక్కచేసా చెప్పుదం కష్టంకథా! మరి కావ్యం అంతా రామాయణ భారతారూలు రెండూ జోడించి చెప్పుగల ఫునుడెవ్వరు అనే తనప్రశ్నకు సమాధానం సూరన్నే అని, ఆ ప్రభువు అతనిచేత రాఘవపాండవీయం ప్రాయించాడు.

పసుతత్త్వం :

శీమన మొదట్లో రాఘవపాండవీయం ప్రాసినట్లు పెట్టలమాట ఒకటిచేస్తూ, ఆ కృతి అప్పటికే పెద్దలో కలిసిపోయింది కనుక “నానామహిత ప్రబంధరపనా ఘనవిశ్రతి సీకుగల్గటన్, నామదిద్ద్యయార్థకృతి నైపుణియుంగలదంచు నెంచెదన్” [ఆ 1-11] అంటూ ఆ ప్రభువు దవ్యార్థి రజనకు సూరస్తుషు ప్రోత్సహించాడు.

సంస్కృతంలో దవ్యార్థికావ్యాలు కోకొల్లలు. కవిరాజసూరి రచించిన వంస్కృత రాఘవ పాండవీయం ఒకటి ఉంది. కానీ దానికి సూరన కృతికి ఎక్కుడా పోలికలేదు. సూరన తనకు తానే మార్గదర్శకుడు. ఇతనిది స్వతంత్రదవ్యార్థి కావ్యం. తర్వాతవచ్చిన అనేకార్థక కావ్యాలేవీ దీనిచాయలక్కాడు రాలేవు. ఈ జాతి కావ్యాల్లో ఇదే సర్వోత్తమమైనది. రెండుకథలూ ఎలాగో అలాగు అతికించి చూలనని రసదృష్టిని విడిచినవాడు కాదు. రెండు కథల్లో సూస్యమైనంతమేరకు పోలికలు ఉండే సందర్భాలనే భోంచించాడు. శైవసు సాధించడంలో చలుపోకడలు చూపి కథా తంతువల్ని అలవోకగా అల్లాడు. శైవకోసం శబ్దానికి నిఘంటువలో ఉండే అర్థాలమిదమాత్రమే ఆధారపడలేదు. ఆ శబ్దాలమిదువులు, భాషాంతరాలు, అర్థాంత రాలు అన్వయ భేదాలాంటి వాటితోనేకాకుండా ముఖ్యసాంఘర్థాలు, వ్యంజనాదిశబ్దశక్తులు మొదలైనవాటిద్వారా ప్రసిద్ధశబ్దాలు, శైవఫలగిమ వైవిధ్యం చూపించి రెండ్రాలనీ అనాయాసంగా సాధించాడు. తర్వాతి కపులు ఆ లాష్టాలను పాటించినా ఆ అర్థసాలభ్యాన్ని మాత్రం పాటించలేకపోయారు. ‘అంధ కవితా

వీతామహుడి మనుమరాలిఫర్త అయిన సూర్య ఈ రీతిగా ‘ద్వ్యార్థికావ్యాపీతామహాదు’ అయినాడు.

సూర్య రామ భారత కథలను మేళవింపడంలో మంచినేర్పు ప్రదర్శించాడు. బలం, పరాక్రమం, గుణిలొలులు – వీటిలో సమానంగాఉండేవారిని జాగ్రత్తగా ఏరి జోడించాడు. దశరథుడు – పొండురాజు; రామాదులు – పొండుపులు; సీత - ద్రోపది; హనుమంతుడు - భీముడు; నుగ్రీవుడు - కర్ణుడు; రావణుడు - దుర్యోధనుడు - ఇట్లా. రెండుకథల్లోనూ అర్థంపరిపోయే వచాలనే ఎంచు కున్నాడు - అనిలజ, మారుతి (హనుమ, భీముడు); రవినందన (కర్ణ నుగ్రీవులు); ఇంద్రవందన (వాలి అర్థనులు); అయోనిజ (సీత ద్రోపది) ఇట్లా. సూర్య మంచి చమత్కారి. సంష్ఠావాబకాల్లో మూడ పక్కని క్షేప చూపాడు. ధృతరాష్ట్రుడు అంటే ధరింపబడిన రాష్ట్రము కలవాడు అని దశరథపరంగానూ, కౌరవులతండ్రి అని భారతపరంగానూ అన్వయిస్తుంది. అయోధ్య అంటే రామకథలో దశరథుని రాజధాని. భారతార్థంలో యుద్ధంచేయడానికి అసాధ్యమైనదని, అట్లాగే ‘పనకుల సహదేవ’ అనేది ‘లయి+పకుల సహదేవ’ అని విడదీస్తే భారతార్థంలోనూ, పనకుల = సూర్యవంశానికి, సహ=తగిన - దేవులు’ అని విడదీస్తే రామాయణార్థంలోహూ అన్వయిస్తుంది.

ఇక జోడింపు చూడండి. అయోధ్య హాస్తినాపురం; దండక - దైవతవనం; అలాగే ఘుట్టాలు - దశరథ పొండుపులకు సంతానము లేకపోవడం; హారివేట; శాపప్రాపీ. కుమారుల జననం; రామధర్మజుల వనగమనం; శూర్పుజిఖా ఉర్జ్యశుల వృత్తాంతం; ఫర్మదూషణాదుల, నివాత కవబాదులవధ; రావణుడు సీహను బలాత్కరింపడం - కీచకుడు ద్రోపదిని నిర్వంధింపడం; అక్షవధ - కీచకవధ; అంగద కృష్ణరాయబారాలు; విభీషణసీతి - విధురనీతి, సీలుడు, ధృష్టద్యుమ్యుడు సేనాపతులపడం; లక్ష్మీఇ ఇంద్రజితుల, పూర్ణకర్ణులయుద్ధం; ఇంద్రజితు - కర్ణులవధ; రామ రావణయుద్ధం; భీమ దుర్యోధనులయుద్ధం; విభీషణ - ధర్మజుల పట్టాభిషేకాలు; రామధర్మజుల రాజ్యపాలన; ఇట్లా జోడింపు పక్కాకుదిరింది.

ద్వ్యార్థి కేశంలోకాడినరచన, అయినా సూర్యతన మృదుమధుర కవిత్వం ధోరణి వదిలిపెట్టలేదు. రెండుకథలకే సమానఘుట్టాలు—కుమార జననం, వివాహం, వేట, శాపం, వనగమనం; రాయబారం, యుద్ధం, పట్టాభిషేకం, నగర, వన, బుతువ్వునలూ, ఇల్లాంటి ఘుట్టాల్లో ధారాకమైన శైలి రసవత్రరం అయిన కవిత్వంచెప్పి సహాదయుల హృదయాలని ఆకట్టుకొన్నాడు. పట్టాభిషేకం విడుపూ, ఒడుపూ లెలిసినవాడు.

రెండుకథలూ జోడించటానికి వీలుగా కొన్ని మార్పులూ, చేర్పులూచేసి కొన్ని ఘుట్టాలనే విడిచివేసినాడు. దశరథుని శాపం, తమసా నదీతీరాన్ని జరిగినట్లు మార్పుబడింది. కుంతీ పాండవుల సంవాదంకోసం వసిష్ఠ దశరథుల సంవాదం కల్పించబడింది. నారదాగమనంకోసం రామ పరశురాముల సంవాదం వచ్చింది. ఇక అతకని ఘుట్టాలు, సేతుబంధ రామాభిషేకాలు, భారతంలో కర్కూపం, శల్వ సారధ్యం, సంజయ రాయబారాలు విడిచిపెట్టబడ్డాయి.

తన అప్పార్వస్మృష్టిని పతితబాగా అర్థంచేసుకొనేటందుకు పదార్థవిభాగం చేసుకొంటూ ఒకసారి రామాయణకథను, మరొకసారి భారతకథను వేర్చేరుగా బదువుకోవాలని సూరన సూటించాడు.

సూరన సూచించిన శ్రేష్ఠ వైవిధ్యము : తెలుగుభాషలో ఊతరోత్తర రా చెండర్లాల కావ్యాల వ్రాసేవాళ్లు పాటింపవలసిన నియమాలు సూరన “ఆంధ్ర భాషా సంస్కృతాభిభూషాశ్రేష్ఠ యొక్కాక్కువోట, నొక్కాక్కువోట నుచితశబ్దశ్రేష్ఠ....” (1-17) అనే పద్యంలో సూచించి తాను అవరించి చూపాడు. అవి ముఖ్యంగా ఆరు విధాలు.

1. ఆంధ్రసంస్కృత భాషాశ్రేష్ఠ (మాట విరువువల్లగాని, లేక కాని, సంస్కృతంద్వారా ఒక అర్థం, తెలుగులో మరొకఅర్థం సాధించడం) :

దశరథుడు ఏనుగు అనుకొని పీకటిలో మనిచాలుట్టే చంప అతని తతు దంత్రుల దగ్గరికి వేరిచ్చపమట్టము.

“ఏని యతనిందనపైనిడు, కొనియేగినియమికదగని ఫూర్చా ర్తియైన రిచ్చనవాడ మింకు దండ్యుడ - నని తన దెలుపుచును వారికప్పనసేసేనే.”
(1-28)

ఇక్కడ రామాయణార్థంలో, ‘విని+యతనిం+దనపై+నిడుకొని’ అని తెలుగులో వదవిభాగం. అదే భారతార్థంలో ‘వినియత+నిందన+పైనిడుకొని’ అని ‘విని డ్యుత నిందన’ అంటూ సంస్కృత సమాసంగా గ్రహించి ‘తిందమ’ మనిని చంపుటచేత’ ‘మిక్కిలి సియ్యమైన నిందన పైనవేసికొని’ అని పాండురాజు వర్చాచూపంపొందినట్లు అర్థంచెప్పుకోవాలి.

అట్లే “మనవియుక్తి తెఱంగు మికనినదడవి.....” [1-38] లో రామాయణార్థంలో ‘మనవి = విన్నపము; ఊత్తితెఱంగు = మాట్లాడు తీరు’ అని తెలుగు భాషలో విరువు. ‘మన - ఎంయుక్తి - తెఱంగు = మన యొడచాటు తీరు’ అని సంస్కృత భాషలో విరువు.

2. ఉచితశబ్దాలేష (ఏ భాషలోని పదాలకు ఆభాషలోనే సభంగట్టేష కల్పించడం) :

“ఏనుంగని కర మరయక
పూనితిఁ గాక్కిట్టి యొడలఁ బొసగునె యేయన్
గానమె కాల నియమగతి ;
తో నావేట మునియగముఁ ద్రుంగించెదుదన్.” [1-25]

రామక్షా పత్రంలో - ‘ఏనుంగ + అని + కరము + అరయక’ అని విరువు. అంటే ఏనుగు అనుకొని ఏమిచూడకుండా అని అర్థం. ‘కానమే + కాలనియమగతి’ అని విరువు. అవే భారతార్థంలో ‘ఏనున్ + కనికరము + అరయక’ అని, ‘కాన + మెకాలు + అని + యమగతితోన్’ అని భారతార్థంలో విరువు పాటించాలి. ఇక్కడ తెలుగు పలుకులు సులువుగ విడిపోయి సొగసుకూరున్నన్నాయి.

అట్టాగే సంస్కృత సభంగట్టేషకు ఒక్క పద్యం :

“ఎందు వేటరాకె యితరు లేమనసుతో
దారసంగనుఖముఁ దప్పుఁద్దోచి
తకట పాండు రాజయశమేన్న వైతతీ
క్రూర దశరథేశకుల మురోయ.” [1-31]

ఇక్కడ రామాయణార్థంలో - ‘ఇతరులు + ఏమన + (సత + ఉదార) సుతోదార + సంగనుఖము ; దశరథేశ, పాండుర + అజ + యశము’ (ఏమనవచ్చును ? అయ్యులు వేటకురారా ? విడ్డప్రాపువల్ల కలిగేసుఖాన్ని పోగొట్టావు. ఓ దశరథమహారాజ ! నీ తండ్రి అయిన అజమహారాజ తెల్లని కీర్తినైనా విపారింపావు కావు) అని గ్రహించాలి. భారతార్థంలో ‘ఓ పాండురాజ ! ఏ మనసుతో = ఏ ఆశయంలో, దారసంగనుఖము = భార్యావేరిక అయినందువల్ల కలిగేసౌఖ్యము, తప్ప ద్రోచితివి. క్రూరదశన్ = క్రోర్యముచేత, రథేశకులము = గొప్ప రథికులైన వారికులము, రోయన్ = అనహ్యాంచుకోగా ; ఎన్న వైతివి = తలవుపైతివికదా’ అని సంస్కృత పదాల మధ్యనే సభంగట్టేష కుదిరింది.

3. ముఖ్యగొణవృత్తిశేష (అభిధేయాలకి అంటే చెప్పువలసినవాటికి అముఖ్యాలకి అంటే ప్రస్తుతంకాని వాటికి, గొణలప్యులకి శేష. దీని వల్ల రూఢి అయిన అర్థంఉన్న పదాలకి కవి తన ప్రతిథచే వేరే అర్దాన్ని సాధిస్తాడన్న మాట)

“అపట్టించుమే లెడిపృథి
వి పాలుఁడు భృకుటి మాత్రవిముఖితనమదా
తోపారి వంత్తిక్రిరథుఁడు
ద్వీపించునుదార సీతిధృత రాష్ట్రఁడనన్” [1-2]

ఇక్కడరామాయణార్థంలో ‘పంక్తిరథుడు = దశరథమహారాజు’ అని. ధృతి = ధరింపబడిన, రాష్ట్రుడు = దేశముకలవాడు అనేఅర్థం అతని పరంగానే అన్యయించుకోవాలి. భారతార్థంలో అరిపంక్తిరథుడు = శత్రువునమూహముల రథములు కలవాడు అని ధృతిరాష్ట్రుడనగా కొరతుల తండ్రి పరంగానూ అన్యయించుకోవాలి.

4. అర్థాన్నిషు (పదంయొక్క అర్థాన్ని వేరువేరుగా అన్యయించడం) :

“ధృతిగుంతిమద్ర భూవతుల నెయ్యతుగన్య

కలననవాలు దూపుల జయించే—

యలరారునతను జయశ్రీల వరియించి.....”

[1-7].

ఇటు రామాయణార్థంలో ‘కన్య = అప్రోధమైన అంటే క్రొత్తదైన, కలనన = యద్దమునందే’ అని కన్యపదముయొక్క అర్థము ‘కలన’ పదార్థంతో అన్యయస్తుంది. భారతార్థంలో ‘కన్యకలన్ = కన్నియలను’ అని ముందున్న ‘అతను జయశ్రీలన్ = మన్మథనికి జయలక్ష్ములవంటివార’ను పదముయొక్క అర్థంతో అన్యయస్తుంది.

5. పదముల విభిన్నాన్యయం (పదాలని విడివిడిగా అన్యయించడం) :

పైపద్యంలోనే ఇదికూడా కన్నిస్తుంది. రామాయణార్థంలో ‘జయించి’ అనేది ‘వరియించే’ అనేదానితో హౌతునగా అన్యయస్తుంది. రాజుల్ని జయించిన కారణంచేత జయలక్ష్మీన్ని అంపగలిగాడని భావం. భారతార్థంలో ఈ ‘జయించి’ అనే పదం ‘అలరారు’ అనే పదంతో ముందుకు అన్యయించి ‘జయించి విలసిల్లేటటువంటి’ అనే అర్థాన్ని ఇస్తుంది.

6. పెక్కల్లేషులకలయిక : పైన ‘కన్యకలనన’ అనేచోట సంస్కృతాంధ్రపదార్థాషు, శబ్దార్థాల విభిన్నాన్యయస్తోష మేళచించాయి. అలాగే—

“పుడమితేఁడీ రీతిగడగి డెందము మృగ

వ్యాపారఫేలన మఖిలపీంపఁ

గానలోఁదారు మృగంబుల తైవడిఁ

గై కొనియనమాత్ర కర్కుకలన

దనరువొక్క వురాణమునిదంపతులు దమ

కంబులు దేరనెయ్యంబుమిఱ

ననిచిన తత్త్వియ తనయండవారిత

కారుణ్యాంటై పూనికలశమంబు

మగ్గుముగు జేయువపువడు భుగ్గుహృదయు

డగుచు వినిశిత శరవిఁషాభి హతిని

ద్రెష్టనేసె నాపునుల సదృష్టి నియతి

బ్రుంగు గేవల సారంగ బుద్ధిఁజేసి.”

[1-20]

ఇక్కడ రామాయణార్థంలో ‘మృగవ్య + అపారఫేలన’ మని భారతార్థంలో ‘మృగ + వ్యాపార + ఫేలన’ మని అన్వయించడంలో సంస్కృత సభంగ శబ్దశైఖ. అలాగే ‘తనరుచు + ఒక్క + పురాణ మనిదంపతులు’ అని, ‘తనరు + బొక్కటు + రాణ్ణ + మనిదంపతులు’ అనినీ ‘తమకు + అంబులు + తేర’ అని, ‘తమకంబులు + తేర’ అనినీ – ‘హూని + కలశము + అంబులుగ్నముగన్ + చేయు + చప్పుడు’ అని ‘హూని + కల + శమంబు + మగ్నముగన్ + చేయుచు + అప్పుడు’ అనినీ అన్వయించడంలో రామాయణభారతాలు స్వరించి సంస్కృతాంధ్ర భాషాద్వయ శ్లేష అందగిస్తోంది. చివరగా సారంగబుద్ధి=మనగు అనే భ్రమతో అని; సారంగబుద్ధి=లేడి అనే భ్రమతో అని చెప్పుకోవడంలో సంస్కృత భాషార్థశ్లేష కన్పడుతూ ఈ పద్యంలో మూడుశ్లేషలు ముప్పెటుగా ముచ్చట కొల్పుతూన్నాయి.

వర్ణనలు – పాత్రచిత్రణ :

కావ్యానికి జీవితం వ్యంగ్య వైభవం. దాన్ని వర్ణనలో ఎలా ఇమిడ్చివాడో ఈక్రింది అశ్వగజవర్ణనలో చూడవచ్చ.

“జవవద్దోటక పాటిత క్షీతి రజన్సుం క్రాంతిచే నింకు సింధువులం గ్రమ్ముల నుర్మికీన్ దివికిఁ దోషోనించే దన్నా గముల్ నవనిర్యావృతనిర్మ రాఘవున శండాళికరోర్ధ్వ ప్రవ ర్థవిధిం దాననుజేసి సింధురములన్ ప్రశ్నాతి గాంచెంగరుల్.”

[1-11]

అర్థాల డెక్కల తాకుడుచే రేగిన ధూళిచే నమ్మద్రాలు ఇంకిపోగా ఆ రాజు పినుగుల చెక్కిప్పునుండి ఎడతెగకుండా ప్రవిరచే మదజలంతో మరల నమ్మద్రాలని వింపినాయాట. గజాశ్వ సమృద్ధి కలదని ధ్వని.

పాత్రల చిత్తవృత్తిని పట్టియచ్చేదిగా ఇతని కృతిలో పాత్రచిత్రణ జరిగింది. సంతానము లేకపోవుటచే క్రుగికృశించే దశరథ పాండవులు ఎలావాపోతున్నారో చూడండి –

“కులవర్ణనుండగు కొడుకు గానని యట్టి లాఘవాన్సుదుని యాలయము లయము సిరులకుఁ దొడమైన వరసుతుఁ బడయని ఘనకలుపొత్తు జీవనము వనము....”

[1-46]

ఈ పద్యంలో ‘ఆలయము, జీవనము, గోత్రమ్ము, భవమ్ము’ అనే పదాలకు ‘ముఖవర్ణహసని’ అనగా మొదటి అత్మరం తొలగిస్తే ‘లయము, వనము, త్రేమ్ము, వమ్ము’ ఏర్పడి అర్థమాపిరి నిష్పున్నాయి.

రసము, అలంకారము, గుణము, శైలి మొదలైనవి : ద్వ్యాప్తి కావ్యాలలో రసపోషణ క్షప్తం అంటారు. కానీ రెండు కథలలోను సమాంతరంగా విభావాదులు కల్పించడంతో సూర్యనకు రసపోషణ సాధ్యముయింది. చూడండి.

“తోరపుటల్ను నారిపులు దొమ్మెగు వైపయ్యగ్రమ్మ....
....నుచాహుడను వాడిల స్ఫురితిగాంచి మింవగన్” [2-21]

రామాయణార్థంలో విశ్వామిత్రుని యాగం సంరక్షించే రాముడు మారీచ నుచాహులమిాద బలమ్యోగం చేసిన ఘుట్టం. భారతార్థంలో జలక్రిడల సమయంలో భీముడు కౌరవులమిాద బలప్రయోగం సెరపిన ఘుట్టం. ఇక్కడ మారీచ దుర్యోధ నాదుల క్రోధభావం, రాముడు భీముడు యుద్ధాన్ని క్రిడగా భావించడంతో నాయకుల బలపీరం రసస్థితి నందినది.

రాముని శివధనుర్భంగము అర్థముని మత్స్యయంత్ర ఫేదనం సూర్య ఒకే పద్యంలో కూర్చునాడు.

“అనుపమ దివ్య విక్రమ సమగ్రుడు రామవిభుండు....
....జన హృదయాక్షీ వర్తన ముఖాలాగ సద్భుత వ్యార్థముంచుహన్” [2-56]

ఇక్కడ రామార్థముల ఉత్సాహం, పీరిరన పర్యవసాయి అయింది.

అట్టాగే రామాయణార్థంలో వరశరాముని వరంగా రౌద్ర రసస్ఫూర్తి భారతార్థంలో బ్రాహ్మణ గోరక్షణారంఉత్సాహం చూపే అర్థముని వరంగా పీరిరసస్ఫూర్తి ఈ క్రింది పద్యంలో గోవరిషుంది. ఇక్కడ వృత్తంకూడా “ఉత్సాహ” కావడం మరోబిశేషం.

“అంత రహిత సమయ వృత్తి నర్థనుండు.....
.....బాధబు ప్రశాంతి సలుప నేర కొండుమైన్” [2-92]

రెండుర్థాలని సులభంగా సాధించడానికి సూర్యన తన సమగ్ర హాండిత్యాన్ని సంస్కర్తాంధ్రాల్లో అడుగడుగునా చూపించాడు. యతిప్రాసలలో కూడ విశ్విత కనపర్చాడు. పతితలకు ఆశ్చర్యం కలిగించేలా జూర్చియాలు, నాముడులు ప్రయోగించాడు. అర్థాలంకారాలతో పాటు శబ్దాలంకారాలు కూడా అప్రయత్నంగా జతపడ్డాయి. మచ్చకీ కొన్ని—

1. “తలవంజొపుడి యొపైవపుడు తదుద్వ్య తైత్తి యూత్రా సము త్వాలి కారింభదనంఖ్య జయవత్కుంభాణరింఖా.” [1-9]

ఇక్కడ వృత్త్యను ప్రాసాలంకారము వచ్చికూర్చుంది.

2. “పొలిచ మధులక్ష్మీ సురహోన్నలను బొన్నులను
దెలివి వడి పుప్పొడుల తిన్నెలను జిన్నెలను...” [2-6]

ఇక్కడ చేకాను ప్రాసము అందగించింది.

3. “అది నకల నదాచారంబది సర్వజ్ఞాన మది సమస్త జనిఫలం
బొదవిన కొలది నొకప్పాడు, హృదయము నీయందు జేర్చురేని వరేశ.” [3-60]

ఇటట ట్రైప అనే కావ్యగుణము తొణికిన లాడుతోంది.

4. సూర్య లలాటేట్రుణ భక్తి శీలుడు. పంపా విరూపాక్ష స్వామిపుత్రుతి
చూడండి —

“ప్రాతేయాంశ వతంస ! సన్నిహిత పంపావాత కైలోయి చిత్త
తీలాగూడ నిగాధరూపుల కాళీపేశతు హార్షిందయ
స్థూలం భావుక కైలరాజ తనయా దోర్చండ నిష్పిడనో
ద్వేలో భ్రంపుత చిత్త రాగలహరి భీకృజ్ఞథా మండలా !”

[1-76]

స్వామి తలమిది జడలు పార్వతి విషయమై ఆయన హృదయాన్నంచి
వెలువడుతన్న రాగం పుంజాలుగా ఊహింపబడ్డాయి.

5. “అంత వనంత మొప్పే జరమాగ్రిమ భాగ చరాఫీలర్థ సౌ
మంత మనంత జాలక సమంజన రంజిత కుంజకుంజరో
ద్వాంత నితాంత సాంద్ర మధుదాన విజ్ఞంభిత బంధర స్వనా
త్వాంత నిరంతరీ కృత దిగంత మతాంత లతాంత కుంతమై”

[2-4]

ఇక్కడ ఔచార్యం, ఊదాత్మత, ఓజస్సు, సౌకమార్యాలు గూడుకట్టాయి.

‘మంగళాదీని, మంగళమధ్యాని, మంగళాంతాని కావ్యాని’ (అంటే కావ్యం
శుభంతో మొదలై మధ్యలో శబ్దాలు వర్ణించి చివరకు శబ్దాంతం కావాలి)
అన్న సూక్తికి దీటుగా మెట్టమెదటి పద్యంలోనే

“శ్రీతో, బుట్టే సుధామధు ద్రవముతో, ఐన్నోందు పుష్పంబు...”

[1-1]

అంటూ సీతాదేవి లక్ష్మీదేవి ఒక్కరేసుమా అని చాలీ కావ్యాధి సూచనవేసి చూపాడు.

“చమతక్కుతిమతక్కుతిమతక్కుతిత్వము, జూపెదన్” [1-15]

అని తాను పేర్కొన్నట్లుగానే చమతక్కురములతో నిండిన కృతివేసి చూపి
అందర్నీ ఓహో అనిపింపగల్లిన నుక్కతి పింగళిసూర్య అనడంలో ఎవరికీ
అధ్యంతరం ఉండబోదని ఆశిధ్యం.

కొన్ని పదాలు అర్థాలు

ఆంబుమగ్నము = నీటిలోమునిగినది

ఆంబులు = నీరు

అతనుడు = శరీరములేనివాడు (మన్యధుడు)

అభిధేయాలు = శబ్దార్థాలు

అక్రాంతంబు = అక్రమింపబడినది

ఉదారనీతి = గొప్పదైననీతి (కలవాడు)

ఉద్యత్ = ప్రకాశించుచున్న

ఔదార్యం

ఉదాత్తత ఓజన్సు సౌకుమార్యాలు	{	ఇవి కావ్యగుణాలు. కావ్యానికి శోభను కలిగించే ధర్మాలు.
-----------------------------------	---	--

కలశము = చెంబు

కాలనియమగతి = కాలం నడచేరీతి (కాలం యొక్క ప్రేరణ)

కావ్యర్ద సూచన = రాబోవు కథను సూచించడం

క్షీతిరజన్సంక్రాంతి = భూమియొక్క ధూళి సంప్రమించుట

ఫేలనము = విషారము

ఫూటక = గుట్టముల యొక్క

ఘమత్సృతి మత్సృతి = ఘమత్సూరంగల కావ్యం

జని = పుట్టువు

జయవత్ = జయించులములైన

జవవత్ = మిక్కిలివేగంగల్లిన

జైత్రయాత్రన్ = యుద్ధయాత్రయందు

తంతువులు = దారాలు

తప్పద్రోచితివి = పోగొట్టితివి

తమకంబులు = కోరికలు

త్రమ్ము = దుమ్ము

తారు = సంచరించేడి

దానము = ఏనుగులమరజలం

ధరాపరాగ = భూమియందలి ధూళియొక్క

ధృతిన్ = ధైర్యమువేత

నవ = క్రొత్తగా

నాగముల్ = ఏనుగులు

నియతిన్ = విధిచేత

నిర్మర్థములు = సెలయేళ్ళ ప్రవాహములు

నిర్వత్త = బయలైడులుచున్న

నెయ్యపు = జంటైన

వంకీరథుడు = క్రేణులుగా రథములు గలవాడు

వటల = పొరచేత

వరిత = చదివేవాడు

పాండుర = తెల్లానైన, వ్యవచ్ఛమైన

వురాణ = వృథాలైన

భుగ్నహృదయుడు = వక్రించిన మనస్సు కలవాడు

భృకుటి = బొముముఢి

మత్కృతిత్వము = నా శాష్యరఘన

ముఖ్యగొణవృత్తులు = ప్రధాపమైన, అప్రధానమైన అర్థాలు

మృగ = లేణ్ణ

మృగష్య = వేట (యండలి)

యమగతితోన్ = యముపేరణతో రూఢిన

రాణవ్ = అనురాగముతో

రింభత్ = రదులాడుచున్న

రింభా = డక్కలచే

రూఢి = లోకంలో ప్రసిద్ధి పొపదినది

లయము = శూన్యు

లలాపేళ్ళణ = చుశ్యర

లనష్టప్పణి = మంచి వివేకము

వాలుతూవులు = పుష్యటయ్యులు

విముఖత = పురాణ్యాఖులుగా చేయబడిన

విశృంఖల = ఎచ్చువగా

వ్యంగ్యము = అసలు అర్థం అలాంపడగా హృదించే విశేషార్థము

శంఖాణ = అశ్వములయొక్క

శమంఱు = ఉర్మి, నిగ్రహము

శరవిశేషము = శస్త్రఫేది అసు బాణవిశేషము

శుండము = ఏనుగుతోంచెంచు

శండాశికర = తొండుములముండి చిమ్ముబడు నీటి తుంపరలు

శైవ = రెండురాలటూడిక

సంఘాత = త్రోక్కబడిన

నభంగళ్లేష = మాటను రెండురకాలుగా విరచి అర్థంచెప్పాకోవడం
 నమదాటోష = గర్వముతో కూడుకొనిన
 నముత్క్రలికా = అధికమైన ఉత్క్రంతచే
 సారంగము = ఏనుగు, లేచి
 సింధురములు = ఏనుగులు
 సింధువులు = నముద్రాలు.

ఆధార గ్రంథాలు

1. రాఘవపాండపీయం — సటీక — హావిట్టప్రతి, 1955
2. ఆంధ్రకవినప్తుశాఖ — శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు
3. ద్వ్యార్థికాప్యకవులు — విజ్ఞాన నర్స్యన్యము 3భా.
4. తెలుగు వాజ్యయము — { శ్రీ పంగళి లక్ష్మీరాంతంగారు
5. పంగళి నూరప్పు — " విజ్ఞాన నర్స్యస్యము 3భా.
6. సారస్వతనీరాజనము — ఆచార్య శ్రీ యస్సి. జోగారాపుగారు
7. వీరరసము (ఆంధ్రసారస్వతము) — డా॥ సూడా వేంకట
సుబ్రహ్మణ్యం గారు
8. లక్ష్మీరంజనవ్యసావళి — ఆచార్య ఖండపల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు
9. తెలుగుసాహిత్యము ... రామకథ ... శ్రీ రాఘురి
దొరసామిళర్పు గారు
10. నమగ్రాంధ సాహిత్యం — 8వ నంపుటం ... శ్రీ అరుదు.

కొప్పార్లో దయం—పింగళినూరన

సమావు : శ్రీ రామవరపు శరత్ బాబు, ఎం.ఎ.
‘శరత్ హర్షిష’

[ఇన్నప్పటిలం : విజయవాడ, కృష్ణా జిల్లా. ఇన్నం 26-11-1939. ఎం.ఎ. [పంచుతంం తెలుగు], నాటక దర్శకత్వంలో డిప్టామా, ర్యా రేబర్ లో మాస్యప్రిశ్ట్ప్స్ అంద్ లెరియంలభ శాంగ్రేషన్, రాజ్కర్. వి. ఎన్. కృష్ణ మెమారిల్ టైలరీ, ఆంద్రవిశ్వకొపిలిష్టు. ముద్రిత కనఱు — ఆపాదస్యప్రథమదివౌ : ముద్రారాక్షసం ; మాక్షపందనం ; వేచి సంహిరం ; నమర క్యాల. ప్రశ్నేక త్రైమాసిక నాటకాలు - ఆకాశవాణి రావ్రా ప్రసారిశాలు.]

కవిజీవితాదులు :

ఆంధ్రభాషాయోషామణికి అన్నమణిహరం పింగళి సూర్యాన్ని కొప్పార్లో దయం. అంబమాంబిక, అమరనార్యలకు సూర్యభగవానుని అనుగ్రహంవల్ల జన్మించాడు కాబట్టి ఈయనపేరు సూర్య. ఈతడు క్రి.శ. 1500 ప్రాంతంలో జన్మించి ఉండపచ్చను. ఏరి పూర్వీకులు గుంటూరు మండలంలోని ‘పింగళి’ అనే గ్రామంలో నివసించారు కాబట్టి ఏరి ఇంటిపేరు పింగళివారు. ఈ ‘పింగళి’ గ్రామం నేటి నిజమాబాదు జిల్లాకు దగ్గరలో మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలోనిదని మరికిందరి అఖిప్రాయం. ఈయన తాత తండ్రులు మొదట కృష్ణమండలంలోని ‘నిడమా సూర్య’ అగ్రహరంలో ఉన్నట్లూ, తరువాత రాయలసీమలోని కర్కూలు మండలంలో నంద్యాలకు దగ్గరగాఉన్న ‘కృష్ణరాయ నముద్రం’ (పెదకాల) అనే అగ్రహరానికి తరలివచ్చినట్లు తెలుపోంది. ఈ ప్రబంధాన్ని ఈయన నంద్యాల కృష్ణభావతికి అంకితంచేశాడు. ఈయన వాలా గ్రంథాలు వ్రాసినట్లు పేర్కొన్నా ప్రస్తుతం మనకు లభ్యమోతూఉన్నవి మూడే. రాఘవపొండవీయం, కొప్పార్లోదయం, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్మం. ఇవికాక గరుడవరాణం, గిరిజాక్ష్యాణం కేవలం నామమాత్రావశిష్టాలు. రాఘవ పొండవీయం ద్వయ్యర్తిశావ్యం. కృతిభర్త కాలాన్నిబట్టి, తక్కనమరికొన్ని ఆధారాలవల్లా 1550 లో రాఘవ పొండవీయం, 1560 లో కొప్పార్లోదయం, 1570 లో ప్రభావతీప్రద్యుమ్మం ఒక వదేశ్సు అటూ ఇటుగా వ్రాసి ఉండవచ్చని శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకృంతంగారు అఖిప్రాయ వద్దారు.

కథానంగ్రహం :

ద్వారకానగరం పేరు అందరికి తెలిసిందేకదా! శ్రీ కృష్ణుడు వరిపొలిస్తున్న నాటి మాట. ఆ ఉచ్చోస్తు ఒక ప్రముఖనటుని కుమారై కలభాషిణి. అవిడ అందం —

అవ్యో! భూలోకంపటలేనంతగా ఉంది. నగరోద్యానంలో చెలికత్తెలతో ఆమె ఉయ్యాలలూగుతూ ఉంబే అంతరిక్షంలో నారదుడు, అయిశిఘ్యుడు మణి కంధరుడూచూచి ఆమె అందాన్ని తెగమెచ్చుకుంటారు. వారిఉద్యానంలో పీరు దిగుతారు. పీరివెనుక రంభానలకూబరులు విమానంలో వెడుతుండగా కలభాషిణి చూస్తుంది. నలకూబరుని బక్కనిరూపు ఆమెకు బక్కిలిగింతలు పెడుతుండి. నారదుని కొంతకాలం సేవించి ఆమునివల్ల కామరూపవిద్యను వరంగా పొందుతుంది.

నలకూబరునిపై విరహంతోఉన్న కలభాషిణివద్దకు ఒకసారి మణిస్తంభుడనే సిద్ధుడు వస్తాడు. తానామెను నలకూబరుని వద్దకు నేనుస్తాశని సోనగించి సింహంపై ఎక్కించుకొని దేవికి బలిజవ్యబోగా నుముఖాన్తిలునే వృథురామిషు అధ్యపడి తన ప్రాణాలను బలిచేసి ఈమెను రక్షిస్తుంది. దైవాత్మా మణిస్తంభుడూ, కలభాషిణి మణికంధరుని తపోభూమిలోకి విసిరివేయబడతారు. ఆ వాతావరణంలో మణిస్తంభుడు కలభాషిణిని బలవంతం చేయబోతే హతాతుగా నలకూబరుడు ప్రత్యక్షమై ఆమెను రక్షిస్తాడు. ఆ నలకూబరుని కికురించి పూర్వం నారదముని జీవిన వరప్రభావంచేత రంభగామారి అతనితో పొదరింట్లో క్రీడించి వచ్చే ఉపుటికి అనలు రంభ ప్రత్యక్షమాతుంది. ‘నేనేరంభ’ ‘నేనేరంభ’నని ఇద్దరూ తగవులాడుకుంటారు. అనలు రంభ కత్తివేటుతో మరణం పొందుతావని కలభాషిణిని శపిస్తుంది. రంభ, నలకూబరుడూ క్రీడించబోయోగా మరో నలకూబరుడు అచ్చటికి వస్తాడు. ఇద్దరూ పోరాడినా గెలువు ఒక్కురికి దక్కుదు. రంభ యుక్కి వల్ల యథార్థ నలకూబరుడు క్రొత్తగావచ్చిన వ్యక్తేనని గుర్తిస్తుంది. మాయా నలకూబర రూపధారియైన మణికంధరుడు యథార్థ నలకూబరునిచే ‘అల్పావళిష్టాయువు’గా శాపంపొందుతాడు. మణికంధరుడు, కలభాషిణి మాయా నలకూబరుడు, మాయా రంభలుగా మారి రతికేళి సలిపినట్లు తెలుసుకొని తమ పరస్పర పూర్వప్రణయాన్ని ఆవిష్కరించుకొంటారు. మణికంధరుడు నుగాత్రీ శాలీనుల కథ చెబుతాడు. వారిద్దరూ నమాధానవడతారు. మణికంధరుని కత్తివేటుతో కలభాషిణి, భృగుపతంనంచేత మణికంధరుడూ తమతనువులు చౌస్తారు. కలభాషిణికి అధ్యపడి ప్రాణత్యాగం చేసిన నుముఖాన్తి లనే వృథాష్టి దేవిప్రభావం చేత అందమైన యువతిగా మారిపోతుంది. నుముఖాన్తి, మణిస్తంభులు పూర్వజన్మలో నుగాత్రీశాలీనులమని గుర్తిస్తారు. కొన్నాళ్ల యోగాభ్యాసంచేసి తీర్థయాత్రలు చేసి ఒక నముద్రతీరంలో మన్మథవులై క్రీడిస్తారు. విచిత్రంగా మణిస్తంభుడు త్రీగామా, నుముఖాన్తి పురుషుడుగానూ మారి కొన్నాళ్ల సంసారం చేస్తారు. త్రీగామారిన మణిస్తంభునికి పురుషునిగా మారిన నుముఖాన్తి వల్ల కళాపూర్ణుడు జన్మిస్తాడు.

మదాశయడనే రాజకీ అతనిరాణి రూపానుభూతికీ కలభాషిణి మధుర లాలనద్యై జన్మిస్తుంది. అలఫువ్రతుడనే మలయాళబ్రాహ్మణుడు తనకు మణికంధరుడు భృగుపతనంచేస్తూ ఇచ్చినమణిని ఈ రాజుకు సమర్పిస్తాడు. రెండు నెలలవసిపొపర్చేన ఈ మధురలాలన మెళ్ళో హరం వేస్తారు. హరాన్ని ధరించడంతోటే వివితంగా ఉయ్యాల్లో ఉన్న శిశు తనహూర్యజన్మ వృత్తాంతం చెబుతుంది : “నేనుక్రిందటి జన్మకాక ఆ క్రితంజన్మలో నరస్వతీదేవి పెంపుడు చిలుకను. ఒకనాడు శారదా చతుర్మాఖులు నరప్రీరంలో ప్రణయకేళిలో ఉండగా వారిద్వరిక్ ప్రణయకలహం నంభి బిపచింది. ఆమెను ప్రనన్నను చేసికోవడం కోసం అయిన అక్కడి సన్నిహిశాస్నే పొత్రలుగా మలచి కథాకథనం ఆరంభించాడు. కొంతసేవటికి బ్రహ్మ చమత్కురాన్ని నరస్వతి పసికట్టిసింది. నరస్వతి బిగువు నడలి ప్రసన్న రాలవడంతో బ్రహ్మ ఆమెను చుంబించి దంతక్కతం చేశాడు. అప్పుకామె కంరంలో నుండి అహూర్యమై మధురమైన మణితస్వరం వెలువడింది. ఆ తర్వాత నేనొస్సురాన్ని సాధన చేసికోంటూ ఉంటే ఒకసారి రంభవచ్చి విని “ఎక్కడనేర్చావని” అడిగింది. నేను బ్రహ్మ అప్పుడు చెప్పిన కళాహూర్షుని కథతో నహి జరిగిందంతా చెప్పాను. ఇంతలో నరస్వతి అక్కడకువచ్చి తనరహస్యాన్ని బయట పెట్టినందుకు నామై ఆగ్రహించి ‘భూతోకంలో లంజవైపుట్టమని నన్ను శచించిది. అప్పుడే బ్రహ్మ దేవుడు వచ్చి “మరునటి జన్మలో మధురలాల నవై కళాహూర్షుని రాణిపొతావని” నన్ను ఊరడించాడు. “ఇంకా ఆ కలవరింతలేనా?” అని నరస్వతి లంబె బ్రిహ్మ “కళాహూర్షుని కథ నిజంగా జరుగుతుంది. ఈ కథ చెప్పినవారూ, విన్నవారూ వుత్రహైత్రాభి వృద్ధిని పొంది భూతోకంలో నుఫిస్తార” న్నాడు. నేను గతజన్మలో కలభాషిణినైపుట్టాను. అంతా బ్రిహ్మ చెప్పినట్లే జరిగిందని” అక్కడ ఉన్న వారి హూర్యకథలన్నీ చెప్పి ఆశ్చర్యపరుస్తుంది. కాలక్రమంలో కళాహూర్షుడు అభినవకొముది, మధురలాలనలను వివాహమాడి, జైత్రయాత్రవేసి ధర్మవథంలో రాజ్యపొలన సాగిస్తాడు. ఈ ప్రాతిక్రూపంగా ఇదీకథ.

వస్తుతత్వం :

కళాహూర్షోదయం ప్రప్రథమ స్వతంత్రాంధ్ర శృంగార ప్రబంధం. శృంగార ప్రబంధం అనడం కంటె ‘శృంగార విజ్ఞాన సర్వస్వం’ అనడం మంక శృంగారంలో ఎన్నెన్ని పోకడలు పోవచ్చునో గాఢంగా, గూఢంగా తరచి ఆపిరించాడు కవి. సాధారణంగా తెలుగుకవలు ప్రాసిన కావ్యాలన్నిటికి నంస్కాత్, ఎక్కడో లక్కడ మూలకథ లంటూ ఉంది. కళాహూర్షోదయానికి మూడి ఎక్కడాలేదు. అంతా కల్పన చేసిందే. కవిమాటల్లో చెప్పాలంటే ‘నిర్రిద్ర సాలీలా చిత్రమై’న ఈ కావ్యం ప్రథానంగా ‘అత్యహూర్య కథ నంవిధానకై

మహానీయత,’ ‘శ్రుంగారప్రాయత,’ ‘వుణ్యవస్తు వర్షనాకర్ణసీయత’ అనే మాడు అక్కజాలతో ఒప్పుతోంది.

పాత్రవిత్రణ :

పాత్రవిత్రణలో పింగళి సూర్య ప్రతిభ నాభస్యతో దర్శనీయం. స్వతంత్ర మైసకథలో పాత్రలూ స్వతంత్రాలే అవుతాయి కనుక ఆ పాత్రలను తీర్చిదిద్దడం మరింతకైశంతో కూడుకున్నపని. దానిని అత్యంత నమర్థతతో నిర్వహించాడు. అందునా త్రీపాత్ర విత్రణలో అతనికతడే సాటి. పాత్రల మనస్తత్త్వాన్ని ముందు నిర్దేశించుకొని దానికి తగిన బాహ్యస్వరూపం, తదను రూపమైన వారి మాటల బాతుర్యం ఎక్కడికక్కడే మనల్ని మంత్రముద్దులను చేసే విధంగా రూపొందించాడు. పాత్రలన్నిటినీ తగు పొళ్లలోనే తీర్చినా కథానాయిక, కథానాయకుల పాత్రలను సర్వాంగ సుందరంగా వేసి అందులోనూ ప్రాధాన్యాన్ని ప్రదర్శించాడు కవి. కలభాషిణి సౌందర్యాన్ని అమె సంభాషణ కంచె ముందే మనకళకు రూపుకట్టించి అమెనుండి మంత్రమాట నేర్పరితనాన్ని మనం ఆశించే టుట్టు చేయడం కవి నేర్పరితనానికో నిదర్శనం :

“కూరకటి వేణెతోఁ గురులు గూడకమున్న, కుబ ప్రశోహముల
పోకలతోఁడి సామ్యమును బొండకమున్న, నితంబ సీమకున్
ప్రేకచనంబొకింత ప్రభవింపకమున్న, [పసూనబాఱుడ
త్తాకలచెట్టుఁ, దానరవ నామెత బాలికకై విటాపఁిన్” [1-27]

ఇలా అమె బాహ్యస్వరూపం తెలిపి ప్రకృతిశోభకు పరవశమయ్యే అమె అంతః ప్రవృత్తిని ఒక సీనపద్యంలో (1-35) చెబుతాడు. అమె వేశ్వాకులంలో పుట్టింది కనుక సర్వాంగిలపణీయ ! మాటలేనేర్పరితనంలో అమె మహాగడును. రంభ గర్వపు మాటలు నారదునికి అమెపట్ల వైమనస్యాన్ని కలిగించినట్లు కనిపెట్టిన కలభాషిణి “దేవుడు మేలుచేస్తే ఆ రంభకు సువ్వ సవతివి కాలేవా ?” అని నారదుడు అటిగి నప్పుడు “అంతటిరూప త్రీవైభవ వతికిగాక సిద్ధించునె, మాచోంట్లు” (1-75) డం “రంభమొదలైన యొచ్చరలకు నైనె చక్కునే నీచురూప సౌందర్య చామ” (1-76) అని నారదునిచేత అనిపించుకోవడానికి.

సిద్ధుధు వెళ్లివర్షానను పుడు “మహాత్మ ! నిన్న నా పాలిభాగ్యదేవతగ సమ్మయింటి నాజీవితంబు నేమిగాజేసిపోయెద” వని (3-59) అనడంలో ఎదుటిహారి మనము కరిగించేట్లు మాట్లాడే త్రీలనేర్పు మనకు గోచరిస్తుంది. తాను బలిపపు కాబోతున్నానని గ్రహించినపుటి కలభాషిణి మనస్యతోనీ ఆలోచనలను అత్యంత సహజంగా చెబుతాడు కవి (3-98). పారుపం వృథాట్లు నప్పుడు దైవంమిాద భారంవేసి నిబ్బరంగా ఉన్న అమె చిత్తవృత్తి సుముఖాన్తి

ప్రశంస (3-111)కు పాత్రమౌతుంది. నలకూబరుని దర్శనమైన తర్వాత అతనితో నుఖించడానికి ఎమాత్రం సమయాన్ని వ్యాఘరంకానివ్యక అతడిక్కడ మణిస్తుంభనితో పోరాటుతూ కూర్చుంటాడోనని అతని అనంగ క్రీడకై ప్రేరే మించడానికి “మణిస్తుంభనితో మనకెందుకులే పోనిమ్మ”ని

“.....గడుదవ్యగా! గువ్వప్పబక మొకటి
వరుని భజముతో నొరయ నవ్వాలి తదంన
భాగమును దనకోమలపాణి జేర్చి

యను పదంబును రోమాంచితాంగి యగుచు” [3-175]

అతణి అవలికి తీసికెళ్ళింది! నత్యరంభ దేవలోకంలో తగవు తీర్చుకుండాం రమ్మన్నమైన ప్పుడు “ఈ హిశాచిని నాకు నరిచేసికొని దేవసభకు వాచులాటకు ఎలా బయలుదేరుతా” నసడంలో శ్రీ స్వభావం, శ్రీ జనోచితమైన ఈర్ష్య అత్యంత సహజంగా పొడుచుకువచేటట్లు విత్తిస్తాడు కవి. తాను క్రీడించింది నలకూబరుని ఆకారంలో ఉన్న మణికంధరునితోనని తెలిసికొన్నప్పుడు “కృతార్థమైతి! గుటిలాత్మకుడెవ్వఁడు నస్సునట్లు వంచనమునఁగూడెనోయను విచారము వాసెను” (4-18) అని మణికంధరునితో అతనిపై తన పూర్వప్రేమ తీరును వాపోయిన విధం (4-18-25) భావి భర్తనుగులేంచి ఎన్నో ఆశాస్మాధాలు నిర్మించుకొని చివరకు పరిస్థితుల్లో రాజీపడి కలిగినభర్తతోనే కాపురంచేసే నగటు భారతీయశ్రీకి సార్వకాలికంగా అన్యయమైందేమో ననిపిస్తుంది.

మణిస్తుంభని పాత్రకూడా మరోమణిశలాకే. దేవ్యాలయంలో శాసనంచూసి డూరదృష్టి, మార్గశ్రవణశక్తుల్ని సాధించిన మహాసాహాసి ఇతడు. గానవిద్యా విశారదయైన వేశ్యనుబలియిస్తే మహారాజుకాపచుననే ఆశతో కలభాషిణి వంచించడానికివచ్చిన సిద్ధుడితడు. పట్టునే భూత భవిష్యద్వారమానాలెతిగిన వానిలా కలభాషిణిని రుశలప్రశ్నలుఁడగడం ఎంతో పాత్రాచితంగా ఉంది. “దేవడవా లేక యోగసిద్ధుడవా?” అని కలభాషిణిని రిచ్చువోయేట్లు చేస్తుంది అతనితీరు. తాను చెప్పినవిషయాలకు చిలుకుచేత సాక్ష్యం చెప్పించి కలభాషిణిచేత బిలవంతంగా పరీక్షచేయించి తనపై దృఢమైన సమ్మక్కాన్ని కలుగజేస్తాడు. మణికంధరుని తపస్సేమైందని కలభాషిణి అడిగినప్పుడు “ఇంకేం తపస్సమ్మా! రంభతో చిగురు పొదరింట్లూ విత్త జల్లిలలో ఉన్నా”డనటం అమె బలహీనతపై దెబుకొట్టడానికి! కలభాషిణి తనను ఎలాగైనా నలకూబరుని వద్దకు చేర్చున్నప్పుడు “నిస్సు సింహంమిద నావెనక ఎక్కించుకు తీసికెటితే తోటి స్థిరులేమనుకుంటారు? నస్సు నస్సించకుండా కూర్చుంచాలినుమా! నీవంటివారి సురుచూడా మాబోంట్లకు తగనిపని” అని పొచ్చరింపడంలో కవి తీసికొన్న హూష్టుతి సూక్ష్మమైన జాగ్రత్త పారుకుల్ని ఆశ్చర్యచకితుల్ని చేస్తుంది.

సింహం కదలక మొరాయించినప్పుడు దాన్ని అదిలింబిన లీరుకి ఒక సీన వద్యమే కేటాయిస్తాడు కవి (3-84). దేవిమహిమవల్ల కలభాషిణీ సీధులు ‘మెత్తని క్రోత్తలిరుచాన్న మీద’ పడ్డప్పుడు ‘భయంతో ప్రమాన్మది’ ‘శరీరం గడగడ వడకగా’ తెల్లబోయిన ముఖంతో, పకిత నేత్రాలతో ‘చెమర్చిన లేజేకులనంటిదు విగళత్కుచాళితో’ ‘వలిగుబ్బపాలిండ్ల నిలువకెట్టట్లు సంక్లోఫించే పయ్యెదతో’ నున్న కలభాషిణి రూపు సీద్ధునిలో మన్మథోద్రేకాన్ని రేకెత్తింపడం, అట్టపైతిలో నున్న ఆమెను ‘పరిరంభంబును గావించినేజేసిన పొపముఁప్పుపలయు’నని (3-155) అతడే చెప్పటం మణిస్తంభుని అంతఃప్రవృత్తికి దర్గణం. ఇది నిఱంగా ఒక విలక్షణ శృంగారప్రకృతిని తీర్చిదిద్దడంలో కవిమాపిన నేర్చుకు నికపోవలం. ఇతడు శాలీనుడుగా నున్నప్పుడు తనభార్య సుగాత్రి సలక్షణంగా నర్యాభరణ భూపితద్దే శోభనంగదిలో ప్రవేశించినప్పుడు ఎట్టి వికారాన్ని పొందక, ఆమె నిరసభూపద్మే తోటపనులు చేస్తున్నప్పుడు ఆమెను చెంతకుచేర్చి సుఖింపడం, మణిస్తంభండై తనభార్య నూత్సుయోవ్వనాన్ని హొందినప్పుడుకూడా పలింపక జితేంద్రియమై ఆమెతో యోగాభ్యాసంచేసి నముద్రంచూసి ఆ నన్నివేశానికి సంపలనంపొంది సుముఖానత్తితో ప్రణయకేళికి ఊయ్యక్కుడవడమే కాకుండా తాను త్రీగా మారి, పురుషునిగా మారిన సుముఖానత్తివల్ల నుఱు పరమావధిని హొంది కు మారునికూడా కనడం నిస్సంశయంగా ఒక మహోద్యేగ విలక్షణ శృంగార ప్రకృతిని చిత్రించడంలో కవికిగల అసాధారణ ప్రజ్ఞకు నిదర్శనం.

వర్ణనలు :

సాధారణంగా కవిచాతుర్యాన్ని చర్చించేటప్పుడు ఆయనచేసిన వహ్నసలను నచ్చాడ్దించడం పరిపాటి. రద్దన రద్దనకోనమే రాకుండా దాంతో పాత్రల న్యభావాన్ని తెలపడంలో సూర్యనార్యుని ప్రతిభ అమోఘుమైంది. సామాన్యంగా కప్పలంతా యోవనవతిద్దైన త్రీలను చద్దించడంలో తమ నేర్చునంతా ప్రదర్శిస్తూ ఉంటారు. పెద్దవగారు వూర్ధవ్యాహసుడైన పురుషుని (ప్రవరాభ్యాడు) పచ్చించి ప్రభ్యాతిని పొందితే సూర్యన వృద్ధశ్రీ వర్ణనకూడాచేసి విలక్షణతను సాధించాడు :

“పసిమి పో నెండిన కనపుట్టయుపోలే

నరవెంట్రుకలు వర్యు శిరమువలన

నులిగొన్న చెలాది పుర్యుల సూలివహ్ననా

సమరెదు ముడుత కన్నోములవలన

కడుఁజెట్టినట్టి బంగరువూత పొక్కిప్పు

పడుపుచూ పెడి మేని వసులవలన

యనిసి వ్రేలెడు ప్రమాకు తునుకలదలపేంచ

బాహువక్కోజలంబనము వలన

ఘూక రవముల చాడ్పున ఫోరవృత్తి
దనరుషునకాన కుహికుహి ధ్వనులవలన
భావజుయ వేళిపోయిన పాడుమేడ
పగిదికాన్చించు ముదునలి పడతియొకతె”

[3-89]

ఈయన వర్షవస్తున ప్రస్తుతమైంది. పెద్దవర్షం కురిసినప్పుడయే శ్బాన్ని పద్యంలో
పొదిగిన పదవిన్యాసంలో చూపెట్టడం ఇందులోని సౌగసు :

“మిసుల జగంబు బెగ్గిలమించెదదుద్దతవృష్టి యద్యభం
బగుచు ఘనాఘనోఘు నముదగ్ర నిర్గుళ ఘుర్షరార్ఘటీ
లగన ఘనోచ్చలజ్జల రుళంరుళ నిర్మర జల్లరీభవ
న్నగ విగళచ్ఛిలాగణ ఘంఘంఘణ ఫోమల భీఘంఘంబుగన్”

[4-88]

ద్వార్తియాక్యాసంలోని మణికంధరుని తీర్థయాత్రావర్షనలో (2-119-162)
దక్కిణభారతదేశంలోని పుణ్యవ్యాప్తాలలను ప్రదర్శిస్తాడు కవి. న్యభావసిద్ధుని
వృత్తాంత వర్షనలో(5-142-181) యోగవిద్య రహస్యాలన్నీ ఘనకు
ఉపదేశిస్తాడు. ఘంఘరలాలన, కళాపుర్ణుల కళాంఘ వర్షనలో(7-57-103)
ఆనాటి తెలుగువారి అచారవ్యవహారాలన్నీ హృద్యంగా చిత్రిస్తాడు. సత్యదాత్మని
రాజసీతి వర్షనలో ప్రభవలు పాటించవలసిన విధులను చక్కగా చెబుతాడు
(7-254-274). ఇంకా అష్టమాక్యాసంలో సాయంకాల చంద్రోదయ వర్షనలు
(8-18) ఎంతో స్పృహణీయమైనవి. తెలుగువారి వంటకాలను

“కలవంటకములు బూరెలు తేసెతొనలు చా

వట్లు మండెం గలొబ్బట్లు వడలు...” [7-82]

ఇత్యాది సీనపద్యంలో పంచి వార్చి ఘనకు విందు చేస్తాడు. రంఘను చూచినప్పుడు
తపోన్మిషులోసున్న ఘణికంధరునిలో చెలరేగిన సంఘుర్జనను ఘూర్చి కట్టించడం
ఘనసిక పరిశీలనలో సూరనయొక్క ఘహనశతను చాటుతుంది :

“కొమ్మె చెడంగు సొంపు గనుగొన్న కనుంగవ తత్తురింపగా
నమ్మని యాఁడ నోప కపుడల్న తెప్పులు విచ్చు గ్రమ్మఱం
గ్రమ్మఱం గృష్మకృష్మయని గ్రగునమోడ్చు ఘనద్యు గ్రమ్మఱం
గ్రమ్మఱ ఘాయ ఘన్యథ వికారము ధైర్యము గ్రుమ్ములాడగన్”

[3-21]

ఘిమానయాసం చేస్తూ ఒకేపొత్తులోని ఘనువును గ్రోలి ఘత్తులైన త్రీవురుఘుల
విలాన కేళిని ఆరో ఆక్యాసంలో ఘనోజ్జంగా వర్షిస్తాడు(111-123). మోవలు

నంజకొంటూ మధుపానం చేశారట ! మధుపానంతో నిషా దెస్కీన వనిత పానపాత్రలో తన నీడనుచూచి పరవనితగా భావించి తనపురుషునిలో “ఓరి ! పరమానిని పాననహయ యయ్యెనే ? యింతటిలోన నీకు నిది యొప్పతే ?” [6-129] అంటూ అలిగి త్రాగడం మానివేసిందట ! “బుగ్గేద ఘోష నమృధ్మి పెంపొకోట – ఒకచోట యాజమాఖ్యదయ మహిమ” (4-41) అనే పర్యంతో అనాటి గురుకుల సౌభాగ్యాన్ని కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణిస్తాడు.

రనం :

ఈ రనవిషయానికి వస్తే కళాపూర్వోదయం శృంగార రన ప్రధానమైన ప్రబంధం. అయితే ఎక్కుడా బౌచిత్యభంగం కానీయకుండా ఈ రనపోషణ చేయడం నిజంగా కత్తిమిార సామువంటిది. దాన్ని అత్యంత ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించాడు పీంగళినూరన. అనేక రకాల శృంగారాల్ని అయన వర్ణించినా తత్తత్త్వాత్మానుగుణంగానే రనపోషణ చేశాడు. ముఖ్యంగా మూడుజంటల శృంగారం మనకిందులో గోచరిస్తుంది. శారదా పతుర్ముఖులు, కలభాషిణీ మణికంధరులు, సుగాత్రీ శాలీనులు. ఈమూడూ మూడు విలక్ష్మణమైన ప్రకృతులే. శారదాపతుర్ముఖుల శృంగారం దేవతా నంబంధి అయితే కలభాషిణీ మణికంధరులది గాంధర్వ శృంగారం అవుతోంది. సుగాత్రీ శాలీనులది ఆర్థనంబంధి. ఇంకా రాక్షస కామానికికూడా ఇందులో తాపుంది. అవతలార్థి తనపట్ల అనురక్తాయి ఉండా లేదా అనే విక్షణైనాలేకుండా వారిదృష్టిని తమపై ఆకర్షించుకోవడానికి అవస్థలుపడే కావురుషుల నీవశృంగారంకూడా ఇందులో వోటుచేసికొంది.

దేవతా శృంగారం స్ఫుర్తి విలననానికి లోడైంది. గాంధర్వ ప్రణయం మునిశాపథయానికో, సాంఖ్యిక కట్టుబాట్లకో ఒదిగిఉండేకానె నిర్మలనం కాలేదు. ఈచిధంగా నిగృహీతమైన ప్రణయావేగంలో ఉండే గాఢత లోకాన్నికికురించి తృటిలో ఆజన్మలో ఫలాన్నిపొందినా మరుజన్మలో సమగ్రమైన ఆనందానుభూతి అవధులను చూసింది. ఆర్థశృంగారం ‘ప్రజామై గృహమేధినామ’ అన్నట్లు సంతానంలో పరిషమించింది.

కైలి :

సూరన తనకంటె ప్రాచీనులను కొంతమందిని దృష్టిలో పెట్టుకొని వ్రాసినా వారి అనుకరణను తగుమాత్రంగానే చేసి తనదైన ఒక విశ్వాసైతిని ఏర్పాడు ఈ కున్నాడు. అయన పద్మాల్లో ‘ఉదధి సమేత పీతోద్యుంత బాదబల – జ్ఞాలాయతోగ్ర శంపాలతంబు’ (4-89); ‘పదవర్ష సౌష్ఠవ ప్రకటనం బెంతయు – నింపు మిాఱంగు రువ్విచ్చియిచ్చి’ (4-42); ‘తోరంపు జనుదోయి త్రుచ్చింతలనిడంగు దగుబోట్లు గుర్తంటు ద్రవ్యిత్రవ్యి’ (4-99); ‘నమయ వ్యతిక్రమ సంకాశ సంరంధ – జ్ఞాగ్రదుద్దిత నర్యజన వయంబు’ (8-29) — ఇత్యాది సీనపద్మాలు అయన

ప్రోథరచనకీ, వృత్తాల్లో ‘నీసౌందర్య విలాస భాసుర తనూ నిర్మిద్ర సొభాగ్యమున్’ (4-19), ‘గంభీర హృదమున్యడి నైడతి యాకాంబునం బాఱు’ (4-157), ‘అనిశమ నీదు యొవన శభాకృతిఁ గొగిటుఁ జేర్పువేడుకం’ (-166), “గంధర్వం డవ జాతి యొంపగ శభాకారంబు చంద్రత్రపా” (4-173), ‘బాలికతో వసీరతుల భాసిలు తేనికిఁ గుంకుమాంక’ (7-185)— ఇత్యాది పద్యాలు ఆయన భారాశుద్ధికీ నిదర్శనాలై సూరన ప్రతిష్టామూలస్తంఘాలవతున్నాయి. పోతన పోకడులు ఈయన కవిత్వంలో అక్కడక్కడ గోచరిస్తాయి :

“ధీరుడు శూరుడక్కయ విత్తిర్లి విహోరుడు బంధులోక మం
దారుడు నీతిమార్గ నముదారుడు లోకపవిత్రకీర్తి వి
స్తారుడు దోషదూరుడు నితాంతగభీరుడు నిత్యశోభ నా
కారుడు ధర్మసారుడ వికారుడు తజ్ఞనమాలుడయ్యెడన్” [8-258]

అలాగే ‘అంజనా చల గర్వభంజనా చలలీలు—సీలివద్దపు మేని డాలు దనరఁ’ (2-98), ‘పుంకారములతోడ నుబ్బాటునవు వద-నిక తీగతఱటునన్ వేసిపేసి’ (3-84) — ఇత్యాది పద్యాల్లో శ్రీనాథ తెనాలిరామకృష్ణులూ ‘ఆపీణాధరు డెగి కణ్వానియో బుణ్యహృతి దర్శోష్టాల్నపు’ (2-144), ‘అలరుచు గాంచె ముందటనహమ్ముతి నిర్మిథన ప్రవీణమున్’ (2-155) — ఇత్యాది పద్యాల్లో పెద్దనగారూ స్వరణకు వస్తారు. కాగా—‘కొన్న నల్యాల రాచ మనునలే గనగుర-మల్లికల్లోని యున్న మల్లికలును’ (1-35) — ఇత్యాది పద్యాల్లోని శైలిని “కేవల కల్పనా కథలు కృతిమ రత్నము” లాని సూరనను ఈనడించిన రామరాజభూషణాడే తన వసు చరిత్రలో సముద్రిగా అనుకరించాడు.

అత్మియత :

పీంగిసూరన శూర్యం లలాటేక్కణ భక్తికీలుడు. ఇందులో కనిపీంచే వైష్ణవం తెచ్చుకొన్న వైష్ణవమే! ఈయనకు కవిత్వంపట ఉన్న కొన్ని నిర్దిష్టమైన భావాలు :

‘పొనగ ముత్తెపు నరులోన్నహాణించిన లీల
దమలోన దొరయు శబ్దములు గూర్చి’

(1-82) అనే సీనపర్యంలో స్వప్తమొతాయి. ‘కొండఱం గడకంటి చూపులఁ గొందఱన్ నెఱచూడులం’ (2-8) — ఇత్యాది వింత కులుకులు పోయే మత్తకోకిల పర్యంలో నమన్చరించిన తీరునుబట్టి వారి నాదరించాలనే అతని లోకజ్ఞత వెలడ్చొతుంది. ‘ఫుట మంచ పటమంచు గాఱుయుక్కల నెంచుప్పుతారిక్క కులకు దూరమగుచు’ (8-225) — ఇత్యాది సీనపర్యంలో ఆయన నుకుమారమైన హస్యప్రవృత్తి, వ్యంగ్యధోరణీ వ్యక్త మూతాయి. ‘మాయమ్మాన

సునీవే' (6-161) అనే కండపల్యం పదవిభాగం మారిస్తే సంస్కృతశ్లోకం కావడం, 'తావినువారికి పరవిగ' (6-172) అనే కండపల్యం తిరగేసి చదివితే. సంస్కృతశ్లోకంకావడం ఆయన చిత్రకవితా ప్రియత్వానికి ఏముచ్చతునకలు.

చివరగా ఓమాట ! ప్రతిభ, వ్యుత్పత్తి, అభ్యాసం అనే చూడుగుణాలూ సమృద్ధిగా ఉన్నవాడు సూరస. అన్నిటినీ మించి కవి తనకాప్యంలో ప్రభాసంగా పాటించవలసింది బోచిత్యం. ఈ బోచిత్య రహస్యం ఎట్టిగినవారు ఏభాషాకవుల్లో నైనా కొద్దిమందేళంటారు. అట్టి రహస్యవేత్తలలో సూరస ఒకడని నిరాక్షే పణీయంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఈ బోచిత్య మర్మజ్ఞతే సూరసను మహాకవిగా చేస్తోంది. దీనివల్లనే కళాపూర్ణార్థదయం మహాప్రబంధంగా ప్రతిష్ఠ నార్థించుకొంది.

కొన్ని పదాలకు లాటాలు

వేక = అతిశయము

అమేత = విందు

అఱ్యాక = ఒత్తిడి

వడువు = విధము

హొక్కులి = బొడ్డు

కానము = దగ్గు

బెగ్గడిలు = భయపడు

ఉద్ధత = గర్యించిన

వృష్టి = వాన

ఘనాఘనము = మేఘము

ఓఫుము = సమూహము

ఉద్గ్రము = భయంకరము

నిరర్థ = అడ్డములేని

ఘుష్టరార్చుటి = ఘుష్టరథ్వని

నిరర్థము = సెలయేలు

కొమ్మ = త్రీ

బెడఁగు = అందము

మగుడ్ను = మరల్చు

వితీర్ణ = వితరణము

మందారుడు = కల్పవృక్షమువంటివాడు

నితాంతము = అధికము.

అధార గ్రంథాలు

1. కళాపూర్కోదయం --- శ్రీ మల్లాది షార్యనారాయణ శాస్త్రిగారు
వరిష్టరించినది 1957
2. .. --- శ్రీ వావిళ్లవారి ప్రతి 1968
3. .. --- ఎమెసోగ్రా ప్రమరణ 1971
4. తెలుగు విజ్ఞాన నర్వన్యం --- శ్రీ హింగారి లక్ష్మీకాంతంగారి వ్యాపం.

ప్రభావతీప్రద్యుషణ ము—పింగిసూరున

సమాక్ష : కుమారి కండూళ వెంకటరమణ, ఎం.వి.

[ఈన్నటం — పేరూదు ఆజ్ఞాపోరం, అమలాపురం రాబూళ, తూ.గో.బిల్లా. ఇన్ననం — 8-9-1952. ఎం.వి. [తెలుగు]. సీనియర్ పోస్టుగ్రామ్యమేటు రిట్లొమా [సంకులతం]. జూనియర్ రిసెట్టింగ్ అసిస్టెంటు, తెలుగు ప్యాచ్యులై కోం పథకం, తెలుగు శాఖ, అంద్ర విశ్వకళా పాఠశాలు, వార్తెరు. ‘తెలుగురాలు’ గారి కృతులమై చిమర్చునాత్కు పరిశీలన అన్న అంశంను పిపోక్కి. పట్టానికి పరిశోధన చేస్తున్నారు.]

కవిజీవితాయలు :

ప్రాచీనాంధ్ర వ్యాపంధ రచనా కాలంలో అపూర్వ కథాకల్పనలో ప్రభావతీ ప్రద్యుషున్న శ్వాసకావ్యాన్ని తెలుగు సాహిత్యంలో వ్యాపించా నాటకలక్ష్మణో పేతంగా వెలయించిన మహాకవి పింగిసూరున. ‘పింగి’ వారి కుటుంబమే విద్య త్వముంచిము. వీరివంశానికి మూలవురుషుడుగా వ్యసిధ్యుడైన గోక్రనామాత్యడు ‘సందకస్తవ’ మనే కృతిని రచించెనట. సూరున తండ్రి అమరసామాత్యడు. తల్లి ఆబ్బిమాంబిక. తాత సూరయామాత్యడు.

కృష్ణదేవరాయల అష్టదిగ్గజాలలో పింగి సూరున చూడా ఊన్నాడని వ్యక్తి. కీ. శ. 1530 నాటికే రాయలు దివంగతుడయ్యాడు. అప్పటికి సూరున పిన్న వయసువాడై యుండును. కీ.శ. 1545 పూర్ణంతంలో ఆకుపీటి శురవ్యధుషగు పెదవేంకట్టాద్రి ప్రేరణచే శ్రీ విరూపాక్ష స్వామికి రాఘవ పాండవియాన్ని కృతి ఇచ్చినట్లు ఉంది. కాబట్టి అతని ప్రాతున ఉన్నట్లు స్వప్తమోతోంది. కళాపూర్ణా దయాన్ని సంచ్యాల నంస్యానాధివతి యగు కృష్ణరాజులే లంటితం చేశాడు. ప్రభావతీ ప్రద్యుషున్నాన్ని తండ్రియగు అమరసామాత్యన రండీతం చేశాడు.

పింగి సూరున పూర్వులు కృష్ణమండలం లోని ‘చంగి’ అనే గ్రామంలో ఉండేవారు. మహారాష్ట్రలో ‘పింగి’ అనే గ్రామం ఉండని, బహుళ సూరున కుటుంబానికాగ్రామం ఉనికిపట్టు కావచ్చనని శ్రీ ఆరుద్ర గారి అభిప్రాయం. సూరున, వారి కుటుంబం వారు ‘గౌతమి పరినరము,’ ‘కృష్ణకెలంకులు,’ ‘పలనాడు,’ ‘పాకనాడు’ లలో ఊన్నారని చెప్పాడు. తన గ్రామానికి ‘జట’ అని మాత్రమే చెప్పటం చేత నివాస గ్రామం తెలియటం లేదు.

కృతులు :

ఈ మహాకవి గరుడ పురాణం, గిరిజా కళ్యాణం, రాఘవ పొండవీయం, కళాపూర్ణోదయం, ప్రభావతీప్రద్యుమ్మం అనే కృతుల్ని రచించాడు. వానిలో గరుడపురాణం, గిరిజా కళ్యాణం లభించటం లేదు. రాఘవ పొండవీయం రామాయణ భారతార్థాలు రెండునూ వచ్చునట్టేతటు, నాగ్మార్గసాల ద్వారా కావ్యంగా రచించాడు. కళాపూర్ణోదయం అమృత తల్పునలతో ఎనిమిదార్శసాల మహోకావ్యం. పెద్దన మనుచరిత్రలో మూడు తరాల కథ చెప్పగా, ఈతడు మూడు జన్మల కథను ముచ్చిపెట్టి ప్రబంధాన్ని నిర్మించాడు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్మం కథి పరిణతికి దర్శణం వదుతుంది.

కథాసంగ్రహం :

ప్రభావతీప్రద్యుమ్మ కథ : శ్రీకృష్ణుని కుమారుడైన ప్రద్యుమ్ముని, వజ్ర నాభ తనూజ ప్రభావతిని గూర్చిన కథ. రాత్మనరాజగు వజ్రజాఘని పథించటం చేత దేవకార్యం. బ్రహ్మవర ప్రసాద గర్భితుడుగు వజ్రజాఘనుడు స్వర్గం పై దండత్తి ఇంద్రుని అగచాట్ల పొలు చేశాడు. ఇంద్రుడు బ్యాహస్పుత్రితో అలోచించి తమతండ్రియైన కశ్యవుని సలహా అడుగుచాటుని చెప్పి, అప్పటిటి అతనిని శాంతింపచేసి, భూలోకంలో ద్వారకాపగరంలో కృష్ణుడై జన్మించిన విష్ణువురి తన మొర విన్నిస్తాడు. కృష్ణుడు, తనతండ్రియైన పచ్చుచేపుడు యిఱ్ఱం పెస్తున్నాడని, తదనంతరం ఆలోచించ పచ్చునని చెప్పి, స్వర్ధానికి హంపుతాడు. యిఱ్ఱసము యంలో జిరిగిన విహోదంలో భద్రుడనే నటుని పటుచులు అల్లరి చేసే సందర్భంలో కృష్ణునకు వజ్రపురం ప్రవేశించే మార్గం మెరువులా సుఖరియుంది. ఇంద్రుపరావిషయం చెప్పగా అతడు వజ్రజాఘపురం కోనేర్పుల్లో విహారించే హంపల్ని రాపిస్తాడు. అందు బుచిముఖీ అనే హంప తాను వజ్రపురం చూచినని, ప్రభావతికి పొర్చుతీచేవి కలలో ఒక విత్తఫలకం ఇచ్చినట్టని, అందతి ప్రతికృతి యగు ప్రద్యుమ్మని సౌందర్యాలికయాన్ని ఇంద్రునకు చెబుతుంది. ఇది ప్రథమార్గానం.

ఇంద్రుడు బుచిముఖీ హంపిత్యానికి అబ్బిరపడి నీవెయ్యరి దానపని ప్రశ్నింపగా వాణిచేత పెంచబడిన దాననని చెబుతుంది. ఇంద్రుని అబ్బిచై ద్వారకలో కృష్ణుని సందర్శించి విషయం విపరించి వజ్రపురానికి పోయేదారిలో ప్రద్యుమ్ముని కాంచి, అతనికి వజ్రజాఘ వధకై ఇంద్రోచేంద్రుల పస్సుగడల్ని, ప్రభావతీ సౌందర్యాన్ని, సరస్వతి తననుమెచ్చి ఇచ్చిన బిరుదు పెండెరాన్ని గూర్చి చెప్పి, వజ్రపురానికి ప్రయాణ మవటం; ప్రద్యుమ్ముడు ప్రభావతీ సౌందర్యాన్ని విని ముగ్గుడవటం ద్వైతీయార్థాన కథ.

ప్రద్యుమ్ముడు ప్రభావతి యందన రక్తుడవటం, అటుగా పోవుచున్న చిలుక అతని బాధను చూచి ప్రణయలేఖను కొనిపోవటం, ప్రభావతి ననవిషోర సమయంలో

శచిముఖి ప్రద్యమున్నని గూర్చి చెప్పడం, ప్రభావతి మోదమంది శచిముఖితో స్నేహం సెరపి, తన విరహాన్ని తెలపటం, చిలుక వలలో తగులుకోవటం చేత ప్రభావతికి ప్రణయలేఖ అభించడం, శచిముఖి చిలుకను వెంటాడగా అది ప్రద్యమున్నని దైవ్య స్తోతిని చెప్పటం తృతీయశ్వాస కథ.

చిలుక ప్రణయలేఖను తెచ్చుటను చెప్పగా శచిముఖి, చంద్రవతీ గుణవతుల విషయం చెప్పించి, వారినికలిసి వారికి సహాయం వేస్తానని చెబుతుంది. వజ్ర నాభవి పరిచయం ప్రభావతి ద్వారా క్రీంచుకొని, భద్రుని గూర్చి చెప్పి, ఆతని ఆనతిపై ద్వారక కరిగి కృష్ణునకు వివరించి ప్రద్యమ్మ, గద, సాంబులను నటుల వేషాలలో వజ్రపురానికి రప్పిస్తుంది. వారు నాటకాలతో వజ్రపుర ప్రజల్ని మెప్పిస్తూ వీలుమాసుకొని ప్రద్యమ్ముడు ప్రభావతిని కలియదునని చెప్పగా, అమె తహతహ లాడటం వర్ణించటంతో బత్తుర్మాశ్వాసం ముగుస్తుంది.

భ్రమర రూపంలో ప్రద్యమ్ముడు ప్రభావతిని చేరి, నిజరూపం ధరించి గాంధర్వ పద్ధతిలో అమెను పెంట్లి అడటం, వారి శ్యంగారం, ప్రద్యమ్ముని పశోయంతో చంద్రవతీ గుణవతులు, గద సాంబులను హాంది నుఫించటం కలదు. వారు ఇష్టకేళి నుండ ప్రభావతీ ప్రద్యమ్ముల ప్రణయ కలహం, కుమారా భ్యుదయం చెప్పవిడ్తాయి. వారు వుట్టుకతోనే యువకులై సంచరి ష్టూండటం చేత ఒకనాడు వజ్రనాభ భటులు వారిని చూడటం, వజ్రనాభనితో వారు యుద్ధ మెనరించటం, వజ్రనాభని వధించటంతో ప్రబంధం ముగుస్తుంది. శీకృష్టుడు కొడుకుల్ని, కోడక్కని, తమ్ముని, మరదలని, మనుమలను వెంటనిడు కొని ద్వారకకు వచ్చి నుఫంగా ఉండటంతో ఈ ప్రబంధం మంగళాంత హతుంది.

వస్తుత త్ర్విం :

ప్రభావతీ ప్రద్యమ్మం అయిదాశ్వాసాల ప్రబంధం. దీనికాధారం హారి వంశమని సూరన పంచమాశ్వాసాంతంలో తానే చెప్పాడు. తెలుగు హారి వంశమన [ఎత్తున, సోమవల కృతులందు] లేదు. ఈ కథను పరికిస్తే అనిర్మద చరిత్రయందలి ఘుట్టాలే ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి. ఈ కథ సంస్కృత హారి వంశంలో విపులంగా ఉంది.

ప్రభావతీ ప్రద్యమ్మ మందలి వస్తువు చిన్నదైనా సూరన స్వీయ ప్రతిభచే దానిని శక్కచ్చిని ప్రబంధంగా మలచాడు. దీనిని చిన్నచిన్న మార్పులచే నాటకంగా మార్పువచ్చు. సూరన తన ప్రబంధాన్ని నాటక ప్రాయంగా రచించాడు. ప్రతి ఆశ్వాసము నందు నంభావణ సరళి కన్పుతులోంది. ఈ కావ్యానికి శీకృష్టుడు నాయకుడు. ప్రభావతీ ప్రద్యమ్మం అని పేరిడుట చేత ప్రద్యమ్ముడు

నాయకుడుగా భాసించినా తన చేతి ఉక్కాయిధాన్ని ప్రద్యమ్మున కొనగి, అతని విజయానికి కారకుడగుటబే కృష్ణుడు నాయకుడయ్యాడు.

రపం :

వీరం అంగిరవం. శృంగారం ప్రథాన అంగరవం. ఇది శ్రవ్యకావ్యమైనా దృశ్యకావ్య అక్షుణ నమన్మిత మగుటబే ప్రద్యమ్ముడు పత్రా నాయకుడని కొందరి అభిప్రాయం.

పొత్రవిత్రణ :

సూర్య పొత్రవిత్రణంలో సిద్ధహస్తుడు. ఈతడు తీర్చిదిద్దిన శబదమున్న గొప్ప చాత్మ్యం కలయి. స్వాతితయం కలహంన తరుణి. ఇంద్రుడు రాజు హంసలకు కబురు మెట్టివటుడు తనభర్తద్వారా జంద్రుషరు పరిచయం చేయించు కోళడినగాని అతనితో మాట్లాడలేదు. పజ్జిఫుర విశేషాలు అవ్యాప్తికే తనకు తెలుసు. కానీ శత్రురాజ్యంలో సంపరిత్యున్నందుకు జంద్రుషరు కోపంపట్టంది. అందువేత తాము పజ్జిఫురిలో సంచరింపటం తప్పుడని చారణం ఇలా చెయ్యతంది.

సీ. గగన ప్రవంతిలో గల సువ్యాప్తిలు
లందు మే లేర్చి తా సపచారించి,
చూసంయ కొత్తు మాససపయను బోలె
నిస్సాగునత్వంబు నెరయుచేసి.
చిందుపరంబులో గుంచనపటు దమ్మ
పేరు లేకుండంగా పెల్లగించి,
సొగంధికాఖ్య రాసొరంబు జలమాత్ర
చేపమై దీనతు ఔంద్రే జేసి,

తె. గి. మయియు గల దిష్యసరసులు నెఱయు చెయ్యి
తనటు కేళిదిర్చి కలయు గనుక పశిన
జాతు లెల్ల నాటింవినా దాతు డింద్ర !
యటు నిసక యేత సముచ్చే హాపనములచు ?

[1-120]

అని చెప్పటంలో దేవతల చేతపానితనాన్ని కూడా ప్యాపగ్గింగా చూపంచింది. ఆ సందర్భంలో ప్రభావతి జస్తిష్టత్తాంతం, గారీచెని స్వయంలో ప్రత్యక్షమై చిత్రఫలకం జవ్వడం చెప్పంది. కృష్ణునివద్ద, ప్రద్యమ్మునివద్ద చూడ గంధిరంగా సంభాషించింది. ప్రయ్యమ్మునివద్ద సందర్భపథ్థితో ప్రవంగ పశమున చెప్పివట్లు ప్రభావతి సొంపర్యాన్ని పర్చించి, అతని హృదయంలో ప్రేమాంకురం నాటింది. పజ్జివాభ పురమునందు కన్యాంతఃపురప ప్రవేశించి, ప్రభావతి, రాగపల్లరులు

ప్రద్యమ్మని చిత్రఫలకాన్ని దర్శించి “అంతటి అందగాడు ఉన్నాడా లేక ఉపటి చిత్రమా” అనే సందేహంలో ఉండగా తాను చిత్రఫలకాన్ని చూసి, అతడు ప్రద్యమ్మడని తెలిసియు, వివరంగా వారికి చెప్పక ‘ఉన్నాడు’ అని మాత్రం చెప్పి ఉరుకుంటుంది. ఉపరి “పన్నిరంపు గెలుపోటులు దీర్ఘగ నిష్పదేను జెప్పినదియ బాలు” అని, ప్రభావతి ఉత్సంధ బైటపెట్టిన గాని వివరాలు చెప్పని బతుర. అతి నిపుణతతో వ్యవహారించి ప్రద్యమ్మని భద్రుని వేషంలో పుర ప్రవేశం చేయించి, వారి కలయికకు సందర్శనసారం సహకరిస్తా కథను కంచికి చేరుస్తుంది. నూరనార్యుని ప్రతిభా విశేషాలన్నీ శబిముఖి పొత్రచిత్రణలో కనపడతాయి. శంద్రవతీ గుణవతులకు, గద సాంబులను వరులుగా నారదుడు చెప్పినట్టు, అప్పటినుండి వారికి ప్రేమ బీజం నాటినట్టు చెప్పి, కార్యసాధల్యానికి వారికి ఒక పెంపుడు చిలుకను కూడ కూర్చునాడు నూరన. కాని చిలుక శబిముఖి యంతటి ప్రష్టాపాటవాలు కలిగినదిగా లేదు. దానికి తగినట్టు అది బాగుగనే తన పొత్రను నిర్వహించింది. మిగిలిన పొత్రలు వారివారి చిత్రవృత్తి ననుసరించి, తగినట్టు నూరన తీచ్చి దిద్దాడు.

వర్ణనలు :

నూరన చక్కని వర్ణనా బాతుర్యం కలవాడు. చక్కని భావనాపటిమ కలవాడు. ఇంద్రుడు, సారథి, ద్వారకకు ఆకాశ మాధ్యంలో వజ్ఞేటప్పుడు, వట్టణ శోభను తిలకించడాన్ని చక్కగా వర్ణించాడు.

సీ. ధాత్రీ మహాదేవి తాల్చిన మున్నీటి
మొలనూలి రత్నంపు మొగ పనంగ,
జలధిపేరిటి పొప తలచుట్టు గల ధరి
తైమూర్తి శివ చిత్రతిలక మనగ,
నవర దిక్కుతి కట్టినట్టి సాగర మను
పుట్టంబు తుది ప్రాత మొగడ యనగ,
వరుణ గోపుర బద్ధ వార్షి తోరణ మధ్య
గుంఫిత నవపుష్ప గుచ్ఛ మనగ,

గీ. వివిధ మణిమయ గృహా దీపీ వినర వినర
శోపశోభిత మగు ద్వారక పురంబు
దవులఁ గాన్నించే దనుఁ జూడ దైవిభుడు
వేయి కన్నలు జాలక వెఱగు వడగ.

[1-54]

అనే పద్యంలో సముద్రమధ్యంలో ద్వారక ఆకాశానికి ఎలా కన్నిష్టందో తన భావనా పటిమచే ఉత్సైక్షించాడు నూరన. ఈ వర్ణన చిత్రంగా మనం భావిస్తే

భాయాబిత్తంలాగ మన మనోనేత్రానికి దర్శనమిస్తుంది. ఆకాశంనుంచి భాయా బిత్తంతీసే అలాగే ఉంటుంది అన్వితుంది. కవి వర్షసా తైపుణ్యానికి ఇది గీటు రాయి.

ప్రభావతి ప్రద్యమ్ముని చిత్రరువుచూచి తన తండ్రిచే స్వయంవరం ప్రకటించి అందరు రాకుమారుల భాయాబిత్రాల్ని వేయించి చూపినాడు కాని, ప్రద్యమ్ముని చిత్రం చూపలేదేమని కారణం ఊహిస్తూ—

చ. జనకుడు నప్పుడీ సకల సద్గుణ పూర్తుని ప్రాసి చూప నా కనుపుడు వ్రాయునంతటి సమర్థులు లేమినా ! తా నెఱింగఁడో ! మనుజుడటంచుగైకొనడో ! మత్తులవైరితనూజుడంచు మా నెనా యెఱుగెన్ సురారి కుల నిర్కుధనుండని విందుగేశవున్.

[3-100]

అనే పద్యంలో కారణం సహజంగా ఊహిస్తుంది. ఇంతటి అందగానిని చిత్రించ లేకపోయారో ? లేక తండ్రికి తెలియదో ? తెలిసియు మానవమాత్రుడని లేక్క చేయలేదో ? లేక పగవాని కొడుకని మిన్నుకుండెనో ? అని ఆలోచిస్తుంది. అందులోనే కృష్ణుడు రాక్షసులకు పగవాడని విన్నానని చెప్పడంధ్వరా అదే సరియైన కారణంగా భావిస్తోందని సూచనకూడ లేకపోలేదు. ఇందు సందేహం, కావ్యలింగం అనే అలంకారాలున్నాయి. కారణంవీదో తెలియక అదా ? ఇదా ? అని సందేహించడంవేత సందేహం. రాక్షస శత్రువు కృష్ణుడని విన్నానని చెప్పడంచేత సమర్థించినది కాపున కావ్యలింగం.

ప్రద్యమ్ముడు మనోదైర్యం నడలనివాడే అయినా ప్రభావతి పొందర్యం తలచుకొని విరహిన్ని అనుభవిస్తాడు. “విషుకలివేతనే విరహ వేదన” తాను భరించలేకపోతున్నాడే చిత్రవటంచూసిన ప్రభావతి ఇంక ఎంత విరహవేదన వడుతుందో ? అనుకుంటాడు. అంతటి అందగతై అయిన ప్రభావతి, అతని చిత్రాన్ని చూసి విరహం పొందుతోందంచే మరి తానెంత అందగాడో ! ? ప్రభావతికి తనవేదన ఎలా తెలియచేయాలో అర్థంకాక

సీ. కృవనెటేగింపరే కీరోత్తమము లార !

వజ్రపురికిఁ బోవు వారె మిారు ?

సదనుగ్రహమును దుమ్మెదలార ! చెప్పరే

వజ్రపురికిఁ బోవు వారె మిారు ?

కరుణతో వినిపింప గలరె కోయిలలార !

వజ్రపురికిఁ బోవు వారె మిారు ?

తెలుపరే దయ జావి మలయ వాయువులార !

వజ్రపురికిఁ బోవు వారె మిారు ?

శే. గీ. చలువ లోనగెడు మేఘరాజంబులార !
 యమల వక్కత నొప్పు రాయంబులార !
 నిలిచి నా మాటలకు మాఱు వలుకరయ్య !
 పజుపురికిని బోయెడివారె మీరు ?

[3-29]

అని ఉద్యానవనంలో తుమ్మెదల దగ్గరనుంచి తనకు కనిపించిన చేతనములన్నిటిని ఉన్నతునిలాగ ప్రశ్నిస్తాడు.

కవి వ్యక్తిత్వం :

సూరున పొత్రానుగుణంగా చక్కని జాతియాల్చి వాడాడు. అందు ‘పులినోరి కండ విచివడ్డగతినీ,’ ‘ఒడలు బండ్లడవచ్చు, బండ్లోడలవచ్చు,’ ‘ఫేరి జోకొట్లుట,’ ‘పిరికి కండలేని బిరుదు మగలు,’ ‘వట్టి దొరశనంపునీటు ప్రకటించితి,’ ‘కల్ల లాటిన నీకు నాతోడు సుమ్ము,’ ‘సీళ్ల నములుచు,’ ‘గుమ్మడికాయలోన నావగింజ యుభోదు,’ ‘తడిపాత గుత్తుకగోయుట,’ ‘సీకనునన్నలో వత్తు,’ ‘తెగి తెగని చిఱక త్రికోతగ,’ మొదలైనవి కోకొల్లలు.

సూరున గొప్ప లోకజ్ఞత కలవాడు. ఆతని ఊహాపొత్ర అయిన శుచిముఖి బ్రహ్మరథ వాహనుడైన సారంధరుడనే వాని కూతురు. భారతీయేవిచేత పెంచ బడింది. సూరున వాణిచేత పెంచబడిన శుచిముఖిద్వారా కథ చక్కగా నడిపిస్తాడు. దీని కవిత్వాన్ని ఇంద్రుడిలా మెచ్చుకొంటాడు.

సీ. శబ్ద సంస్కర మెచ్చుటను జాతిగ సీక,
 పదమైత్రి యర్థ సంపదలఁ బోదలఁ
 దలఁపెల్ల సక్కిష్టతను బ్రదీపితముగాఁ
 బనరుక్కి దోషంబు పొంతు బోక
 యాకాంక్షిత సూప్తి యాచరించుచును శా
 ఖా చంక్రముక్రియ గడవ జనక
 ప్రకృతార్థ భావంబు పాదుకో నదుకుచు
 నుపవత్తి యొందు నత్మూర్జితముగ

గీ. నొకటు బూర్యోత్తర విరోధ మొదవకుండ
 దత్త దవయవ వాక్య తాత్పర్య ఛేద
 ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొనర
 బలుక నేర్చుట బహు తపఃఫలముగాదె.

[2-3]

ఇందు ఇంద్రుడు శుచిముఖి కవిత్వాన్ని మెచ్చినట్లు కనిపించినా సూరున కవిత్వాన్కి అది వర్తిస్తుంది. అలాగే సందర్భాన్నిబట్టి కవిత్వ లక్షణాలు, కవిత్వాన్కి

మాధుర్యంకూడా ఉంటేనే వన్నె తెప్పుందని, శచిముఖిని పొగడినట్లుగా ‘నహజ మాధురీ ధరీణ,’ ‘అఫిల జన మనోహరంబయిన,’ ‘వీషులకు సుధారనములు,’ అనే ఉపమానాలను వేశాడు. ప్రభావతి తండ్రికి శచిముఖినిగూర్చి చెప్పే సందర్భంలో—

చ. శచిముఖి లుంట్రు దానిని వచోనిపుణశ్వమునందు, నత్కుథా రజసలయందు, సీతి విదురత్వమునందు, బహుళవావలో కపణతయందు, నెంటు సరిగానము దానికి వేయునేల దా ని వఱురతా విశేషములు నీవ కనన వలయున్ మహాత్మకా !

[4-57]

అని శచిముఖి పూర్తిపొత్ర చిత్రణను ఒక పద్యంలో నిర్మైపించాడు. శచిముఖి తుదకు బ్రహ్మపదవికూడ తానే వహించి “అయం ముహూర్త స్నుముహూర్తోఽస్త” అని మంగొక్కతలు బల్లి సిమ్ముమిన్నంది.

సూర్య సంస్కృత శాత్రుభూనంకూడ మెందుగా కలవాడు. శాత్రు పారిభాషిక వదాలు, న్యాయాలు అలవోకగా ఆతని పద్యాల్లో దొర్చుతాయి. ‘విప్రవాక్యం జనార్థనః,’ ‘శ్వంగ గ్రాహికా న్యాయము,’ ‘స్తూలారుంధతీ న్యాయము,’ ‘అనుభవ నంసాగ్రమునకు బ్రహంగ ముద్గోధకము,’ ‘అన్యధా సిద్ధి గలగును,’ ‘అభిధా ప్రయత్ని,’ ‘నహి మాయాయా మనంభావ్యమస్తి’ మున్నగునవి సందర్భాను సారంగా కలిసిపోయి సహజంగా కనిపొయి.

సూర్య నిశిత పరిశీలనాశక్తి, చిన్న విషయానికికూడా ప్రాభావ్యమివ్వడం మనకు అచ్చేరువు కలిగిన్నంది. “సమయాభిజత్త గుక్కుటంబ” అనే పద్యంలో కోడికూతను మనోహరంగా ఉత్సైక్షించాడు. “ప్రాణసభీ ! నిను న్నె రయీ బాసి భనన్” అనే పద్యాన్ని, “అనుష గగన భాగమునకు నంచయొగయీ జావినన్” అనే పద్యాన్ని స్వేభావేక్తితో వెప్పాడు. అదే భావం చిత్రగతమైతే ఎన్ని అందాలు సంతరించుకుంటుంది అనే ఊహా పార్కునికి కట్టుతుంది.

తిక్కన తర్వాత ఇంత ప్రోథంగా, ఇంత మనోహరంగా, ఇంత వతురంగా కవిత్వం చెప్పిన కవిశేఖరుడు పింగళి సూర్యనే అనడంలో సందేహం లేదు. సూర్య కావ్యసౌరభాన్ని ఆశ్వాదించాలంతే కావ్యాన్ని సమగ్రంగా వదవాల్సించేమరి.

కాన్ని పచాలకు అర్థాలు

గగనప్రవంతి = ఆకాశగంగ

శరాత్తు = కుత్సిత స్వేభావంకలవానియొక్క

చిందునరంబ = బిందునరము అను పేరుగల సరస్సు

మొలనూలు = ఒడ్డుజం

రత్నంపుమొగపు = ముఖభాగమునందలి మణులు పొదిగిన విళ్ళ

తుది = కొనయందుగల

హైతమొగడ = సరిగతో నేసిన మొగ ఆకృతిగల శిల్ప విశేషం

నిర్వధనుండు = నాశకుడు

ఆమలపక్షతన్ = తెల్లని రెక్కల కలిమితో

రాభాచంక్రమక్రియన్ = అ కొమ్మనుండి అ కొమ్మకు పోవుచు చెట్లు దిగకుండుట

అత్యార్థితము = మిగుల బలముగల.

ఆధార గ్రంథాలు

1. ప్రభావతీపద్యమ్ముము — వావిళ్ళవారి ప్రతి
2. ప్రభావతీపద్యమ్ముము — ఎమెనోగ్ ప్రమరణ
3. ప్రభావతీపద్యమ్ముము — వెంపరాల సూర్యహారాయణరాస్త్రి వ్యాఖ్య (1964)
4. గౌతమ వ్యాపములు — పింగళి లక్ష్మీకంతం
5. ఆంధ్ర కవి తరంగిణి — శ్రీ బాగంటి చేషయ్య
6. ఆంధ్ర కవి నఫుశత్తి — బులుము వేంకట రమణయ్య
7. సమగ్రాంధ సాహిత్యం — ఆరుద్ర (8 వ సంపుటం)
8. ప్రభావతీపద్యమ్ముము — నారాయణరావు, విలుకూరి (1941 భారతి, ఆగష్ట)
9. ప్రభావతీపద్యమ్ముములోని మెఱుగులు — రామచోగారావు, బంకువల్లి (1942 భారతి, మే)
10. ప్రభావతీపద్యమ్ముము (పింగళి సూర్య) — వెంకటరామయ్య, మొదలి (1945 భారతి, ఏప్రైల్)
11. ప్రభావతీపద్యమ్ముములోని శబిముణి — నరసింహశాస్త్రి, కేశవపంతుల (1950 శోభ, సెప్టెంబరు)
12. శబిముణి (పింగళి సూర్య పోషణ) — అరవింద వ. (1954 భారతి, సెప్టెంబరు)
13. ప్రభావతీపద్యమ్ముము-హంస — గంగాధరం, నూతలపాటి
14. దౌత్యము (భిన్నహాస్తకోశలము) — 1965 భారతి, మార్చి
15. వికాసలహారి — యువభారతి పట్టికేషను.

వసుచరిత్రము — రాష్ట్రాజ్యభూషణము

నవీకార్త : దా॥ వేదుల ముద్రించుకొన్ని, ఎం.ఎ., పిచాక్.రి.

[జన్మస్థలం — బెంగాలుండలం. జననం — 22-9-1942 ఎం.ఎ. [శెబుగు, నంజ్కూతం] పీపాక్.రి. అంధోచున్యానకులు — మిసోన్, ఎ.వి.యిన్. కొరాల్ [1965-75] తెలుగురాశి — అందరిచ్చకూరపిడ్చు, పార్టీద్వారా [ఆమెలై 1975 నుంచి] ఆమెలై 1976 అపెరిఎలోని విస్తృతస్విస్త్రమునిపచ్చిటీక విశలింగ్ లిబర్. ముద్రికుకులు — వరూధినీ ప్రపఠమ్ — గీర్యాధావలో రచింపబడిన ఏకాంకిక ; ఆష్టవిగ్గజాలు — అంద్రచిక్యువిద్యాలయ ప్రధమః ; లిన్సువిడుయాంతై అనేక వించర్చుకువ్యాసాలు, సాహిత్యప్రతికంలో [పచుచింపబ్బాయి.]

కవిజీవితాదులు :

అంద్రప్రబంధసాహిత్యంలో ప్రోథప్రబంధంగా ప్రశస్తినందిన మహాగ్రంథం వసువరిత్ర. ఆ మహాప్రబంధ రచయిత రామరాజుభూషణము. అతనికి భట్టమూర్తి అనే వ్యవహారం కూడా వుంది. అతనిపేరు మూర్తి అనీ అతడు భట్టకులానికి చెందినవాడనీ అశియరామరాయలకోలువుకి అలంకారంగా ఉండడంచేత రామరాజుషణముడనే బిరుదాన్ని పొందాడనీ అతనిఇంటిపేరు ప్రబంధాంకం వారనీ విమర్శకులు నిర్ణయించారు. అతని నిపానం బట్టువల్లె అనే గ్రామం. అది బ్లారిజిల్లాలోని పొలమండలం సమీపంగా ఉందని కొందరూ, కడవ మండలం లోని పులివెందల దగ్గర ఉందని కొందరూ జటప్రోలు ప్రాంతంలో ఉందని మరికొందరూ అభిప్రాయపడుతున్నారు. కృష్ణాజిల్లాలోని మౌరుకూరు అతని నిపాస్తలం అనికూడా కొంతమందిభావిస్తున్నారు. ఈ మహాకవి క్రీ.శ. సుమారు 1510 నుంచి 1585 వరకు జీవించి వుంటాడని నిర్ణయింపబడింది.

భట్టమూర్తి తండ్రి సూరపరాజు. భట్టమూర్తి మొదట రామరాయల మేనల్లుడైన తొఱగంటి నరనరాజునాశ్రయించి తర్వాత రామరాయల ఆస్తానంలో శులంకారంగా వుండి శభచిహ్నాన్ని రత్నహరహయ వేదండా గ్రహాది శత్కరాలనీ ఆ దొడ్డప్రభువునుండి పొందాడు. లనంతరం ఆ రామరాయల తమ్ము తైన తిరుమలరాయనికి ఈ వసువరిత్రని అంకితంచేశాడు. ఈ కవితల్లిజుడు రాయల అప్పదిగ్గజాలో ఒకచుగు వుండేవాడనీ పెద్దనార్యని శిష్యుడనీ జన్మితి. సరనమాపాలీయం, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం ఇతని ఇతరకృతులు. సంశ్చితంలో కూడా ఈకవి కావ్యరచనచేసి వుంటాడనడానికి ఆధారాలున్నాయి.

ఊర్పిలడంద.

అధిష్టానవురం రాజధానిగా చేదిదేశాన్ని వసుమహారాజు పాలిస్తూవుంటాడు. ఒకనాడు హీమవంతుని పుత్రుడైన కోలాహలవర్యతపతి శక్తి మతి అనే నదిపైవ్రాలి ప్రవాహస్ని నిరోధిస్తే హసురాజు ఆ పర్వతాన్ని తన కాలిబోటన ప్రేతితో గవ్యము వలె మిటి దీనంగాపడివున్న దాన్ని తనక్రీడాకైలంగా గ్రహిస్తాడు. పర్వతాన్ని గోటికొనతో బిమ్మడానికి ఇంద్రుడు ఆనందించి వసురాజకి చెలికాడవుతాడు క్రమంగా వసంతకాలం వస్తుంది. ఉద్యానపాలకుల అప్యోనాన్ని పురస్కరించుకొని ఉద్యానరామజీయకాన్ని సందర్శించడానికి వసురాజు బయల్సేరివెళ్లాడు. అక్కడ ఒక కిన్నరమిథునం ఆతనికొక శభం ఆనన్నమాతోందని తెలిపి కోలాహలవర్య తాగ్రానికి వెళ్లిపోతుంది.

వసురాజు నర్స్యనభునితో కోలాహల క్రీడాద్రికి వెళ్లి విహారిస్తున్న నమయంతో మథురమైన నంగితం వినండుతుంది. ప్రభువు ఆదేశంపై పరిశీలించి నర్స్యనభుడు ఆ నంగితం ఒకత్రిలోకసుందరి వాయిస్తున్న వీణానాదం అని పేర్కొంటాడు. రాజు అమెను చూడాలనే ఉత్కుంరతో నర్స్యనభివునితో బయల్సేరివెళ్లి తీగలచాటుననిల్చి అమెనోందర్యానికి ముగ్గుడై అమె వృత్తాంతాన్ని కషుకొని రమ్మని నర్స్యనభున కాజ్ఞాపిస్తాడు. అతడు యతివేషధారియై ప్రవేశించి మంజువాణిఅనే చెలికత్తెద్వా రా కోలాహలుని శక్తిమతీ బలవత్పుమాగమోదాంతాన్ని, తత్ఫలంగా కల్గిన గిరికావసు పాదుల జన్మవృత్తాంతాన్ని, కోలాహలుణ్ణే దూరంగా చిమ్మడానికి మెచ్చి నభుడై ఇంద్రుడు వసురాజకి విమానాన్ని ఇచ్చిన విధాన్ని తెలిసికొంటాడు. కొంచెంసేపు మిధ్యధ్యానంచేసి ఈ గిరికను వసురాజు పరిగ్రహిస్తాడని చెప్పి అక్కడఉన్నవాళని ఆనందింపజేస్తాడు. మంజువాణి లతనితో ప్రభువుచుటు లనుగ్రహించుట ఎన్నడో అని ప్రశ్నిస్తుంది. ఆ మాయా మాని ఇవ్వుఁడే వసురాజుని రపీస్తున్నానని మర్లాఱంటాడు. ఇదే నమయమని వసురాజు ప్రవేశిస్తాడు.

మంజువాణి నేర్చుగా రాజురాకిని ప్రశంసించి గిరికావననాదికాన్ని వివరిస్తుంది. ఆ యతి గిరికావసురాజుల్ని ఆర్థిర్వదించి నిర్గమించి వసురాజుని అన్యేషిస్తున్నట్లు నటిస్తూ తిరిగి నర్స్యనభివుడుగా ప్రవేశిస్తాడు. అక్కడవున్న కన్యలాతనిని తోటి మునిగా గుర్తిస్తారు. చెలికత్తెల మేలపుమాటలకు ఉలికి గిరిక తెరవెనకిచెప్పంది. ఇంతలో కలహాంసి అనే శక్తిమతివయస్య వచ్చి గిరికను శక్తిమతి పిలుపోందని చెప్పగా ప్రభువు అనుమతిగైకొని చెలికత్తెలు గిరికను తీసికొని వెళ్లిపోతారు. గిరికావిమోగానికి రాజు బాధవదుతూ వుంటే నర్స్యనభివుఁడోదారిచ్చి యిల్లు చేరుస్తాడు.

గిరికాదేవికూడా వసురాజవియోగాన్ని భరింపలేక ఉద్యానానికి వెళ్లి శరీరత్వాగానికి ఉపక్రమిసుంది. చెలులు వెతుక్కుంటూవచ్చి అమె నోద్దార్చి వుష్ణపవచయ జల క్రీడాదులు నిర్వ్యహించి ఆమెననుగ్రహింపుమని మన్మథుని ప్రార్థిస్తారు. క్రమంగా శీతలోపచారాదులు చేసి వియోగతాపంసుంది ఆమెను కొంతతేరి కేళిభవనానికి చేరుస్తారు.

సూర్యుడ్స్తమిస్తాడు. చంద్రుడుదయిస్తాడు. చంద్రమన్నథమలయానిల విజృంభశాస్త్రి గిరిక తట్టుకోలేదని చెలికత్తెలు భయపడుతూవుంటారు. మంజువాణి వసురాజుబిత్తం ఎలావుందో తెలిసికొనివస్తానని గిరికాకంరహారాన్ని గ్రహించి వెట్టంది. గిరికవెన్నెలబాధ భరింపలేక యొల్లెతి యొడుస్తుంది. చెలులు వసురాజు వచ్చి తప్పక స్వీకరిస్తాడని ఓదార్చి మంజువాణి ఇంకారాకపోవడానికి కారణం ఏమా యనుకొంటారు. అంతలో మంజువాణి ప్రవేశించి వసురాజవిరహస్యాని అభిభర్తించి తాను గిరికాహరమిచి ఆతనినోదార్పాడన్ని, గిరికను వసురాజు కిమ్మని కోలాహలుణ్ణి కోరడానికి ఇంద్రుడు రాబోతుస్తు విషయాన్ని చెప్పుంది. వసురాజుబిన అంగుళీయకాన్ని గిరికిస్తుంది. చెలికత్తెలు ఈపుత్తాంతాన్ని శక్తిమత్తి కోలాహలులకు నివేదిస్తారు.

దిక్కాలురూ గంగాదేవీ వెంటరాగా ఇంద్రుడు కోలాహలుడి కడకు వెళ్లాడు. గంగ గిరిక నాశ్వాసిస్తుంది. ఇంద్రునికోరికపై కోలాహలుడు గిరికావిహాసానికి అంగీకరిస్తాడు. నదీకాంతలు సేవింపగా శక్తిమతి ఇంద్రుని కొలువడానికి వస్తుంది. మేనకా హిమవంతులుకూడా విహాహేశాత్మవం దర్శింపడానికి వస్తారు. వచ్చినవారి కోసం ఇంద్రుడు ఒక మహానగరాన్ని నంకలపుంచేత నిర్మింపజేస్తాడు. బృహపుత్రి ఆరాత్రే ముహూర్తాన్ని నిష్టయిస్తాడు. ఇంద్రుడు వసురాజుకి విహాహ విషయం తెలిపి పెళ్లికొడుకునిచేసి ఒక దివ్యకమలదామంతో నత్కృరిస్తాడు. పెళ్లి పెత్తనం వహిస్తాడు. పెళ్లిలో వసుమహారాజుకి ఎందరో దేవతలు ఎన్నోకానుకలు నమర్చిస్తారు. కోలాహలుడుకూడా అల్లుడికి రథ గజ తురగాదులు కట్టుంగా ఇస్తాడు. శక్తిమతి తనయొద్దఁఉన్న రత్నరాసుల్ని వసుపాదుడనే కుమారుళ్ళి వసురాజుకి అర్పిస్తుంది. వసురాజు వసుపాదుళ్ళి సేనాపతిగా నియోగిస్తాడు. ఇంద్రుడు విహాహానందర్శింటో వసుప్రభవుకి ఒకదివ్య వేణుదండాన్ని బహూక రిస్తాడు. విహాహాం వైభవంగా నిర్వ్యహింపబడుతుంది. రాజు గిరికతో స్వీయ నగరానికి వెళ్లాడు. గిరికావసురాజులు అభిమత క్రీడలనుభవిస్తారు. వసుమహారాజు రాజ్యాన్ని భర్యబద్ధంగా పరిపాలిస్తాడు.

పట్టతత్త్వం :

పురాణాంతర్గతమై లేశమాత్రంగా ఉండే కథని అష్టాదశ వర్ణనాత్మకంగా నర్వాంగ నుండరంగా తీర్చి దిద్ది రచించడం ప్రబంధకవుల ప్రత్యేకత. మహ

భారతంలోని ఉపరిచర వసుచరిత్రనాథారంగా రామరాజ భూషణుడు ఈ వసుచరిత్ర ప్రబంధాన్ని సంతరించాడు. వసురాజు వేటకు వెల్లి ఒకతపోవనంలో తపస్యవేసికొంటున్న సందర్భంలో ఆతని ధర్మబద్ధరాజ్యపొలనకీ తపః ప్రభావానికీ మెచ్చుకొని ఇంద్రుడు ఒక విమూనాన్ని ఇంద్రమాల అనే కపులమాలనీ ఒక వేణుయిష్టిష్టివ్యవస్థ భారతంలో వుంట భట్టుమూరి పూత్రోచిత్యానికి ఉద్దీపకంగా వుండేటట్లు కథనమార్చి రచించాడు.

ప్రాతపోవణ :

వసుచరిత్రలో శ్రుతిమతీ కోలాహలులు గిరికావసురాజులు మంజువాణీ నర్మనచివులు ప్రభావపొత్రలు. రామరాజభూషణుడు విదగ్ధుడే కాని తనశత్రుసామర్థ్యాలనర్వస్యాన్ని శబ్దప్రయోగవాతుర్యానికే వినియోగించాడు. ఆ కారణంగా సత్యాకృష్ణులు వరూధినీ ప్రవరులు నత్తిగురనిగమశర్యులూ లోకంలో ఎంతగా ప్రసిద్ధికొన్నారో అంతగా వసుచరిత్రలో ఏపొత్రకూ పెద్దగా పేరూ ప్రతిష్ఠాకలుగలేదు.

వసుచరిత్రలో థీరోదాత్తుడైన వసురాజు నాయకుడు. ఆ మహానీయుని భట్టుమూరి ఇలా ప్రవేళపెట్టాడు :

తనయశో వికరముక్తా సౌధపొళికి
నంబుదాయనము వాతాయనముగు
దనశార్యశిఖి శిఖాతత్తికి జాంబువర
భూధరంబవరంజిపూదెగాగు
దనబలోద్దతరజో దంభకుంభినికిదా
రాగ్రహంబులు గర్వ రత్నములుగు
దనదాన ధారాఖ్య వనధికి మిన్నేఱు
కల్పోలధుతవారి కణముగాగు

దనవినూతన సుగుణవంతానవల్లి
నముదయంబునకంభోజనంభవండ
భాండములభుండఫలవరంవరలుగాగు
వరలు భవ్యవిభావిభావనుడు వనుడు.

[1-116]

ఇందులో వసురాజుయొక్క కీర్తి శార్యమూ బలమూ దానమూ సుగుణవంపత్తి మనోహరంగా కీరింపబడ్డాయి. ఉత్కృష్టమైన కాంతియందు వసురాజు సూర్యుడని ఉగ్రడింపబడింది. వసుశబ్దానికి కిరణమనే అరం ఉండడంవేత భట్టుమూరి వసుచరిత్రలో పెక్కుబోట్ల వసురాజుకీ సూర్యుడికి నరివడేటట్లు వదాల్ని చిత్రంగా శేషించాడు. అది అతని శేషఫుటనాసామర్య నిరూపకం.

ఈ శాస్వతంలో గిరికాసౌండర్యం సుదీప్పంగా అభివర్తింపబడింది. ఆమె నఘ శిఖపర్యంతం వరమరమణీయంగా పుండనదానికి ఈ ఒక్కపద్యం చాలు :

వనిత పాదములు ప్రవాళంబులై మించు
గటియచలాభోగకలనభోదలు
పడతి గుబ్బలు మిాలు భద్రకుంభనిరూఢి
వదనష్టబ్ధాయైతి వదలకొనరు
గలికి చెక్కలు చంద్రఫండంబులైపొల్చు
గన్నలురాజీవగణనగాంచు
పెలాది వేసలినీల విషధరంశైలోయు
దసువెళ్ల కాంబనంబనగ నెనగు

ఒగడ మిగురాకు నిలపట్టు పనఁటులు కరి
కుంభములు దమ్మినెల నెలకూసఁగ వుర
ముబ్బములు మిాలు మొగులు కాలాహి పసిటి
సంపుగులఁగూర్చి నలువ నిర్మింపబోయి

[2-33]

భట్టుమూర్తి ఈ పద్యంలో ప్రసిద్ధమైన ఉపమాసాముగ్రి తీసికొని గిరికా ప్రత్యంగ సాందర్భాన్ని వరమాట్లుదకరంగా వర్థించినటీరు ప్రశంసనీయం. నాయికా సాయకులు ప్రథమసమావేశ సందర్భంలోనే రాగాసుబ్దులై వరస్వరం దుస్సహితిగా వియోగవేదనా బాధితులవడమూ, దేవేంద్రుని పెద్దరికంలో వివాహం నిర్వహింప బడుతమూ చాలా హృదయంగమంగా చిత్రింపబడింది. శ్తుక్తిమత్తి కోలాహల పాత్రతలుకూడా సురువిరంగా ఓషింపబడ్డాయి. కోలాహలుడు శ్తుక్తిమత్తి సౌందర్యానికి ముగ్గుడై వమాగమ సౌభాగ్యాన్ని ఆధించడమూ ఆమె సోపవత్తికంగాసూ నవినయంగానూ నిరాకరించడమూ అతడు బలత్యారంగా మించడమూ ఫలితంగా గిరిరాహను పొదులుద్ధయించడమూ గిరికను శ్తుక్తిమత్తికోలాహలు లిరువురూ గారాబంగా పెంచడమూ మున్సుగు ఫుట్టాలుకూడా రామురాజబూషణుని పొత్తుపోషణ సాపుర్చూర్యానికి ఎత్తినపతాకలు. గిరిక నత్తవారింటికంపుతూ కూతురికి కోలాహలుడొసంగిన ఉపదేశం శాకుంతలంలో కణ్ణుడు శకుంతల కుపదేశించిన ఫుట్టాన్ని స్కృతింపజేస్తుంది. మంజువాణి స్ట్రేచాభ్యాసం సర్వ సచివుడు విదూషక ప్రాయుడు.

వర్షసలు :

ప్రబంధాన్ని అష్టాదశవర్షప్రాబంధురంగా రచించడం ప్రబంధకవుల విశిష్టత. వసుబరిత్రులో వర్షసలు మేలిమిబంగారునగలో మణులుపొదిగినట్లు కథలో మనోహరంగా కూర్చుబడ్డాయి. వసురాజు రాజభానియైన ప్రతిష్ఠాన వురమూ

ఇంద్రసంకల్పస్తోషమైన కోలావలనగరమూ సాంగోపాంగంగా అపూర్వకల్పనలతో వర్షింపబడ్డాయి. కోలాహలపర్వతవర్ణనమూ ఉద్యానవర్ణనమూ రామరాజు భూషణాని వర్ణనానిపుణట్టాన్ని బహుభా నిరూపిస్తున్నాయి. గిరికాదేవితోకూడి చెలులు ఉద్యానవంలో గాంచిన పుష్పావచయ జలక్రీడాదులు సుకుమార సుందరంగా వర్షింపబడ్డాయి. గిరికావసురాజుల వియోగమూ వివాహమూ మధురంగా అభివర్షింపబడ్డాయి.

వసుచరిత్రలోని వందోదయవర్ణన ప్రఱంధవర్ణనా సర్వస్వానికి తలమానికం వంటిది. చంద్రుడు రేకగ సంగోరుగ వూర్లబింబంగా ఉదయింపడం తెర క్రమ క్రమంగా నడలిస్తూవుంటే కనుపించే రాత్రిఅనే నాట్యక త్రైయేకక్క ముత్యాల పట్టమూ నొనలు ముఖమువలె ఉండనీ భట్టమూర్తి అచ్యుతకల్పనా వాతుర్వ్యంతో ఇలా వర్షించాడు—

హారిదంభోరుహలో చన్నగనరంగాభోగ రంగత్తుమో

భరనేవధ్యము నొయ్యనొయ్య నడలింపన్ రాత్రి శైలూపికిన్

వరున్న మాక్కికపట్టమున్ నిటలమున్ వక్కంబునుందోవె నా

హారిణాంకాకృతి హాల్చెరేకయి సగం వై వింబమై తూర్పునన్. [4-17]

ఇట్టివర్ణనలో ఉపమోత్మేఖ్యద్వయలంకారాలు చాలా ప్రయోగింపబడ్డాయి.

రసపోషణ :

వసుచరిత్రలో గిరికావసురాజులు నాయికానాయకులుగా శ్యంగారరనం అంగిరసంగా పోషింపబడింది. ప్రథమావలోకనమునుండి నాయికానాయకులలో అంకురించిన అనురాగవిశేషం స్థాయిత్వమొంది శ్యంగారరనంగా పరిపుష్ట ముయింది. కోలాహలాని ఆక్రమణందర్ఘంలోని శుక్కిమత్యాక్రందనంలో కరుణ రసనగా, నసుగాజు కోలాసూర్యాణ్ణి గూగంగా శిగ్నుగ్గంగో సీరఫనమూ, నర్మ సచివుని చేష్టలలోను కార్యసిర్వహణలోనూ పోస్యాద్యుభుతాలూ, యథోచితంగా ఇతరరసాలూ అంగరసాలుగా పోషింపబడ్డాయి. కోలాహలుడు శుక్కిమతిని బలప్రయోగంతో ఉపభోగింపడంలో రసాభావం కల్పింపబడింది.

కైలి :

ప్రబంధాల్లో కైలికొక విశ్ిష్టస్థానం ఇవ్వబడింది. వసుచరిత్రలో కైలి ప్రధానంగా నాటకీయంగానూ సముచితంగా వర్ణనాత్మకంగానూ నిర్వహింపబడింది. అంతటా నంస్కూత పదభూయిష్టమై కైలికార భూపితమై శ్రవఃపేయంగా పుంటుంది. పరిపక్వమూ మందగంభీరమూ గేయసుగుణమూ అయిన భట్టు మూర్తి కైలిని సమాక్షించడానికి వసుచరిత్రలోని పనంత వైభవ వర్ణన సన్నివేశం లోని క్రిందిపద్యం చక్కని లక్ష్యం —

లలనాజనాపాంగ వలనావనదనంగ
 తులనాభికాథంగ దోఃప్రసంగ
 మలసానిలవిలోల దళసాసవరసాల
 ఘలసాదరష్టకాల పనవిశాల
 మతినీగరుదనీకమలిని కృతధునీక
 మతినీ సుఖితకోక కులవధూక
 మతికాంత నలతాంత లతికాంత రనితాంత
 రతికాంత రణతాంత మతమ కాంత
 మకృత కామోద కురవకా వికల పకుల
 ముకుల సకలవనాంత ప్రమోదపలిత
 కలిత కలకంర కులకంర కాకలీ వి
 భాసురము వొల్చు మధుమాన వాసర్ంబు.

[1-126]

కుచివ్యక్తిత్వం :

రామరాజభూషణి శ్రీరాముని పొదపద్మములారాధించి యానందించు వాడు. హనుముద్దేవతా ప్రసాదంచే కవితాధారని పొంది దినమునకొక్క ప్రబంధాన్ని గడియకొక శతకాన్ని రచింపగల సమర్థుడు. చతుర్యోధకవితా నిర్వాహకుడు. సాహిత్యరసపోషణి. ఈ మహాకవి కావ్యమంతరూ వ్యంగ్యావైభవంగా ఛందోలక్ష్మణబ్రథంగా రచనాస్వతంత్రతతో ఆద్యంత చమత్కురమంజలంగా రచింపబడాలని కుకవినిదలో నూచించాడు. పూర్వుల వృత్తాంతాలని కల్పనా విశేషాలతో సత్కషులు రచిసే అట్టికావ్యాలు సాసలదీరిన జాతిరత్నాలుగా తుంటాయని మరోబోట హెచ్చరించాడు. వసుచరిత్రలో వార్త్యికి రామాయణ ప్రభావమూ అభిష్టాన శాకుంతలానుసరణమూ పెక్కువోట్ల గోచరిస్తోంది. మహా కవులైన కాశిదాన దండి భవభూతాన్నాదులు శ్రీనాథ పెద్దనాదులు ఆరాధ్యలవడం చేత భట్టమూర్తి వారి కవితావిశేషాలని వసుచరిత్రలో సముచితంగా వినియోగించు కొన్నాడు. ఈ మహాకవి సంగీత కళారహస్య నిధి కాబట్టి సంగీత శాస్త్ర విషయాలు ఈ కావ్యంలో బాలా బోట్ల ప్రదర్శింపబడ్డాయి. కోలాహలుడు గిరికకు కట్టించి యిచ్చిన ఇంటినిబట్టి సంగీతసాధనకు ఎటువంటిగ్నిహం ఆవశ్యకమో తెలిసికోవచ్చ. భట్టమూర్తి జ్యోతిర్మైద్యాది శాస్త్రజ్ఞుడవడంచే వసుచరిత్రలో ఆ యా శాస్త్ర విషయాలుకూడా నిరూపింపబడ్డాయి. రామరాజభూషణి వాగమునన దక్కతా నిరూపణకు వసుచరిత్రలో బహుధా ప్రదర్శితాలైన శ్లేషధ్వని చమత్కురాలు ప్రబల తార్కాణాలు. వసుచరిత్రలో ‘శేషవృత్తికగునే విప్రంభ సంపాదములో’, ‘నృవులుత్తరోత్తర పదానున స్వృషోచంపలులో’ మొదలైన సూక్తులు సందర్శించి తెలంగా ప్రదర్శింపబడడంచేత భట్టమూర్తి బహు లోకజ్ఞుడని చెప్పవచ్చ. గిరికా వసురాజుల వివాహఫుట్ల రచనా సందర్శింలో అంధాచార సంప్రదాయాలని

నిరూపించి భట్టుమూర్తి తన దేశీయాభిమానాన్ని వెల్లడించుకొన్నాడు.

ఈ వసుచరిత్రకు ఒక ఏకాశాన ప్రబంధం అవతరించింది. అలాగే షురూరవళ్ళరిత్రమూ కవిజనరంజనమూ శకుంతలా పరిణయమూ పీట వను చరిత్రలుగా ఉద్ధవించాయి. కాళహాస్త్రి కవిశ్వరునిచే ఈ వసుచరిత్ర సంస్కృతంలో అనువదింపబడడం అంద్రలోకానికి గర్వకారణం.

కొన్ని పదాలకు ఆర్థాత్ లు

యశోవిశదముక్కాసౌధపాశి = కీర్తియనే ముత్యాలమేడల సముదాయం

అంబుదాయనము = ఆకాశం

వాతాయనము = కిటకీ

శార్యుశివి శిఖాతతి = పరాక్రమం అనే అగ్నిజ్యాలా సమూహం

జాంబువద భూధరము = మేరువు పర్వతం

అవరంజ పూదె = బంగారు పూన

ఖలోద్దతరజోదంభకుంభిని = సైన్యంచే ఎగిరిన పరాగం అనే కృత్రిమభూమి

దానధారాభ్యవనథి = దానజలధార అనే సముద్రం

మిన్నెరు = ఆకాశగంగ

కల్లోలధుతహారికణము = మహాతరంగాలవలన ఎగసిన నీటిచిందువు

అంభోజనంభవాండభండములు = బ్రిహ్మండ భాండాలు

ప్రవాళములు = వవడములు లేక చివ్వులు

అపలా = భూమి లేదా పర్వతం

అబ్బము = కమలం లేదా చంద్రుడు

రాజీవము = కమలం లేక దెణుకు చేప

వేనలి = జడ

నీలవిషదరము = నల్లని మేఘం లేదా కృష్ణసర్వము

హారిదంభోరుహాలోబనశ = దిక్కులనెడి కాంతలు

తమోభర నేవధ్యము = బీకటి అనే తెర

కైలూపే = నాట్యక్రతై

మోక్తికపట్టము = నోసటికి పైన ముత్యాలతోకూర్చి అడ్డంగా కట్టుకొనే పట్ట

అమానకమలదామం = వాడని పద్మాలదండ.

ఆధార గ్రంథాలు

1. వసుచరిత్ర — సోమకవి వ్యాఖ్యాపేతం--వావిళ్లహారి ముద్రణ-1910

2. వసుచరిత్ర విమర్శనము — వజ్ఞల చిన్నీతారామూర్ఖాస్త్రి ప్రణీతం-

వావిళ్లహారి ముద్రణ-1965

3. కావ్యాలహారి — అచార్య దిహాకర్ణ వేంకటాపథానిగారి ఉపవ్యాసాలు—
యుపభారతి ప్రమరణ-1971.

రాధామాధవము — చింతలపూడి ఎల్లనార్యైట్

నమిం : శ్రీ ఎలవర్తి విశ్వనాథ డైట్, ఎం.ఏ.

[ఇన్స్కోలం – నెత్తం గ్రామం – చిత్తారు జిల్లా. ఇన్సం – 10-2-1951. ఎం.ఏ. (తెలుగు), సీనియర్ పోస్టుగ్రాముయొట్ కిష్టామా (సంక్షితం). కొంతకాలం, రారతీయ విషయాలేంద్రం జానియర్ కళాశాలలో తెలుగు ఉపన్యాసులుగా పనిచేశారు. ప్రముఖం తెలుగు వ్యక్తుల్కికోశ పదకంతో నష్టయుటుగా పనిచేస్తున్నారు. అంద్ర విశ్వవిధానపరిషత్తు న్యూటోన్యూపాల సందర్భంగా తెలువడిన 'కారద దరహిసములు' అనే రిడికలో 'మనవాగేయికారులు' అనే లిన్యూప్రత్యకం రచించారు 'తెలుగు, తమికాపులలోని ఉట్టా అన్యదేర్ఘయి-బక పరిశిలన' అనే అంశంమిచ పిచ్చాక్. డి. వట్టానికి పరిశోధన, తెలుగు రాశ, అంద్ర విశ్వవిధానపరిషత్తు. వా లైర.]

కవి జీవితార్థాలు :

ఆంధ్ర వాజ్యయంలో రాధామాధవుల పరస్పర ప్రేమని వర్ణించే గ్రంథాల్లో చింతలపూడి ఎల్లనార్యైని 'రాధామాధవము' మొదటిది. ఈ కవి నివాసాన్నిగూర్చి కొన్ని వాదాలున్నాయి. రాధామాధవ కవి ఇంటిపేరు చింతలపూడి వారు అని తెలుస్తుంది. సాధారణంగా ఇంటిపేరు గ్రామ నామాలుగా ఉండటంవల్లా ఇతనిది చింతలపూడి గ్రామం అని ఉపాంచవచ్చు. కానీ ఈ గ్రామం విశాఖపట్టణం, గోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరు మండలాల్లో ఉండటంవల్లా ఇందులో ఏ గ్రామమో విర్థయించటం కష్టం.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్తానంలో ప్రసిద్ధిపెందిన మహాకవుల్లో ఈ రాధామాధవ కవి ఒకడు. కృష్ణదేవరాయల కడపలీదశవాటికే అంద్ర గీర్వాణ భాషా పొండిత్య నంపన్నడై, అతిశయ కవితాప్రాధిధుడై ఆ మహారాజు మెప్పును పొంది ఉండటంవల్లా ఇతడు ఇంచుమించుగా క్రి.శ. 16 వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో పుట్టి ఉండవచ్చు. అష్టదిగ్గజాలవంటి సుప్రసిద్ధ కవులకు పోషకుడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఈ రాధామాధవ రనవత్స్వాయాన్ని పదివి, అనందించి నిందునభలో "సబాన్ ! కవి జంద్రమా ! నివు నిక్కముగ రాధామాధవుడవే!" అని బహుకరించి పలికిన పలికే ఈ కవికి సాటిలేని చిరుదభూషణమైనది. ప్రథమశ్యాసనంలోని "రాధామాధవ మయ్యతాంకితముగాఁ ప్రోధక్రియం జెప్పి,....." అనే పద్యాన్నిబట్టి కూడా ఇతని చిరుదు రాధామాధవమని తెలుస్తుంది.

ఇతని తండ్రి కామనార్యుడు, తల్లి లప్పమాంబ. ఇతడు అరువేల నియోగి. ఇతడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్తానంలో అష్టదిగ్గజాల పట్టికలో లేకపోవటంవల్లా

ఇతడు రాయల కడపలి దివసాల్లో ఆస్తానకవిగా చేరినట్లు గ్రహింపవచ్చు. కృష్ణ దేవరాయల అనంతరం విజయవగర సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన అచ్యుత దేవరాయల మంత్రాలో ఒకడైన నంజయ తిమ్మిరును ఈ రాధామాధవకవి రచించిన ‘తారక బ్రహ్మరాజీయము’ను తన ఇష్టదైవమైన శ్రీరామ విభునికి కృతిగా ఇవ్వమని కోరినట్లు “పరమహితుడవు....నాకఖిమతముగ,” అనే తారకబ్రహ్మరాజీయములోని పద్యంవల్లా అచ్యుతదేవరాయల ఆశ్రయాన్ని పొందినట్లుకూడా తెలుస్తుంది. ఇంతవరకు ఈ కవి రచించిన మాడు గ్రంథాలు లభించాయి. అవి 1. రాధామాధవము; 2. విష్ణుమాయావిలాసము; 3. తారకబ్రహ్మరాజీయము.

ఒకప్పుడే కవి శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్తానానికి పెళ్ళగా ఆల్లసాని పెద్దనార్యుడు ‘నగరు, తగరు, తొగరు, వగరు’ అనే పదాల్ని ప్రాపస్తానంలో ఉంచి రామాయణ పరంగా పద్యాలు చెప్పమన్నాడట. వెంటనే ఆశ్వత్థగా “నగరు వగాయె నింక విపినంబుల కేగుడు.....” అనే రఘ్యమైన పద్యాన్ని చెప్పి నథలో ఉన్న వారిని అందర్ని ఆనందవరిచాడట! తర్వాత భారత భాగవత పరంగాకూడా చెప్పినట్లు కృష్ణదేవరాయలు అతని విశేషంగా మెచ్చుకొని బహుకరించినట్లు కవిజీవితాదుల వల్లా తెలుస్తుంది.

ఎల్లార్యుని ఇష్టదైవం మదనగోపాలస్వామి. అందువల్లా ఈ కావ్యాన్ని అతనికి అంకిత మిచ్చాడు. ఈ కవి తన గ్రంథంలో ఇష్టదైవతాస్తుతిలో దేవీ సహాతులైన విష్ణు, శంకర, బ్రహ్మల్ని క్రమంగా స్తుతించి తర్వాత గణనాయకుల్ని స్తుతించాడు. తర్వాత వార్త్యికి, నన్నయ, తిక్కన, శంభుదాన, శ్రీనాథుల్ని మాత్రం కీర్తించాడు. ఈ గ్రంథంలో ప్రథమాశ్వానంలోని 17 వ పద్యాన్ని మొదలుకొని 27 వ పద్యంవరకు ఉన్న అవతారికాభాగాన్ని పరిశేఖిస్తే ఇతడు విష్ణుభక్తుడని చెప్పవచ్చు.

కథాపంగ్రాహం :

రాధామాధవము ర్య ఆర్యాసాల పద్య కావ్యం. ఇందులో నహానగోవుని కూతురు రాధ, కృష్ణవతారాన్ని ధరించిన విష్ణువు, నాయకానాయకులు. లోక సంరక్తికార్మం శివుడు, మహావిష్ణువును కృష్ణనిగా లక్ష్మీ దేవిని రాధగా భూలోకంలో జన్మించమని చెప్పు, మదనగోపాలుని వేషంలో చేయవలసిన తన కర్తృవ్యాన్ని తెలియజేస్తాడు; ఇంద్రాది దేవతల్ని పెలిచి వారిని, వారి భార్యల్ని కృష్ణని సేవార్థం గౌల్లల రూపాల్ని ధరించి అతనికి సేవచేయమని, శేషుడు బలరాముడు పెరుతో కృష్ణనికి అగ్రజుడుగా జన్మిస్తాడని చెప్పి, నిష్ట్రమిస్తాడు.

ఇంతకాలానికి విష్ణువు భూలోకంలో దేవకీ పనుదేవుల కుమారుడుగా జన్మించి నందయోదల దగ్గర రేపల్లెలో పెరుగుతుంటాడు. చిన్న తనంలోనే

పూతన అనే రాక్షసిని, తృణావర్త, వృష, థేనుకాది రాక్షసుల్ని సంహరిస్తాడు. గోవర్ధన పర్వతాన్ని వేలితో ఎత్తిపట్టి ఇంద్రప్రేరితమైన రాళ్యవర్ణంబారినుంచి, కాళీయగర్వాన్నిహారించి తద్విషభయంనుంచి రేవల్లెలోని జనాన్ని కాపాడుతాడు. ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించేవిధంగా బాల్యట్రైడల్ని జరుపుతూ శక్కపత్రవంద్రుషుపలె పెరిగి యవ్వనవంతుడై మూడు లోకాల్లోని రామిసేముఱల హృదయాల్ని లోపిరచు కొంటాడు.

ఇదేవిధంగా అక్షీకృదేవి రాఘ అవతారంలో పహాన్గోపుని కూతురుగా జన్మించి గొప్ప గుణగణాలతో, అందచందాలతో పెరిగి పైప్పదొతుంది. చెలికత్తెల ద్వారా కృష్ణనిగూర్చి విని అతన్ని ప్రేమిస్తుంది. నారదమహామునిద్వారా రాఘ అందాన్నిగూర్చి కృష్ణుడు వింటాడు. మథురవాణి దౌత్యంవల్ల రాఘమాధవులకు తాము పరస్పరం ప్రేమించుకున్నట్లు తెలుప్పుంది. నారదమహామునిని, తన కూతురు రాఘకు తగిన వరుని చూడమని నహాస్రగోపుడు కోరగా కృష్ణుడు తప్ప వేరెవరూ రాఘకు తగిన వరులు కారని ఆ దేవముని తన నిర్ణయాన్ని పెట్టాడు. తర్వాత స్వయంవరం, చిలుక రాయబారం జరుగుతాయి. కృష్ణునికి తన సోదరి రాఘను ఇవ్వటం ఇష్టంలేని భద్రతుడు అడ్డుచుదతాడు. అష్టాదు కృష్ణునితో యుద్ధం జరుగుతుంది. తర్వాత కృష్ణుని విజయం, రాఘతో వివాహం, శృంగార లీలల వర్షపలతో కథ పూర్తవతుంది.

వస్తుతత్వం :

రాఘమాధవుల పరస్పర ప్రేమని వర్ణించే గ్రంథాలు వాలా వచ్చాయి. అందులో కృష్ణదాసు రాఘమాధవ విలాసం, ఎడపల్లి వేలకటుపతి రాఘమాధవ సంవాదం, నముఖము చేంకటకృష్ణపునాయని రాధికా సాంత్వనం, ముద్దుపరిని రాధికా సాంత్వనం, శ్రీ గోపీనాథము వేంకటకచి రాధికా ఐరిణయం మొదలైనవి ప్రసిద్ధంగా కనబడతాయి. శాని వాటికి ఎల్ల నార్యుని రాఘమాధవానికి కథాపస్తువు తత్వంలోనే ఫేదం ఉంది. ఎల్లనార్యుడు రాఘని చేవలం అదిలచ్చై అపతారంగా, శ్రీమహావిష్ణువుని మాధవుడుగా ప్రతిష్ఠాదించాడు. ఇతర గ్రంథాల్లో రాఘ, శ్రీకృష్ణుడిని మేనత్త అయిసట్లు తనకన్నా చిన్నవాడైనా కృష్ణుడై ప్రేమించినట్లు ఉంది. పీటిలో రాఘ పరకీయ; కృష్ణునికి స్వీయ రాచు. దేవీ భాగవతంలోను, బ్రహ్మవైవర్త పురాణంలోను రాఘ పరాశ శ్రీ రూపముని చెప్పుబడింది. ఆమె మహిమాత్ముష్టత విజేషంగా వర్ణింపబడింది. ఎల్లనార్యునికి ఇదే అధారమైనా ఇతడు కొన్ని మార్పులతో రాఘమాధవ పూత్రలను ఉత్తమాత్రమంగా పోషించి, తన గ్రంథాన్ని భక్తి శృంగార రసబంధురమైన ప్రబంధంగా రూపొందించి భస్యుదయ్యాము.

పాత్ర చిత్రణ వర్ణనలు :

రాధామాధవ కవిత్వం నహజారావిలసిత్తమై, మృదుమథురవదగుంఫితమై ప్రోఢమై, హృదయంగమమై ఇతనికిగల ఆంధ్ర గీర్యాణ భాషాపాండిత్య విశేషాన్ని తెలియజేసుంది. హృదయాన్ని ఆకర్షించగల అపూర్వ భావసౌందర్యాన్ని కలిగించే వినూత్త కలువలు ఇందులో తరచుగా కనబడతాయి. ఈ గ్రంథంలో కవి తన కవితామాధుర్యాన్నిగూర్చి ఈ విధంగా రాస్తాడు.

“సరసులు ! విత్తిగింపుడని బాటును మామక వాణి సన్మనో హరయగు నేనివారి హృదయం బులకింపొనరింపకున్నే ? యొవ్వరు పిలువంగ వచ్చి యజివ్వము లాత్మలఁ జొక్కు దేనియల్ గురియు ప్రమాదగుచ్ఛభర కుంచితమల్లి మతల్లి కావనిన్”

[1-16 ప.]

ఇందులో ప్రదర్శించుకొన్న ఆత్మగౌరవానికి తగినట్లుగానే, ఈమనోహర ప్రబంధ రాజం రననిర్ఘరమై ఉంది. ఈ రాధామాధవ కావ్యాన్ని వీనులారవిని మనసార అమోదించి, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు ఈకవిని ‘రాధామాధవుడని’ ప్రశంసించాడు. ఇదే విధంగా రాధామాధవ కవి కూడ కృష్ణరాయని ‘కవితా శ్రీలోల’ త్వాది విశ్విష్ట గుణపూర్ణతని మెచ్చుకొని, రాధామాధవ కావ్యంలో —

“మఱచిరి గృహకృత్యంబులు,
మఱచిరి లజ్జాభయములు, మఱచిరి మగలన్,
మఱచిరి సర్వము గోపిక
లఱిముతి శ్రీకృష్ణరాయడాత్ముఁ గరంవన్.”

[1-106 ప.]

అని తన ఇష్టదైవమైన శ్రీకృష్ణ దేవునికి, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలకీ, అభేదాన్ని పాటిస్తూ వ్యవహరించి, ఆమహారాజు మిద తనకున్న గౌరవాన్ని వ్యక్తం చేశాడు.

“వాళ్యములిట్లయో ! హృదయవానన యెట్లైదొకాని ! శారితో నైక్యము గ్లైనేని వినవమ్మి ! సువర్షకలాప యుక్తమా ణిక్యశ లాకవోలే రమణీయతఁ దాల్చివేనివు ? నవ్యవం ద్రక్షధి రాజ బ్రహ్మనమతా భరణక్తమ కేశమంజరీ !”

[2-90 ప.]

“ఏటికి ననుమానించెదు ?
శోటీ ! యామేటీగవయజ్ఞాడక యొరుసిం
గేట నమానుని మదిలో!
బాటింతునె ? హరిణి వృక్షముపై బడజనునే ?”

[2-92 ప.]

పై పద్యాల్లో, దూతిక అయిన మధురవాణి, రాథా దేవి మనసుని పరీక్షీంచటానికి చూపించిన నేర్చుని, రాద తన అభిప్రాయాన్ని వెల్లడి చేయడంలో చూపిన నిచ్చిత త్వాన్ని కవి ఎంతో రఘ్యంగా వ్యక్తికరించాడు.

ద్వితీయశ్యాసంలో రాథాదేవిని గూర్చి వర్ణిస్తూ —

“అబల వేనలిలోని యస్తభాగముగాదె
పరగఁ జాచినఁగృష్ణ వక్షతమము ?
హరిమధ్యగతిలోని యస్తభాగముగాదె
తక్కిన యైరావతంపు నడక ?
సుదతి ఘాలములోని పోడశాంకముగాదె
హరు హౌళి శశిఖండ మరసి చూడ ?
లోలాక్షీ చూపులలోని వేయవ పాలుగాదె
శంకింపంగఁ గమల దళము ?

కోకములు, పాట లాధరగురు కుచములు
వియ్యములుగావె ? వెడవిల్లు వింటి నారి,
కామినీ మణినూగారుఁ గవలు గావె ?
యెట్లు వర్ణింపవచ్చ నీయిందుముఖిని ?”

[2-58 ప.]

అంటాడు. ఈ పద్యంలో రాథా దేవి లోకోత్తర సౌందర్యం, పరమోత్కృష్టము, దివ్యతమము అయినట్లు, అద్భుతంగా, అతి ప్రోథంగా అనుభవ గఘ్యంగా వర్ణించాడు.

వాగ్దేవి శ్రీకృష్ణుని ప్రోత్తం చేసే సందర్భాన్ని కవి రఘ్యంగా రచించాడు, ఈకవి ఏవిషయాన్నెనూ కశ్యకు కట్టినట్లు తనరచనలతో నిరూపిస్తాడు అనటానికి ఈ కింది పద్యాన్ని ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చ.

“పసిఁడి పొవల మీఁద నొసపరిమువ్యంక
బాగున దివ్య రూపంబు దనర,
డావలి కర్ణకుండల మొకించుక వ్రాలి
యంన దేశంబున నత్తమిల్లఁ,
దిర్యకృతంబులై తీగ వెన్నెల మించ
తణకుఁ జూపులు కెలంకుల నటింప,
ఉత్తితో దంచిత భూలతా యుగిఁ
నేర్వడి న వజీతయా ఘాలమలర

రాధికా భజ నిహేతదోర్చండుఁడైన
మంచి తాంగుఁఁ పల్లవ న్యానములను
రంధ్ర ముఖముల నష్టన్యారములు గూర్చి
మురళి వాయించె నాజగనోర్చు నుండు.”

[5-192 ప.]

అమృతోవమానమైన ఈ మనోహర పద్యరాజంలో ఈ రాధా మాఘాయుద్ధాయై
నర్యస్యం మూర్తి భవించిఉంది. ఈ మధుర మోహన మురళీగాన జనితయైన
ఆనందం, పారశకలోకన్ని తన్నయి భావంతో పరవశింప జేస్తుంది.

ఈ కవికి శ్రీనాథుని కవితపై మక్కల ఉన్నట్లు కనబడుతుంది. ఔంగాఫలో
దమయంతి దూతయైన హంసతో—

“అనల నంబంధ వాంభ నా కగున యేని
అనల నంబంధ వాంభ నాకగును జువ్వె”

అని పలికినట్లే మన రాధామాధవంలో రాధ మధురవాణితో

“కృష్ణవర్మాభి ముఖతు దక్కించి రేని
కృష్ణవర్మాభి ముఖతు దక్కింపగలరె”

[2 192 ప.]

అని చెప్పింది. చతుర్మాణసంలో న్యయింవరరాజ వర్ణన, నైషధంలోని రాజప్రస్తుతి నాన్ని గుర్తుకి తెస్తుంది.

ఇదేవిధంగా ఈ బాధా మాధవకథా విధాన మంతా పోతనభాగపథ లట్టోని
రుక్కిణీకల్యాణికథా ప్రకాశికిని అనుసరించి రచించినట్లున్నది. రుక్కిణీకల్యాణపలో
తన తండ్రిఇంటికి వచ్చే అతిథి జనులవల్ల కృష్ణని రూపబలగుణాదుల్ని ఏమి
రుక్కిణీకి అతని మిాద ప్రేమ జనిస్తుంది. అదే విధంగా వెలికత్తేలవల్ల మదస్గాంపాల
లీలా, రూపలావణ్య తేజోగుణాల్ని రాధ విని మోహవరవు అవుతుంది. తపుర్మిణి
కల్యాణంలో బ్రాహ్మణరాయబారానికి నరిగా రాధామాధవంలో విలుక
రాయబారం నడుపుతుంది. భీష్మకుడు తనకూతురు రుక్కిణీని కృష్ణనికి సంప్రదాయానికి
ఒప్పుకొంటాడు. కానీ పుత్రుడు రుక్కి తిరస్కరిస్తాడు. రాధా మాధవంలో సాహాప
గోపుడు తన కుమారై రాధని కృష్ణనికి ఇవ్వటానికి నిశ్చయిస్తే షుణుసుట్టున
భద్రకుడు అడ్డగిస్తాడు. వథువును ఎత్తుకొని పోయేటపుడు శత్రురాజులు ఏము
రోగివటం, వారిని ఓడించి బావమరదిని భంగపరచటం, రెండిట్లో నింధాసిమే.
ఆతర్వ్యాత కల్యాణమహేతువం జరిగినట్లుంది. కథాసంవిధానంలో ఈ మాధవంగా
రెండు రచనలూ సాచ్చర్యాన్ని కలిగిఉన్నాయి. పద్యరచనలో కూడా రెండిటించి
పోలికలున్నాయి. ఇదేవిధంగా నన్నెవోడుడు మొదలైన మహ కష్టల పద్మాన్మాలపు
తలపీంచే పద్మాలు, రాధామాధవంలో చాలాఁ ఉన్నాయి.

రపం, తైలి :

కణకావ్యంలో ప్రథానరపం శ్చంగారరపం. కవిత మృదు మధురం. ఇతని కవిత్వంలో దీప్సపమాసాలుగాని, కేవల శబ్దాలంకారాలుగాని, అస్యా భావిక వ్యాపారాలుగాని కనబడవు. మధురమైన పదాలతో కవిత్వం వినటానికి ఇప్పుగాఉం టుంది. జంచులోని పద్యాలు కొన్ని ఇతర ప్రబంధంలోనేకాకుండా, భాషరీతిలో కూడా ఏక్యాన్ని నూచించే విధంగా ఉన్నాయి. మొత్తంమిద కావ్యమంతా ప్రోథమై, ద్రాక్షాపాక లతితమై, మనసుని కదిలించే విధంగాఉంది.

కవివ్యక్తిత్వం :

ఇతని కావ్యాన్ని పరిశీలిస్తే ఇతడు విష్టు భక్తుడని బెప్పడానికి అవకాశంఉంది. కని ఇతడు మతఫేదాన్ని పొటించినట్లులేదు. వైకుంశనగరంలో శిష్టుడు, విష్టుడు, కలుసుకునే సందర్భాన్ని వర్ణిస్తూ ఇతడు శివకేళవుల ప్రోధాన్య విషయంలో ఫేధాన్ని చూపలేదు. ఊపరి, విష్టుదేవని చేతనే హరిహరా ఫరతత్త్వాన్ని గ్రహిషాదింపజేశాడు.

కొన్ని పదాలట అర్థాలు

అంసదేశము = ఘుజ ప్రదేశం

అత్తమిల్లు = పడు

అటి ముటి = కలత

అశి = తుమ్మెద

జంచుముఖి = చంద్రుని వంటిముఖం కలది

ఒనపరి = సుందరుడు

కలాపము = ఒడ్డాజం

కుంచిత = వంబటడిన

కృష్ణ వర్ట్రు = అగ్ని

కెలకు = పక్క

జోటి = ఆడది

డాపల = ఎడమువైవు

తమము = బీకటి

తిర్యక్కుతము = తిరస్కరించబడిన

నిహిత = ఉంబటడిన

నూగారు = పొట్టమిది వెంటుకలు

న్యానము = ఊంచటం

.వల్లము = చిగురు

పసిడై = బంగారం

ద్రవమాన = పుష్టి

పాటల = తెలుపునుమించినఎరువు

ఫాలము = నుదురు

యుగ్‌డి = జత

లోలాక్కి = చలించే కనులుకలది

వ్హి = ముడత

వృకము = తోడేలు

శలాక = కట్టి, తీగ

శశి = చంద్రుడు

షోడశాంశము = చంద్రకళ

సుదలి = త్రై

హారిణి = లేడి.

అధార గ్రంథాలు

1. శ్రీరాధామాధవము — చింతలపూడి ఎల్లనూర్చుడు
2. మాధురీమహిమ — శ్రీపిల్లలమత్తి వేంకటహనమంతరావు
3. చింతలపూడి రాధామాధవకవి — శేషాదిరమణకవులు, 1930 భారతి — సెప్టెంబరు 7 (9)
4. రాధామాధవము — శ్రీనిడవోలు వెంకటరావు, 1936, అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుల్తిక 25 (2) 73
5. శ్రీ చింతలపూడి ఎల్లయ కవి—రాధామాధవుడు (బిరుదము) 1925, భారతి — ఏప్రిల్, 2 [4] క్రోధనవైత్రీ, 65,67.

విత్రభారతము— చరిగొండ ధర్మస్త

నమిం : రమారి. దశింహి అన్నపూర్ణ, ఎం.ఎ.

[ఇన్నటిలం — విషయసగరం, విషయసగరంత్రా, ఇన్నం 8-1-1956. ఎం.ఎ. 'విత్రభారతం— ఏమిర్పునార్థక పులిలనమ' లనే ఆంశంనై పిహాన్, కి. పట్టానికి పరిశోధన — శాఖగురూప, అందులో విశ్వాసాచారిషాపత్తు, వాల్టెరు. ప్రముఖమాల : చిత్రభారతము - చిద్రాయబాసు, సంస్కృతాంగ సాహిత్యమాలలలో నక్షత్రము, మొదలగు వ్యాసాలు 'సమభారతి' సాహిత్యమాసపత్రికలో ప్రముఖరించబడ్డాయి. రేడియోప్రసంగాలు 'ఏఫ్టా'ప్రగద సాహిత్యచ్ఛక్తిక్రమం,' 'విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రైసెప్చిషన్స్ ఎంతవరకు డారిటీస్టోంధి'.]

కవిజీవితాదులు :

మహాభారతాన్ని తెలియనివాళ్ళండరంలే అతిశయోక్తికాదు. అది అందరికీ పరిచితమైందే. అలాంటి భారతంలోని ప్రసిద్ధ పొత్తల్ని తీసుకుని విషితంగా ములచిన కావ్యం 'విత్రభారతం.' దీన్ని చరిగొండ ధర్మస్తన వ్రాశాడు.

ఇతని నివాసం తెలంగాణాలోని చరిగొండ గ్రామం. ఇతను క్రీ.శ. 1470-1530 ప్రాంతాలకు చెందినవాడు. ఇతనితండ్రి తిమ్మనమంత్రి. తల్లి మాదము. గురువు భట్ట పరాశర ప్రభురంగ గురుడు.

ఇతను తన కావ్యాన్ని ఎనుములపల్లి పెద్దయామాత్యాండ్కి అంకితంచేశాడు. ఈ పెద్దయి ఉరుగంటిని పరిపాలించిన బిత్తాబుసాను ప్రభువుకి మంత్రి.

ధర్మసక్త 'శతలేఖిని సురత్రాణ' మనే చిరుచు ఉంది. ఇతను గొప్ప విష్ణు భక్తుటు.

విత్రభారతంలో ఎనిమిది ఆశ్వాసాలున్నాయి. పదమూడు వందల పథ్మలుగు గద్యపద్మాల్లో ఈ కథ నడించిది. సూతుడు శౌనకాది మునులకు చెప్పిపు ఈ కథని ఒకమహారి జలాపంతుణికి చెప్పాడు.

కథానంగ్రహం :

పూర్వం తుల్యడనే ముని గ్రీమహావిష్ణువును గురించి తపస్సవేష్టాండగా, అతనికి తపోధంగం కలిగించడానికి దేహేంత్రుధు రంఘ్రు పంపించాడు. రుల్యుడు

కోపంతో ఆమెను గుట్టమైపొమ్మని శపించాడు. అప్పుడు రంభ శాపవిమోవనాన్ని అనుగ్రహించమని ప్రార్థించింది. కుండిన నగరాధిపతి అయిన చతుర్ణ మహారాజకి వాహనమై ముల్లోకాల్చి త్రిపీచూపించిన వెంటనే నిజరూపాన్ని పొందగలవని చెప్పాడు తుల్యాడు.

ఆ తర్వాత రంభ అశ్వరూపాన్ని ధరించి చతుర్ణనుడికి వాహనమై ఆకాశ మార్గంలో సంచరించసాగింది. ఆ గుట్టింసోటినుండి వచ్చిన నురుగు యమునా నదితీరంలో సూర్యుడికి అర్పయిమిషున్న కృష్ణుడి దోసిస్తో పడింది. కృష్ణుడు కోపించి ఈ అవచారానికి కారణమైన వాణి ఒక్కనెలలలోగా నంపారిస్తానని ప్రతిజ్ఞచేసాడు.

చతుర్ణనుడికి ముల్లోకాలూ చూపించిన రంభ తక్షణం నిజరూపాన్ని ధరించింది. తన శాపం తీరిపోవడానికి కారకుడైన ఆ రాజుకి ‘నారాయణ మంత్రా’న్ని ఉపదేశించి మాయమైంది.

కృష్ణుడి ప్రతిజ్ఞను నారదుడిద్వారా విని చతుర్ణనుడు భయకంపిటు దయ్యాడు. నారాయణ మంత్రాన్ని విధి విధానం ప్రకారం ఆవరించి, తన్న రక్షించవలసిందిగా దేవేంద్రుణి ప్రార్థించాడు. అప్పుడు దేవేంద్రుడు ‘పారిజాతాపారణ వృత్తాంతా’న్ని వివరించి కృష్ణుణి ఎదిరించేశక్తి తనకు లేదన్నాడు.. చతుర్ణనుడు శివుణి ఆగ్రయించాడు. శివుడు కూడా శ్రీకృష్ణుడినుంచి కాపాదేశక్తి తనకు లేదని ‘బాణానుర వృత్తాంతా’న్ని చెప్పాడు. చతుర్ణనుడు బ్రహ్మాను శరణ వేడుకున్నాడు. బ్రహ్మ, ఒకప్పుడు తానూ కృష్ణుడి చేతిలో భంగపాటుపొందిన వాణినని, కాబట్టి చతుర్ణనుణి రక్షించేశక్తి తనకు లేదని చెప్పాడు.

ముల్లోకాలూ తిరిగినా తన్న రక్షించేవాళ్ళలేని నిరాశవెందిన చతుర్ణనుడు వివరికి అర్థనుణి శరణ వేడుకున్నాడు. తాను ఎవరినుంచి రక్షణకోరుకురటున్నాడో అర్థమిటికి చుంచుగా చెప్పలేదు. దిష్టయం తెలియడంచానే అర్థమిట అస్య మిచ్చాడు. చతుర్ణనుణి రక్షిస్తానని శపథంవేశాడు.

ఈ కారణంవల్ల యాదవ బలానికి కౌరవపొందవ సైన్యాలకి ఫోరయుద్ధం సంభవించింది. యాదవులకి శ్రీకృష్ణుడు నాయకుడుకాగా, అర్థనుడు కురుపాండవుల సేనాపతి అయ్యాడు. యుద్ధంలో అర్థనుడిపవ్వుంలో ధర్మరాజు తప్ప తక్కిన వాళ్ళందరూ మరణించారు. అప్పుడు కృష్ణుడు మరణించినయోధుల్లో ఒకణి బ్రతికిస్తానన్నాడు. ధర్మరాజు సంతోషంతో ‘శరణాగతుడైవచ్చిన చతుర్ణనుణి బ్రతికించమ’ని కోరుకున్నాడు. శరణాగత ధర్మనికి, సత్యద్రవ్యానికి నిలబడిన ధర్మరాజునియాసి సంతోషంతో శ్రీకృష్ణుడు యుద్ధంలో మరణించి వాళ్ళందరీను తీరిగి బ్రతికించాడు. విత్రంగాముగిసిన ఈ భారతకథకు ‘చిత్ర భారతం’ అని పేరుపెట్టాడు ధర్మ.

వస్తుతత్త్వం :

ఈ కథ చాలావితమైంది. దీనికి మూలం బిహృండ పురాణంలో ఉందని కవి స్వయంగా చెప్పాకున్నాడు (1-11). ఈ విత్రభారతంలో నందర్భచితంగా పారిజాతాపహరణ కథ, ఊషాపరిషయగాథ, బ్రహ్మ భంగపాటు మొదలైనవి ప్రస్తావించబడ్డాయి. అయినా ఇందులోని వస్త్రేవక్యానికి భంగం కలుగలేదు. ఈ కథలో భారతంలోవలనే కురుక్షేత్రయుధం పద్ధనిమిదిరోజుల్లో జరిగినట్లు వర్ణించబడింది. శరణాగత రక్తంమనే ధర్మం ఎంతగోప్పదో ఈ కథద్వారా చక్కగా నిరూపించాడు కవి.

రసం :

శరణాగతరక్తంమనే ధర్మాన్ని నిర్వహించడానికి పాండవులుచేసిన విశేష మైన ప్రయత్నమే ఈ కథకు జీవం. అదే వీరరసం. ఇందులో కేవలం యుద్ధపీరమేగాకుండా, తుల్యాంగీలో తపోవీరం, సహదేవరాయబారంలో మాన వీరం పోషించబడ్డాయి.

“సకలరాజున్య చారు కిరీట షుఘ్ష పాద ద్వయంధ్యతగు నుయోధనుని కంటే; మత్స్యాణములు భీమప్రతాపులువైన మరుదృవాది సోదరులకంటే; పరమపుణ్యలు కృపాపరులైన కర్మగాంగేయ గురుద్రౌణి కృపుల కంటే; బలవంతులగు మత్స్యపొంబాల కేకయ పాండ్యాది విశ్వభూపతుల కంటే; నిష్టుఉదైనట్టి కుండినాథీపునిమ్య; చాలునిదియె సమస్తవిశ్వంభరాధి పత్యమిచ్చుట, రేపికేఱడయరాని బ్రహ్మ పదమునొనంగుట పద్మనాభ !”
(8-115)

అని శరణాధ్యాయేవచ్చిన చతుర్భున్ణణి బ్రతికించమని కోరుకున్న ధర్మరాజులో ధర్మపీరం ప్రస్తుతమైంది.

వీరరనమెర్కుదేగాక, ఇంకా ఇందులో ఊషాలనిరుద్ధుల కథలో శ్రంగారం, తన్న రక్షించవలసిందిగా చతుర్భునుడు దేవతల్ని దీనంగా ప్రార్థించడంలో కరుణ రసం, చతుర్భునుడు అశ్వరూపుడై ముల్లోకాలూ తిరిగే సందర్భంలో అద్భుతరసం, యుద్ధవఢ్చనల్లో భీభత్పు, రౌద్ర, భయానకరపాలూ నమయోవితంగా పోషింప బడ్డాయి.

పౌత్రవిత్రణ :

, శ్రవ్యకావ్యమే అయినా దృశ్యకావ్యంలో వలే పౌత్రవిత్రణలో తనప్రభజను కన్యరచాడు ధర్మాన. ఇందులో పొత్తునపథాఏ లక్ష్మి ననే కస్తాణి గఫాగుగ్రా

పొత్తలుకూడా కన్నిప్పాయి. ఇవికాక ప్రసంగవశాన వచ్చిన పారిజాతావహారణ కథలో సత్యా కృష్ణుల పొత్తలు, ఉషాపరిణయగాథలో అనిరుద్ధరు, ఉషాకన్య, చాచాసురుడు కన్నిప్పారు. ఈ ప్రణంధంలో నాయికపొత్త లేదు.

కథా ప్రారంభంలో తుల్యాస్తి పరిచయంవేస్తూ, ఆ మహార్షి సుఖ దుఃఖాల్చి నమానంగా భావించగలవాడు, శత్రువిత్రుల విషయంలో ఒకేవిధంగా ఉండ గలడని చెప్పా, సమభావంతో వ్యవహారించడంవల్ల, అతనికి తుల్యడనేపేరు సార్థకమైందని పేర్కొన్నాడు (1-46).

చతుర్ధనుడు, నారదుడిద్వారా శ్రీకృష్ణుడిప్రతిజ్ఞ విని

“ఎటికి వేటిబోయితట నేటికి మాయపుఁడేజిగంటి ? నే

నేటికి దానిబట్టికొన నేటికి సెక్కితి నిత్తెఱంగునా

కేటికి వచ్చి ? నివ్విధికి సెవ్వుని పాదము పట్టికొండునీ

వేటయు నన్నుబాండు ప్యథిపీపతి భంగిగలంచె దైవమా !”

(5-66)

అని విపారించే సందర్భంలో ఆ పొత్త పొందిన మానసిక వేదనని కవి చక్కగా చిత్రించాడు.

అర్థనుడు ముందుగా అభయమిచ్చి, తరువాత చతుర్ధనుణ్ణి తాను రక్తించ వలసింది శ్రీకృష్ణుడిబారినుంచి అని తెలిసినప్పుడు అతనుపొందిన మనస్తాపాన్ని ధర్మన చక్కగా వర్ణించాడు.

“ఆ నరవాథు వాక్యము భయంకరమై తన వీనులందును

గ్రానల కీలసోకిన క్రియం బరితాపమునొండ జేయఁగ

న్నోనల నప్రలుప్పుతిల గుండెలు జల్లన వెచ్చనూర్చుచు

న్నాననవీధిఁజితిలుచు మ్రూన్నాఁడియుండె నరుండు దుఖియై”

(5-198)

ఇందులో అర్థనుడిభాధ, భయం ఏమీచేయలేని నిన్నహాయత, పరితాపం మొదలైన భావాలతో కూడిన అతని విపారివిషయం కన్నులగట్టినట్లు కన్నిప్పాంది.

పొండవుల్లో పైదవాడైన ధర్మరాజు, కడగొట్టువాడైన సహదేవుడుకూడా ఈ కావ్యంలో సముచితంగా విత్రించబడ్డాడు. వాళ్ళ సంభాషణలద్వారా ఆ పొత్తలు మవ్వత్త్వాల్ని చక్కగా నిరూపించాడు కవి. పొండవమధ్యముడైన అర్థనుడు శరణాగత రక్షణ ధర్మాన్ని నిర్వారించాలనుకున్నాడు. అందుకు స్థిరంగా కట్టు బడి నిలబడ్డారు అన్నదమ్ములు ఆయుదుగురూ. సహదేవుడై శ్రీకృష్ణుడి దగ్గిరకి రాయబారిగా పంపిప్పా రాయబారం అనుకూలించకపోయినా, యాదవులు మితి మిఱి మాట్లాడినా పెదరకుమని వెన్నుతల్లి ప్రోత్సహించాడు ధర్మరాజు. ఏరోచిత

ప్రసంగం చేసి తమప్రతిష్ఠను కాపాడమని తమ్ముడికి సూచించాడు. ధర్మరాజు పౌరుషం, రాజనీతిబాటుర్వుం, ధర్మవీరదీక్ష ఈ మాటల్లో వ్యక్తమవుతున్నాయి. అన్నచెప్పినమాటను అభ్యర్థాలా పాటించాడు సహాదేవుడు. యాదవుల కొలువు కూటంలో రాయబారిగా నిలబడి మొదట సౌమ్యంగా నచ్చచెప్పాడు. ‘యుద్ధం వర్ధన్నాడు. ‘శరణన్నావాడి కాగ్రేయమిచ్చుమేగాని, సీతోమాకు వైరంలేదే?’ అన్నాడు. అయినా యాదవులుతిరస్కారంగా మాటల్లాచినప్పుడు అంతకంటే రోషంగానే సమాధానమిచ్చాడు.

యాదవ సభలో రాయబారిగా వచ్చిన సహాదేవుణ్ణి బలరామ కృష్ణులు లెక్కచెయ్యలేదు. ‘నా అండదండలున్నప్పుడే అర్థమచు శివుడంతటివాడు. నా సహాయం లేకపోతే కేవలం మానవుడే’ (6-147) అన్నాడు కృష్ణుడు. అదివిని అదిరిపడ్డాడు సహాదేవుడు. తమను మలకన చేసినందుకు రెచ్చిపోయాడు. ‘గురుదక్షిణ కోసం ద్రుపదుణ్ణి బంధించి తెచ్చినప్పుడు, మత్స్య యంత్రాన్ని కొట్టినప్పుడు, ద్రోవదికోసం రాజులంబర్ని జయించినప్పుడు, సైంధవుప్రాణి గర్భాన్ని అణవినప్పుడూ అర్థనుడికి సీనహాయం ఎక్కడుంది?’ [6-149] అంటూ తగిన సమాధానం చెప్పాడు. రాయబారిగా సహాదేవుడి పొత్రమ సమర్పణంగా నిర్వహించాడు ధర్మ.

ప్రధానకథలోని పొత్రలేన్నే కాకుండా ప్రసంగవళంగా వచ్చిన కథల్లోని పొత్రల్ని కూడా కవి సేర్పుతో చిత్రించాడు. పొరిజాతాపహరణ కథలోని సత్యభామ పొత్ర ఇందుకు బక్కని ఉదాహరణ. పొరిజాతపుష్టాన్ని శచ్చిదేవి సత్యభామ కివ్వుకుండా, మానవకాంతలకు అర్థతలేదని నిందించింది. అప్పుడు సత్యభామ ఏడుస్తూ తనబాధను కృష్ణుడితో చెప్పిన సందర్భంలో అమె అమాయ కత్యాన్ని, పసిపీల్ల మనస్తత్తుాన్ని నిరూపించాడు ధర్మం (5-95). అలాగే ఉపాఅనిరుద్ధల కథలోని పొత్రల్ని కూడా తగినరీతిలో మలవాడు కవి. పొత్రవిత్రణలో ఇతని నైపుణ్యం ప్రశంసనీయం.

కైలి :

చదివిన వెంటనే పతితల హృదయాల్ని ఆకట్టుకునే రచనావిధానాన్నే ‘కైలి’ అంటాం. సత్రయాగానికి వచ్చిన ముమ్మల్ని ఒక సీనపర్యంలో వర్ణిస్తూ “అరుణ జటాబంధ ధరులు, భన్సుత్రివుండ్రాంకితాతికులు, కృష్ణజీనోత్తరీయలు, వల్మి కౌశీయలు, రుద్రాక్షభూషితదేహులు....” (1-6) ఇత్యాదిగా గలవాస్మి వచ్చారని చెప్పాడు. ఇందులో ఏ పదసమాహాన్ని తీసుకున్నా మునిరూపం గోబరిస్తుంది. మొత్తంమాద అన్నింటినీ సంఘటీంచి మాసినా మహర్షుల సంపూర్ణ విత్రం కన్నులముందు మొదలుతుంది. ఇదే లక్కడి రచనలో వున్న చమత్కారం.

ఉపాక్ష్య అనిరుద్ధణి కలలోచూసి విరహంతో ఎదుటలేని అతనితో మాట్లాడే సమయంలో “వెనైలచేత నాకనుంగలువల మోక్కుమాన్మము” అంటుంది (5-114). కలువలు వికసించాలంటే చంద్రుడు రావాలి. అంటే ఆమె కళ్ళలో ఆనందం కన్చించాలంటే అనిరుద్ధుడు రావాలి. కళ్ళను కలువల తోను, అనిరుద్ధణి వెనైలతోను పోల్చి వెప్పుడం మనోహరంగా ఉంది. “ముంచేతి కంకణముల కర్మమేల,” “నూనియతోడి కప్పురవు నుగ్గు తెఱంగున,” “హాస్తిమశకాంతర మెరసిచూడ,” “శ్రీరమున్నీరముబోలే,” “నాల్కుపై నువ్వు గింజైన నానసల్లి....” మొదలైన లోకోక్కుల్ని సందర్భోచితంగా ప్రయోగించాడు. “పదియైదునాళ్ళపని, రెండొక్కడిగాగచేసె, పిచ్చుకమిద వేయుదురె బ్రహ్మ త్రుంబు....” మొదలైన జాతీయాలతో రచన సాగించాడు.

కొన్నివోట్ల పద్మాన్ని క్రియాపదంతో మొదలుపెట్టి నేర్పుచూపించాడు ధర్మాన. “కలడు మహాత్ముడొక్కడు....” అనియు, “ఉన్నారు విష్ణుభక్తిన్,” “కనియెబద్మదశాఖ్మి గౌత్మభమణివత్తు....” మొదలైన పద్మాల్ని ఉదాహరించ వచ్చి.

వర్ణనలు :

ప్రబంధసుందరి అందాన్ని ఇనుమడింప జేసేవి వర్ణనలు. ధర్మాన తన కావ్యంలో పురవర్ణన, నూర్యాప్రమయ, చందోదయ వర్ణనలు, వసంత కాలవర్ణన, యుద్ధవర్ణనలు మొదలైనవస్తీ చొప్పించాడు. తక్కిన కావ్యాల్లోవలె గాక ఇంటులో కావ్యంతంలోకూడా పురవర్ణనాదులుండడం ఒకవిచేషం. ద్వారకా పురంలోనీ “హర్ష్యములు చంద్రసామ్యము దాల్చెన్” (8-129) అని అతిశయ్యక్తితో చమతక్కరించాడు. ఇలావంత్సుణి వర్ణించే సందర్భంలో “ధర్మవర్ధన, భీమస్తావ మసావ, అర్థనభ్యాణి” అతనిలో ఉన్నాయని నెప్పు “సత్యమున, సత్యమున, శరాసన నిరూఢి మిటే....” అని వారి ముగ్గురి గుణాలూ అతనిలో ఉన్నాయని పేర్కొన్నాడు (1-30).

రంభసాందర్యాన్ని ధర్మాన చాలా విశేషంగా వర్ణించాడు. ఆమె తన చెలికత్తెలతో జలకమాడే సందర్భంలో కళ్ళు, కాళ్ళు, చేతులూ, ముఖమూ అన్నీ పద్మాల్లా ఉన్న ఆ “తరుణలు పద్మినులెయిషుట తథ్యంబయ్యెన్” (3-15) అని చమతక్కరించాడు. రంభ, ఆమె చెలికత్తెలు మన్మథుడు పట్టపుటేనుగుల్లా ఉన్నారని చెప్పు వాళ్ళస్తునమండలాలు కుంభయగ్గాల్లా, ఉరువులు తొండ్రాల్లా పలువరుసకాంతి ఏనుగు రంతాల కాంతిలా, చెక్కుల వెంట జారుతున్న కస్తూరి బొట్లు మదజలంలా ఉన్నాయని, వాళ్ళ మంగలగునంలో ఉన్నారని వర్ణించాడు (2-158). రంభ అవయవాలన్నింటిని దేశాలతోపోలున్నా, ఆ దేశాలన్నింటికి

సార్వభౌముడిగా మన్మథుణ్ణి వర్షించాడు (3-55). రంభ, ఆమె చెలిక తైలు వన విహారం సాగిపుంతే, అందులో ఒకామె మాధవీపుష్పంలో వున్న తుమ్మెరని చూసి, అది నేరేడుపండనుకుని పట్టుకోబోతే, చేతిమిందుకుట్టగా ఉలిక్కిపడిందని వర్ణించాడు (2-151). తుల్యాడికి తపోభంగం కలిగించటానికి వచ్చిన రంభ తనలో పొంగిపొరలే శృంగార రసాన్ని నీరుగా భావించి, ఆ మునికి అభిషేకం చేసింది. తన చిరునవ్వు వెన్నెలకు వత్సంగా ఇచ్చింది. తేనెలూలికే మాటల్ని పుష్పాలుగా పూజ చేసింది. వాలుచూపుల్ని నీరాజనం చేసింది. అమృతరసం ఉట్టిపడే అధరచింబాన్ని నైవేద్యంగా పెట్టిందని చమత్కరించాడు (3-78).

సగపాలు సాంధ్యరాగం, సగపాలు నలువురంగుతో ఆకాశం గురివింద గింజలా ఉందని బక్కగా పోల్చాడు (6-107). సూర్యుణ్ణి “జలజాలయానాథు బక్కని కుడికన్ను, జగములమించు తేజముల చెన్ను, ద్వ్యాజమూహములు సేవించు మైకుళు దిన్ను, జటవుల కొనియాడు మొదలిపన్ను, గాథాంధకార సంఘమునకు వెఱగొంగ, ధరణీజలంబుల దార్పుదొంగ....” (4-106) అని, బంద్రుణ్ణి “సురవరులమృతంబు వరున గ్రోలెడి, కోర, కాముకప్రేణికి ఖ్రూఢార, శివుని యోదలమిాది చిన్ని క్రోవ్విరి మొగ్గ, మిసిమిమించిన సుధారసము బుగ్గ, తోయజ బాంధవుతోడుజోడు, నిఫిలలోకంబుల నిక్క బీకటిమిత్తి, విలసిల్లు హోడశ కళల గుత్తి, కలువలకువిందు, తామరగముల కుందు....” (4-110) అంటూ చమత్కారంగా వర్షించేటు. నష్టత్రాల్ని వర్షిస్తూ, బంద్రుడు రాత్రి అనే త్రీని పెళ్ళాడినప్పుడు దేవతాస్త్రీలు వేడుకగా ముత్యాలముగ్గులుపెట్టినట్లుగా ఆకాశంపై చుక్కలు నిండుగా ఉన్నాయని చెప్పాడు (6-108). బంద్రుడు అస్త మించే వేళ చుక్కలు, కలువలు కాంతి విహీనమైఉండడాన్ని, సూర్యోదయసమయంలో బక్రహాకాలూ, పద్మాలూ వికసించడాన్ని వర్షిస్తూ ఒకరు విచారంతో ఉన్న ప్పుడు వేరొకరు సంతోషించడాన్ని స్వారింపజేశాడు (6-121).

వనంత ప్రకృతిని వర్షిస్తూ, ప్రోడులైవన్న చెట్లకు నవయోవనాన్ని ప్రసాదించే సంబీచనాది చౌషథులా కలకలలాడుతూ వనంతం వచ్చిందని పేర్కొన్నాడు (2-100).

సాధారణమైన విషయాన్ని కూడా చమత్కారంగా చెప్పగల నేర్చరి ధర్మం. ‘చలి’ని వర్షిస్తూ “కమలాలకు శత్రువైన హేమంత రాత్రి చలివల్ల ఎక్కువైందిట. కమలాలకు అప్పుడైన సూర్యుడి వెలుగు ఉండేసమయం తగ్గిపోయిందిట” (2-30). శితకాలంలో పగటిసమయం తక్కువగాను, రాత్రి వేళ ఎక్కువగాను ఉంటుందికదా! దాన్నే ఈ విధంగా చమత్కరించాడు. వర్షానంతరం కదిలి పోతున్న మబ్బుల్ని వయసుడిగిన వృద్ధులతో పోల్చి వర్షించడం నముచితంగా ఉంది (2-28).

ఇతని యుద్ధవర్షనలు వీరరనస్పౌరకంగా ఉన్నాయి. యుద్ధంలో గాయవడి రక్తస్కతమైన దేహాలతో ప్రకాశిస్తున్న యోధుల్ని “పీరరనంబు వెల్పడిన పీకను రక్తముగ్రమ్మనదొరలోగ్రరకి తోరు కించుకములో యను” నట్టున్నారని కన్నుల గట్టినట్టు చూపించాడు (7-129). వీరుల దేహాలు రక్తంతో ఉన్నప్పాడు. షైగ్నతోచెిగనమోదుగులా అనేటట్టున్నాయని ఉత్సేషించాడు. ఇలాంటి యుద్ధనన్ని వేశాల్లో కూడా అక్కడక్కడ చమత్కారం ఉట్టిపడే వద్దాలు కూడా ఖ్రాశాడు ధర్మాన.

“నకల యూదవసేన యుత్పవముతోడ
సింహానాదంబలొనరింప సింహానాద
ములయటంచను భీతిపెంపునుగిరీటి
బలములోగల కుంజరములు వడంకె.” (7-68)

యూదవసైన్యం మహోత్సాహంతో సింహానాచాలు చేస్తుంటే, అవి సింహాగర్జనలే అనుకుని పొండవసేనలోని ఏనుగులు భయంతో వణికోయాయట. ఇందులోని చమత్కారం ఎవరికైనా చిఱునవ్వు తెప్పించక మానచు.

ఏడ్చును కూడా హృదయరంజకంగా వర్ణించాడు ధర్మాన. తనకు అవమానం జరిగినందుకు సత్యభామ “కోమల నూతనస్వరము, గ్రోలును కోయిల పీల్లయో” అన్నట్టుగా ఏచ్చిందట (5-94). ఇంత నుకుమారంగా ఏడ్చును వర్ణించడం కవి వర్షనాసామృతాన్ని చాటుతోంది.

అత్మియత :

ధర్మాన ధృష్టిలో సత్పుబంధము, ఉత్తమహయమూ ఒకేవిధంగా ఉంటాయి. ఈ విషయాన్ని తానే స్వయంగా ఈ కావ్యంలో

“పదముల బొప్పును వడి యొ
ప్పిరము నలంకార లక్ష్మీ పేరికై యు ధారా
స్వద భావముగట్టి కుథ
ప్రదమై హాయముమరె సత్పుబంధమరీతిన.” (3-160)

అని చెప్పాడు. ఇతని వాక్యాలు రసపూరితంగా, మథురంగా ఉంటాయని కృతి పతి ప్రశంసించాడు.

ధర్మాన నారాయణభ్యాన తత్పరుడు. తన గ్రంథంలో పూర్వ కవిస్తుతిలో వాల్మీకి, వ్యాస, చాణ, మయూరాది సంస్కృత కవుల్ని, నస్సుయ, తిక్కనాది తెలుగు కవుల్ని పేర్కొనడం వల్ల ఈ కవి వాయ ప్రాసిన గ్రంథాలన్నీ చదివిన

వ్యత్సన్నడని తెలుస్తోంది. ఈ అభిప్రాయాన్ని ఈ ప్రబంధరచనా విసమరిస్తోంది.

ధర్మనామాత్యదు వ్యవహర భూనం గల దిత్త. తన కాలంనాటి సాఁ రాజకీయపరిస్తేతుల్ని కథకు అన్యయించి రచన సాగించాడు. వత్సర్నాడు సేచే ఘట్టాన్ని వద్దించే నందర్శంలో ఆభరణాలన్నీ తీసివేసి బంగారుఁ కూర్చొవడం, పరిచారిక వచ్చి నంపంగి నూనెతో తలంటి మృన చేయి బంగారు కుండలతో అభిషేకించడం, తలతుడవడం మొదలైనవి. తెల్లని వత్తం కట్టడం, ఆభరణాలతో అలంకరించడం, కేశాలంకరణ చేయడం, సతీలకం దిద్దడం, పుడుసోపేత్తమైన రుచిరాన్న భోజనం, కర్మారతాంబ మొదలైనవాటిని వద్దించడం ద్వారా రాజగృహాలోని వ్యవహారవిధానం వ్యక్తమోంది. దిష్టైతీయడం, మంచి చూసి బయలుదేరడం, పుభసూచకంగా కుడి ముందు పెట్టడం మొదలైన ఆచారాలు కూడా ఆ రోజుల్లో ఉండేవని ఈ కావల్ల తెలుస్తోంది. రాజులు చారులమూలంగా ప్రజాభిప్రాయాన్ని తెలుసుకొన్ని చెప్పు “చారులు రాజుకు దూరము కనిపించు కన్నుదోయి” వంటి తెలియ జేశాడు కవి. ఈ విధంగా ఆనాటి సాంఘిక రాజకీయవాతావరణాన్ని కావ్యంలో కొంతవరకు పొందువరచాడు ధర్మన.

“విచిత్రగతి, నలంకారనరణమీఅ, రనములు సిప్పిల, మెచ్చు” (పీటిః లౌతికే విధంగా ధర్మనా మాత్యదు నంతరించిన ఈ చిత్ర భారత ప్రభిరస్తరణీయంగా నిలుస్తుంది.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

ఘృష్ట = రాపెడి

మరుచుద్భవడు = భీముడు

విశ్వంభరము = భూమి

శేషి = గుత్తము

అనలము = అగ్ని

కీల = జ్యోల

సత్యము = బలము

శరాననిరూఢి = విలువివ్యలో ఆరితేరినతనము

కుంజరము = ఏనుగు

వడి = వేగము, యతి

పేర్చు = ఎక్కువ

హాయము = గుఱుము

కోరకిత = మెగ్గతొడిగిన

కింశుకము = మోదుగుపూవు.

అధార గ్రంథాలు

1. చిత్రభారతము — వావిళ్వవారి ప్రతి
2. వీరరసము — డా॥ జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం
3. అంధ కవి తరంగిణి (సంపు. 8) — చాగంటిషేషయ్య
4. సమగ్ర అంధ సాహిత్యం (సంపు. 7) — అచుద్ర.

యయాతిచరిత్రము—బొన్నికంటి తెలగనార్యుడు

పమింక : శ్రీ అదిబట్ట సూర్యనారాయణ, ఎం.ఎ.

[ఇస్క్వాస్తలం . ఆళ్లార ఆగ్రహం, కొళ్లిలి తాలూకా, విషయనగరం ఉల్లా . ఇన్నం : 1-7-1948 . ఎం.ఎ. ఆంధ్రప్రస్తావనకుడు, మిసన్ ఎ.వి.య్స్, కొళ్లాల, నిరాపదము . తతుర వచస్సి — చారుపునస్సి ; తెలుగు బుకుపులు మొదలగు వ్యాపాలు పత్రికలలో వ్యాపింపజ్ఞాయి .

ప్రస్తుతం “మధునాపంతుల నక్యనారాయణకాత్రిగారి రచనలు — అందు చూచచుపైన ప్రశ్నేప వరిశీలన” ఆన్న విసారునుటై ప్రమానం, పరిశోధన, తెలుగుభాష, అంద్ర విశ్వకర్మాచరిషత్తు, వార్తెరు.]

కవిజీవితాదులు :

ఈ గ్రంథాన్ని బొన్నికంటి తెలగనార్యుడు రచించేడు. ఇది ఒక అచ్చతెనుగు కావ్యం. అంద్ర సాహిత్యంలో మొట్టమొదటి అచ్చ తెనుగుకావ్యం ఇదే. ఇతినుగురించి మనకెక్కువ వివరాలు తెలియవ. గ్రంథాధారం బట్టి యితడు భావనామాత్యని ఊమారుడని ఇతనికి మదన గోపాల మంత్రోపానన వల్ల కవిత్వం అవ్యిందని తెలుస్తోంది. యయాతిచరిత్ర 737 గద్యపద్మాలలో అయి చాశ్వసాల్లో రచించబడింది. కృతిభర్త అమిార్ భాన్ అనే మహమృదీయుడు. ఇతడు క్రీ॥ ४॥ 1550 నుండి 80 వరకు గోలౌగ్రండని పాలించిన జాబిపొం కుతుంబ షాస్త్రార్థుల్లో ఒకడు. ఇబిపొంకుతుంబ్ షానే మన అంద్ర కవులు మల్చిభరాముడని కీర్తించేరు. తెలగనార్యుడు ఈ గ్రంథాన్ని క్రీ॥ ४॥ 1576-80 నం॥ ల మధ్య కాలంలో రాసినట్టు గ్రంథావతారిక సాక్ష్యం ఇస్తోంది. అంటే ఇతడు పదషారో శతాబ్దపు కవి అని గోలౌగ్రండ సమాపవర్తి అని తెలుస్తోంది.

కథా నంగ్రహం :

ప్రతిష్ఠాన చూరాన్ని యయాతి మహారాజు పరిపాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఒక రోజున చెంచులు వచ్చి వేటకిరమ్మని కోరుతారు. వేటకి వెళ్లిన యయాతి ఒకలేచిని తరుముకుంటూ జాబాలి ముని ఉన్న హిమవత్పర్వత ప్రాంతాన్ని సమాపిస్తాడు. ఈ విధంగా ఒంటరిగా రావడం మంచిది కాదని రాముడిలాగే మోసపోయేడని జాబాలి చెప్పగా తనకాకథ చెప్పమని యయాతి అడుగుతాడు.

రావణని స్వర్గ జైత్రయాత్రతో ప్రారంభించి, రంభని మానభంగం చేసి స్వర్గంపై దాడి వెడలడం మొదలు ర్థావణన్ని రాముడు నంహారించినవరకు గల

రామకథని సంగ్రహంగా జాబిలి చెబుతాడు. యయాతి సెలవుతీసుకొని వెళుతూ దాహం వెయ్యగా అడవిలో నున్న ఒక నూతని సమిపిస్తాడు. అందులో అప్ప రసల్ని తలదన్నే సౌందర్యవతిని మాచి ఆమెని బయటకి లాగి ఎవ్వరి దానవని ప్రశ్నిస్తాడు. ఆమెని వెతుక్కుంటా వచ్చిన ఫూర్చిక అనే చెలికత్తె ఆ వన్నెలాటి రాక్షస గురువైన శ్రుంగాభార్యని కుమారై దేవయాని అని, రాక్షస రాజైన వృషపర్మయని కుమారై శర్మిష్ఠ తో సహ చెలులు రాగా జలక్రీడలాడడం, గాలికి ఒడ్డుమిాద ఉన్న వాళ్ల బీరలు కలగాపులగం అవడం దానికి శర్మిష్ఠ కోపించి దేవయానిని నిందించి అమె ప్రతిఘటింపగా నూతిలోకి నెట్లే వాళ్లందరు వెళ్లిపోతాడు.

ఇంత అవమానం జరిగిన తర్వాత వృషపర్మయని రాజ్యంలో అడుగుపెట్ట నని దేవయాని భీష్మించుకూర్చుంది. శ్రుతుడు వచ్చి బతిమాలినా వినలేదు. అఖరికి వృషపర్మయడు వచ్చి దేవయానికి కోరిక ప్రకారం శర్మిష్ఠని ఆమెకి దాసీగా చేసి ప్రసంగవాత్మా దేవయానికి వివాహం చెయ్యమని నలహాళస్తాడు. శ్రుతుడు వివారించి, కమడు బ్రాహ్మణుడెవ్వడూ ఈమెని వివాహమాడడని శపించేడని చెబుతాడు. తపకా వృత్తాంతం చెప్పేమని వృషపర్మయడుగుతాడు.

దేవదానవయుద్ధాల్నో శక్రుని మృత సంజీవని ప్రభావం పల్ల రాక్షసులు పునర్నీవితులవడం చూసి దేవతలు బృహసపుత్రి పుత్రుడైన కపుని సమిపించి మృత సంజీవనిని శక్రుని వద్దునుండి గ్రహించుకొని రమ్మని పంపుతారు. శక్రునికి కచుడు శక్రహాష చేస్తూ ఉండగా అనుయతో రాక్షసులు కచుణ్ణే చంపి చెట్టుకి కట్టేస్తారు. దేవయాని ప్రార్థింపగా శక్రుడు సంజీవని పల్ల బతికిస్తాడు. ఇలా క్షూదని రాక్షసులు మళ్లో, కచుణ్ణే చంపి ఆ బూడిదని కట్లుతో కలిపి శక్రుడి వేతె తాగిస్తారు. దేవయాని పోరు పడలేక తనకడుపులో ఉన్న కచుడ్చే గుర్తించి మృతసంజీవని నుపదేశించి పొట్టచీల్చుకురమ్మని చెబుతాడు. ఆ ప్రకారం వచ్చి తనగురువుగార్చి మృతసంజీవని పల్ల బతికించి కొంతకాలం అయింత ర్యాత శక్రుని వద్దసెలవుతీసుకొని వెళుతూ ఉండగా దేవయాని తనని వివాహంచేసుకో మంటుంది. కచుడధర్మమని తిరస్కరిస్తాడు. దేవయాని తోపంతో, అయితే నీకు సంజీవని వనిచెయ్యడని శిఫ్పున్నాంది. తనవద్ద నేర్చుకున్నవాళ్లకి వనిచేస్తుందని చెప్పి కచుడు అధర్మంగా మాట్లాడిన దేవయానిని బ్రాహ్మణుడెవ్వడూ వివాహ మాడడని ప్రతిశాపం ఇచ్చి స్వద్ధానికి వెళ్లిపోతాడు. ఈ కథ విని వృషపర్మయడులు తమ నగరానికి వెళ్లిపోతారు.

ఒక రోజున దేవయాని, శర్మిష్ఠ, చెలికత్తెలు ఉద్యానవనానికి వెళుతారు. యయాతి అక్కడకివచ్చి శర్మిష్ఠ సౌందర్యానికి ముగ్గుడై ఏమాఎరగనట్టు మించెవరని దేవయానినండుగుతాడు. దేవయాని శర్మిష్ఠని వరిచయంచేసి తనని

వివాహమాడమంటుంది. శక్రుని అనుమతితో ఆమెని వివాహంబేసుకొని ఆమె దాసీ అయిన శర్మిష్టతో పహా యయాతి తననగరానికి వెళ్లిపోతాడు. దేవయాని వల్ల యదు, తుర్వసులన్న కొడుకుల్ని పొందుతాడు. యోవసంతో అనాధగా ఉన్న శర్మిష్టని చూసి ననాధని చెయ్యాలని ఆమెని కూడా ఉద్ధరించి ద్రుహస్యాడు, అనుడు, పూరుడు అన్న కొడుకుల్ని పొంది, అయిదుగురు కొడుకులు తన ఆజ్ఞపొటిస్తూ ఉండగా హాయిగా రాజ్యాన్ని ఏలుతాడు.

వమ్మతత్వం :

తెలగనార్యాని యయాతిచరిత్రకాధారం మహాభారతం తృతీయశ్వాసంలో ఉన్న యయాతిచరిత్ర. భారతం ఇతిహసం. తనదికావ్యం గనుక మూల కథని యథాతథంగా తీసుకోకుండా కొంతకథని వదలి, గ్రహించినదానిలోకూడా కొన్ని మార్పులు చేసేడు.

1. సంస్కృతభారతంలోగాని తెలుగు భారతంలోగాని యయాతి ప్రతిష్టాన పురాన్ని పాలించినట్టు ఎక్కడా చెప్పబడలేదు. కావ్యం నగర వర్ణనతో ప్రారంభమవాలన్న నంప్రదాయాన్ననునరించి ప్రతిష్టాన పురవర్ణనతో, కావ్యాన్ని ప్రారంభించేడు.

2. భారతంలో, యయాతిచరిత్ర మొదట కచుని వృత్తాంతంలో ప్రారంభమయి తరవాత దేవయాని నూతిలో పడినవైన మొదలయినవిషయాలతో ఉంది. ఇందులో కథ తారుమారైంది.

3. భారతంలో దేవయాని, తనచరిత్రని, తన విషోరాదుల్ని యయాతికి సంక్షీప్తంగా చెబుతుంది. ఇందులో ఘూర్చిక అన్న చెలికత్తె కొంచెం సుదీర్ఘంగా వర్ణించి చెబుతుంది.

4. మూలంలో శర్మిష్టదేవయానుల బీరలు గాలికి తారుమారుకాగా (సంస్కృత భారతంలో ఇంద్రప్రేరణంవల్ల బీరలు తారుమారయేయ) మొదట, దేవయాని శర్మిష్టని నిందిస్తుంది. ఇందులో మొదట శర్మిష్ట నిందిస్తుంది. కాలప్రభా వంవల్ల వచ్చిన మార్పిది.

5. భారతంలో, కవదేవయానుల వృత్తాంతం, జనమేజయుడుగ, వైశంపాయనుడుచెప్పగా, ఇందులో వృషపర్వదుగుగా శక్రాచార్యులు చెప్పినట్టు మార్పుబడింది.

6. మూలంలో బుతుమతిమైన శర్మిష్టతో యయాతి కలుస్తాడు. ఇందులో ఉభయతారకమైన మదనవేదనకారణం.

7. మూలంలో యయాతి శర్మిష్టల పొందుకి కోపించి దేవయాని శక్రునికి చెప్పడం, శక్రకాపము, తరవాత కొంతకాలానికి యయాతి స్వీర సద్గువనాదుల

ప్రయాణం మొదలైన కథంతా గ్రంథాన్ని నుఖాంతం చెయ్యడానికి తెలగ నార్యడు వదలి పెట్టేడు.

8. మూలంలో యయాతి చరిత్రకి అదిమధ్యంతాలో ఎక్కడా రామాయణ ప్రస్తిలేదు.

కైలి :

తెలుగు భాష తత్పమ, తద్భవ, దేశ్య, అన్యదేశ్యాలతోకూడిన మిక్రభాష. మనమెలుగు వాళ్ళంతా ఈ మిక్రభాషనే అశ్రమంగా అర్థంచేసుకోగలరు. అందులోకి ముఖ్యంగా తత్పమాలు లేకపోతే 'అన్నం' కూడా అడగలేం. అలాటిది ఆ తత్పమాలు పూర్తిగా వదలిపెట్టి అచ్చతెనుగులో కావ్యంరాయడ మంచే మాట లా! తెలగ నార్యానికి పూర్వం ఎవ్వరూ కావ్యాన్ని అచ్చతెనుగులో రాయలేదు అభరికి సైవ వాజ్మయ పితామహాడు, దేహి కవితోర్ధరణబద్ధ కంకణడు అయిన పాల్గురికి సోమనాథుడు (క్రీ॥ శ॥ 12వ శతాబ్ది) కూడా తన వృషాధిప శతకంలో ఒకే ఒక అచ్చతెనుగు పద్యాన్ని రాశేడు. కేవలం తద్భవాలు, దేశ్యాలు అక్కడ క్కడ అన్యదేశ్యాలతో అచ్చతెనుగు కావ్యంరాసిన ఘనత పొన్నికంటి తెలగ నార్యానిదే.

క్రీ॥ శ॥ 16వ శతాబ్దం నాటికే, కవిత్రయంవారి కవనయోగ్యమైన కథాగమనం, అందునా ఎత్తిన వర్ణనాత్మక శైలి, నన్నెవోడ, పిసపీర భద్రుల కారణంగా అష్టాదశ వర్ణనలతో నున్న ప్రబంధ ధోరణి, శ్రీనాథ యుగపుపద్యశిల్ప సౌందర్యం అంధసాహిత్యాన్నా క్రమించుకున్నాయి. పెద్దన, నందితిమ్మన, రామరాజ భూషణడు, పెంగళినారన, తెనాలి రామలింగడు అంధసాహిత్యరమకి హంతి వట్టి కవిత్వాని కొకమూర్ఖాన్ని ఏర్పాటుచేసేరు.

వర్ణనలు :

తెలగనార్యడు పూర్వకవుల మూర్ఖాన్నే అనునరించి అష్టాదశవర్ణనల్ని కవినమయాల్ని తుచ తప్పకుండా తనకావ్యంలో కూర్చేడు. అయితే భాషలోనే ఫేదం. కథ కోసం కవిత్వంకాకుండా కవిత్వం కోసం కథనిగ్రహించి తన వర్ణనా పెద్దగ్ంచ్చాన్ని బహుధాప్రదర్శించేడు తెలగనార్యడు. తన న్వ్యకపోల కల్పిత భాషకతకి భాషుటాలైత్తిన పద్యాలెన్నే వున్నాయాగ్రంథంలో. ముఖ్యంగా ద్వితీయశ్యాసనంలో నగరవర్ణన తృతీయశ్యాసనంలో శర్మిష్టా దేవయాన్యాదుల జలక్రీడావర్ణన చతుర్థాశ్యాసనంలో వసంతర్థువర్ణన పంచమాశ్యాసనంలో ఉద్యాన. విరహ వర్ణనలు తెలగనార్యాని ప్రతిభకి గీటురాణ్ణ. చిత్రమేమిటంటే నలక్కణమైన గ్రాంథిక భాషలో తత్పమాలు వదలి, మృదు మధురమైన కవితాధారతో శ్రోతని

ఉత్సాతలూగిస్తాడు తెలఁగున్న. భావప్పితో, రసంపిచ్చరింపజేసి అనర్థమైన
శ్రీలీసాభాగ్యంతో, తెలుగు పలుకు పొలుపు గుభాణించేతట్టు రచించేడు.

ఈ రోజుల్లో కాకుండా, పూర్వం పుష్టిల్ని వస్తేల విననికట్లు,
వలపులగిలకలు అమ్మేవాళ్లు. వాళ్లనెలా వర్ణిస్తున్నాడో చూడండి.

పెట్టకు లై తణుకులు గులుకు కన్నులచెన్ను
కలువల కొకవింత చెలుపు గౌలువ
గొప్పలై యొప్పులకుప్పలై పొలింధు
విరి బంతులకు వింతనరవిఁ గఱపఁ
బొలుపు లై వలరాచబులుపు లై పలుమొనల్
మొల్లల కొకవింత మురువునింపఁ
దశకు లై తేనెలు బిలుకు మోవుల రంగు
చెందోవలకు వింత సిరులఁజేయ
సొలపు వలపును గౌలుపు నిచ్చులపు దెలుపు
నగవు మల్లెల కొకవింత నయముఁదెలుపఁ
గోడెకాండ్రకు విరులమ్ము కొర్కెదు రెపుడు
బుప్పులమ్మేడు చెల్చులా ప్రేతాలోన.
[1-84]

ఇందులో పోన్న అచ్చతెసుగు పదాలే. మరి భావమో! పదహారణాలాంధుడిది.

ప్రకృతిలో ఉన్న సొందర్యం మానవుడిలో ఉండదు. కవి శబ్దవాచ్యడికి
శ్రుంగార రిరంప ఉండాలి. ఉహశాలిత దానికి పదును పెడుతుంది.

శ్రూనికఁడగు సీబిరేని పసిండియు
పృథివీ వాకీటి తోపు తెరయనంగఁ
గ్రుంకు మెట్టున వేల్పుగొమ్మ లాడుచుఁ జల్లఁ
దులకించు చెంద్రపు దుమ్మనంగ
గడుసోంపుచే నొప్పు పడమటి మలమిఁరి
వెఱులందుగెంపుల చాయ లనగఁ
దమినాడు తెఱగంటి కొమరులు గావింపఁ
బొలు పొందు పగడంపుబలుక యనగఁ
బ్రొద్దు వాసినవంత లోబొడముచండ
ముణుగు కెందమ్మ రేకుల మూక యనగ
విరియు చెందోవననలకు వెన్న పెట్టి
నిండె నెఱనంజ కన్నుల పండువగుచు.
[2-70]

చీకట్టు మిణుగురు పురుగుల్ని కవి భావించినతీరు నిరుపమానంగా ఉంది —

“తనకు బగయగు ప్రాదున వెనకి కనక
కనలు బీకటి రక్కుసి కన్ను లందు
దొరుగు కనకన మను నిష్టు తునకలనగఁ
బొలిచెనెడనెడ మిణుగురుబుర్యలంత”

[2-77]

రావణుడు రంభసి చూసేడు. ఎటువంటి రంభనో పద్యం అంతా అక్కర్చేదు.
మరుడు తోడుగుఁ జనుదెంచు మగువగాంచి

[2-88]

శర్మిష్ట, దేవయాని, చెలిక త్రైలు జలక్రీడలాడడానికి వెళ్లేరు. సరోవర సౌం
దర్యాన్ని కవి త్రీ శరీరావయవాల కెలా ముడిపెట్టేడో చూడండి —

తమ మోములకు నుంచ్చి తగవడం కెడునట్టు
తట్టు గొట్టిడు నీటి తమ్ములలరఁ
తమ చన్నుగవల యందముల కోటుటబోలె
జక్కువ లొక్కుమై జదల నెగయఁ
దమ కొప్పులకు లోగి తలగి పోయెననంగఁ
గప్పి విష్టగు నాచు కడకుఁ బోవఁ
దమ కన్నులకు వీగి తలఁకు చందంబునఁ
బెల్లగఁ గొప్పిలు తల్లడిల్లఁ
బూని తమ చూపులకు నోడి పోవు కరణి
బలు మొగమ్ములఁ దుమ్మెదల్ గలగి వఱవ
ముందు ముందుగు జెలరేగి మూరకలగుచు
నీటి లోనికి జనుదెంచి నెలఁతలలరి.

[3-64]

ఈ విధంగా జలక్రీడ లాడుతూ నీటి నెగర గొట్టుకుంటున్నారు. అ సమయంలో
కవి సంభావన ఉత్తమ భావుకలక్కణాన్ని పట్టియస్తుంది.

చల్లులాడగ నప్పుడు వదల నెగసి
మగుడు తెలినీటి తుంపరల్ దగియొజాడ
వారినిరాటకును మెచ్చి వలపు రాయఁ
డాని కురియించు వువ్వుల వానలనగ

[3-65]

వివాహ సమయంలో తన కాలంనాటి వైవాహిక వ్యవస్థని కన్నులకు కట్టినట్టు
వర్షించేడు. అంతటితో ఆపితే బాగుండును. శోభనాన్ని కూడా వర్షించేడు. శోభ
నం ముందు దేవయాని చెలిక త్రై లామెనెలా ఆటాడిస్తున్నారో చూడండి —

బంగారు కుండలఁ బగట సీ గబ్బిగు
బృలమొది మేలు గలుగు నేడు
జగడాలఁ బగడాలఁ దెగడు సీమోవిలిఁ
బొలుపైన యొకడాలు కలుగు నేడు

మెలుగు చేర్గొమ్మించు మించు నీమేనికి
నలరింప నొక యింపు గలుగునేడు
తశ్చలై ముద్దులు గుల్కు నీచెక్కుల
టెలమిగా నొక పొంపు గలుగు నేడు
తాటుకో ప్రార్థు గ్రుంకిన చాక పనుచు
బలుకు దనలోని కూరిమి బయలు వడగ
నీక కన్నుల జంకించి ర్యేము గౌణగు
దేవయాని గసుంగాని తెఱప యొకతె

[5-4]

మొట్ట మొదట భర్తని సమాపించిన దేవయాని స్తీతి ఎంత స్వభావ సుందరంగా ఉండో చూడండి —

“నడుము వడంక సిచ్చితి విప్పను గొప్ప కప్ప క్రొ
మ్ముచీ విడి జారు నందియల ప్రోత్సహించుగారమ్మ కెంపుపెం
దొడువులు ప్రోవబయ్యెద చనుంగవ చక్కనికింత చూపగా
వడి మగు డంగనేగు చెలువంగని నవ్వుచు నింతు లింపునన్”

[5-14]

రసం :

ఈ విధంగా సంభోగ శృంగారానికి ప్రాంగణరంగవల్లిక లల్లడం పద
హారోకతాబ్బం తరువాత నించి వందొమ్ముదో శతాబ్బం ప్రారంభం వరకు అంధ
సాహిత్యంలో పదే పదే కనిపిస్తుంది.

అభి ప్రతిష్టలైన తన పూర్వకపుల మధుర భావాలకి ముగ్గుడైన తెలగ
నార్యుడు సందర్భాన్ని వాళ్లని అనుకరించేడు.

1. కషదేవయాసుల వృత్తాంతాన్ని, సూతబడిన దేవయానిని పర్ణించేటప్పు
చు, భర్తృగ్రహితికి పరితపించిన శర్మిష్టని వర్ణించేటప్పుడు నన్నయగారి అడుగు
జాడల్లో వెళ్లేడు.

2. సంగ్రహ రామాయణ కథనంలో ఉన్న రంభారావజ నంవాదం
రావణని జైత్రయాత్రోత్సాహం తిక్కనగారి నిర్వచనోత్తరరామాయణ ప్రభా
వాన్ని చాటుతాయి. రంభా రావజ సంవాదంలో తిక్కనగారి కంటె కొంత
సంభాషణ పైపుల్యం ఉంది. కానీ ఇదే నన్నివేశం ఇతని తరువాత వాడైన కంకంటి
పాపరాజు ఉత్తర రామాయణంలో క్రేష్టంగా ఉంది.

3. తృతీయశ్యాసనంలో లీకటెని వర్ణించే సందర్భం ఎత్తన నృసింహ
పురాణంలో అదే సందర్భంలో ఉన్న వద్దానికి భాయ.

4. తెలగనార్యని వేటవర్షన పినపీరన, పెద్దనల వేటవర్షనని జ్ఞాపీకి తెల్పుంది.

5. చతుర్భార్యాసంలోని ఉద్యానవన వర్షన, దేవయాని సాందర్భ వర్షన సుదీర్ఘగా పండొమ్ముది పద్యాల్లో సాగిన శర్మిష్ఠ అంగాంగ వర్షన అందులోని సీప పద్యాల తూగు వసుచరిత్యని స్వరింపజేస్తాయి. ఇంతేకాకుండా వసుచరిత్యలో ముక్కమిాద అందంగా చెప్పబడిన ‘నానాసూనవితాన వాసనల’ అన్న పద్యం ఇందులో

“పెలచదమ దాయమైన సంపంగ విరిని
దెలిచెనని ముక్క నిరుగడఁ గౌతిచి యుండి
త్రుళ్లి యాడెడు తుమ్మెద పిల్లలనగఁ
బొలుచు నెలఁతుక చూపులు చెలువ మమర”

[4-38]

అన్నవిధంగా కేవలం భావం మాత్రం గ్రహించి రచించేడు. అందులో ఈన్న పదపయోగం, శయ్యాసాభాగ్యం భావ వ్యక్తి కరణ ఇందులోలేవు. ఇంతకి ఈ పద్యం వసుచరిత్యకారుని సాంతం కాదు. అగ్న్యకృత సలచేర్చికొముది అన్న సంచూత గ్రంథంలో ఉంది.

భృంగానవాపై ప్రతిపన్నఫేద
కృత్యావనే గంధఫలీతపోటలము
తన్నాసికా భూదను భూతగన్నా
స్వసార్పువు నేత్రీ కృత భృంగసేవ్యా

(వ.కీ.కా. 2-74)

6. యయాతి శర్మిష్ఠను మాచినపుడు వర్షించిన ---

తమ్ములు చాక్కలుణ్ణాఁగేళ్లు మరుణొరు

అప్సిండి యనంటులు నిసుకతిపు

[4-33]

అన్న త్రీ పరమైన సర్వోపమానవసువుల నేకరుపుపెట్టి పద్యరచన చేయుట త్రీనాథుని భీమభండమునగలదు. దీనికది మాతృక.

“అంబుధర శ్రేణి హరిణలాంచన రేఖ

కముకార్చుకవర్లికామతల్లి

(భీమ. 1-94)

7. ద్వీతీయార్యాసంలో వెన్నెలని వర్షిష్ఠాపెస్సిన —

“వేల్పురాయఁడు దన వెలిమాతు(దెలిగారు

సీగి మాకులఁగానడెలఁంగ

(2-82)

అన్నపద్యం భోజ ప్రబంధంలో, భోజనికీర్తి పరముగ కాళిదామనిచే చెప్పబడిన —

“మహారాజీమాన్నగతియశసా తేధవజితే
పయఃపారావారం పరమపురుషోఽయం మృగయతే
కపద్మికైలాసం కరివరమఘామం కులిశభృ
త్సులానాథం రాహుః కమలభవనోహంసమధునా”

(థో.ప్ర. 82 శ్లో)

అన్న శ్లోకానికి ఒక్క ‘కలానాథం రాహుః’ అన్నది విడిస్తే యథానువాదమే.

అయితే పై అనుకరణలు వాలాస్యల్పం. పూర్వ కవలయందామాత్తం గౌరవం అవశ్యం ఉండాలి. తెలగ నార్యాడు వర్ణనలవిషయంలో ప్రదర్శించిన ప్రతిభ ఇతివ్యత్తినిర్వహణలో ప్రదర్శించలేదు. అది కారణంగా పాత్ర బిత్రణలో కొంతలోపంచంది. రాముడెవ్వరో, వృషపర్వదెవ్వరో తెలియనియయాతి, కచదేవయానుల, వృత్తాంతం తెలియని వృషపర్వాడు పాత్రకునికి కొంత చికాకుకలిగిస్తారు. యయాతివరిత్రలో సంక్షిప్తంగానైనా రామకథ అనవనరం, ఇదిపురాణం కాదు.

అచ్చతెనుగు కావ్యాల్లో కొన్ని పలుకుబట్టి తత్పమాలని ఊహించుకుంపే తప్ప వెంటనే అర్థంకావు. కలిమితొయ్యలిగేస్తు, గాలిమేపరితేని, గట్టుమాలు, చివ్వ కూటితపిసి, రాపవగనేలపేలుపు, ఆకుట్టులు, కడిదిపులుగు, కొమ్మెమెకములు మొదలైన ప్రయోగాలు సామాన్యపారకుడికి కొంతపరకు ప్రతిబంధకాలే!

ఇది ఆంధ్రసాహిత్యంలో మొదటి అచ్చతెనుగు కావ్యం అయినా తెలగనార్యాడు భావసంపదకి, వ్యక్తికరణి, ఏమాత్రములోటురాకుండా, అకుంరిత శైలిలో కావ్యనిర్మాణంచేసి అచ్చతెనుగుకవులలో అద్యాడేకాక అరాధ్యాడుకూడా అయ్యేదు.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

అకుట్టు = ఊద్యానవసము

ఉప్పరిగె = మేడ

కడిదిపులుగు = పెద్దపక్షి (జటాయువు)

కలిమితొయ్యలిగేస్తుడు = విష్టువు

కెందమ్మ = ఎత్తితామర

కొమ్మెమెకము = కోతి

క్రుంకుమెట్లు = పచ్చిమపర్వతము

గట్టుమాలు = పార్వతి

గాలిమేపరితేడు = ఆదిశేషుడు

చరలు = అకాశము

చెల్వు = స్త్రీ

కాలు = కాంతి

తులకించు = ప్రకాశించు

తెరగంటికొమరులు = దేవతాపురుషులు

తోపు = ఎరువు

దాయ = శత్రువు

నిచ్చలము = న్యచ్ఛమైన

నెలత = వనిత

పగటు = ప్రకటించు

పెలుచ = ఆగ్రహము

ప్రొద్దు = సూర్యుడు

ప్రోలు = పట్టణము

మల = కొండ

మురువు = సౌందర్యము

రాచపగనే వేలువు = పరశురాముడు

వలరాజు = మన్మథుడు

విరిబంతి = పూఱింతి

వేల్పుకొమ్మ = దేవతాస్త్రీ

సరలి = క్రమము.

అధార గ్రంథాలు

1. లుయాతిబరిత్ — అం.ప్ర. సాహిత్య అకాడమిా
2. ఆంధ్ర ప్రతాపరుద్రయశోభూషణ హ్యాఖ్య, అవాతారిక పుట 44
— చెలమచెళ్ల రంగాచార్యులు
3. నిర్వచనోత్తరరామాయణము — (అం.ప్ర. సాహిత్య అకాడమిా)
4. భీమభండము — (వావిళ్లప్రతి)
5. భోజ ప్రబంధము (సంస్కృతము)
6. వసుబరిత్ (వావిళ్లప్రతి)
7. తెలుగు విష్ణువునర్వున్వము — (తృ. నంపు.)
8. ఉత్తర రామాయణము — పాపరాజు (వావిళ్లప్రతి).

వార్త్యుకి చరిత్రము — రఘునాథనాయకుడు

సమాక్ష : శ్రీ వేదుల వెంకట కాళి సూర్యనారాయణ

[ఇన్నష్టం — పెదనందిపర్చి అగ్రహిరం, నిశాళ లిల్లా. ఇన్ననం 17-8-1951. శాష్టావిషిష్ట, ఎం.ఎ. అంధ్రప్రస్ాదము, ఏసోన్ ఎ.ఎస్.ఎస్. కొరాబ, నిశాఖప్రభుం. 'విష్ణువరాఙం' తైని పిహాచ్.కి. పట్టమునఁ చరితోదన - తెలుగుశాఖ, అంధ్రవిశ్వకరూపరిషత్తు, వార్తెడు.]

కవికాలాదులు :

దాక్షిణాత్య అంధ వాజ్యయ చర్మితలో రఘునాథ నాయకుడు వ్యాస్తయగం సృష్టించిన ప్రభువు. ఇతని తాత పినచెవ్వేవు నాయకుడు. తండ్రి అమ్యతప్ప నాయకుడు. తల్లి మూర్తిమాంబ. ఇతని జన్మన్థలము తంజావూరు. సమారు క్రీ.శ. 1580 - 1633 సంవత్సరముల నడిమకాలమున నితడు జీవించి నాడు. తాత తంద్రుల తరువాత నితడు తంజావూర రాజ్యమును పాలించినాడు. తంజావూరము విజయనగరమునకు సామంతరాజ్యము. తంజావూర రాజ్యమునకు మహామంత్రియగు గోవిందదీక్షితుడు రఘునాథుని గురువు.

ఈక రఘునాథనాయకుడు సంగీతసుధ అనే శాస్త్రగ్రంథం రచించినాడు. అంతేగాక జయంత సేనమనే క్రొత్త రాగాన్ని, రామానందమనే క్రొత్త తాళాన్ని, రఘునాథమేళ అనే పీణము (తదుపరి 'తంజావూరివీణ' అని ప్రసిద్ధమైన దానిని) కనుగొన్నాడు. సంన్మూతాంధ్ర భాషలలో నితడు అనేక గ్రంథములను వ్రాసినట్లు చెబుతారు. గాని అవి అన్నియు నేడు లభించుటిదేదు. నలబరిత్రాలే ద్విపద కావ్యం, రామాయణం, వార్త్యుకిచరిత్ర లభ్యమైన గ్రంథాలు. ఇందులో రామాయణం పూర్తిగా లభ్యంకాలేదు. రఘునాథుడు రామకథను రచించుటేకాక ప్రథమముగా రాముని చరితమును వెలువరించిన వార్త్యుకిమహర్షి చరితమునుగూడ రచించిన మహానీయుడు.

కథా సంగ్రహము :

ఒకనాడు నారదుడు శాస్త్రకాది బుములున్న బదరికాశ్రమానికి వస్తాడు. వారు విష్ణు కథలను వివరించవలసినదిగా నారదుష్టి కోరుతారు. నారదుడు తన నభుడైన పర్వతునికి ఆ పని అప్పగించి తాను వైకుంఠానికి వెళతాడు. పర్వతుడు శాస్త్రకాదులకు హరినామ సంకీర్తనము యొక్క గొప్పదాన్ని ఈ విధంగా చెబుతాడు.

ఒకవ్యాడు నప్తర్లు శ్యోతదీపంలో శ్రీమహావిష్ణువును సేవించుకొని దీపాలు, పర్వతాలు, నదీనదాలు కడబి తామ్రపర్చి చేరుకొంటారు. అక్కడ గజటీర్థం చూసి సేతువుకి వెళతారు. అక్కడనుండి అనేక ప్రాంతాలుచూస్తూ హిమవత్పుర్వతానికి ప్రయాణం సాగిస్తారు. ఇంతలో గ్రీష్మభుతువు వస్తుంది. వారు ప్రయాణం సాగిస్తూ తమసా తీరానికి వస్తారు. అక్కడ వారు ఒక అరణ్యమున ప్రవేశించి దారితప్పి ఒక బోయపల్లెగల ప్రాంతమునకు చేరుకొంటారు. అట ఒక బోయ, వారిని అడ్డగించి ధనమునిమ్మని వారిని అనేకవిధముల హింసిస్తాడు. బుఘుల కాతనిపై దయగలుగుతుంది. వారు ఆకిరాతునికి తత్త్వాధవేసి రామమంత్రాన్ని తిరగవేసి ఉపదేశించి వెళతారు.

కిరాతునిలో మార్పు వస్తుంది. అతడు దీక్షగా రామమంత్రాన్ని జపిస్తూ తపస్సు చేస్తూంటాడు. అతడ్ని తపస్సునుండి మరల్చటానికి అలు, బిడ్డలు ప్రయత్నించి విఫలులవుతారు.

ఇక దేవలోకంలో రంధ, ఊర్వశులలో ఎవరుగొప్ప అని విహాదం వస్తుంది. అప్పుడు ఇంద్రుడు వారిలో ఎవరు భూలోకంలో కిరాతుని తపమును విఘ్నము చేస్తారో వారే గొప్పవారని అంటాడు. రంభోర్యశులు ఇంద్రుని మాటలై కిరాతుని తపస్సును భంగపరవడానికి ప్రయత్నించి విఫలులవుతారు. క్రమంగా కిరాతుడు తపస్సుచేసే ప్రదేశంలో బుఘ్యాశ్రమ వాతావరణం ఏర్పడుతుంది. కిరాతునిపై పుట్టలు ఏర్పడతాయి.

ఇంతలో హిమవత్పుర్వతమునకేగిన నప్తర్లు తిరిగి తమసా తీరానికి వస్తారు. పూర్వం కిరాతుడు తమను హింసించినచోట గొప్ప మార్పును గమనిస్తారు. ఇలా జరగటానికి కారణమేమిటని ఆలోచిస్తాండగా ఆకాశవాణి కిరాతుడు వల్మీకములో తపస్సు చేస్తున్నాడని చెబుతుంది. బుఘుల రాకమ గుర్తించిన కిరాతుడు వల్మీకమునుండి బయటకువచ్చి వారిని సేవిస్తాడు. రామమంత్రమహిమను కొనియాడుతూ వారు వెళ్లిపోతారు. వల్మీకములోంచి వచ్చినవాడు కనుక అతడు వాల్మీకి బోతాడు. అతని తపస్సుకు మెచ్చి రాముడు ప్రత్యక్షమై తన కథను వ్రాయవలసినదిగా అదేశిస్తాడు. వాల్మీకి రామాయణాన్ని రచిస్తాడు. ఇది శాసనకాదులకు పర్వతుడుచెప్పిన కథ.

వస్తుతత్త్వం :

వాల్మీకి వరిత్రము మూడార్శానముల గ్రంథము. ఈ కథ సంస్కృతధర్మభండంలో అత్యల్పముగా నున్నదని అంటారు. రఘునాథుడు ఆకథను బాగుగా పెంచి ఒక కావ్యముగా తీర్పిదిద్దినాడు. ఈ కావ్యం సుమనోహరములైన వర్ణనలతోను, కల్పనలతోను కూడివుంది. రామమంత్ర ప్రభావాన్ని వివరించటం

ఈ కావ్యంయొక్క ప్రథానోదైశంగా కనబడుతూంది. దాన్ని కవి చక్కగా నిరూ పించేడు. ప్రథానకథ అల్పతరమే అయినప్పటికే నందర్శ్మితముగా అనేక విషయములు వివరించుచూ కవి తనక్కదేశాన్ని నిరూపించేడు. రఘునాథుడు సంగీతపరిజ్ఞానము గలవాడవడంచేత ఆ శాస్త్రానికి సంబంధించిన విషయాలు ఇందు వివరించబడ్డాయి. కథకి అంతగా అవనరం లేకపోయినప్పటికే ప్రథమశ్యానము అంతా వివిధ తీర్మానములను వర్ణించడం జరిగింది. ద్వితీయశ్యానం అంతా రంభో ర్యాశల వివాదంతో సరిపోయింది. వాల్మీకి తపస్సుయొక్క తీవ్రతను తెలియ జేయడానికి ఈ ఘుట్టం వివరించబడింది. ప్రథానకథకు సంబంధించిన విషయం శృతీయశ్యానంలో అధికంగా ఉంది. ఎన్ని అవాంతరములు వచ్చినా కిరాతుని తపస్సు ఫలించింది అనే విషయం వివరించడముచే ఇందు వస్త్వాక్యం ఉందని చెప్పవచ్చును.

రస పోషణము :

వాల్మీకి చరిత్ర కావ్యంలో శాంతరనం ప్రథానంగా వుంది. మహారాజు పరిషత చెందిన కిరాతుడు అలంబనంగా శాంతరనం పోషించబడింది. మిగిలిన రసాలకు ఈ కావ్యమున తగినంత ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడలేదు. రంభోర్యాశల జగడంలో శృంగారము కొంత వర్ణించబడింది. కిరాతుడు వాల్మీకిగా పేరు గాంచడం రామచంద్రుడు అతని తపస్సుకు మొచ్చి ప్రత్యేకమితంతో శాంతరనం పరిపుష్టిని పొందింది.

పాత్రచిత్రణ :

పాత్రచిత్రణమున రఘునాథుడు అద్భుత నైవ్యమును ప్రదర్శించినాడు. ఈ కావ్యమున వాల్మీకియే నాయకుడు. అతడు తన భక్తిభావంతో పరమేశ్వరు దైన శ్రీరామ చంద్రుని మెప్పించినాడు. అజ్ఞానియైన కిరాతుడు పరమ భక్తుడైన వాల్మీకిగా మారుటను కవి చక్కగా నిరూపించినాడు. కిరాతుని తపమును భంగ పరచుటకు యత్నించిన రంభోర్యాశల పాత్రలను కవి మనోహరముగా బిత్తించి నాడు. దేవ వేశ్వర వైశవం కనులకు కట్టినట్లు చిత్రించడంలో కవి చూపిన నేర్చు నిరుపమానము.

కైలి :

పద ప్రయోగ నివుణత, సమాన రచన, రసపోషణ అలంకారముల నుపయోగించ నేర్చు, పాత్రచిత్రణ, వర్ణనలతీరు మొదలయిన హాని సమష్టి విధానమే కైలి యనపచ్చను. కవులు తమరచనలలో ప్రత్యేకమైన పద్ధతులను అవలంబిస్తూ వుంటారు.

రఘునాథుడు స్వతంత్రమైన రచన చేశాడు. నిర్ద్రఖ ధారతో ఇతని రచన పాగింది. ఇతని కవిత్వం విరిపొట్లంపిప్పినట్లు ఘుమ్మని పరిషూలను వెదజల్లు తూంటుంది. శబ్దాలంకారములను ప్రయోగించి ఇతడు కవితాకన్యకు క్రొత్త సోయ గములను చూపినాడు.

ఇతని రచనలో కేవలము అచ్చుతెనుగు పద్యములుకొన్ని అలరారు చున్నవి. కిరాతుని తపస్సునుండి మరల్చుటకై ఆతని అలుబిఢ్లాతనితో నిట్లనిరి.

తెల్లపారిన గుండంగి కోళ్ళు లీల
నీళ్ళ మునుగుచు నొడలెల్లాడెల్లాబనియె
నిట్రుపాసంబులను గూటి నెవ్వుదొడరు
వెడగు బాపల తగులునబడిత్తి వేల.

పై పద్యములో అలతి యలతి పదములతో చక్కనిభావం ప్రకటించ బడింది. అలంకారయు క్రంగా కూడావుంది. ఇట్టిపీ ఇతని రచనలో అనేకములు. అట్టే కేవలం సుదీర్ఘ సంస్కృత సమాపులతో కూడిన వర్ణనలు కొన్నిగలవు. సప్త బుములు తీర్థయౌత్రలు గావించున్న సందర్భమునందు

చం. “బని చ్చి కాంచిరంత హరి చందన భూరుహీ చారువాటికా
వని వనితా నహయ సురవైణిక తల్ల జపాణి వల్లకే
ఘన నిసదాను కారి మణి కందర జాలముబంచవర్ణకాం
చన కలవింక చంక్రమల సద్గుని శీలము రేష్మైలమున్.”

[2-51]

అను పద్యము చెప్పబడినది. ఇది నాచన సోమనాథుని రచనను పోలియున్నది. పద్యాన్నంతటిని అచ్చుతెనుగున ప్రాసి మధ్య ఒక సంస్కృత పదాన్ని వేసి రచనలో ఒక చమతాక్రాన్ని చూపడం ఈ కవిరాజు ప్రత్యేకత. ఇట్టి పద్యాతితని రచనలో అనేకములు గలవు. శబ్దాలంకారము లితని రచనలో అధికముగ నున్నవి. భాగవతమున పోతన శబ్దాలంకారము లనేక విధంగా ప్రయోగించి ఎట్టి విధముగు మాధుర్యాన్ని కలిగించినాడో అట్టి మాధుర్యమునే ఈ కవిరాజు తన కావ్యమున కలిగించేడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలలో గొప్ప పాండిత్యము గల వాడగుటచే ఇతని రచన నదీప్రవాహములా సాగిపోతూంటుంది. ఎక్కడను విసుగు కలగదు. స్వతంత్రముగు కల్పనలు, సుమనోహరముగు వర్ణనలు ఇతని రచనలో గలవు.

వర్ణనలు :

ఈ కావ్యంలో వర్ణనలకు అధిక ప్రాధాన్యం యవ్వబడింది. ప్రతి విషయాన్ని కవి కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించుతాడు. కొన్ని చోట్ల వర్ణనలు ప్రధాన కథకు

అంతరాయాన్ని కలిగించేటంతగా వున్నాయి. అయినప్పటికి వర్షనలు ఎచ్చటను విసుగు గలిగించవు. ఈ కవి గ్రీష్మమును వర్షించుచూ

కాకోల కంర తార్త

యాక విలోచనమునందు నెనగెడు సెగలే

పై కొనియె ననగలోకం

బాకుల పడఁదోచె గ్రీష్మమతి భీష్మంబై.

[2-71]

గ్రీష్మం లోకాన్ని కలవర పరచింది ఎలాగంతే శివుని మూడవ కంటి మంటల సెగలే వ్యాపించేయి అన్నట్లుగా. ఇది ఒక బక్కని ఊహా.

ఈ కావ్యంలో ప్రత్యేకము పదునెనిమిది వర్షనలు లేకపోయినప్పటికిని ఉన్న వర్షనలు సందర్భమునకు తగినట్లున్నవి.

రఘునాథుడు పుణింద శ్రీని వర్షించిన తీరు చూడండి.

చం. “కుదురుగ జంగ సాచి బనుగుబృలు మింటుగఁబాయుటాకుఁబ

య్యోద పౌదలంగ నెన్నుదురొకింత చెమర్పగ మేచక్కాళినే

ర్ఘుదొరలఁబాడి చందనపు తోలున నేనుగు కొమ్ము రోకటన్

బ్రిదిలెడు కొప్పుతో వెదురు బియ్యము గుప్ప నిజ ప్రియాంగనవ్.”

[2-115]

పైపద్యమున పులింద శ్రీని వర్షించినటులగనే పురుషుల వర్షన గూడ గలదు. వారి చేపుల నితడు కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్షించేడు. ఇతని వర్షనలో కృతి మత్యము కనిపించదు.

రఘునాథుడు అత్యంత సుందరముగా వర్షించిన ఘుట్టము రంభోర్యశల సంవాదము. ప్రధాన కథ యొంత ఉందో ఈ ఘుట్టం కూడా అంతే ఉంది. తన కాలము నాటి, పేశ్యల పైభవాన్ని కవి ఈ ఘుట్టములో బాగుగా వర్షించేడు. తాపసి దీక్షను భంగముగా వించుటకై రంభోర్యశలు వెళతూ ఏమి తీసుకు వెళ్ళో చూడుడు.

సీ. దంట సీలంపు బిక్కంటెలు దంతంపు

దువ్వెనల్ కుంకుమ పువ్వుములు

నకీనెల మంచముల్ చొకంపు పోయాంబట్టు

బట్టువులు రాచిల్చు పంజరములు

పరిమళంబుల యమ్ము బరిణలు చంద్ర కాం

తపు కోరలు విరికుండనపు గిండ్లు

నిలువు ట్లదములు వీణియలు దండియలును

తాళముల్ వేఱు వాయ్యములురుములు

నావ జంబులు ముఖ వీణలానకములు
ముదైలలుపాంగములు నర్వమండలములు
మొదలుగాగల సాధనంబులు ధరించి
కొండఱిగిరి వెనువెంటగూడి యప్పడు.

[3-89]

పై పర్యములో వర్షించబడిన సంభారములన్నీ రంభోర్యశలవనుట కంతె
రఘునాథుని కాలమునాటి వేక్యలవే అనుట సమంజనము.

ఈ కావ్యములో వర్షనలు సుదీర్ఘములు, సుమనోహరములు. అలంకార
బంధురమైన రచన ఇందు ఎక్కువ. ఈ అలంకారముల వల్లే కావ్యానికి ఒక
వినూత్సు శోభ గలిగిందని చెప్పవచ్చు.

ఆత్మీయత :

రఘునాథ నాయకుడు శ్రీ రామచంద్రుని భక్తుడు. రామ మంత్రమహిం
మను కావ్యమున కవి చక్కగా నిరూపించేడు. కవికి సంగీత శాస్త్రము నందరథిక
మైన పాండిత్యం ఉందని చెప్పవచ్చు. రంభోర్యశల నంహాదమునందిది
సుష్ఠుముగా కనబడుతుంది. రఘునాథునకు కొంచెము కూడ అహంకారమున్న టుల
కనబడడు. ఇతడు తనను గూర్చి కావ్యమున చెప్పుకొన్న పుటికిని అవియన్ని యు
యథాక్షర సత్యములే. ఇతడు వ్యాస వాల్మీక్యాది నంస్కార కవలను పేర్కొని
నాడు. నన్నయ, తిక్కన, ఎత్తెనలను కొనియాడినాడు. శ్రీనాథుని మాత్రము
ప్రత్యేకముగా పేర్కొనినాడు. దీనికి కారణము శ్రీనాథునిపై సీతనికిగల
యాదరమే. శ్రీనాథుని రచనను పోలిన రచన ఇతని కావ్యమున ఎడ నెడ గలదు.

యతి ప్రాంతులు సరిగా సున్నంత మాత్రాన కవిత్వము గాదని రసవ్యాప్తి
యున్నదే నిజమైన కవిత్వమని పేర్కొని ఇతడట్టి కవిత్వమును చెప్పినాడు.

కప్పురము కుప్పులు పోసినట్లుగను, కుంకులు పై పై గుప్పినట్లుగను, విరి
పొట్లము విప్పినట్లుగను కవిత్వ ముండవలెనని చెప్పి అట్టి కవిత్వమునే చెప్పి
నహ్యాదయుల మెప్ప పొందినాడు.

రఘునాథుడు గొప్ప పరాక్రమ శాలి. ఇతడు తన సాటిలేని పరాక్రమముతో
విజయనగర ప్రభువును, సింహాశ ప్రభువును ఆపదల నుండి తప్పించినాడు.

రఘునాథునికి సంగీత సాహిత్యాది లలితకళల యందభిమానము ఎక్కువ.
ఇతని ఆస్తానమునందు నంస్కారాంధ్ర కవలెందరో విరాజితిరి. ఇతని గురువగు
గోవిద దీక్షితుడు గొప్పవండితుడు. అనేక గ్రంథములను రచించినాడు. గోవిద
దీక్షితుని కుమారుడగు యజ్ఞనారాయణ దీక్షితుడు రఘునాథుని శిష్యుడు.
రఘునాథుని పేర “రఘునాథ భూప విజయము,” “రఘునాథ విలాసము” అను

గ్రంథములను ఇతడు రచించినాడు. ఇంకను సాహిత్య రత్నాకరము మొదలగు గ్రంథముల ప్రాసిన దిట్ట యజ్ఞనారాయణ దీక్షితుడు. ఇట్టి శిఖ్యని గల్గిన రఘు నాథుడెంత పండితుడో వేరే చెప్పునవనరఘులేదు గదా. రఘునాథుని ఆస్తానమున నున్న కపులలో చేమకూర వేంకటకవి ముఖ్యుడు. ఈతడు విజయ విలాసము, సారంగధర చరిత్ర అను ప్రబంధములను రచించినాడు. రఘునాథుని ఆస్తాన విదుషీమణి రామభద్రాంబ రఘునాథాభ్యదయం అనే చారిత్రక కావ్యాన్ని ప్రాసింది.

రఘునాథుడు రాజ్యము చేయచునే భగవదర్పితముగా గ్రంథముల రచించి అనేకులగు కవి పండితులను పోషించి ఆంధ్రభాషకు అపారమైన పేవ చేసిన ధన్యజీవి.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

- ఆవజము = చర్యవార్యము
- అనకము = తప్పెటు
- ఉరుము = పెద్దభేరి
- కందర జాలము = పర్వత గుహల సమూహము
- కలపింక = ఊరచిచ్చుక
- కాకోల కంఠుడు = శివుడు
- కోరలు = గిన్నెలు
- గుండంగి కోళ్ళు = నీటికోళ్ళు
- గుప్పా = దంచు
- చిక్కుంటులు = చిక్కుతీసికొను దువ్వెనలు
- జంగ సాచు = కాళ్ళు చావు
- తల్లజ = ప్రేషమైన
- తార్టీయాకము = మూడవది
- దంట = దిట్టమైన
- దండియ = తంబురా
- నిట్టుపాసము = కటీక ఉపవాసము
- నెవ్వు = దుఃఖము
- పాఱుటాకు = వాత్సమునకు బదులు కట్టుకొను ఆకు
- ప్రిదిలెదు = జారెడు
- పొంగములు = వార్యపేశములు
- బటువులు = గుండ్రని తలగడలు

మేవక్కాళి = నల్లని వెంట్లుకలు

వల్లకీ = వీణ

వాటిక = ప్రదేశము

విరికుందనపు గిండ్లు = పువ్వులనే బంగరు గిన్నెలు

నకినెల మంచములు = కీచుకీచుమను మంచములు

హోంబట్టు = బంగారు జరి.

ఆధార గ్రంథాలు

1. వాల్మీకి చరిత్రము – రఘునాథుడు – సాహిత్య అకాడమి – 1968
2. అంధ కవి తరంగిణి, 12వ సంపుటం – వాగంటి శేషయ్య – 1958
3. అంధ వాజ్మయ చరిత్ర – దివాకర్ల వేంకటావధాని – 1968
4. తంజావుర అంధ సాహిత్య చరిత్ర – కొకొగ్గుండ నత్యవతి – 1965
5. దక్కిణాంధయిగ వాజ్మయ చరిత్ర – క.వి.ఆర్. నరసింహము – 1955
6. సమగ్ర అంధ సాహిత్య చరిత్ర, 10వ సంపుటం – ఆరుద్ర – 1965.

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము—విజయరాఘవనాయకుడు

సమాక్ష : శ్రీ ముచ్చు సీతారామయ్య, ఎం. ఏ.

[ఈన్వెన్టరీలు—అలవలపాఠు, అద్దంకిలూకా, వ్రకాళం జిల్లా, ఇన్నం 2-5-1950. ఎం.ఏ. జానియక్ రిసెర్చీ అసైంటు, తెలుగు వ్యవహారికే పదకోళం, కెలుగురాఫు, అంద్రప్రాంతావరిష్టు, వార్లెఱ “ఆంధ్ర ల చరిత్ర—నంబ్రుతీ - విశ్వసాధవారి వరివన్య” - ఆన్న అంశంపైని పిపోక్.ది. వట్టానికి పరిశోధన చేస్తున్నారు. అనేక వ్యాసాలు సాహిత్య ప్రతికాలో [పుచ్చించారు.]

కవిజీవితాదులు :

విజయరాఘవనాయకభూషాలుడు క్రీ.శ. 1633 నం॥ నుండి 1673 నం॥ వరకు తంజావురురాజ్యాన్ని పాలించాడు. విజయరాఘవుడి తండ్రి నంగిత సాహిత్య సార్వభౌముడైన రఘునాథనాయకుడు, తల్లి కళావతి. విజయరాఘవుడు రాజగోపాలస్వామిభక్తుడు. తిరుమల తాతాచార్యులుగారి శిష్యుడు.

విజయరాఘవుడు ఎంత మహావీరుడో అంత రసికుడు. ఎంత రసికుడో అంత కళాకోవిదుడు, కళాపోషకుడు. సాహిత్యాన్నే దృష్టిలో పెట్టుకొని చూస్తే విజయరాఘవుడు తండ్రిని మించిన తనయుడని చెప్పక తప్పుడు. విజయరాఘవుడు సాహిత్యరాయ పెంచేర బిరుదాంచితుడు, ఆప్టభాషావిశారదుడు, చతుర్యోధ కవితానిర్మాహకసార్వభౌముడు, వావదూ కాగ్రగణ్యుడు, కవిసమాజభోజభూజాని, గాన కళావిశారదుడు, వదాన్యుడు. రాజ్యం ఎలిన నల్ భైయేశ్వరు ఆంధ్ర భాషాసేవలో కాలంగడిపిన బహువిధకృతులకర్త, భర్త.

విజయరాఘవుని కొలువుకూటం వాణివిలాసమందిరం. అతనిరాజ్యానికి అలంకారమైన శారదాధ్వజంక్రింద కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి, కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు, చెంగల్వకాళకవి, పురుషోత్తమ దీక్షితులు, కృష్ణజమ్ము, రంగాజమ్ము మొదలైన విద్యాంసులు, విదుషీమణులు విలసిల్లారు.

విజయరాఘవ విరచిత ‘ప్రప్తోదచరిత్ర’ అనే యక్కగానారంభంలోని సుదీర్ఘ సీనమాలికలో విజయరాఘవుని కృతుల వివరాలున్నాయి. ఇతనికాలంలో యక్కగాన వాజ్ఞాయం పరాక్రమ చేరింది. రాజగోపాలవిలాసం, చెంగమలవల్లి పరిణయం, గోవర్ధనోద్దరణం, రతీమన్మధవిలాసం, రాసక్రీడ, నవసీతచోరం, పారిజ్ఞాతాపహరణం, రుక్మిణి కల్యాణం, రాధామాధవం, నత్యభాషమవిపూర్ణం, ఉషావరిణయం, దక్షిణద్వారకాష్టలవర్ణనం, కాళియమర్మనం, రఘునాథాభ్యుద

యం, ప్రష్టదచరిత, శ్రూతనాహారణం, విప్రనారాయణ చరిత, నముద్ర మథనం, కృష్ణవిలాసం, జానకీకల్యాణం, ప్రణయకలహం, కంపవిజయం అనే యత్కుగానాల్ని, పాదుకాసహాప్రసం, మోహినీవిలాసం, రఘునాథనాయకాభ్యుదయం అనే ద్విపద కావ్యాల్ని రచించి, గోపికాగీతాల్ని, భ్రమరగీతాల్ని తెనిగించాడు. మైన చెప్పినవేగాక ఖాల్గుళోత్సవరగడ, రాజగోపాలస్వామిదండకం, పీర శ్రంగారసాంగత్యం, మన్మారు సాంగత్యం, వేడికోలు, విన్నపాలు, దరువులు, ఎలలు, విడిపదాలు మొ॥వి అనేకం వెలయించిన కవిరాజు విజయరాఘవుడు.

కథాసంగ్రహం :

ఒకరోజున రఘునాథుడు పురపీఠుల్లో స్వారీ చేస్తూ వెళ్లుండగా, హైర కాంతలందరూ కన్నులపండుగూ ఉన్న అతని రూప సౌందర్యాన్ని లీవిసీ లేవనూ చూసి ప్రశంసావీత్తఛాలతో మంగళశాసనాలు కురిపిస్తారు. అదేనమయంలో ‘చిత్రరేఖ’ అనే ఒక చిన్నదికుడా చూసి ఆరాజ కంచర్చుట్టి వలచి విరహ వేదనతో ప్రుగ్గు తూంటుంది. చెలులు ఆమె మన్మథ సంతాపాన్ని మాపటానికి ఉద్యానవనానికి తీసుకెళ్లి కైలోవచారాలు చేస్తారు. కాని ప్రయోజనం శూన్యం. అప్పుడు చిత్రరేఖ పెంపుడు బిలక జాతిపడీ ఉద్యానవనంలో విహారిస్తున్న రఘునాథుడిగ్గరకు వెళ్లి తనయేలిక సాని పడుతున్న విరహాన్ని రాజుకు జాతిపుట్టే విధంగా వర్షిస్తుంది. బిలకపలుకులకు రాజుమనస్సు రాగాయత్తమౌతుంది. రాజు చిత్రరేఖతో సుఖించటాని కంగికరిస్తాడు. ఇది రఘునాథనాయకాభ్యుదయంలోని కథ.

పురాణ-ప్రస్తుత్యైన నలదమయంతులకు రాజహం రాయబారం నడిపింది. అప్పటినుండి ఈపక్షిరాయబారాలు మొదలైనాయి. ప్రభావతీప్రద్యముంలో, రాథమాధవంలో, రాధికాసాంత్యనంలో, లక్ష్మిషాపరిణయంలో, అలాగే రఘు నాథనాయకాభ్యుదయంలోనూ ఈ పక్షిరాయబారాలు కొనసాగాయి.

వస్తుతత్త్వం :

రఘునాథనాయకాభ్యుదయం మూడాళ్వాసాల ద్విపద ప్రబంధం. మొత్తం రెండువేల పదహారుపంక్తులున్నవి. ఇందలి కథానాయకుడు రఘునాథనాయకుడు. నాయక చిత్రరేఖ. విజయరాఘవుడు రఘునాథ నాయకాభ్యుదయాన్ని తన ఇష్టదైవం అయిన రాజగోపాలస్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు.

తమతండ్రుల పూర్వవృత్తాంతాల్ని తెలిపే ఇటువంటిరచనలకి రఘునాథ నాయకుడే మార్గదర్శకుడు. అతడు తనతండ్రి అమ్యతప్పనాయకుని చరిత్రను ‘అమ్యతాభ్యుదయం’ అనే పేరుతో రచించాడు. దీన్ననుసరించే విజయరాఘవుడు

రఘునాథనాయకాభ్యదయాన్ని రచించాడు. అలాగే విజయరాఘవుని కుమారుడు మన్మారుదేవుడు విజయరాఘవనాయకాభ్యదయాన్ని వెలయించాడు.

రఘునాథనాయకాభ్యదయంలో కథానంవిధానమున నవ్యత కన్పించడు. అయినప్పటికీ అంధరాయకరాజుల కాలాన రాజబీతం ఎవిధంగా ఉండేదో తెలుసుకోటునికి శక్కగా ఉవకరిస్తుంది. రాయవాచకం తరువాత అనాటి అంధరాజుల దైనిక జీవితాల్ని క్షాక్షక్షాణికంగా చూసింది రఘునాథనాయకాభ్యదయమే. ఇందలి ఇతివృత్తంతోనే తదుపరి యక్కగానాలమాద మమకారం ఎక్కువై విజయరాఘవుడు ‘రఘునాథాభ్యదయం’ అనే యక్కగానాన్ని కూడా వ్రాశాడు. తన ఆస్తానకవులందరినీ యక్కగానరచనకు ప్రోత్సహించాడు. రంగాజమ్ము మన్మారుదాసవిలాసం ఇలాగే పరివర్తితమై మన్మారు దానవిలాన నాటకంగా వెలసింది.

రఘునాథనాయకాభ్యదయంలోని కవిత్వం పాలుగ్గరికిసోమనాథ, రంగ నాథాదుల కవిత్వం అంతటి ప్రోథమైంది కాకపోయినా శక్కని ధారాశ్ఫుటితో వొప్పారుతుంది. అలాగే కథ దీర్ఘంగానూ, అనేకసంఘటనలతోనూ నిండక సామాన్యమైన తమిళదేశవు ‘ఉలా’ ప్రబంధపద్ధతిని అనుసరించింది. కారణం ? తమిళసాహిత్య ప్రభావమే !

పాత్ర చిత్రణ :

పాత్ర చిత్రణ పాత్రల స్వభావ జీవలక్ష్మణాన్ని పట్టియెచ్చేవిధంగా ఉండాలి. రఘునాథనాయకాభ్యదయంలో తంబాపురజనులందరూ పాత్రలే. అయినప్పటికీ ముఖ్యంగా పేర్కొనడగినవారు రఘునాథ భూపాలుడు, చిత్రరేఖ—పీరిని చుట్టి అనేక చిల్లర పాత్రలునూ పోషింప బడ్డాయి.

రఘునాథుడి పాత్ర చిత్రణలో కవిరాజు ఆ పాత్రలోని రాజరీవిని, దైవ భక్తిని, బ్రాహ్మణ భక్తిని, నంగిత సాహిత్యాది వివిధ కళలో అతనికిగల అభిరుచిని, అభినివేశాన్ని శక్కగా చిత్రించాడు.

రఘునాథుడి స్వభావాన్ని పట్టిచ్చే ఈ పంక్కల్ని తిలకించండి.

“మేటి రాజుల కెల్ల మేల్పుంతి యగుచు

ధరణిషై గృతయుగ ధర్మంబు సడపఁ

బరమ దయాశుడై ప్రజలఁ బాలించే”

[ప్ర. ఆశ్వ. పం. 471-73]

“నిదుర మేల్కొని పెద్దనిలువు టద్దంబు

కపిల ధేనువు హృద్య కలశముల్ చూచి

యవుడు భూదేవ ద్వాయంబు నీత్తించి”

[ప్ర. ఆశ్వ. పం. 116-18]

“తిరుచూర్ల రేఖతో దిరుమణి నుదుట
ధరియించి మేన ద్వాదశవుండ్రములను”

[ప్ర. ఆశ్వ. పం. 564-65]

రసం :

రఘునాథ నాయకాభ్యుదయంలో పోషింపబడ్డ రసం శృంగారం. నాయక సామాన్య. ప్రియుడి కేసం అలంకరించుకొని ఎదురు చూస్తూంటుంది కనుక వాసక నజీక. నాయకుడు ధీరోదాత్తుడు. అందులోనూ బహు వల్లభుడవటంవల్ల దక్షిణాడు. ఈ రకం కావ్యాలనే తమిళ సాహిత్యంలో “ఉలా” ప్రబంధాలంటారు.

చిత్రరేఖకు చేయబడిన అలంకరణ రసోత్పత్తికి ఉచ్చిపన కలిగించటమేగాక అనాటి త్రీలు ధరించే ఆభరణ విశేషాల్ని కూడా తెలియ జేస్తుంది.

చెలి కత్తెలు చిత్రరేఖను చక్కగా అలంకరిస్తారు. సువాసనలు గుమాయించే మైపూతలు పూస్తారు. తరువాత అమె ధరించే ఆభరణాలు చూడండి :

ముంగామురారియు ముత్యాలకంటి
రంగుమిఱిన పెంచురత్నాలకుచ్చ
మెచ్చుగ నలికెడు మేటికిరీటి
పచ్చభూ పలకల పొదవల్లవము
ముంగరముత్యాల మురఫుల బవిర
లుంగరంబులు మించు నొడ్డాణములును
కంఠ సరంబులు గంరమాలికలు
గంటలమెలనూలు కంకణంబులును
పుంజాల దండలు బుగడలుగమ్మ
పంజల పదముల్ బన్న నరములు
సందిలి దండలు జాణవా గౌలును
లందియల్ మట్టియ లాదిగాఁ గల్ల
నవరత్న మణిభూషణంబులందియ
వివిధాంగ శృంగార విధులాచరించి

[తృ. ఆశ్వ. పం. 493-506]

వర్ణనలు :

రఘునాథ నాయకుని దేవ భూదేవ పూజనం, దానాదికాలూ, మజ్జనథోజ నాదులూ, కొలువుకూటం విశేషాలూ, విద్యావినోదాలూ, పురపీథుల విషోరయాత్ర, ఆరామ విషోరం మొదలైన వాని వర్ణనల్ని చదువునప్పుడు ఆ కాలంలో ఉన్నట్ట ఆ విశేషాల్ని మనం సందర్శిస్తున్నట్టే భావిస్తాం. కవి అనాటి చారిత్రక, సాంఘిక

వరిస్తితుల్ని అంత వాస్తవికంగా తీర్చి దిద్దాడు. అనలీ కావ్యం అవి తెలుసుకోటూ నికే చదపాలి.

రఘునాథ నాయకాభ్యుదయం తంజాపుర వర్ధనలో ప్రారంభమౌతుంది. ఆ వర్ధన నూరు పంకుల్లో రమణీయంగా జరిగింది. విజయరాఘవుడు తాను నిత్యం నివసిస్తూ, హాస్తా విషారించే నగరం తంజాపురం. కాబట్టి దాని నిర్మాణ తైశ వాదుల మిాద ప్రత్యేక గౌరవాభిమానాలు చూపాడు.

క్రీడాభిరామంలోకూడా ఓరుగల్లు నగరవర్ధన చేయబడింది. కానీ ఆ వర్ధనలో లేని పక్షాన్ని విజయరాఘవుడు తంజాపుర వర్ధనలో చక్కగా ప్రదర్శించాడు.

తంజాపుర కోటవర్ధన తిలకించండి.

“కోట బైట జలంబు గ్రోలనేతెంచు
మేటి మత్తేభముల్ మేఘముల్గాగ
పాతాళమననున్న పన్నగ రాజ
శాతోదరులు తచ్ఛోతముల్ గాగాగ
దగు పుండరీకముల్ తారలు గాగ
గగన పమానమై గను వట్టు వరిఫు”

[ప్ర. ఆశ్వ. వం. 318 353]

ఈ విధంగా కోట వరన ఒక క్రమవిధానాన్ననునరించి రమణీయంగా వర్ణించబడింది.

విజయరాఘవుడు తన కాలంనాటి వివిధ వినోదాల్ని కూడా విపులంగా వచ్చించాడు. పదబ్మా, పేరణి, జక్కిటి, దురుపద, కొరవంజి, శివలీల, గుజరాతి వంటి వివిధ నాట్యాలు అనాడు రాజుల సభామందిరాల్లో ప్రదర్శించబడేవి. అనాడు గాన వాద్య వినోదాలు కూడా అనేకం ఉండేవి. వీణ, మురళి, రచాబు, తంబుర, దండె, చెంగు, స్వరమండలం, రావణహాస్తం మొపి అనేకం వాద్యాలుండేవి. అలాగే సాహిత్య గోపులు జరిగేవి. ఈ గోపులలో రఘునాథుడు రచించిన కావ్యాలు వరించటం, నమస్కయలు పూరించటం వంటివి అనేకం జరిగేవి.

రఘునాథుడు ఆరగించే విందులోని పదార్థాలు కూడా నోరూరే విధంగా వచ్చించబడ్డాయి. ఆ విందులో వివిధ శాకాపోర, మాంసాపోర పదార్థాలూ, పిండి వంటలు వచ్చించబడేవి. ఈ వర్ధన తృతీయశ్యాసనంలో ఇరవైయేడు పంచుల్లో జరిగింది. అలాగే రఘునాథుడు సాయంవేళ వాహ్యాలికి వెళ్లడానికి అలంకరించబడిన ఏనుగు వర్ధన కొంత అతిశయోక్తులలో కూడినప్పటికి మనోజ్ఞంగా వచ్చించబడింది.

ఈ విధంగా విజయరాఘవుడు తనకాలంనాటి వివిధ విషయాల్ని విపులంగా వర్ణించి రఘునాథ నాయకాభ్యుదయానికి ఎనలేని సాంఖీక ప్రాధాన్యాన్ని సంతరించాడు.

కవి వ్యక్తిత్వం :

విజయరాఘవుడు రాజకవి. పరిపాలనామర్యాలేగాక కళామర్యాలుకూడా కూలంకపంగా తెలిసినవాడు. కత్తిపట్టటంలో ఎంతటిధీరుడో కలంపట్టటంలో అంతకుమించిన సహ్యదయ సమార్థు. మొదల్లో రాజకీయాధికారంకోనం కర్కుశంగా ప్రవర్తించినా తరువాత స్థిరపడి, రాజ్యంలో శాంతిభద్రతలు నెలకొల్పి, కళాలక్ష్మీకి భద్రపీరం స్థాపించాడు. అనువంశికంగా వస్తున్న పితృభక్తిని, దైవభక్తిని, గురుభక్తిని వినమ్రమనస్కరై ప్రదర్శించాడు. విజయరాఘవుడు తన వంశ ప్రతిష్ఠను ఇనుమడింపజేసి, తనకాలంనాటి బారిత్రక, సాంఖీక పరిస్థితులకు రఘునాథ నాయకాభ్యుదయంలో అర్థంపట్టాడు. అడుగడుగున తనవ్యక్తిత్వం ముద్ర నిలిపాడు. తాను రాజకవినన్న విషయాన్ని సార్థకంచేసుకున్నాడు విజయరాఘవ మహీపాలుడు.

కొన్ని వదూలకు అర్థాలు

వావరూకాగ్రగణ్యాడు = యుక్తి యుక్తంగా మాట్లాడటంలో మొదట లెక్కింపదగినవాడు

వదామ్యాడు = దాత

కపిలధేనువు = పుల్లావు

ముంగామురారి = ముంజేతథరించే ఆభరణ విశేషం

పుంజాలదండ = ఆడవాళ్లథరించే కంచాభరణ విశేషం

సందిటిదండ = సందిటకట్టుకొను ఆభరణం

శాతోదరులు = కృశించిన కడుపుగల ఆడవాళ్లు

తటిత్తు = మెరుపు, విద్యుత్తు

పరిషు = కోటిగపను.

ఆధార గ్రంథాలు

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము – మల్లిపల్లి సోమ జీభరశర్కగారి ఫీరిక - తంజావూరు నరస్వతీమహాలువారు ప్రమరించినది
2. తంజావూరు తెలుగుకపులు – శిష్టా లక్ష్మీకూతస్తా
3. తంజావూరాంధ్ర సాహిత్యచరిత్ర – కొక్కుండ నత్యవతి
4. దాష్టాత్మాంధ్ర సాహిత్యము – నేలటూరి వేంకటరమణయ్య
5. అంధ్ర యక్కగాన వాజ్మయచరిత్ర – డా॥ యస్సీ జోగారావు.

అనిరుద్ధచరిత్రము — కనువర్తి అబ్బయామాత్యుడు

సమాక్ష : శ్రీ మల్లా ప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమార్తి, ఎం.ఎ.

[అన్వయిస్తం — మదిలీపట్టం, కృష్ణాజిల్లా. జననం - 26-12-1954. ఎం.ఎ., య. త. సి. పరిశోదకవిధాన్యార్థి, డెలుగుళాఖ, ఆంధ్ర విశ్వవిధాన్యాలయం, హార్బేర్, 'భాగవతము - రక్తికతత్త్వము' అనే అంశంపై పి. డాక్టర్. పల్లెనిక పరిశోదనచేస్తున్నారు. ప్రముఖాలు - 'రక్తి'; భగవదీత; ఏలికోస్ట కవితానమిత్రాలు; - మీ. వ్యాసాలు పత్రికలలో ప్రమరింపబడ్డాయి. రేడిమోప్రసంగాలు - 'నిరక్షరాస్యతా నిర్యాలనం'; వల్లాప్రగడ సాహితీ వ్యక్తి త్వం. మీ విశాఖ భగవదీతాఖాయింతి నమిత నిర్వహించిన వ్యాసరచన పోటీలో 1978లో [ప్రఫమలపుపటి.]

కవిజీవితాదులు :

ఈక మధుర ప్రణయగాథ “అనిరుద్ధచరిత్ర” దీన్ని నరసమైన శృంగార ప్రపంధంగా నంతరించిన కవిశిల్పి కనువర్తి అబ్బయామాత్యుడు. 18వ శతాబ్దంలో గుంటూరుమండలంలోని ‘కనువర్తి’లో ఇతనిమనుగడ సాగింది. ఇతని తల్లి నరసమాంబ. తండ్రి రాయనమంత్రి.

అబ్బయామాత్యుడు ‘వురూరవశ్చరితము’నే గ్రంథంకూడా వ్రాశాడు. దీనికే ‘కవిరాజమనోరంజనము’ని మర్కోపేరు.

ఈ కవి మంగళగిరి నరసింహస్వామి భక్తుడు. ‘నృసింహకృపా ప్రసాద నంప్రాత్ విధ్యావైభవం’ కలవాడు. తన రచనలు రెండింటిని నరసింహస్వామికే అంకితం చేశాడు.

అనిరుద్ధి కథ భాగవతంలోను, హరివంశంలోను ఉంది. అయితే, రెండు గ్రంథాల్లోనూ ఉన్న కథాఘుట్టాల్లో చిన్నచిన్న తేడాలున్నాయి. అబ్బయామాత్యుడు భాగవతంలోని కథనే ఎక్కువగా అనువరించాడు.

‘అనిరుద్ధ చరిత్ర’లో పదార్థసాలున్నాయి. దాదాపు అరువందలకు పైగా గద్యపద్మాల్లో ఈ కథ నడిచింది.

కథ :

ద్వారకావుర నాయకుడైన శ్రీకృష్ణదికి మనుమడు అనిరుద్ధుడు. శృంగార రన స్వరూపుడు. అతని మేనమామ కూతురైన రుక్ములోబన రూప నంపన్న. వాళ్ళిద్దరూ పెళ్ళి చేసుకుని కొత్తకాపురంలో నుఫంగా ఉన్నారు.

అదేకాలంలో శోఇపురాన్ని పాలించే బాణాసురుడు తన వాయి విద్యా నైవృణ్యంతో శివుళ్ళి మెప్పించి వరం సంపాదించుకున్నాడు. బాణడికిచ్చిన వరానికి కట్టుబడి అతని నగరివాకిట కావలి ఉండటానికి నమ్మతించాడు శివుడు.

బాణడికూతురైన ఉష సంగీత సాహిత్యాది నరన విద్యలన్ని నేర్చింది. అమె సౌందర్యం సాటిలేనిది. మంత్రతంత్రాది యోగవిద్యల్లో అరితేరిన విత్తరేఖ ఉషాకన్యకు ప్రాణ స్నేహితురాలు.

ఉషాకన్య ఒకవాటిర్మాత్రి ‘కామినీ హృదయ పాంచాలడొకడు’ తనతో రతి కేళి సాగించినట్లు కలగన్నది. అప్పట్టుంచీ అతనికోనం విరహంతో వేగి పోయింది. అమెవేదనకు కారణమడిగి తెలుసుకుండి చిత్రరేఖ. ఉషాకన్యను ఉండించి, యోగబలంలో ఆకాశమార్గాన ద్వారక చేరింది. నమ్ముహన విద్యతో అనిరుధ్యుల్లి ఉన్నవంగా ఉషాకన్యఉంటున్న అంతఃపురానికి చేర్చింది.

ఉషా అనిరుద్ధలు కొన్నాళ్ళు శృంగారంలో ఓలలాడారు. అమె గర్భవతి అయింది. అనిరుద్ధి రహస్యం బయటవడింది. బాణాసురుడతన్ని బంధించాడు.

ఇక్కడి పరిస్థితి ఇలూఉండగా, ద్వారకలో అనిరుద్ధుడి తలిదండ్రులు, భార్య అతనికోనం కలవర పడసాగారు. ఒకవాడు అక్కడికివచ్చిన నారదుడు అనిరుద్ధుడి నమాచారమంతా తెలియజేప్పాడు. కృష్ణుడు సైన్యమేతుడై శోఇ పురాన్ని ముట్టడించాడు. నగరివాకిట కావలాఉన్న శివుడితో కొంత సేవ యుధంచేసాడు. తర్వాత కృష్ణుళ్ళి బాణాసురుడెదుర్కొన్నాడు. కృష్ణుడు ప్రయోగించిన సుదర్శనప్రకం బాణాడి సహాప్ర బాహువుల్లోసూ నాలిగించిని మిగిలిపు తక్కిన చేతుల్ని ఖండించింది. శివుడు స్తుతించగా కృష్ణుడు రాంతించి భక్తుడిపట్ల శివుడికున్న వాత్పల్యానికి సంతోషించాడు. ‘ప్రఫోదుడి వంశంలోనివాడు కాబట్టి బాణుళ్ళి క్షమించి, విడిచిపెట్టేస్తున్నా’నన్నాడు. ప్రమథగణాల్లో ఉత్తముడై శివ సాన్నిధ్యం పొందగలడని అతన్ని అనుగ్రహించాడు కృష్ణుడు.

బాణుడు బుధ్మితెచ్చుకుని ఉషా అనిరుద్ధుల్ని సగారవంగా కృష్ణుడివెంట పంపించాడు. అనిరుద్ధుడు ద్వారకచేరి ఇద్దరు భార్యల్ని నమానంగా ఆదరిస్తూ, దష్టేషనాయకుడయ్యాడు. కొన్నాళకి ఉషాసుందరికి వజ్రజనే కొడుకు పుట్టాడు. నారదుడు వజ్రాడి సాముద్రిక లక్ష్మాలన్నీ పరిశీలించి, అతను ఉత్తమవురుషు డవుతాడని దీవించాడు. అనిరుద్ధుడు అత్యుళ్ళానంతో జీవితం గడువసాగాడు. ఇదీ ఇందులో కథ.

వస్తుతత్త్వం :

ఈ కథ బాల వింత్రెనకథ. చాలామంది తెలుగుకపుల మాదిరిగానే అబ్బయి మాత్యుడు కూడా కలగన్నాడు. కలలో అతని ఇష్టదైవం నరసింహస్వామి

కనిపీంచి ‘అనిరుద్ధవరిత్ర’ ప్రబంధం వ్రాసి తనకు అంకితం ఇమ్మన్మాడు. కల కల్గి కాకుండా కమ్మని కావ్యంగా రూపుదిద్దుకుంది. ఈ కావ్యంలో కథకూడా ఇంతే. కావ్యనాయిక కలగన్నది. ఆ కల కరిగిపోలేదు. కలగన్న ఉషాకన్య మాత్రం అని రుద్దుడి కొగిట్టో కరిగిపోయింది. శృంగార రసోద్దిప్రికి అనుమతిన కథావస్తువు ఈ కావ్యంలో ఉంది. అనిరుద్దుడు సాగించిన ప్రజయకలాపమంతా రసవంతంగా తీర్చిదిద్దాడు కవి. ఈ కథలో శృంగారమే ప్రధానరసం. రుక్మీభవ విషయంలో వివాహసంతర ప్రజయాన్ని, ఉషాకన్య విషయంలో రహస్య ప్రజయాన్ని వర్ణించాడు కవి.

రసం :

రుక్మీభవతో అనిరుద్దుడి శృంగారాన్ని వర్ణించే నందర్భంలో అమెను ముద్దరాలుగా విత్తిస్తూ, “విభుని తమకంబుతో వెలది సిగ్గుపోరుత్తెల్ల” వ్యక్తమన్నాడు. ‘అలయించిన పిమ్మట సౌఖ్యదాయకమయ్యే కన్యకారతి నారికేళఫల పాక’మని పేర్కొన్నాడు. ఉషాకన్య కొగిలి తనరాజధానిగా మన్మథ సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించే అనిరుద్దుడు “వలఫుచేరురులొడ్డి జగంబు వారిమ్మగించెడివాని పెద్ద కొడుకే” అంటూ అతని శృంగార బాతుర్యాన్ని నమర్చించాడు.

కేవలం నంభోగ శృంగారాన్నేకాక విప్రలంభాన్నికూడా వర్ణిస్తేనే శృంగారానికి వన్నె. కలలో “ఏమేము ఆగడం”చేసిన అనిరుద్దుడికోనం ఉషాకన్య ‘చలువ వెన్నెల సెగల్తే’ విరహచేదన పొందినట్లు వర్ణించాడు కవి. అనిరుద్దుడు బందీలయినప్పుడు ఉషాకన్య పొందిన మనోవ్యధ అమెముబంలో ఎలా ప్రముఖుట మైందో భక్కగా నిరూపించాడు కవి. ‘తెల్లవారగనే కాంతితప్పిన చంద్రబింబంలా అమెముబం తెల్లబోయింది. మునిమాపు వేళకు వాడిపోయే తమిమైరెకుల్లా కళ్ళోదైన్యరేఖ కనిపించింది. మంచు బిందువులంచిన తమలపాకుదళ్లా చెచ్చిప్పు చెపుర్చాయట.’ ఇలా ఈ కథలోని శృంగారాన్ని చరమష్టాయికి నడిపించాడు కవి.

శృంగారరన ప్రధానమైన ఈ కావ్యంలో అక్కడక్కడ వీరరసంకూడా పొడహావుతోంది. ఈ కథలోని యుద్ధనన్నివేళల్ని కరివదాలతో, దీర్ఘసమాసాలతో వీర రసస్నేరకంగా వర్ణించాడుకవి. వీర రసానికి నన్నిహితంగా ఉండే రాద్ర బీభత్తానుదుల స్వర్గకూడా ఉంది.

పాత్రలు :

ఈ కావ్యంలో దివ్యలైన శ్రీకృష్ణుడు, శివుడు, రాత్మసుటైన బాణాలు కన్నిప్పారు. అంతా తనకు తెలిసికూడా ఏమో తెలియనట్లు ఉంచుకున్న మాయా మానుష వేషము శ్రీకృష్ణుడు. శివుడు నరే, అడిగింది తడవగా ఇంకేదీ అలోచించ కుండా వరాలిచ్చే బోళాశంకరుడు. శివట్టిగెనురించి కవి స్వయంగా ‘ఎంత నులభుడు

పొర్వోతీకాంతు డహహ'అన్నాడు. బాణాడు వరగర్ియితుడు. దురహంకారి. చేతులారా చేటు తెచ్చుకున్న మూర్ఖుడు. కావ్యనాయకుడైన అనిర్ధుడు 'త్రిలోకసుందర శభాకారుడు.' చతురుడైన శృంగార నాయకుడు. నమర్థుడైన రక్షిణినాయకుడు. చివరకు ఆత్మజ్ఞాని. 'గురుతెఱుంగనివాని కూర్చుకాశించి,' నెచ్చేలిసహాకారంలో తన అభీష్టం నెరవేర్చుకున్న అద్భుతవంతురాలు ఉపాకన్య. దుక్కలోబన ముగ్గు.

కైలి :

ఈ ప్రణయగాథ అబ్బయామాత్యాడి రచనలో సుందరమైన శృంగారకావ్యంగా అవతరించింది. 'బల్లనిరాజ', 'మనుబల్లబడేటల్లు', 'మాటలవేయునేమిటికి', 'కామన్న కార్యమయ్యెడు,' వంటివి సందర్శామసారంగా తెలుగుమడికారాన్ని ప్రయోగించగలిగిన కవి నేర్వరితనాన్ని భాటుతున్నాయి. 'మదనపాదుశహ'వంటి అన్యదేశ్యంకుడా కవిప్రయోగించాడు. పదాలను సాభిప్రాయంగా ప్రయోగించే నేర్వ ఇతనిలో కనిపుస్తుంది. ఉపాకన్య విరహంతో బాధపడుతుంటే చెలికత్తెలు మలయమారుతాన్ని భాషిస్తూ, 'నీ గుణంబుకద దాక్షిణ్యంబు? - అది ఏడిచి ఎందుకిలా భాధపడుతున్నవని ప్రశ్నించారు. 'దాక్షిణ్యము' అంతే దయ. అంతేకాక దక్షిణంబమైంది దాక్షిణ్యం. మలయమారుతం దక్షిణికి మంచి వీపుంది కాబట్టి దాక్షిణ్యందాని లక్ష్మణం. ఇలా 'దాక్షిణ్యం' అనే పదంమిాద సునిసితమైన బమత్కూరంబేశాడు కవి.

ఒకొక్క భావప్రకటనలో ఈ కవి అధ్యాతమైన నేర్వ భాషించాడు. కలగన్నది మొదలుగా కలతచెందిన ఉపాకన్య బాధనుమాన్నే ప్రయత్నంలో ముల్లోకాల్లోనూ ఉన్న సుందర వురుమల బొమ్ములన్నీ వేసింది చిత్రరేఖ. అప్పుడు కవి, "ప్రాతకజ్ఞాడు కర్త సేతకు తాకర్త" అనేమాట చిత్రరేఖ విషయంలో వ్యక్తిరేక మైందన్నాడు. సాధారణంగా నుదుబిరాతకు కర్త బ్రహ్మాదేవుడని, మనచేతలకు మనం కర్తలమని అనుకుంటాం. ఇక్కడ ఆ బొమ్ములన్నీ ప్రాసి చిత్రరేఖ 'ప్రాతకు తాకర్త' అయిందిట. ఇక చిత్రపటంలో ఉన్న అనిర్ధుణి ఉపాకన్యకు సంఘటింపవచేసే 'చేతకు' - 'అజ్ఞాడేకర్త' కదా! అని చమత్కరించాడు కవి.

అనిర్ధుణికోనం విరహంతో విలపిస్తూ బరువుగా కాలం గడువుతున్న ఉపాకన్య మనమ్మ క్రమ పరిణామరూపంలో ఏస్థితికి లోనైందో చక్కగా నిరూపించాడు.

"తొలుత నాతని రూపుగన్న యాదిగా

మగువకు దినములే యుగము లయ్యో,

బటముపై నతని రూపము జూచినది మొదలే

మగువకు జాములే యుగము లయ్యో,

నభి వానిఁ దోడితే జనిన యంతట నుండి
యువిదకు గడియలే యుగము లయ్యే,
దరువాత నతఁడు నిద్ధుర లేచు నంతకు
యువతికి నిమిషముల్ యుగము లయ్యే,
నతఁడు గ్రాగిటుఁ గదియించు నంతలోన
నుత్పలదళాయతాక్షి కొకొక్కు క్షణమె
యుగ సహాన్రంబులై తోచు చుండెనవుడు”

(3-72)

అంటూ “వనిత తమకంబుఁ దెలువ నెవ్వరి వశంబు ?” అని ప్రశ్నించాడు గాని, ‘చతురకవిత్త్వతత్త్వవటు నంపద’ గలవాట్ను ఏ భావానైనా తమవశంచేసుకుని చెప్పగలరు కదా !

వెన్నెలతో సమానమైన అనిరుద్ధుడి ముఖకాంతికి తనహృదయం చందకాంత శిలలా కరిగిపోయిందని ఉపాకస్య వేదనపెందే సందర్భంలో మనోధర్మాన్నికి తగినపోలిక మనోహరంగా ఉంది. ద్వారకాపురానికి వచ్చిన నారదుడు యతి వేషములో ఉన్న కల్పవుష్టంలా ఉన్నాడని పోలాచు కవి. నారదుడి దివ్యత్వాన్ని, పవిత్రతను తెలియజేసే ఈ ఉపమానం అతని స్వరూపానికి, స్వభావానికి కూడా నరిపోయేటట్లుంది. భర్తతో ప్రయాణమవుతున్న ఉపాకస్య ‘కందర్పుని రాజ్యలక్షీలా ఉందని వర్ణించడం మనుస్యందు గడుపబోయే సుఖ ప్రదమైన దాంపత్య జీవితాన్ని నూచిస్తూ సమంజసంగా ఉంది.

రుక్మిలోచన వివాహసమయంలో తెరతీయగానే “మొయిలు తొలగిన చక్కగచెలువొందు పూర్వచంద్రుడా” అన్నట్లు ఆమె ముఖకాంతి ప్రకాశించిన అందంగా ఉత్సైంచించాడు కవి.

ఉపాకస్య చెలికత్తెలు మన్మథుణ్ణి దూషిస్తూ ‘మనుపొకసారి శివుడి జోలికి పోయి మాడి మన్మపోయావు కదా ! అప్పటినుంచైనా ఇతరులను బాధపెట్టడం మానవెందుకు ?’ అని ప్రశ్నిస్తూ, “కాపురుషులు రాజదండనము పొందియు నైజం మానరే కదా !” అని సమర్థించడం సందర్భాన్నికి వితంగా ఉంది. యుద్ధ సన్మధుడై వచ్చిన బాణుడు తన పరాక్రమాన్ని తానే పొగుడుకుంటూంటే కృష్ణుడు ‘యుద్ధానికి వచ్చి వ్యధవు మాటలెందుకు’ అంటూ “అకొని భుజియింప బోవుచును కూరల మేలడుగంగ నేటికిన” [4-81] అనే అర్థాంతరన్యానంతో సమర్థించుకున్నాడు. ‘తినబోతూ రుచలెందుకు’ అనే నామడిని సన్నిహితానికి తగినట్లు ఉపయోగించుకున్నాడు కవి. ఉపాకస్య సౌందర్యాన్ని వర్ణిస్తూ, “ఇరుల సిరులు దొరలు కురులు... సుమచాపుతూపు రూపుమాపు చూపు కోపు” [2-28] వంటి అనుప్రాపున్ని అందంగా ప్రయోగించాడు. స్తోష, యమక రచనల్లో

కూడా ఈ కవి సిద్ధహస్తుడు. ఇలా ప్రబంధానికి తగిన అలంకారిక రచనలో తన నేర్పు చూపించాడు అన్నయామాత్యుడు.

వర్ణనలు :

కావ్యమనే బిత్రపటానికి వర్ణనలే రంగులు. కథలో కలిసిపోయే చక్కని వర్ణనలతో అన్నయామాత్యుడు తన కావ్యాన్ని అందంగా మలచుకున్నాడు. ప్రబంధ శైలికి అనుష్ఠాన పురవర్ణన, సూర్యాస్తమయ, బంద్రోదయ, సూర్యోదయ వర్ణనలు, వనంత కాలవర్ణన మొదలైనవరీనీ ఈ కావ్యంలో బోటుచేసుకున్నాయి. కావ్యారంభంలోనే ద్వారకాపుర వర్ణనలో “ప్రాకారగోపుర “ప్రాసాద పద్మరాగ ప్రభా చుంచితగగనతలము” అంటూ అతిశయోక్తులతో కూడిన చమత్కారం సాక్షాత్కారిష్టుంది. ద్వారకలోని బ్రాహ్మణాణులను గురించి చెప్పు, ‘బ్రహ్మ నాలుగు ముఖాలతో బడివిన బదువు పీళ్ళు ఒక్కముఖంతోనే బదువుకున్నారానీ చమత్కారించాడు కవి.

ఉపాకణ్య నిండు జవ్యానాన్ని, సౌందర్యాన్ని, “అరవిందములు మన్మథా త్రుంబులైనట్లు” అమె హల్లుల కొనలు పదును తేరి ఉన్నా యని వర్ణించాడు. మన్మథుడి రథంలా కదిలివష్టాన్న అమె సౌందర్యాన్ని అన్నయామాత్యుడు వర్ణించిన తీరు అతని భాపవాబలానికి నిదర్శనం. అమె కాలి అందెలకు చెక్కిన వజ్రాలమాద కాలిగోళ్ళు కాంతి తణక్కుమందిట, ముక్కెర మింది కెంపు పెరవి కాంతిలో మరిసిందిట. ఇలా “తొడవులకు నెల్ల తన మేసు లోడవు కాగా....” అమె సౌందర్యం అతిశయించిందని వర్ణించాడు కవి.

రుక్కలోచన వివాహ నందర్భంలో వథూవరుల మధ్య తెర కట్టారుట. అన్యోన్యానురాగంతో వాళ్ళిద్దరి చూపులూ తెరదాటి ప్రపారిస్తూంటే, “మొగ మెఱుంగని చుట్టరికం” చేసాయిట వాళ్ళ హృదయాలు. ఫౌతిక వర్ణనలతో అగిపోకుండా పొత్రల హృదయాల్లోని సుకుమార భావాల్ని కూడా నున్నితంగా వర్ణించాడు అన్నయామాత్యుడు.

ప్రకృతి వర్ణనలో అన్నయామాత్యుడు ప్రశంసనీయమైన ప్రతిథను ప్రవదరిస్తాంచాడు. వసంతకాలపు ప్రకృతి శోభను నిన్నపుందరంగా మన కష్టుల ముందుంచాడు. “జంపలరెడు కాంతులతో” వున్న చిగురాకులు “వనలక్షీ మేన పొడసూపెడు రాగ రసాంకురంబులు—వలవులవేల్పు కై దువులు — సాంధ జనంబుల పొలి యగ్గికీలలు” అన్నాడు.

“శక భరద్వాజముఖ నద్దియజకుల రక్షి
దనరి, నుమనస్సమూహ వర్ణన మొనరిచ,
ఘనతరాగమ వేద్యు(డై వినుతిఁ గాంచే,
మహిత వనవాన లీలల మాధవండు.”

అనే పద్యంలో వసంతుడని, శ్రీకృష్ణుడని రెండుర్దాలకు నరిపోయే విధంగా ‘మాధవ’ శబ్దంపై శ్వేష చమత్కారం చేశాడు. బిలుకలకు, ఏటింత పత్రులకు మొదలైన హాటికి రక్షణ కల్పించి, పూలను విస్తారంగా పెంచి, రాగరంజకమైతో టంతూ పరచుకున్నాడు వసంతుడు. రెండో అర్థంలో శుక భరద్వాజ మహర్షులను నంరక్షిస్తూ, మంచివాళ్ళను కాపాడే వేదవేద్యుడైన శ్రీకృష్ణుడు స్ఫురిస్తున్నాడు.

సూర్యాన్తమయ వేళకు ముకుళించే పద్మాలను—

“ఇనుడు కరంబులం బొదివి, యింపుగ నంగమ మాచరింప, బ
ద్విని వదనంబున న్నాగవుమిాల వికాన విలాన మూని, లో
నన ద్రవముచ్చి, సౌక్ష్మ, నయనంబులు మూయుచు నిద్రజెండెనో
యన, ముకుళిభవించే, దివసాంతము నందుఁ బయోజపండముల్.”

[3-5]

అనే ఊహాతో మనమందు ప్రదర్శించాడు.

సాయంత్రంవేళకు సరోవరానికి సమావంగా ఉన్న చెట్లుఁడలు మరింత పొడవుగా సాగి సరసులో పడుతున్న దృశ్యం కవిని భావనాపీఠిలో విశారింప చేసింది. సూర్యాన్తమయంతో పద్మానికి, సూర్యుడికి ఎడబాటు నంఖుట్టుంది, విరహంతో పరితపిస్తున్న తన ప్రియురాల్చి ఓదారున్నా, ‘మళ్ళీ నాలుగు జాముల కల్లా కలుసుకుంటాంలే’ అని కబురందించడానికి చెట్లుఁడల్ని దూతలుగా పంపించాడు సూర్యుడు. ఇదీ కవి ఊహా. పద్మానికి, సూర్యుడికి నాయికా నాయక బాంధవ్యం ప్రతసిద్ధమైన కవి సమయం. ఆ కవినమయాన్ని ఆధారం చేసుకుని సూర్యాన్తమయాన్ని అధ్యాతంగా వర్ణించాడు కవి.

సూర్యుడన్నమించగానే “భవన బంధురు లేని యరాజకంబుచే లోకం బీకటి పొల్లెంది” అన్నాడు. ‘భవనబంధుడు’ (సూర్యుడు) కన్నించని రాత్రిసమయంలోనే కదా! దుష్టుత్యాలకి అవకాశం ఎక్కువ. అందుకే అతడు లేనప్పుడు లోకం బీకటి పొల్లెందంటూ ‘భవన బంధుడు’ అనే పదాన్ని అర్థవంతంగా ప్రయోగించాడు కవి.

క్రమక్రమంగా ఆకాశమంతా పరచుకునే తారకల్ని, చంద్రోదయాన్ని కూడా కవి చమత్కారంగా వర్ణించాడు. తనప్రియుడైన చంద్రుడి కోసం ఎదురుచూస్తూ రాత్రి అనే నాయిక పరచిన పాసుపేమో అన్నట్లు, ఆకాశం తలమీర దిక్కాలకులు పూజచేసిన పుష్పులేమో అన్నట్లు, బీకటి గర్వాన్ని అణచడానికి దండెత్తి పట్టున్న లేరాజు ముందుగా నడిపిస్తున్న సైన్యమా అన్నట్లు, ఊర్ధ్వలోకాల్ని జయించాలని మన్మథుడు పైకి విషురుతున్న పుష్పబాణాలు అన్నట్లు నక్కత్రాలు కమ్మల పండుగై కన్నిస్తున్నాయట. ఆ తర్వాత ‘బల్లనిరాజవ’ని లోకం ప్రశంసిస్తుండగా

చంద్రుడు, తూర్పుకొండ అనే సింహసనాన్ని అధిరోహించాడని చంద్రోదయాన్ని వర్ణించాడు.

ప్రభాత వర్షానలో ఉదయ సూర్యాణి యోగితో పోలుస్తూ—

“తమముం బాయగఁజేసి, రాగగుణముం దస్మించి, నన్నాగ్గవ రిమతం బోప్పు, దపంబు పెంపునను వర్షిష్ఠముం గాంచి, లోకము లెల్లం గనుగొంచు, నజ్జన నమస్కారార్థ్య దానంబులం బ్రమదం బొంది, వెలింగె, యోగి కరణిం బ్రదోతనుం డయోడన్.”

(3-89)

అనే పద్యంలో అద్భుతంగా వర్ణించాడు. ఇలా ఏవర్షన తీసుకున్నా కవి ప్రతిభకు గీటురాయిగా నిలుస్తుంది.

అత్మీయత :

కవిత్వంవట్ల ఇతని దృక్పథం చాలా విశిష్టమైంది. అవతారికలో—

“చతుర కవిత్వత్త్వపటు నంపద యొక్కరి సౌమ్యగాదు, భారతి దయ సౌధపార్థి, కవిరాజుల మాననములో ఘటుంబు, లాయతము కొలంది లభ్యమగు నయ్యముతం, బటుగాఁ రలంచి యద్యతన కవింద్రులార ! కృప దప్పక, మత్స్యాతి నాదరింపుఁడి !”

(అవ. 9)

అని ఏన్నావించుకున్నాడు. కాళిదాసాది సంస్కృత కవుల్ని, నన్నయాది తెలుగుకవుల్ని స్తుతించడంవల్ల ఈ కవి వాళ్ళగ్రంథాలన్ని చదివిన వండితుడని తెలుస్తోంది. అబ్బయామాత్యడు విద్యత్స్కవి. కావ్యంలో ఒకటి రెండు బోట్ల తన శాశ్వతమైదుఖ్యాన్ని ప్రకటించుకున్నాడు. రుక్కలోచన సౌందర్యాన్ని గురించి ఏం చెప్పినా, అమెపట్ల సార్పకమే అవుతుంది కాబట్టి ఎలాగైనా వర్షించవచ్చను అంటూ “నీరంకుశల గారేకవులు” అన్నాడు. యుద్ధప్రియుడైనబాణాడు “సీబాః కలహమిచ్ఛన్తి” అనే పెద్దల మాటకు సాక్షిగా ఉన్నాడని బాణాడి మూర్ఖత్వాన్ని తెలియజేపొడు.

లోకజ్ఞుడైన కవి అబ్బయామాత్యడు. రుక్కలోచన వివాహ వర్షనలో ఆనాటి వ్యవహార సరళిని తెలియజేశాడు. అలాగే “పరమాన్నంబులు, హిండి వంటలును, సూపంబులు....” అంటూ ఆనాటి పిండివంటల్ని కూడా వివరంగా పేర్కొన్నాడు.

తన కవిత్వంలో తప్పాలుంటే బాలుడికి బుట్టి చెప్పినట్లుగా సరిదిద్దు మన్నాడు. కేవలం తప్పాలెన్నడమే స్వామంగాగల కుకవుల్ని తీవ్రంగా నిరసించాడు. భగవదర్మిత్వమైన తనకావ్యంలో తప్పాలెన్నడం తగదని నవిన

యంగా మనవిచేస్తా కిరిటం పెట్టుకున్న తలకి నుస్కులేక్క పెట్టడం మంచి పద్ధతి శాశని హెచ్చరించాడు. దైవాంకితమైన కావ్యం ఎలాంటి దైనా పూర్వదండ్రాలో దారంలా ఆదరణీయమని, నరాంకితమైన కావ్యం ఎంతగొప్పమైనా హీనుష్టోండిన వేళ్లా నిరాకరణీయమని అభిప్రాయపడ్డాడు.

కృతిస్మికారం పొంది కవుల్ని అదరించే ప్రభువులకి కీర్తి లభిస్తుంది. కానీ, కావ్యాలను దైవాంకితం చేసిన కవుల్ని కూడా ఆదరించి గౌరవించే ప్రభువు మరింత గొప్పవాడని చెప్పా అతని ‘కీర్తికే కీర్తి’ లభిస్తుందన్నాడు ఇబ్బయ్యా మాత్యుడు. అందుకే ‘తుచ్ఛనంపద’ కోసం నత్కుపులు నరస్తుతి చెయ్యరని స్వస్తుంగా చెప్పాడు. భక్తిభావంతో కూడిన స్వతంత్రమైన వ్యక్తిత్వం ఈ కవిలో కన్నిస్తుంది.

అంధ కావ్యకన్య అందచందాలకు మరిన్ని మెఱగులు దిద్దిన చిహ్నాలు సాహితీమూర్తి కనుపర్తి అబ్బయ్యామాత్యుడు. అవును. “చతుర కవిక్షేత్రమంపద యొక్కరి సొమ్యుగాడు” (1-9) కదా !

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

మొయిలు = మబ్బు

ఇరులు = బీకటి

నుమచాపుడు = మన్మథుడు

తూపు = బాణము

తొడవు = ఆధరణము

వలవుల వేల్ని = మన్మథుడు

కైదువు = ఆయుధము

రేరాజు = చందుడు

జాము = ఏడున్నర గడియల కాలము (3గం॥ కాలము)

కవినమయము = కవిత్వంలో సంప్రదాయంగా వస్తున్న స్తోపు

ద్వీజ = బ్రాహ్మణుడు, పక్షి

సుమన్వ = మంచిమనస్సు, పూవు

శక = శకమహర్షి, చిలుక

భరద్వాజ = భరద్వాజమహర్షి, ఏత్రీంత పక్షి

ఆగమము = వేదము

దివసాంతము = సాయంత్రము

వయోజము = వద్దము

షండము = సమాపము

వర్ధిష్టత్వము = అభివృద్ధి పొందే లక్షణం
 ప్రమదము = ఆనందము
 ప్రదోషతనుడు = సూర్యుడు
 కరణి = వలె
 సాధవార్త = అమృత సముద్రము
 అయతము = పరిమాణము
 అద్యతనము = ప్రస్తుతము.

ఆధార గ్రంథాలు

1. అనిరుద్ధ చరిత్రము – ఎమెసోగ్రా ప్రచురణ
2. అనిరుద్ధ చరిత్రము – అకాడమిా ప్రతి
3. సమగ్రాంధ సాహిత్యం (సం. 10.) – ఆరుద.

అచ్చుతెలుగు రామాయణము — కూచిమంచి తిమ్మకప్పి

నమిం : శ్రీ పప్పు వేంకటోపాలరావు, ఎం.ఎ.

【జన్మస్థలం — కొరించి, విషయనగరం కిల్లా. జననం 30-6-1948, ఎం.ఎ. (కెలుగు, నంసక్కలతం), బి. యస్సీ., లి.ఇడి. కొంకరాలం —ఆంధ్రప్రాంతములు, మిసెన్.ఎ.వి.ఎవ్. కొంకరాల, చొంకలప్పుటం. బిరుదములు — ఆంధ్రప్రాంతములు, ఆంధ్రప్రాంతములు, కొంకరాలం, కొంకలప్పుటం. ప్రమాదములు — హిందీ, కన్నడము, ఆంధ్రములలోకాన్ని వ్యాపాయ, గోయిలు, పద్మాలు, భారతద్రాగవముల స్వరూపవ్యాపములు, విషయక — వేంకలసాయంల చరిత్రలై వ్యాపాయ ప్రముఖమింపుల్లాయి. భారత — భాగవతముల విషయనంశోరవ ఆన్నాంశంలై పిపోక్క.మి. పట్టానికి పరిశోరన — తెలుగుభాష ఆంధ్రవిష్ణుకొవరిషట్లు, వాళ్లేదు.】

కవి జీవితాదులు :

అచ్చుతెలుగు రామాయణం రచించినవాడు కూచిమంచి తిమ్మకప్పి. ఆరువేల నియోగి. ఇతని ముత్తాత బయ్యనామాత్యడు. తాత తిమ్మయూర్యుడు. తండ్రి గంగనామాత్యుడు. తల్లి లచ్చమాంబి. సింగన్న, జగ్గన్న, సూర్యన్న ఇతనికి తమ్ములు. జగ్గకవి సాహిత్యలోకంలో అందతురిగినవాడు. గొట్టిముక్కల రామయమంత్రిగారి కుమారై బుచ్చమ్మ మనతిమ్మకవి భార్య. తిమ్మకవి పద్మహాత్మవ శతాబ్దపు నాలుగవభాగంలో జిన్నించి, ప్రదేశిమిదవ శతాబ్దపు రెండవభాగం వరకు జీవించి ఉండేవాడని పిమర్గుకులు, భారిత్రకులు చెప్పున్నారు. ఇతను వీలాపురం సంప్రాంతానికి కందరాడ గ్రామానికి కరణమట ! పీలాపురాన్ని ఆరోజుల్లో శ్రీరావు మాధవ రాయుడు పరిపాలించేవాడు. అతనే ఇతనికి ‘కవిసార్వభోమ’ బిరుదాన్ని చేస్తుడు. అయినా తిమ్మకవి మాత్రం తవగ్రంథాలను వీలాపురపు కుక్కలోశ్వరస్వామికి అంకితం చేసేదు. ఈ ‘అచ్చుతెలుగు రామాయణం’ కాక తిమ్మకవి వ్రాసిన గ్రంథాలు చాలా ఉన్నాయి. అందులోకాన్ని దొరకలేదు. దొరికిన గ్రంథాలన్నీ ముద్రితాలే ! అవి : 1. రుక్మిణీపరిణయం ; 2. సింహాచల మాహాత్మ్యం ; 3. నీలానుందరీ పరిణయము ; 4. రాజశేఖరవిలానం ; 5. రసిక జనమనోభిరామం ; 6. నర్యలక్ష్మణసారనంగ్రహం ; 7. సర్పవురమాహాత్మ్యం ; 8. శివలీలా విలానం ; 9. కుక్కలోశ్వరశతకం.

కథానంగ్రహం :

రామాయణం కథ తెలియని భారతీయుడుంటాడ ? అందునా తెలుగు దేశంలో రామాయణం చాలా ప్రాచ్యంగల గ్రంథం. కాబట్టి కథా సంగ్రహం

వెప్పువలసిన పనిలేదు. కాని తెలుగు రామాయణాలో కొంత తెలుగుదనం చేర్చబడింది. ఈ కథ అంధదేశానికి నంబంధించిందా అనే ఒక భ్రమ కలిగినచ డానికి కవలు ఇలాంటి తమాషాలు చేస్తూ ఉంటారు. మచ్చుకి కొన్ని ముచ్చటిస్తాను. ఈ మార్పులు అవాల్మీకాలు. అంటే వాల్మీకి రామాయణంలో లేనివి. తెలుగు రామాయణాలో ఉన్నవి. ప్రత్యేకించి ఇలాంటి మార్పులు అచ్చతెలుగు రామాయణంలో ఏం ఉన్నాయోహద్దాం. అంతటి ఉగ్రంథాన్ని 1326 పద్మాలలో సంగ్రహించడమే మొదటిమార్పు. ఇంక కథలో అవాల్మీకాలు :

1. అపాల్య తన కథ తానై రాముడికి చెప్పుకోవడం.
2. శబరి – నుగ్గితుని వద్దకు వెళ్లి అతనితో స్నేహం చేస్తే కార్య సాఫల్యం జరుగుతుందని రామునితో చెప్పడం.
3. వాలి ఏడు వంకర తాటిచెట్లను పట్టి వాటి ఆకులు కోసేవాడు కాబట్టి రాముడు ఆపిడు తాటిచెట్లను ఒక బాణంతో కొడితేగాని వాలిని గెలవలేడనే ఒక సిధాంతం.
4. అంకకు వెళ్లేమందు హనుమంతుడు సీతాశిరోరత్నాన్ని తెస్తానని చెప్పడం.
5. రావణుడు “కోతులను కొండముచ్చులను కూడగట్టుకొని రాముడు నాతోయుధమేమిచెయ్యగలడని” ఎగతాళిచెయ్యడం.
6. అంకలోసీతను హనుమంతుడు “నీతలమానికమ్ము నెమ్మియలరాజ నానవాలిమ్మునాకు” అని అడగడం.
7. అంకనుండి వచ్చేమందు హనుమంతుడు లంకిణితో యుధ్ధంచేయడం.
8. నీలునిచేత కొండలువేయస్తే తేలుతాయని వారథికట్టడానికి సముద్రుడు ఉపాయం చెప్పడం, మొదలైనవి కొన్ని అవాల్మీకాలు.

అచ్చతెలుగు అంటే ఏమిటి ? :

ఆంధ్రభాషలో పదాలు నాలుగు రకములని వైయాకరుణలు తెలియజేసేరు. అది – తత్పము, తద్వము, దేశ్యము, గ్రామ్యము. ఇందులో తత్పమం రెండువిధములు – 1. నంస్కారమము, 2. ప్రాకృతమము. నంస్కార నమేతరమైన భాషనే అచ్చతెలుగు అంటారు. అందుచేత ఈ భాషలో ప్రాకృత నమాలు, తద్వమాలు, దేశ్యాలు ఉంటాయి. గ్రామ్యం లక్ష్మణవిరుద్ధం కాబట్టి ప్రయోగానికి పనికిరాదని లాక్ష్మణులు చెప్పేరు. కాని అయిజాతుల ప్రయోగాన్ని బట్టి ఉపయోగించవచ్చని కొండరంటారు. ఇవికాక కొంతమంది కవలు అన్య : దేశ్యాలుకూడా అచ్చతెనుగున ఉపయోగించేరు. కనుక దీని నంతటినీ కలిపి అచ్చ తెలుగుని ‘వికృతి’ అని అంటారు. అచ్చ తెలుగులో ప్రాయ

బడిన రామాయణంకాబట్ట దీన్ని అచ్చుతెలుగు రామాయణం అని వ్యవహరిస్తారు. కాని రామాయణం అనుపదం మాత్రం అచ్చుతెలుగు కాకపోవడం గమనించదగ్గ విషయం. సంజ్ఞావాచకాలకు భాషతో పనిలేదు. అచ్చుతెలుగు కావ్యరచనకు మార్గదర్శి పొన్నిగంటి తెలగనార్యుడు (16४. అతనికృతియయాతి చరిత్ర) ఆ మార్గంలో సుదూరగామి సుప్రసిద్ధుడు తిమ్మకవి.

వస్తుతత్వం - తన్నిర్వహణ :

కూచిమంచి తిమ్మకవి అచ్చుతెనుగులో రామకథను ప్రాయణానికి వాల్మీకి రామాయణాన్ని అనువదించేడా? లేక కథ తానెరిగినది కాబట్టి అక్కడక్కడ వాల్మీకాన్ని పరామర్పుతూ స్వతంత్రకావ్యంగానే ఈ గ్రంథాన్ని రచించేడా? అనేది ఒకప్రశ్న. అనువాదంకాదేమో అనిపిస్తుంది. ఎందుచేతనంతే సుమారు 13 వందల పద్యాలు అనువాదం ఎలా అవుతుంది? ఎంతతగ్గించినా ఇంతగాతగ్గించడం శక్యమా? కాని తిమ్మకవి బాలకాండంలో మొదటనే ఇలా చెప్పుకున్నాడు.

తే॥ అప్పునంబుగ నా నేర్చునట్టానర్ప
గడగు నిప్పున్నియపు బలుకబ్బమునకు
గత తెఱంగెట్టులన్న మున్నలనుదిండి
తపసిగని కలుకానుపు తపసివలికె

(1-1)

అంచేత వాల్మీకాన్ని పరామర్పిస్తానే తనకు తోచినవిధంగా ప్రాశాఢన్నమాట! ఈ విధంగా కవి ప్రసిద్ధవస్తువుగల ఈ రామాయణాన్ని కుంచించాడేకాని వస్త్ర్యక్యారికేమా లోపం రానివ్యలేదు.

రసపోషణము :

రామాయణంలో (ఉత్తరకాండ కలిస్తే) కరుణం ప్రధానరసమని కొండతీ అభిప్రాయం. అరుకాండల అచ్చుతెనుగు రామాయణం కొండవరకు ఈ మార్గాన్నే త్రోక్కింది. ప్రతికాండనీ పరిశీలిస్తే ఒకాక్కుబో ఒకాక్కు రసం కనిపిస్తుంది. బాలకాండలో అక్కడక్కడ అధ్యుతరసం, అయోధ్యకాండలోను, అరణ్యకాండలోను, సుందరకాండలోను కరుణరసం, యధుకాండలో వీరరసం చాలా చక్కగా పోషించబడ్డాయి. తెలుగుదనం ఉట్టివడే తిమ్మకవి రచనలో రసిక జన మనోభిరామ క్రూరైన తిమ్మకవి రచనలో ఒకకాండనుంచి మరో కాండానికి వెళ్లన్న కొలది మధురమైన రచన, చమత్కారం, శైలి, రసం కనిపిస్తాయి.

పాత్రపోషణ - వర్ణనలు :

అనువాదంలో ఎంతో స్వాతంత్యం చూపించినా పాత్రపోషణలో వాల్మీకి గిసిన గిరి దాటకుండా ఆయాపాత్రలను అలాగే పోషించాడు కవి. రామాయణంలో

ముఖ్యపాత్రలు - అయిపాత్రల లక్ష్మణాలు అందరెరిగినవే. నాయకుడిగా రాముడిపాత్ర ఉదాత్తంగా కన్పినుంది. ప్రతినాయకుడుగా రావణుడు పాత్రో చిత్తమైన రీతిలో విత్రీకరింపబడ్డాడు. సీత నాయికగా, సాధ్యగా, అత్యుత్తమ ఆదర్శ త్రైగా విత్రీకరింపబడింది.

శ్రీరాములక్ష్మణభరతశత్రువులను పెంచినతిరు కవి ఇలా వర్ణించేడు ..

సీ॥ చిన్ని క్రొన్నెల నెన్ను నెన్నెస్త్రానొయారి
యలతి కస్తురిరేక లసువిరాఱ
గేలు దామరల మేళ్ళాశ్చ వామురుగులు
కెంపు లుంగరములు సౌంపునెఱలప
మొలలహంబట్టు క్రొందలుకు దటీలపై
రతనంపు మొలక్రాశ్చ రంగులీన
సెదలనున్నలిగోళ్ల పొదవిన పతకముల్
తెలిముత్తియంపు బేరులు సెలంగ

తే॥ జెవల గటిమానికపు పోగుగవలు మెఱయ
మొలక నగవులు మురిపంపు జిల్లాగునడలు
ముద్దు బలుకులు గులకంగ వ్రోలనాడు
కొమరులను జూచి మది నుబ్బుకొనుచునుండె

[1-61]

ఎంత తెలుగుదన ముట్టిపడుతోందిపద్యంలో ! సీతాకల్యాణ సందర్భంలో సీత
అందాన్ని వర్ణిస్తూ, సూర్యాస్తమయాన్ని కవి చాలా భమత్కరంగా వర్ణించేడు—
ఇలా

తే॥ పగలు సేయుచువేడిమి, మిగుల జగము
గ్రాచు జమునబ్బి ముస్సీట గలిసెననియె
తొగవెలందుక నగియె నమ్మిగువ పెంపు
గని, నయింపక తమ్మి మెగంబు మొగిచె

[2-14]

తండ్రిమాటను పాటించి అడవికి వెట్టన్న రాముడిని ఉద్దేశించి దశరథుడు వడిన
బాధ నిలా వర్ణింపాడు కవి. ఇది తిక్కనగారి బాణి. 'చంద్రరేఖావిలాపం'లో
ఇతని తమ్ముడు జగ్గకవి కూడా ఈ బాణీలో ఓ పద్యం ప్రాసేదు.

ఉ॥ కాయనుమేటితప్పుకొడుకాయను నిద్రపుషాతమావిమో
కాయను బంజరంపు జిలుకాయను నప్రబుసోయగంపు బో
కాయను బల్గువెమి యలుకాయను బంతము దీరెనోటుకై
కాయను నేరయిట్లు దుధుకాయను బాయగకోరికాయనున్.

[2-902]

ఆరణ్యకాండలో సీతావియోగనందర్ఘంలో రాముడు విలపించినటీరు వర్ణించిన
తాఁ పద్యం చాలచక్కని కవిత్వానికి, తెలుగు దనానికి, నికషేపలం.

సీ॥ ఆకుటిక్కలు నాడెమైన మాడువులయ్య
మంటి దుంపలు పిండి వంటలయ్య
నారచీరలు జిల్లా నలువు బుట్టములయ్య
బడుకు సైజలు పూవు బాస్పులయ్య
వాకనీరులు దియ్యవలిపానకములయ్య
విగువనేలలు పైడి జిగిలులయ్య

.....

తే॥ దిప్పలెల్లను గప్రంపు దిప్పలయ్య
గార్మైకంబులు దలగని కాపులయ్య
నిన్ను దగగూడి యడవులనున్నయవుడు
బాన ఎడబాసియింకనెట్లు సైచవాడ !

[3-102]

హనుమంతుడు లంకను చేరడానికి నముద్రాన్ని లంఫించే నందర్ఘంలో అత్యంత
నహజంగా ఆ నంఖుటనను వర్ణించాడు కవి.

తే॥ అడుగులూనాస్త్రోక్కి మెడయుజేతులు సాచి
తోకయూవి మేను వీక బెంచి
చెవులు నిక్క-జేసి విప్పున జుక్కల
దారి కెగసి కడతి దాటి వెగ

[4-101]

పారాయణ సౌలభ్యంగల సుందరకాండ రామాయణంలో అతిప్రశస్తమైన భాగంగా
పెర్కొనబడింది. అందులో సీత హనుమను కామరూపుతైన రాక్షసుడేమో
నని సందియపడుతుంది. అయితే నమ్మకంకోసం తనరాముళ్ళి వర్ణించమంటుంది.
ఆ నందర్ఘంలో హనుమద్వారా కవి చేసిన రామవర్ణన అన్యసామాన్యం.

సీ॥ మొలక నవ్వులవాడు తలకారు తొలుకారు
బలుకార్మోగుల గేరుపొలువువాడు
నిడుదచేతులవాడు నిద్దంపు తద్దంపు
సుద్దంపు నెఱిచెక్కుజోటివాడు
వెడద కన్నులవాడు విప్పారి యొప్పారు
గొప్ప నెన్నుడురుచే నొప్పవాడు
పఱవు పేరెదవాడు పరువంపు గరువంపు
నెలవోని నెమ్ముము కలుగువాడు

తే॥ గీ॥
.....

.....ముజ్జగంబులునువలన
సోయగమువాడు నువ్వెనీ రాయడింతి

[5-83]

అశోకవనంలో వృక్షాన్నిర్మాలనంచేసి రాక్షసులతో కోరి యుద్ధం తెచ్చుకొని చాలమందిని చంపి, చివరికి ఇంద్రజితువేసిన బ్రహ్మాస్తాన్ని గౌరవించడానికి పట్టబడ్డ అంజనేయణి, రావణుని కొలువుకు తీసుకువెళ్లిరు రాక్షసులు. అప్పుడు హనుమ రావణునితో ఇలా అన్నాడు—

ఆ॥ నిన్నుజూచి కూర్చునివ్వటిల్లగ గౌన్ని
బుద్ధులెఱుగ జెప్పి బుజ్జగింప
దలబి పట్టువడితి తప్పక నామాట
దిటమువేసి బ్రితుకు తెరువుకనుము

[5-143]

కాని ఆ మాటలు పెడచెవిని పెట్టిన రావణునితో హనుమంతడు ఇలా అన్నాడు—

తే॥ .. .

అహాహా చెడుగోరు కొనివానికరయ నొరుల
పలుకు సెవులకు గొఱవియై పరగకునై

(5-156)

ఈ విధంగా నాటకీయత, జాతీయత శోడించిన కవిత్వం కూచిమంచి తిమ్మన పొత్తు.

యుద్ధకాండలో కోతుల ఆగడాలను భరించలేక రాక్షసులు కోతులను తిట్టి నప్పటి పద్యాలు నహజ సుందరంగా ఉన్నాయి. హస్యం, చతురోక్తి కూచిమంచి వంశానికే చెల్లాయా అనిపిస్తా యావర్ధనలు. మచ్చుకో రెండు ముఖ్యటిస్తాను.

ఆ॥ ఓరి కోతికూళార కాఱడవుల
దూటి కాయగసరు లేరుక తిని
బ్రిదుక లేక రాచగుదియతో బొత్తూని
పొలపుదిండ నెదిరి పోరదగునె ?

(6-286)

ఆ॥ అలి నప్పగించి యంతట బోక, మీ
మ్ముప్పగింప దెచ్చె నఱ దలంచి
రావహాని నమ్మ రాదన్న మాట, మీ
రెఱుగ టైరి రింక నేమి కలదు !

(6-287)

ఇలా ఎన్నో చతురోక్తులతో, ప్రోడ వర్షనలతో రస్జుల నహృదయాల నానందింప జేస్తాడు తిమ్మకవి. చివరిగా రామ రావణ యుద్ధంలోని ఒకపద్యాన్ని ఉదాహరిస్తాను. రాముడు రావణితో ఏ విధంగా యుద్ధం చేసేడో ఈ పద్యం కంటికి కనిపీంచేటట్లు వివరిస్తుంది.

సీ ॥ కప్పు కుత్తుకసామి కంటి మంటలబోలు
 తూపులు బుజముల దూట్చి తూట్చి
 మిత్రీకోలుతోడ మేలమాడు మెఱంగు
 గోలలుటొమ్మున గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి
 పిడుగుల కెనయగు బెడిదంపు ములుకులు
 ప్రక్కల నఱిముతీ బఱపి పఱపి
 వినము గ్రక్కిన మేటి పీనులకంటి వా
 ల్చునయు గిట్లు మేన జౌనిపి భౌనిపి

...

(6-543)

ఇలా హృద్యమైన వర్షనలతో రామాయణాన్ని రమణీయంగా తీర్చిదిచ్చాడు తిమ్మకవి.

తత్త్వియత :

కవి నహంగా నరసుడు. కూచిమంచి తిమ్మకవి వంశానుగుణంగా నరసుడు. తమ్ముడు జగ్గకవి ఒకబాణిలో నడిస్తే ఇతను మరొక బాణిలో నడిచినా, హృదయస్తమైన భావావేళం ఒకటే! తానొక కరణమైనా, రాజు తనని గౌరవించి, సన్మానించి బిరుదప్రదాసాదులు చేసినా, ఏ కృతినీ రాజుకంకితమియ్య లేదికవి. ఇది ఇతని వ్యక్తిత్వానికి నిదర్శనం. అచ్చ తెలుగు రామాయణరచనమే ఒకయజ్ఞం అది చేయ సంకల్పించడమే ఒక మహాయత్నం. అంతటి స్వతంత్ర భావం గలవాడు రెనుకనే అనువాదమనే మాట మరపించేలా వ్రాయగలిగేడు రామాయణం.

అంతటి రసికశేఖరుడైన కవిలేఖిని నుండి వెలువడిన గ్రంథరాజం ‘అచ్చ తెలుగు రామాయణం.’ ఇది ఆంధ్రుల నోముల ఫలం.

కొన్ని పదాలకు అర్థాలు

బలుకబ్బము = గొప్ప పుత్రకం, మహాకావ్యం

కలను దిండితపసి = నారదుడు

క్లుకానువు తపసి = వాల్మీకి

జాణవామురుగులు = బంగారు కంకణములు

మత్తియంవు పేరులు = ముత్యాలహరాలు

జమునబ్బు = యమధర్మరాజు తండ్రి (సూర్యుడు)

తొగవెలందుకలు = కలువలనెడు ప్రీలు

తమ్మి = తామరపువ్యా

మాడువు = ప్రాసాదము

పైడిజిగిలి = బంగారుమయం

కేరు = అపహసించు

దిటము = స్నీరము

కప్పకుత్తుకసామి = నీలకంరుడు

మిత్తికోరలు = మృత్యుదంష్టలు

గిట్టలు = బాణములు.

అధార గ్రంథాలు

1. అచ్చతెలుగు రామాయణము – వావిళ్లప్రతి, 1954

2. వాల్మీకి రామాయణ [సంస్కృతం] – గోరథ్ వూర్ ప్రతి.